

عہد و لاقادیری

ٹوتکہ ن کوئلہ ر

جورہ بوٹہ کوز نشریاتی کراچی ۱۹۵۹ میل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عەبدوللا قادىرى

ئۆتكەن كۈنلەر

(ئۆزبېكلەر تورمىشىدەن تەئرىخى رومان)

ايكنچى بولم.

ايكنچى باسماسى

جۈرە بوتە كوز نشريياتى - كراچى ۱۹۵۹ يىلى

مەدەنىيەت نەشرىياتى

"OTKEN KUNLER": A literary Novel in the Language of UZBEK

Written by : A. QADIRI (JULQUNBAY)

Title Cover printed at Luqab Printing Press McLeod Road, Karachi.

Published by : JORE SURGUN (BOTE KOZ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عہد و لا قادیری

توتکەن کونلەر

(توتبیکلەر تورمیشیدەن تەئریخی رومان)

ایکنچی بولم.

ایکنچی باسماسی

جورە بوتە کوز نشریاتى - کراچى ۱۹۵۹ یل

مەدەنەت کتەب قەربان شەریف نەشە دور

آنا. آنا آرزوسی

اوزبیک آیم ئیلى بيش ياشلار چامالق، چه له - دومبول ته بيه تلك بر خاتن بولسا هم نه مما ايرگه اوتكرلىگى بيله ن مه شهر ايدى. اونسك اوتكرلىگى يالغز ايرگه گينه ايمه س، تاشكه ند خاتنلار يغا هم عام ايسدى اوزگه خاتنلار ئونسك سايه سيغاسه لام بېرب تويلار يده، عه زالار يده قسقاسى تق ايتكه ن بيغلار يداغى اويله رينك تورينى اوزبېك آيمغا آتاغان ايديله ر. بربوگينه ايمه س قزچىقار اتورغان اوغول اويله ن تيره در گه ن، سوننه ت تولى قىلا درغان خاتنلار اوز تويلار ينى اوزبېك آيم كيگه شيدن تاشقارى جوناتا آلماس ايديله ر. اوزبېك آيم آراشقان تولىك خاتنلارنك كوكلله ريده گى آرزوه وه سله رى هم ايرله رى تامانىدان كه مچىك سز با جارىلار چونكى، « اوزبېك آيم شونداغ بو يوردىلار » ديگه ن سوز ايرله ر اوچون هم فهرزكه نى ايشيتىلېب اوزبېك آيمك نه يتكه نيچه حازرك كورىلا باشلا نرايدى. بوتامان دان قاراغاندا اوزبېك آيمك اوتكرلىگى ايرله ر تامانىدان هم ته سديق ايتلگه نلىگىنى اقرار قىلشغا توغرى كيله در. اوزبېك آيم ارنجه. مونجه تويعه ززه لهرگه «كه وشم كوچه ده قالغان ايمه س» دىب بارماس ايدى. شونك اوچون خاتنلار اوز تويلار ينى اوزبېك آيم اشتىراكى بيله ن اوتكه زب آلسا لار اوزله رينى شه ه رنك ايك به حتلك خاتنلار يدان ساناب «مه نك تويمنى بىك آيم اوز قوللارى بيله ن اوتكه زديله ر» ديگه ن جومله نى مه جلسله رده افتيحار اورنیده سوزلاب يورار ايديله ر. اوزبېك آيمك آبروسى يالغز شوله ر بيله ن گينه چيكله نب قالماس اوني اورده خانملارى هم احتيرام قىلېب اوزله رينك «آنا خانلارى» دىب بيله ر ايديله ر. شونگه كوره قاليسى بروه قتلاردا اورده ياسا رلارى يوسف بىك حاجى نك ايشيگىگه نه ره وه كونده له ك قىلېب «اورده بىگى آيم بو يوردىلار» دىب اوزبېك آيمك ياسان چىقىشىنى كوته ر ايديله ر. بوتامان بيله ن قاليسى بروه جلسله رده اوزبېك آيم خاتنلارنك ايسله رينى هم چىقارب يوبارار ايدى: كيچه اورده بىك آيمدان مينگه نه ره وه كىلگه ن ايكه ن، فعلم نه ينه ب تورغان ايدى بارماي نه ره ده نى بوش قايتاردم... باخودا، او وه بىكه چى بولسا اوزىگه، ديدم «دير ايدى ايكىچى وه قتده»

”اوتكەن كۈن اوردەگە بارغان ايدەم! خانملار ياتىپ قالاسىز، دىيىپ قويما دىلار
ناعىلاج بىر كىچە ياتىپ كىلدەم“ دىيىپ سوز آراسىغا قىستىرىپ كىتەر ايدى.
بوسوزلەرنى ايشىتىغۇچى خاتىنلار اوزلەرنىڭ قانداغ بىر خاتىننىڭ سۈھبەتسىگە
ئائىل بولغانلارنىڭ اويلاپ اوز بىك آيمىنىڭ احتىرامىنى تاغىن ھەم كوچە يىتەر
ايدىلەر.

اول اوز اويىدا اولتۇرغانىدا ھەم اوستىدەگى ئەتلەس كۈنىگە بىلەن
ئەدرەس مۇرسەكنى، آق شاھى دەكەنە بىلەن كەھرە باتە سىيىخنى قۇيماي،
قىش كۈنلەرنى تەنچە دەپە رىاستىققا سوياب، ياز كۈنلەرنى آيراننىڭ تۇرمىگە
ياسلاپ ھەسەنەلىنىڭ خاتۇنى بولغان آيباراققا، چۆرى قىزچە نىفەگە
ھامىرنى ئەچىمە سىلكنى، پالاۋنى قىرماچ آلدۇرما سىلكنى تەن بىھەلەپ كىنە
اولتۇرار ايدى.

آتابىڭنىڭ مەرغىلاندىن اويىلەپ قۇيىشى آتاسى اوچۇن اونچە رىزا.
سىزلىكنى مۇجىب بولماسا ھەم ئەمما اونىڭ اوغۇل تۇيىسىدىن باشلاپ تاشكەند
قىزلارنىڭ آستى. اوست قىلىپ ”بونىڭ قىزى ياخشى بولسا ھەم اوى. جايلارى
يازاماس ايكەن: بونىڭ اوى. جايلارى تۈزك بولسا ھەم قىزى كۈركىز ايكەن؛
بونىڭ قىزى. دە اوى. جايلارى. دە تۈزۈك. براق زاتى پەست ايكەن!“ دىيىپ قىز،
قۇدا، اوى، جاى، نەسل ۋە نەسەب تىكىشىرىپ يۇرغۇچى اوزى بىك
آيمىنىڭ آتابىكىنى اويىلەندىرىپ بونىڭ آرقاسىدىن كۈرە تۈرگەن آرزۇ ھەۋەس تۇيۇ
تاماشالارنى شەرقتە كىسىپ قويغان بو اويىلەشكە نىمە دىيىشى ۋە
قانداى قاراشى ئەلبەتتە مەلۇم ايدى. بىتتى. بىتتى اوغلى مەرغىلان
دىگەن جايدا ئەللەكمەلەرنىڭ قولىدا ئەسلى نا مەلۇم كىشىلەرنىڭ
قىزىغا اويىلەنسەن. دە بو كۈن ايرتە اوغلىمنىڭ آرزۇ. ھەۋەسلىنى كۈرە
مەن، دىيىپ اينىتىك بولتۇرغان ۋە اوغۇل باقىپ كەتتە قىلغان آنا. اوزى بىك
آيمىنىڭ قولىنى بۇرنىگە تىقىپ قاراپ قالا بىرسەن...

بو خەبەرنى ھەسەنەلىدەن ايشىتكەن كۈنلەرنى اول بولاشكە چىدەپ
تۇرالمادى: ”ايندى مىنگە مۇنداق اوغۇل كىرەك ايمەس... آق سۈتمىنى
آققا، كۈك سۈتمىنى كۈككە ساغدم... ايندى تاشكەندگە كىلمەسەن اول
اوز باشمىچا بى تىيۇق!“ دىيىپ باقىرىپ چاقىرىپ، يىغلاپ سىختاپ، دەردۈ
ھەسرەتنى باشىغا كىيىپ آلدى. آرادان اون بىش كۈن اوتار اوتماس

بولسا اونى ئەكسەر مەھمانخانەگە چاقىرىپ ياكى چاقىرتىپ آلاڭ. اوزبېك آيم
 بۇقارداغى اوزبېك عىتاب وە حىتابىگە ايرىدەن بىر ئىلجەيپ قولىش جاوابىنى
 كې دەمى ايجىگە توشەدۇر وە چارناچار اوتتۇر كۈنلەپ بىر زاماننى اوزىچە
 مەرغىلانلىقنى قارغاش بىلەن كېچىرەدۇر. آتابىك تاشكەندگە قايتىپ
 كېلىپ، "ايندى ئەرەزىتكەندۇر" دېگەن ئۆيىدە آنا سىغا سەلام بېرەدۇر
 ئەرەزىتىش قايدۇر، اوزبېك آيمنىڭ اوغلىغا قارشى كېنەسى تاغى بىر ئىچە
 قات آرتقان ئەمما بۈگۈل سەلام بېرگۈچىگە بىر قارايىدۇر "اوغلىم، مېنگە
 سەلام بېرىپ نېمە قىلا سەن، مەرغىلانلىق آناڭنىڭ دوعاسىنى آل!" دېيىپ
 بوزىنى چىتكە اوگۈرەدۇر. اول آناسىنىڭ بىر كېنايە سىنى كۈلگۈلۈك بىلەن
 كېچىرىپ يەنە ايسكىچە ئەرەزدە قالا بېرەدۇرلەر. آتابىك يەنە اون بېش كۈننى
 اوتكەزىپ تاغى بىر ئازىك سەبەبىنى اورتاغا تاشلاپ آناسىنىڭ روخسەتتى سىز
 مەرغىلانغا جوناپ سالادۇر. تاغى اوزبېك آيمنىڭ رەنگى اوچكەن، قاننى قاچقان؛
 تاۋاقتى كاسەگە، چۈمچىنى پىيەلەگە اوربى دادى فەرياد... "سىز آتامىسىز، نېمە سىز
 ئەخر، اوغلىڭىزنى تىيىپ آلىش سىزە ايسىڭىزگە كېلەدۇمى؟"
 اوغلىڭىزنىڭ بولاشى بىچىز ايمەس؛ مەرغىلانلىق سحر قىلدۇمى، جادو قىلدۇمى
 ھايتاۋرسىز شوپۇر سەندە يۈرۈى بېرسە كىز ايرتە ايسىدىن اوغلىدىن آجرا لاسىز بۇ
 كەلۈەك اوغلىڭىز مەرغىلانلىقنىڭ ايشىگىدە قۇل بولۇپ ياتىپ آلاڭ.
 ئەمما يوسف بېك حاجى خاتۇنىنىڭ سوزىنى بۈگۈل ھەم ايسىلە مەيدىر فەقەت؛
 "قويابىر خاتۇن، اوزى ساغ بولسا بىر كۈن ايسىنى تاپار" دېيىپ قوياڭ. بىر يارم
 آيلار وە قىتتى مەرغىلاندا اوتكەزىپ تاغى آتابىك تاشكەندگە كېلەدۇر.
 تاغى آنا-بالا آرا لارىدا كېنە-كۈدۈرت... تاغى ئەرەز. اون بېش كۈن اوتما
 سەدان يەنە ئەندىجان سەفەرى يەنە اوزبېك آيمنىڭ فىغانى فەلەككە.
 مەرغىلانلىقنىڭ سحرچى جادۇچى سېگە اولم تىلەش؛ مېنى اوغلىمدىن آجرا لاسا
 اوزى ھەم سۈيگەن ئىدەن آجرا سىن. قارغاش.
 نېھايەت آرادان بىر يىل چاماسى وەقت اوتتۇر مەرغىلانغا قاتناش يىتتى
 سەككىزگە يىتكەچ اوزبېك آيمنىڭ غىدى-غىدى سى بىلەن بولسا كېرەك يوسف بېك
 حاجىدە ھەم بىر اوزگەرش كۈرلە باشلايدۇر. خاتۇنىنىڭ "اوغلى اوسىدىر شىنى، اوغلى
 قىيىشنى بىلمەيسىز..." دېيىپ شىلتەلەشكە: "نېمە قىل، دېمىسەن ايسىدى؟"
 دېيىپ سورايدۇر.

بىز اتا بىكى تاشكەندەن اولەندىرىپ باشلىنى باغلاماساق كونسەپىن اونىڭ
مەرغىلان يۇگورىشىدەن قوتىلا كىمىز. تاشكەندەن اولەنسە سۇقۇيغاندىكى
تىنار. قالار؛ مەرغىلان بەلەسلىنى كىمىدەن ھەم چىقارار... دىدار اوزبىك
آيم. يەنى ھەمىشە يۈرەگىنى شاپىرتىپ مېھرىلىنى مەشغۇل قىلغان مۇددە
غانى ئەتىب سالىش فورسەتلىنى قاچىرمايدىر.
- اوغلىڭ قايتىسۇنچى، بولماسا...

ايرىنىڭ بۇ سۆزىگە اوزبىك آيم آر تىقچا قىزىشادىر، لەبى. لەبىگە تىگمەي
يا بىللەب بىرەدر.

- سىز شۇ كۈنگەچە بارچا احتىيارنى اوغلىڭىزگە تاپشۇرۇپ بالانى بالا
قىلماڭىز بىر خۇد بىن قىلدۇڭىز... اوغلىڭ اوسىدىرىش بۇ تۈردە بولماس؛ اول تىلەسەن
تىلەمەسەن شەر تە. شەر تە تىلەگەڭىزچە قىلۇڭ. دە. قاراب تورا -
بىر كۆز. سىز اوزىڭىزنىڭ شۇ "اوغلىڭ بىلەن" دىگەن گەپنى بىلەن قانچا ياخشى
جايلاردان قالپ، نىھايەت مەرغىلاننى بەلەسلىغا يولقۇڭىز. ايندىكى اختىيار
مەندە؛ اول كىلگۈنچە بىر ياخشى جايگە اونا شاين. دە كىلگەندەن سوڭ تۈمىنى
ھەم جۇناتىب يۇبارايلىق!
- تورا تورچى...

حاجى نىڭ بۇنچەك بوش كىلىشى اوزبىك آيمغا قانات. قۇيرۇق بىر
گەندىك بولدى دە مۇندەن سوڭ تىنىپ تىنىپ تورا المادى. شۇگەپنىڭ
ايىنى كۈنى ھەسەنەلىنى قۇياردە قۇيماي ئەرەۋە قوشىدىرىپ شەھەرنىڭ
تورت تاماتىغا قىز كۆرۈش اوچۇن يۈرۈپ كىتتى. مەرغىلاننى كىلىننىڭ تە
عريفلىنى ھەسەنەلىدەن كۆپ اىشتەن ايدى. آتايىك نىڭ كۆڭلىنى اوشە
گۈزەل مەرغىلاننىڭ سادىتىش يولىدا اوندەن ھەم كۆھلەك اوندەن ھەم
سۈلك قىز تاپش كۈيىگە توشىدى. شۇنىڭ كۈرەۋىگە اۇنچە مۇنچە قىز ياقماي
شەھەردەگى كۆپ اىشكىلەرنى سانا شۇغۇر كىلدى. يىتتىچى مەرتەبە كۈچە
گە چىقىشە عالم پانسە دىگەننىڭ قىزى ياقۇتۇش حاجى گە ھەرز قىلىندى.
حاجى باشدا خاتۇنىنىڭ بۈگەپىگە كۆلدى، اوندەن كىن "تورا تورا، اوغلىڭ
كىلىن" دىدى. اوزبىك آيمنىڭ بابىلەشى كۈچەپە بىر گەچ "نېمە قىلساڭ
اوزىڭ بىل؛ بەشەرتى اوغلىڭ كۈنمەسە مەن زورلا مايمەن" دىدى اوزبىك آيم
ايرىگە يالىنىپ باشلادى:

- برسوز ليغزنى قويڭ، اير؛ اوزى ئۇ سىز ادە؛ لائىقەل بىر اغز اوغلانگە
ئەيتىپ اولتۇشكە دەيدە بىرگىچى - دىدى.

- ياخشى. دەيدە ھەم بىرەين؛ ئەمما سەن ارناشمى تو!

- ارناشما يەنە لېكىن اوغلانگە ارناشۇق، دىيىپ ايشىتىدۇر ەرمىز . .

توزكىمى؟

- مەعقول

شۇ اولتۇرۇشۇپ سوتۇق اوزى بىك آيىم جۇدە ھەم جانلان بىكىتىدى ۋە ايرتە -
سىگە عالم پالسىە دىنىكىگە قاراپ يەنە ئۇر ۋە قوشىدۇرى. بوايىنچى ساۋچىلىقدا
گۇيا قۇداچا لاردىك قارشى آلىدى. عالم پالسىە دىنىكىلار: يوسف بىك حاجىغا قۇدا
بولار ايكەنمىز، دىيىپ جۇدە ھەم تىپىر لەشب قالغان ۋە عزىزەت اكرامىنى ھەددەن
آشۇرغان ايدىلەر. يىگەن اغز اويا لار، قە بىلىدان اوزى بىك آيىم ھەم موعامە
لەنى قۇدا لارچا قىلدى ھەتتا: "بىك آتاز بىلەن مەن سوزىنى بىرچا لىغا
قويدۇق. نەقەت اش آتابىك نىڭ كىلىشىگە قالىدى" دىيىپ قويدى. كىچىقۇرۇن
اويگە قايتىپ بۇگە يىتكەن سوزىنى ھىكايە قىلغان ايدى حاجى لە بىنى تىلەپ قالىدى
ۋە: سەنگە سىرە غەل بىتمەي كىتەر ايكەن - دە

دىدى.

بىر آيىلاب كىچىككە نەدەن سوتۇق آتابىك فائىتوب كىلدى ۋە بىر كىلىشىنىڭ جەدان
غەزەبى ۋە تىلەمەگەن بىر تەكلىفىنى ايشىتىش اوچۇن گىنە ايمەس بەلكى
قەبۇل قىلىش اوچۇن بولغانلىغىنى پايقادى اول بۇگە بىنى آناسى نىڭ ايلگەر
يىلگى ئۇ چىمىق سوز لەرىنى ۋە ئۇرە زەلەرىنى تۇگەنگە نىدەن ۋە اورنىگە سوچۇق سوزلەر
سلىق موعامەلە لەر بىتت "ايسان. ساغ كىلدگىمى بالام" لارىداناق سىزگەن
ايدى. بونداي بولماغۇر تەكلىفىنى ايشىتمەس اوچۇن اوزىنى چىتەكە آلب، آناسى
آينقسا آناسىغا يولىقىش دان قاجى يۇرشكە مەجبۇر بولدى. ايكى آراداغى بۇتاقچى
قۇوش اشى اوزاققا چوزلماي بىر كىچ مەمانخانە دە آتا اوغل سوزلەشب اولتۇر
گە نىڭ اوستىگە اوزى بىك آيىم كىلىپ كىردى ۋە اولتۇرمايداناق حاجىگە ئۇملەب
قويدى بۇ ئۇمقۇقنى آتابىك پايقاماغان بولسا ھەم لېكىن ئۇ نوگە بىنى آتق شۇ
مەجلىسدە آچىلىشىنا كوزى يىتت چىقۇپ كىتىشنى عىلاجىنى تىلەلمايدى.
اوزى بىك آيىم كىلىپ كرگە نەدەن سوتۇق يوسف بىك حاجى بىر نىچە
دەتت اويا لاب قالىدى. اوزى بىك آيىم دىيىپىن.

دېيىپىنىپ ايرىگە قاراپ آلا ايدى ئۇ نچە گېنە سوزسىز اولترغاندان سوڭ حاجى
مولا يمانە سوز آچىدى:

— اوغلىم، ھەلى سەن ايشىدگىمى، يوقىمى ھايتاورىز سەنڭ اوستىگەن
بىراش قىلىپ قويدىق ..

آتابىك مە علومىكى اولەرنىڭ "قىلىپ قويغان ياكى قىلماقچى بولغان
اشلەرىنى" ئۇ لېتەتتە بىلەر ايدى شۇنداق ھەم بولسا بىلمەگەنگە سالىدى:
— عە قىللىك كىشىنەرنىڭ اوغللارى اوستىدەن قىلغان اشلەرى ئۇ لېتەتتە
نامە عقول بولماس — دىدى.

حاجى، اوغلىنىڭ بوجارابىدان يىرگە قارادى دە نىمە دىيىپ داوام قىلىشنى
بىلمەي قالدى استىھزا آراش خاتۇنىغا قاراپ آلدى. يەنە آراغا
جىمجىتلىك كوردى. بوسوز سىزلىك مە عىناسىغا اوزىيىك آيم توشۇنا آلمانغان
ايدى بىر آرتقاراپ اولترغايچ يۈرەگى قايناپ كىتكەندەك بولدى:
بىز سەنڭ اوچۇن عالم پانسەد باشى ئىڭ قىزىغا اولشۇپ قويدىق .. ايندى
سەن بىلەن توي مە سىلە ھە تىنى قىلىشماقچى ايدىك ..

آتابىك آنا سىغا بىر آغز سوز دىمەي. مە عىنالىك قىلىپ آناسىغا قاراپ
آلدى. حاجى اوياتلىك سومال "شۇنداق" دىيىپ قويدى.
— سىز لەرنى رەنجىتىپ بولسا ھەم بىر مەر تەنە اويلەنگەن ايدىمۇ،
ايندى ..

— سەن اويلەنسەڭ بىز رەنجىتمىدەك؟ — دىدى كۆلۈپ حاجى.
— رەنجىمە سە لەرگىز ..

حاجى توزوكلەشۇپ اولتۇرۇپ آلدى:

— بۇرەنجىشكەن ايمەس، حاجەتدەن اوغلىم.

— نىمە حاجەت ؟

— ھە سە نەلى ئىڭ سوزىگە قاراغاندا قاين آتايڭ قىزىنى تاشكەندەگە يۈر —
بارماس ايكەن. اوغۇل اوسىدىرېپ كەتتە قىلغان آتايڭ ئىڭ بولسا آلدىغا

كىلەن قولىغۇسى كىلە در ..

آتابىك آناسىغا قارادى:

بۇ كۈنگە چە كىلىنسۇر ھەم ياشاب كىلدۇڭىز؛ بۇندەن كىيىن ھەم شۇ سىز تۇرۇپ

بولار كۆرۈپ دىدى.

اوزىيىك آيم مەرغىيلا ئۇق تامانىدان سىمەرلەنگەن اوغلىغا قارشى قىزىشىپ

كىتدى بىر يىللەر دەن بىرى ايچىگە يىغىپ كېلگەن كىنە سىنى تو كىب بىردى :
- مېن سەنى بو اومىد بىلەن باقىپ كەتتە قىلماغان ايدىم .. سەن بىزنىڭ
نە سىلەمنى كۈتەرش اۈرنىگە يىرگە اۈرپ بولغادىك . بىز سەنى مەرغىلان ئىشە
ندىسىگە بۈنچە لىك مۈككە دەن كىتىشكىنى اۈيلا ماغان ايدىك ئىشە دە بىز . اۈزىگە
قالسا شۇ مەرغىلان ئىشە خاتۇنغا حىسا بىلاب كىتە بىرەر ايكەنسەن — دە اۈ
ياتسۇزا ..

آتاپىك ھەم قىزىشىدى :

- خاتۇن بولماسا نىمە ، ئىشە خىر ؟

- قاشلىق كۈزلىك بىر ئىشە نىدى !

- ئىشە نىدى ، دىگەن ئىشە نىمە ، اۈزى ؟

يوسف بىك حاجى اۈغلىنى باسش اۈرنىگە جاۋاب بىر ، دىگەن دىك
قىلب ئىلجە يىگەن خالدا خاتۇنىگە قارادى . اۈزى بىك آيم " ئىشە نىدى " مەرغىلان سىنى
بىلدىرپ ئىشە نىدىلەرنىڭ سىرىنى رەد قىلىش اۈچۈن بىر اۈزى تۈتۈلۈپ قىنالىدى :

- ئىشە نىدى .. ئىشە نىدى .. اۈزى خىتالىمى ، نىمە بەلا .. اۈزى قالمىغان

تارقاغان بولادىر .. توشنىمە گەن بولساڭ لۈيىلەرنىڭ بىر تايىقىسى ..

بوجار اىگە يوسف بىك حاجى اۈزىنى خا خالاب كۈلىش دەن توختاتا آلماغانىدى بىك
آتاپىك ھەم كۈلب بولاردى . خاتۇنى نىڭ تىرشاق آستىدان كىرەلەپ دە
عۈاسى نىڭ اسباتى اۈچۈن غولدىر اشىدان آرتىچا كۈلب كە يىلە نىگەن
يوسف بىك حاجى كۈزىگە چىققان ياشلارنى آرتار ايكەن جەدۈيەت بىلەن
وغلغا دىدى :

- اۈغلىم ، سەن آنا ئىكەن گە پىگە آچىچىلا نىما . اۈل ھەرنەرسە دىسە فەقەت

مەرغىلان دەن اۈيىلەنگە نىگە قارشىلىغىدان ئىشە يتە دەر ئىشە مامىندەن سورىساڭ

مەرغىلان دىغى نە قودامىز دە نە كىلىنمىزنى ھىچ بىر رەجە بىلەن كىمسىتە آلمايمەن

بەلكى بىزگە قودا بولماققا ايكەن مۇوافىق كىشىلەر ايدى ، بەلكى اۈغلىم ، دىيمەن .

سەن ئىكەن تىن . تىنچىشنىڭ ، اۈسب . اۈنۈشنىڭ اۈچۈن قودانماغان آتا . آنا ساغىغا

ھىسا بلا نىمە دە . سەن بۈگۈن يىخىش اشان ئىشە مامىزنىڭ ھازىرگى بە

غىزى بىر رەجە بىلە رىمىز سەن گە ياتىش كىلمەس ايكەن بۈگۈن ھەققىڭ

ھەم بار لىكن ايكەنچى تەرەندەن بىزنى ھەم ھەقسىز تاشلاپ قويما .

اۈغلىم ، بىزنىڭ سەندەن ياشقا اۈمىد نىشانە مەزجە يات قودانچىمىز بولماق ،

دونيادا كورپ اورتا تورغان بارچا آرزومز، هەروە سىمىز نە تەت سەنكەنە
قاراب قالغان بىز خۇدا بىتە غامگىدەپ شىركىتىمىز مەزكەم سەن باشقا لارنىڭ
فەرزەندى دىك ايسىك. ھوشلىك بولدىڭ! كىشىلەر دىك سەن بىلەن انىخار
قىلا لىماساق. دەسەن ارقاقتى ھىجالەت ھىكمە سىمىزگە اشاندق. آينقسا. آنا
گىنىڭ سەننىڭ توفەيلى كىچىرە تورگەن اومىدلەرى. تابارە آرتىباردى بوگون
آنانىڭ سەننىڭ آلدىڭغا تىز چوكب ۋە آناڭ كوشلى اوچون مەن ھەم آراغا
توشىپ سەندەن سورايىمىز: سەن اوز خاھىشنىڭ يولىدا اويلەنگەن ايكە
سەن رەفىقەنىڭ سەنگە موبارەك بولسەن. ايسىلىك دە عواسىدە يورگەن
آنا. آناڭنى تىلەگى ئەلبەتتە شۇندەن باشقا بولماس. شوبىلەن بىرگە سە
نىڭ سەبەبى ووجودىڭ بولغان بىر كىشى اوز ھەپاتى اىچىدە بالاسى ارقاقتى
بىر آرزو. ھەروە سى كىچىرمەكچى. اونىڭ بىر آرزوسىغا ھەق بىرە سەننى، يوقى
يەنە اختيار اوزىڭدە..

حاجى نىڭ بوسوزى اوزىڭنىڭ ايمىغانىچا غلى ياققان بولسا آنا بىكىنى شوقەدەر
يىرگە قاراتقان ايدى. حاجى، اوزىدەن آستىرپ سوزلاغان بوسوزلەرىنى
شۇڭەب بىلەن تەماملادى:

— بىلگەن تاپ سوزلار بىلمەگەن قاپ، دىگەنلەرىدىك آناڭنىڭ ئەيتە
كچى بولغان سوزى نە تەت شوايدى. باياغى گەپلەرى بولسا اوز ھەققىنى
ھىمايە يولىدا اونىڭ پاپىسەلەرى گىنە بولب مىندەن ھەم كورە آناڭنىڭ فعلىنى
اوزنىڭ ياخشى بىلەسەن..

آتابىك ھامان سوكتەدە ئە اوزىڭنىڭ ايمى بولسا باشى بىلەن "شۇنداغ" اشار
ەسىنى بىرەر ايدى. يوسف بىك حاجى يوقاريدا اوتكەن گەپلەرنى قورق ۋە ئە
ساسىز سوزلا ماغان بەلكى شۇ تۇرمىشنىڭ روكن ۋە ئەساسىنى بىر دەرهجە
ئەيتىپ اوتكەن آتابىك ايسە بونى شۇ موحىت نىڭ بىر اوغلى بولب ايشكەن
ايدى. توغرىسى ھەم اول دۇرسى تامانىدان سوزلەنگەن ھەلىگى تانۇنغا
قارشى چىقىش اوچون لازم بولغان كوچكە مالك ايمەس، بەس كوچىزىڭنىڭ
نەتىجەسى ايسە سوكت ايدى. اول بىر تاماندا شۇندەي آرزو. ھەروە سى اوچون
بالا اوسدرغان آنا. آنانى موكا قاتلەندىرمەكچى ۋە آتاسى ئەيتكەن ھىجالەت
چىكىدەرمەيتورغان اوغۇللاردان بولماقچى ايدى ايرىسە ھەم ايكىنچى ياققان
اوزىنى ئە سىر ايتكەن شەھلا كوزلەر اونىڭ نەزەر تەلەپ

قاراعناندىك بولورلار گويكى وه فاسز وه عده سز، ديب قچقرلار ايدى.
توغرىسى هم اونى آتا. آنا مركافاتيگه قارشى آياقلاندردماقچى بولغان
نەرسە ھەلىگى كۈزلەرگىنە ئەمما اونىڭ بوغسىيان نەما ھەرەكەتىدەن
باشقا غولسرلەر قىدىرىش ۋە چىقارش ئەلبەتتە اورنسىز توشۇر ايدى. آتا-آنا
آرزوسىنى ايفا ايتىشەن برسانىيە هم اوزىنىڭ كۈز اونگىدەن خەيالى
كىتمەگەن ئەنۇ ايلاهى موخەببەت اوچون ھېچ بىر تۈرككە ئېچىلىپ كېلىپ بېرىپ
اشانسا هم ھازىر اونىڭ يۈرەگىنى باشقا بىر ھەقىقەت ترناي باشلانغان ۋە
دەيدانىنى ھەقىقەت شۈمەسەنلەگىنە اوراب انغان ايدى آتابىك چاڭ نازىڭ
ساالانغان بولسا ھەلە قارشىداغى جازاب كۆتۈرۈلۈپ رەزى نېھايەت زىر كىتىردى
- بىرنى كۈتۈرۈپ، اوغلىم
آتابىك مەغلۇب بىر باقىش بىلەن بو سوزنى ئەيتكۈچى آتا سىغا قارادى
ۋە يالنىچلىق بىر آھەڭدە جاواب بېردى.

- مەن سىلەرنىڭ آرزولارڭىزنى باجاشكە - ئەگەر خورسەند چىلىڭىز
شوبىلەن بولسا ھەر ۋەقت ھازىر مەن - ئەمما بىر بىچارەگە كۈرە - بىلە
تۈرۈپ جەبر ھەم خىيانەت...
- حاجى، اوغلىڭنىڭ مەقسەدىگە دەررەو توشۇنما آلمادى ۋە سورادى:
- كىمگە، خاتۇنڭىڭىمى؟

- يوق؛ سىزنىڭ آلاڭلىغان كېلىنىڭىزگە - اوغلىڭىزنىڭ ۋەجۇدى بىلەن آرزو
ڭىزنى قاندۇرىش آسان بولسا ھەم كېلىنىڭىز قارشى سىدا مېنى بىر جانسىز ھەيكەل
اورنىدە تەسەۋۋۇر قىلىڭىز

يوسف بىك حاجى يەلت ايتىپ خاتۇنىغا قارادى - اوزىنىڭ آيمىڭى بولسا
آلادىغان كېلىنىگە ائىمادى يوقارلىغىدىن اويلاپ نىتب تورمادى:

- مەيلى، بالام؛ بوياقنى ھازىرسەن اويلا مەي قولى! - دىدى
آتابىك بىر آغز سوز ئەيتىمەي سوکوت قىلدى. يوسف بىك حاجىنىڭ
ايسە اوغلىنىڭ سوزىنى توغرىلىغىغا، كېيىندەن يۈز كۈرسەتە تورغان
كۈڭلۈكلىرىنىڭ ھەرقايسى يېتىسە ھەم ئەمما بىر مۇلاھەزە يۈزەسىدەن استىقبال
نىڭ قارالغىنىنى ھازىر اونچە مۇلاھەزە قىلىپ كۈرۈپتەدى:

— جودە توغرى ئۇ يەتە سەن، اوغلىم، براق آناڭ نىڭ بو مولاھەزە سىزلىكى
گە باشدا ياق مېن نە بىمنى تىشلاپ قالغان ايدىم حازردە ھەم شو حالدا
قالماققا مەجبور مەن. دىدى ۋە: بىز حازر ئۇ نەدائىشە نىڭ بەندەسى؛
مېن ايمەس آناڭ بىرەۋىنى اشاندېرىپ، قويغان بىزنىڭ غائىلەدەن لە فرىزىز
لىك چىقىشى مېنىگە مەعقول كورنمە يىدىر!

آتابىك آتا آنا آرزۇسىغا اوز تە عبىرىچە جانىز ھە مىكەل بولب رىز
الىق بىردى نە ھما اوز رىز الېقى نىڭ شەرتى قىلپ تويدەن ايلگەرى مەر
غىلان بارب كىلىشنى ۋە بىر دەۋرە جە اولەرگە ئۇ يىتب اوتىشنى شۇندەن سىرگ توى باشلا
شنى ۋە ھەد قىلدى. اشنىڭ يىڭىل كۈچىشىگە سۈيىنگەن آنا، آتابىك نىڭ بوشەرتىگە
لام دىمە سەن كۈندى ۋە آرزۇلق تۈيىنى تىز باشلاش اوچون او غلىنى مەر
غىلان كىتمە ككە قىستاي باشلادى.

— ۲ —

اونىمىلىسىز مى

اونىڭ بۈگە لى مەرغىلان بولىغا قوزغالىشى آرتقچا بر آغزلىق بىلەن،
ايكەلەش بىلەن اورالغان ايدى. كۈمش بى بى اوچون دونياگە سىماسلىق
بر شادلىق نىڭ، كۈرگۈچى كۈز لەرىگە اشانا آلماسلىق بىر بەخت نىڭ بۈگەل
كۈتەرب بولمايتورغان بر قاينى، چىدەب بولمايتورغان بىرە سىرەت بولب
بارىشىنى اول ياخشى توشۇنەر ايدى. ھەر بۈگەل مەرغىلان بارغاندا
الب بارا تورغان نەفەس ساوغالارى بۈگەل جودە زە ھەرلىك. آرتقچا ئۇ لە مىك
بر ساوغا ئۇ يەلەنگەن؛ كۈمش بى بى بوساوق كۈندەش ساوغا سىنى
كۈرگەندە احتىمال .. نىمە لەر بولار ۋە قانداغ حاللەرگە توشەر ايدى. بو
مۇدەش ساوغانى احتىمالكى اونىڭ آتا. آنالارى ھەم قەبول قىلماسلار؛ بىرەن
بىر يالغىز قىزلارى اوچون بۈندەي گەپنىڭ پاراش ماسىنى ئۇ يىتب: "ساوغاڭ ھەم
كىرەك ايمەس. اوزىڭ ھەم!" دىگەن جاۋاب بىلەن يۈزىگە ھەم اورەلەر.
مەنە اونىڭ بۈگەللى آغزى ھەر كەتتى ۋە قوزغالىشىغا نىمە لەر سەبەب ايدى.
بو آغزلىققا آرزۇ ئىگە لەرىنىڭ قىستاقلىرى نىھايەت بىردى. يەنى چار.

ناچار بو تۈتۈر قىز ساوغانى كۈتەرب بولغا توششكە مەجبۇر بولدى.
آتنىڭ باشىنى اوز اختىيارىگە قويغان، ايلگەرىگى دىك يۈرەك آشقىشلارى

ايچىدە آتتى تيز يۈرۈشكە قىستاماي سۈگە تۈشكەن ئاندېك بۆكۈن. بوشاشىب ،
يۈزخېل سارق، ياراماس خەياللەر قولىدا ايزىلىپ اوزىنىڭ دۇنيادا بارمىسى. يوقمى
يېڭى گە ھەم تۈشمەي كېتە بېرەدۇر.

ھازىر كۈكلەم كۈنلەرى: قىزلار، تاغلار، سايىلار، كۆك. قىز، آق. قارا،
سارق. زەنگار، پۈشتى گۈلەم، ۋە تاغىن ئىللە قانچا رەنگىك چىچەكلەر
بىلەن اوستلەرىنى بېجەپ قېشى بىلەن تۈگۈپ ئەرەڭ يېتىشكەن عاشقلارغا
يەڭگى ھەيات يەڭگى اومىد بېرەدرلەر. قىش بويى ئىللە قاليسى گۈر آستلاردا
چۈنچى چىقغان قوش زاتلار: چۈمچىقلەر، چىتەكلەر، تورغايلار، سەۋەلەر
ۋە باشقا ئىللە قانچا قوش دورىمىلەر اوز توپلەرى بىلەن ويىچىر. ويىچىر، چۈگۈر
چۈگۈر سايىر كۈلەدرلەر، يىر يۈزىنى تۈتكەن چىچەك گىلەملەرى
اوستىنى اوپ يالايدىرلار، ياتى چوقىدارلار، ساپچىپ اوچادر
لار. اوزاق. اوزاقدا كۆكۈش ھەم ەرزى ورجۇد قىلار. "كەكەكۈر
كەكەكۈر".

پايانىز قىزلارنىڭ نىھايەتلىك بېجىر. بېجىر كۆپ توپماسلىق كۆك گىلەملەرى
ۋە اولەرنىڭ دېمىغلارغا مەجبۇرى اسكەتكەن دەۋا اسلەرى، ياقىلىق ھەلەرى
ھەر قانداق اشەن چىقا يازغان ھەيات اىگەسىنى آرزىغا بولسا ھەم اىپكە آلا
بىلەدرلار. شۇنىڭدىن بۇرۇنچى قىزلار اوز باغرىدا سوزى بارغان بىزنىڭ ئاتا بېكىنى
ھەم اوزىگە قاراماي قويمايدۇر. اونىڭ فېكرى ئىلە نو قاراغۇلقلار ايچىدە سوز
سە ھەم كۈزى چىچەك ۋە سەبىزەلەر تاماشا سىدە، دېمىغى ھەلەر استىشامىدۇ
قولاغى قوشلار نە غەمەسىدە بولادۇر. نېمە بولسا ھەم تېۋەرە. گىدىگى كۈكلەم بېجە
كلەرىنى كۈزدەن كېچىرە بارادۇر. بارا. بارا فېكرى ھەم شۇ كۈر نېشەلدەن
خىسە ئالماققا باشلايدۇر:

ھە ۋە ئىلە بىر قالدۇرغاچ، توغرىغا قاراپ اوقىدىك آتېلىپ بارادۇر،
اوپكەن يولىدا ويىچىر. ويىچىر سايىر ھەم قوياور. قالدۇرغاچنىڭ قالغۇسى
يوق سۈيگەننىڭ آلدىغا تېزراق يېتىش اوچۇن شامادۇرغاندۇر؛ سايىراغى ھەم
سۈيگەننىڭ كۈرۈش شادلىغى اوچۇندۇر. بىخەتەر قالدۇرغاچ: آلفان
ساوغاسى ھەم قورقۇنچ ايمەس، آتاش. آناسىنىڭ ھەم آرزۇ ھەۋەسلەرى
يوقدۇر اولەرنىڭ تۈرۈم قانۇنلار جۈدە يېڭىل؛ اىكە، اىكە، سۈيگەن سۈيگەننى
آلادۇرلار. دە تاغلاردا، يىرلەردە، كۈكلەردە اوچىپ يۈرۈى بېرەدرلەر.

مىن ھەم شوقالدرغاچدىك اونىڭ سارى آتلىب، ويچىر - ويچىر سايراب
اوپچار ايدىم ..

اونىڭ قالدرغاچلىق قاناتى آتا-آنا موكلاتى بىلەن قايرىلغان . اونىڭ
اوپچەلىسى ايرىك بىرمەيدىرلەر . لىكىن ھەيران اونىڭ قايرىلغان قاناتىغا قاراماسدان
اوزىنىڭ ايسكى ئادىم تاشلاشىدا قىرلار، تاغلار آش بىر سولەركىچەدر؛ يىتتى
سەككىز قايتا بارىپ كىلگەن تاش شەھەرىگە ئىتىلگەندەن ئىتىلە بىرەدر
بوشاشلار، بوشاشلەر اوزگە ۋە قىتلاردا ئاتابىك اوچون ھوزور ۋە ئاشقىش
باغشلانغان بولسا لار بۈگەل اونى نەفرەتلىكەندىرەدرلەر، بارماي قايتىش فەكرى
ھالىدەن . ھەلى كۈنلىگە كىلىپ تورادىر .

اوزاقتا قوش ھايداب يۈرگەن يىگىتنىڭ عاشۇلاسى ايشىتىلەدر :
" اىگى بارىنى آجراتۇچى بۈفەلەكنىڭ گەردىشى ! " رۇھلىك، كۈچلىك كۈكرەك دەن
چىققان بوعاشۇلا تىۋەرەكنى زىر ايتىدىر بىر بارغانىدىك آتابىككە ھەم
باشقاچە بىر تەئسىر بىرەدر . گۇيا بۇدېھقان اونىڭ استىقبالىدىن ھىكايە قىلغاندىك
بولادىر . بۈبەيت دېھقاننىڭ اغزىدىن يەنە تەكرارلەن بىر تاغ تىۋەرەكنى
يانغىراتادىر . اندى آتابىكنىڭ كۈنلىدەن بىرگەپ ھەم اوتىپ كىتەدر : " اىگى
يارىنى آجراتۇچى بۈفەلەكنىڭ گەردىشى ايمەس؛ آتا-آنانىڭ آرزۇسى ! "
اوزىنىڭ سىرلىك مەعناسىغا آتابىكنىڭ استىقبالىنى ئالب كۆرۈنگەن بۈبەيتنى ھايت
اونى يىغلاقتادىر . كۆز ياشلارنى يۈزى آرقالىق ئىگەرنىڭ قاشىغا ۋە ئاتىنىڭ
يالىغا تاما باشلايدىر ..

مەرغىلانغا تورت قون بىرەدر ايدى بۈگەل آلتىنچى قونىشدا بىندى .
تىۋەرەك دەن ھەسرەتلىك ھەسرەتلىك ھەسرەتلىك ھەسرەتلىك ھەسرەتلىك ھەسرەتلىك
قونىشدا رىڭ يۈلەگىگە يىتەكلەرايىكەن نىگەدر يۈرەگى اوپىناپ كىتەدر . بۈگەل
اوزى عادەتدەن اون كۈنلەرچاماسى كىچىككەننى اوچون " بەلىكى كۈتۈپ
اوتۇرغانىدۇر " دىيىپ اويلاپ ھەلىكى يۈرەك اوپىناغىسى تاغ ھەم كۈچەيدى
ۋە يۈلەك دەن مەھمانخانى ھاۋلىسىغا چىققاچ . اخىيار سىز ئاتىنىڭ بۈتۈنلىگە سۈيەلەپ
تۇخناما قىلما ھەجۈر بولدى .

چىندەن ھەم اول آيواننىڭ آلدىدا كۈتۈپ اوتۇرگەن ايدى . خەيالات
ايچىدە آتابىكنىڭ كىلىپ كىرگەننى سىزمەي ھەم قالدى . نىھايەت قارا ئاھۇر

كوزلەرنى تولدۇرۇپ بۇنىڭ قاراتىپ آلتاچ اورنىدىن توردى. دە ايچكەرى
خاۋلىسىغا بۇرۇلۇپ كېتە بېردى. بۇرۇلۇش مەنسىغا آتايىك ئۇللا قاچان
تۇشۇپ قالغان، بۇ اوزىنىڭ كىچىك اۋنى زار قىلغانى اوچون. . . كىچىكش
اوچون بۇنىڭ ئەرەز قىلغان بۇگۈزەلنىڭ كۈندەش اوچون قانداغ خانگە
تۇشماغى مەلۇم ايدى. آتايىك تەمام بۇنىڭ نىكەشە قالدى، آتەنى ئەختە
خانەغا باغلاپ سادغا. سەلام تولدۇرۇپ كىلگەن اىپەك حورجىنى كۈتەرب
ايچكەرىگە كوردى. سۈيۈكلى كۈيەرنى يۈكەدە كۈرگەن آفتاب آيم قىلپ
تورغان يۈمىشىنى اولاقتۇرۇپ آتايىك نىڭ آلتىغا يۈگۈردى، جانىنى مەك تەسەددق
قىلپ كۈرۈشكەچ كىچىككەنى اوچون نىچا غلق تەشۋىشلەر تارتىپ دە قانداغ
تۇشلەر كۈرگەننى لەبى. لەبىگە تىگمەي سوزلاي كىتەدى. ئۇللا قاياقلاردا
يۈرگەن تۈي بىكە ھەم يۈگۈرە كىلپ سۇراشماققا اويالسا ھەم ئەمما "چىر
اىلك يىگىت" نىڭ قولىداغى حورجىنى آندى.

آفتاب آيم يۈگۈرە. يۈگۈرە قاتەت كۈرپەچەلەر سالب كۈيەرنى اولتۇر
شكە تەكلىف قىلدى دە قارشىلاشنى ھەرگەلگىدەن ھەم آشۇر يۈباردى.
لىكىن آتايىك بۇ قارشى آلىنىشلارغا جۈدە اشانچىز قارار، بۈگۈن بولماسا ئىرتە
گە "آتا-آنا آرزۇسى" بىلەن بۇسىلاننى بۇردەن اوزگەرب كىتمەگىگە ايمان
كىلتۈرۈپ قالسى يۈسەندە اولتۇرۇپ آلتاننى ھەم پايقاماس ايدى. آفتاب آيمنىڭ بۇر
قاتچا ياخشى تىلەكلەر بىلەن بولغان دۇعا سىگە ھەم اشانچىز قول كۈتەردى دە
مەشۇم "آرزۇ" نىڭ بۇنداغ ياخشى دۇعالارنى آست. اوست قىلىشىنى اويلايدى.
فاتىجە دەن كىيىن آفتاب آيم تاراقتى خورمەگە خورمەنى تاداقتا اورشۇرۇپ كۈيە
گە قاتق آلب چىقدى دە آتايىك نىڭ اىچمەگەنىگە ھەم تۇپماي "ايچىز، يول غۇبارىنى
آلادۇر" دىپ قىستاي باشلايدى. سۈگۈزە تۈي بىكەنى چاي قاينا تۇشما بۇيۇرۇپ اوزى
كۈيەرنى بىلەن سۇراشتى:

- آتاڭز آناڭز سەلامەتلەرمى؟

- شۇكر. سىزگە سەلام ئەيتەيلى.

- ھەسەلغەلى آتام ساغىمى، نىگەسىز بىلەن كىلمەيدى؟

- شۇكر، ساغ، بەغزى اشلەر بىلەن بولۇپ كىلالمەيدى. بۇ جاۋابىنى

بىرلىش ھەمانا كۈتلىدەن كىچىدى: "نىگە يالغان گە پۇرسەن، ھەسەلغەلى

تۈي ھەرەكەتلەرى بىلەن مەشغۇل ايمەسى.."

آتابىك نىڭ كىرپ اولتور گە نىگە بىرنىچە دە قىقە قورشەت اوتكەن بولسا ھەممە مان
كوش اويىدەن چىقامدى. دە ئەرەزىنى تاتىغ اوشلە گەنچە اولتور ب آلدى آفتاب
آيم كويەدى يوزىدە كورلىگەن اويچا نلقنى كوش نىڭ اويىدەن چىماغانلىغىغا
يويىب قىزىنى چاقرىدى:

— كوش! تاللىغىڭ كىلدىلە. يە؛ چىق سورا شىنى ھەم بىلەيسەن!
آفتاب آيمىڭ شويوسىن چاقىرىشى اوچ. تورت قايتىلا بولسا. دە كوش ايشتمە
گە نىگە سالىنب ئەرەزىمەگەن نەرسەلەر بىلەن شوغللانغان بول ب چىقا بىر
مەدى آتابىك نىڭ يوزىدە گى اويچا نلققا ۋەزم قولغان سايىن آفتاب آيمىڭ
ھەلىگى شوبھەسى اولوغايە باردى، كويە دىڭ كوزىنى شامخالات قىلب
قىزىنىڭ آلدىغا كوردى. ۋە شىورلەب كوشنى اورلىشە باشلادى: ايسىڭنى يىدگىمى
قىزم ايرىڭ سەنى، دىب تاشكەند. دىگەن شەھەردەن كىلسە. يوسەن كىم
كىلدى دىب آلدىغا چىماساڭ! تور، چىق سورا شى؛ ئەرەزلەب كىتب قالسا
نیمە قىلا سەن؟ آفتاب آيمىڭ بۇكىنكى سوزى چىدەن ھەم كوشنى اويلاپ قويدى
“كىتب قالسا نىمە قىلا سەن؟” دىگەن جوملەنى كوگلىدەن كىچىردى — دە
آناسىدان ايلگىر يراق گویا، كى ايوان تاقچا سىدان بىر نەرسە آلا درغاندىك
بول ب اوزىگە تىرمول ب تورغان آتابىككە يىر آستىدان سىكىن گىنە بىر كول ب
باقىدى ۋە تاقچا داغى كىرە كىز بولغان بىر پىيالا ئى آلبىيە نە اويگە
كىر ب كىتدى.

اوز بىك آيمىڭ “سىجىرچى - جادۇچى” دىب تارغاشى ھەم ھىكمەتلىز بىر
گەپ ايمەس. كوش بى بى نىڭ بۇكول ب قاراشى آتابىككە ھەجىب بىر انقىلاب
ياساغان ايدى اوندە گى آنى بىر اوز گەرش جودە قىزق ۋە سىرە اشاناسلىق
ايدى گول بىر تىگىدن بىر كول ب باقىش تەكسىرى بىلەن اوستىدە گى تاغدىك باس ب
ياتقان “آرزونى” آغدار ب سالغان ۋە قوشىدىك يىڭل تارتقان ايدى اونىڭ
آنى بىر اوز گەرشى شونىدەن عىبارەت ايدى: اولەرنىڭ آرزو ۋە رىزاقلىرى
بۇرزالق شەرافەتى بىلەن تاپىلا دورغان سەۋاب يۇرتنىڭ يوقارى قۇبىي
گە بىلەرى بارچاسى ھەم كوش نىڭ يالغىز شو بىر گىنە كول ب قاراشى آلدى
اوتا بىرسىن!

آنى بىر اوز گەرشەن سوڭ تدرە ذرودى سىز شوقە رازى كوگلىدەن كىچىردى:
“اولەرنىڭ آرزولارىنى بولەرگە سوزلەمەيمەن. دە تاشكەند لەرگە ھەم بارمايمەن!”

اوندى بى اوز گەرش آنى بولغانىدىك جەردى ھەم ايدى كۈڭلىگە نىچپە
 كۈنلەردەن بىرى اوز الا توش بىاتقان بوچىگل " بركولب باقتى " سحرى بىلەن بىشلگەن
 ۋە مەرغىلاندا دائىمى تور غىلققا، دىب توڭلگەن ايدى ... بو اوز گەرشىدەن كىين
 آپنادان توفما بولب بىگل تارتىدى گوياكى مۈندەن سوڭ اوزىنىكى بولغاندىك قىلب
 اشانچ ۋە ساكت كۈزلەرى بىلەن اۋىگە قارادى. شۈرەقت اۋى اىچىدىكى سىتەمگەر
 پەرى اوزنىك سحرلك كۈزلەرى بىلەن آتابىككە يەنە كۈلب قاراب تورار ايدى.
 دە گوياكى شۈكۈلش بىلەن اوز سحرى نڭ قالسى دەرجەلەردە كوچىك بولغانىنى
 سۈزلەب فەحرلەنەرايدى.

اورتادان اون بىش كۈنلەر ۋەقت اوتىدى. كۈمۈش نڭ قايتالاب سوراشىغا:
 — چىندەن. چىندەن، مۈندەن سوڭ تاشكەند بارمەيمەن! — دىگەن جاۋابىنى
 بىرەرايدى. كۈمۈش بوگەپكە غەجەبلەنەر توغرىسى شادلا نار ايدى.

مەرغىلان كىلگە نڭ بىگرمە ئىچى كۈنى. آتابىك حازرغىنا قاياققادىر
 چىق ب كىتكەن ايدى قوتىدار غادە تىغا قارشى بازار دان كۈندىز ساعەت
 اوچلەردە قايتىپ كىلدى. دە آتابىكىنى سورادى، بىوقلىغىنى بىلگەندەن سوڭ
 خاتۈنىنى مەمانخانە غا باشلاپ چىقتى.
 — تىنچلىكمى؟ — دىب سوراغۇچى آفتاب. آيمىغا سۈيىچ ۋە يا قۇدانچ
 لىغى بىلنمەگەن بىر ۋەزىيەت بىلەن جاراب بىردى:
 — تىنچىك.

مەمانخانەدە ايرىخاتىن يانما. يان. اولتۇر شىدىلەر. آفتاب آيم. بو باشى.
 — آياغى يوق اشىدەن يارىلار دەرجەسىگە يىتە يازغان ايدى.
 — آتابىكىدەن ھىچ بىر سوز اىشتىگىمى؟ دىب سورادى قوتىدار.
 — قانداى سوز اىشتىدەى، ھەر قاچان سۈزلەيدىر؛ ئەلبەتتە مەن اىشتىمەن.
 — تاشكەند توغرىسىدا ھىچ گەپ ئەيتمەيدىمى؟
 — تاشكەندگە بىرگەپ بولغانمى؟
 — تاشكەندگە ھىچ گەپ بولماغان. دىب كۈلمىسەرەدى قوتىدار. مەنم
 مودە عام باشقا توغرىلاردا.. قىزگەن ھەم ھىچ گەپ اىشتىمەدۇم؟

- هېچ گەپ... ھە، ئەيتكەندىك كىچە، ايرىنىڭ موندەن كىيىن تاشكەند
بارما سلىغىنى سوزلاغاندىك بولغان ايدى.

قوتىدار بىراشكە توشىنگەندىك كوزىنى اويناپت ائدى وە سورادى:

ايندى تاشكەند بارماس ايشىمى؟

- بىلمەدم، چىنى، چىن ايمەسى ھايتاور قىزگىزدن ايشىكەندىك بولغان

ايدىم. نىمە، آتا-آناسى بىلەن اورلىش كىلگەنى؟

- يوق ديدى قوتىدار وە چۈشتە گىدەن بىر نەرسەنى آلا-آلا ئەيتىدى؟

مىن بۈكۈن تاشكەندەن قىزىق بىر خەت ائىدىم

- كەمدەن؟

- قودا گدان.. ديدى قوتىدار وە خەتنى آچا-آچا. شۇنى سەنگە اوقى

بىرمەكچى مەن. ديدى.

- ئەخىر اوزى نىمە گەپ؟- دىي سورادى آنتاب ائىم.

- ايشىتسەڭ بىلەسەن!

”قودا مىرزا كەرىم قوتىدار غارە قوداچامىز خانىمايىتوب مەعلم بولغاي،

كەم بىلەرمۇندە ساغ- سەلامەتدەرمۇ وە اولجا بىدەگى سىز حورمەتلىك وە غىزە

تلىكلەرنى پەرۋەردىگار عالەمدىن سىچەتلىرىڭىزنى سەلات خەمسە ائىدىدا

سوراپ تورماقتامىز بەعدە مەخفى قالماغاي، كەم كۈيە و ارغىلىز حىزمەتلىرى

يىگە يوبارىلغان ايردى. انشا الله سەلامات بىتكەن بولسا كىرەك. ئەمما

سىز حورمەتلىرىڭىزگە مەعلمىدەر بىزنىڭ شۇل آتابىكىدىن اوزگە غىزەندىمىز

بولماي دونىادا اوزىمىزدىن كىيىن قالدىر اتورغان توپا قىمىز وە كۈزىڭىزگە ئىكەن ئىزد

ھە وە سىمىز، اومىد ھەدە قىمىز نەقەت شۇل آتابىكىدەر. موختەرم سىز

بورادەرىمىزنىڭ شۇل يەگانە اوغلىمىزنى غىزەندىڭىزگە تەبىر قىلىپ ئەمما

بىزنىڭ كىيىن بالامىزنى تاشكەندگە يوبارماغانلار بىزنىڭ جەنابلىرىدىن بولغان

مىنەتدارلىقىمىزنى وە يەنە اوغلىمىزغا بولغان مەرحەمەتلىرىنى بىر ئۆزىڭىزگە ئىلەي

آلمايدىلار. ئەمما كەمىنەلەرى بوخوس سۈسەنگى غەيىبى سىزنىڭ اوستىڭىزگە بۈتۈنلەي

يۈكلەي آلمايمىز. زىراكى بىزنىڭ باشىمىزدا بولغان ”يالغىز توپا قلىق“ سارداسى سىزنىڭ

ھەم باشىڭىزدا باردۇر. نەچۈك، كەم اتابىڭىڭىز كۈبە ئومۇرى مەدر غىلاندا اوتىپ

بىلەرنى ھەم سىز اوپىلانغان آغرىققا سالماقتادۇر. بورادەرى غەزىمىز، سىز

مەنمۇ بۈسۈزلەر مىدان خەنە بولما كۈرمە ئىزىراكى غەزىمىز بىر

سوزلەرنى بىر يوسۇنى كىلىش رەجھىدىن يازىپ ارتىدىمىز دۇنيا آرزو رەھەدەس
 اويى دىدرلەر يوقارىدا بەيان قىلىنغانىدىك وە اوزلەرى بىلگە نلەرىدىك آينقسا
 قوداچالارنىڭ دۇنياغا كىلىپ كوتكەنى شىرىيالغىز اوغۇل نىڭ آرزو- ھە رە
 سىدىر جەنابلەرى بول اشكە ھەق بىرەرلەرمى، يوقمى ئەمما غەزىلەرنىڭ
 ررحسە تەلەرىنى آلتا سىدا نىڭ آتايىكى تاشكەندەن ھەم تەغەللوقدار قىلما
 قچى بولۇپ بول مەغنىگە بەغزى بىر ھەرەكەت تەلەرىنى قىلىپ قويغان ايرىدى. ئەمما
 بىزىلەرنىڭ بول رەغىمىزگە اوغلىڭىز قارشى توشىپ ھەرچەندە رەد قىلسا ھەم
 نىھايەتتە آناسىنىڭ سوزىنى يىردە قالدۇرماستىن اوچۇن قەبۇل قىلغان ايرىدى.
 ئەمما بول توغرىدا سىز جەنابلەرىنىڭ ررحسە تەلەرىڭىز بەغدىدە جاواب
 بىر مەكچى بولۇپ ھىزمەت تەلەرىگە كىتكەن ايرىدى. سىز ھۆرمەت تەلەرى بول مەغنىنى
 سەواب تاپارسىزلارمى يوقمى بوجىھەتتى يەنە مەھرەمەت تەلەرىڭىزگە باغلىقدار
 بومەكتۇبىنى يازىش ئان قەسدىمىز شۇل، كەم آتايىك نىڭ بوايىكى تەغەللوققا
 ئەسلا رەغىبى بولماي وە يەنە سىزىلەرگە ئەيتمەي بول تە رەندە بىزىلەرنى
 ھىجالت چىكىدىرىپ قويارىمى، دىيىپ اوپىلادىق. بورادەرى كىرامى، سىز دۇنيا
 كورگەن بىر كىشى سىز آناسىنىڭ بۇتەلە بىنى خۇب مۇلاخەزە قىلىپ كورگىز.
 بۇ توغرىداغى رەغىبى اوغلىڭىزگە قاراغاندا ھەم نە قىرلەر بىچە سىزىلەردە بولغانى
 وە جھىدىن ئەلبەتتە كۈندىرىشكە سەغى وە كۈشش قىلۇرسىز، دىيىپ اشانامىز،
 آتايىك نىڭ ايكىنچى تەغەللوقى توغرىسىدا كىلن بالامىزغا بىلدۈرۈلمە سەخۇب
 ايرىدى. بىزىلەرنىڭ ھۆرسەندىچىلىكلەر بىمىز يولىدا آتايىك بىلەن بىرگە تاشكەندە
 توشىپ اوز قوللارى بىلەن تۈسىمىزنى اوتكەزىشكە اشان بىسەف بىك حاجى وە
 قوداچالارى ۱۷ نچى سەۋر آيىدە ۲۶۵ نچى ھىجرىيەدە يازىلدى

قوتىدار خەتنى ارىق بىتىردى. وە خاتۇنىغا قارادى. آفتاب آيمىغان بۇ خەت
 موزىك سۈگە شۇنغۇت بۇلش تەئسىرىنى بىرگەن وە اولتۇرگەن يىرىدە سۈرە
 بولۇپ قاتىپ قالغان ايدى. آتالار اوچۇن بۇنداق گەپلەر اونچەك يامان
 تەئسىر بېرمەسە. وە خاتۇنلارغا قانداي ئەسەر قىلىشى بىلگۈلۈك
 آفتاب آيمىم اوچۇن گۇياكى قىزىنىڭ بىرەر غەمىيى اوچۇن بولاشكە مەجبۇر
 بولغانىدىك كۈمۈش ايسە ايندى ايرىگە سولۇمىز، اشەندەن چىققان وە بورچەككە
 تىقلىغان كۈرەندىك بولۇپ كۈرىنە باشلاغان ايدى. مەكتۇبىنى ايشتكەن قوللارى
 ياكلىش اېشتىكەندىك بولار ايدى

— تاغىن اوقى كورگىزچى ..

قوتىدار خاتونى نىڭ سوزىدەن كولىدى؛

— قايتارب اوقىشنىڭ فايدهسى يوق؛ خەتنىڭ مەقسەدى سەن
آڭلاغاندىكى دىدى.

آفتاب آيم باشى يانچىلقان ايلانىدىك تولغاندى؛

— قىزم اوستىگە كوندەش؟!

قوتىدار قەندەسكە يەنگى سالغان قوشىدىك اورنىمەككە آلمان
خاتونىنى باسماق بولدى؛

— آرتقا اورنىمە، ايلگەرى خەقىقەتلىك توشىچى ..

— خەقىقەتى نىمەسى؟ —

— بوندەگەپ بار.

— نىمەگەپ بار؟

— ئەگەر بوشاشدە كويەونىڭ نىڭ ھەم ئىزى سىزىگە ئىدە ايدى سەن

ايمەس مەن ھەم بوگەپكە چىدەمەس ۋە قىزم اوستىگە توشكەن بو آغىر

مەسئەلەنى. — تىنچىك بىلەن قارشى آلماس ايدىم. — ئەمما بوندە كويەونىڭ نىڭ

اشتىراكى كورلمەنى شونىڭ ايله مەنم دەمەم كىسىلپ قالدى. ھەلى اونىڭ

قىزىڭغا، "موندەن كىيىن تاشكەند بارمەيمەن" دىي ئەيتكەنىنى سوزلەپ

ايدىڭى ئە؟

— يالغانى، چىنى؟ — دىدى آفتاب آيم تىلەر تىلەمەس؟ — ايشكەندەك

بولغان ايدىم.

— ايشكەندىك بولغان بولساڭ ھەم بوسوز چىدار. دىدى قوتىدار؟ —

نىگە، دىسەڭ خەتنىڭ مەزمونىدەن ھەم آڭلاشىلار، كىم بوايىنچى اويلەنشكە

آتابىك بوترونلاي قارشى بولب قەت بوگەپ قودالارڭ نىڭ گىنە اشلەرىدەر.

شونىڭ اوچون كويەونىڭ نىڭ اويلەنىشىنى قىزىڭ اوستىگە چىن مەعناسى بىلەن

كوندەش، دىي بولمايدىر ..

آفتاب آيم كوتەمەگەن جايدا قوتىدار تەمامەن آتابىكىنى ايكىنچى اويلەنتىرش

تەرەفدە تورب سوزلەر ۋە اوسىگەننىڭ اوستىگە چىق تىپەر ايدى.

— ئەگەردە آتابىك بوايىنچى اويلەنشكە رىزا بولسا ايدى بىرنچىدەن

روحسەت آلىش اوچون مەرغىلانغا كىلىپ يورمەس ...

— شاشماڭچى. دىدى آفتاب آيم، — اوز گزچە نىمەنى سوزلەي ياتىسىز؟

— بو ايكنچى اويلەنشەدە آتابىكنىڭ رىزاسىزلىگىنى.

— كويە وگزنىڭ رىزالىغى بولماسا خوداخە يىرىنى بىرسىن دەسەلەم...

— گەپ اوندە ايمەس. دە! — دىدى كولب قوتىدار.

— نىمە دە؟ — دىدى قىزلىشپ آفتاب آيم، قىز گز اوستىگە كوندەش بەلا

سىنى 'اوز قولگىز بىلەن يوكلەمەكچى بولاسىز شىكىلك؟

قوتىدار ساداققىنا قىلب كولب قويدى:

— توشنمەي ياتىسەن، خاتىن.

— ھەممە گەپكە توشىنىپ تورىمەن.

— توشىنگەن بولساڭ بوخەتكە نىمە، دىيىپ جاواب بىرەمز؟

— بىزگە مەعقول ايمەس، دىڭ...

مەعقول ايمەس، دىيىش بىلەن اش بىتمەيدىر بىرەرتە دەلىل كورسەتەش

كىرەك!

— تاپارسىز، ئەخر دەلىلىنى.

قوتىدار تەمامەن توننى تىسكەرى كىيىپ آلغان خاتونىغا قاراپ باشتىنى

قاشىپ آلدى!

— خەتدە ايكنچى اويلەنمەش اوحىون بولغان سەبەبىنى قىزىمىزنى

تاشكەند يوبارماغانلىقىمىزدە كورسەتەلەردىدىكى قوتىدار، سەن ئەيتكىدە نىچە

كويە وگ تاشكەند دەن ايكنچى اويلەنمەسەن. دە بىز كوشىنى قورالدارنىڭ

آلدىغا تورغىن قىلب يوبارايلىق، تۈزگەمى؟

— نىگە مەن يالغىز قىزىمنى تاشكەندگە يوباراي. دىدى كوزىنى آلا لاندىرىپ

— بىز قىزىمىزنى بىر شەدە مەرغىلاندا. تاشقارىغا آلب كىتمەس، دە غەدەسى

بىلەن بىرگە نەمىز.

قوتىدار بىرگە پىڭ توغرى. يە. مەن ھەم كوشىنى تاشكەند يوبارماققا قارشى

مەن. گەپ بويىدە: بىز آتابىكىدەن بۇرۇن غەدەنى آلغان چاقتا "آتا-آناڭدان

كىچە سەن، ايكنچى، اويلەنمەيسەن" دىگەن غەدەنى ھەم آلغانى

ايدىڭ؟

بۇندەي غەدەنى بىرگەن بولسىن، بولمەسە بىسەن آفتاب آيم ئىنتىكىپ، سويىپ آڭلاندان

سۆك ايكنچى اويلەش سوزىنى ھەم آغزىغا آلماسن!

— كەم ئەيىتەن سەنگە، آغزىغا آلدى، دىيىپ؟

- ھېچكىم ئەيتمەگەن بولسا ھەم سىز آراغا توشمەڭ دېيىمەن، اوز
آياڭىزگە اوزىڭىز بىلەن قولىڭىز دېيىمەن!

- پىچاقنى اوزىڭىزگە اور، آغرىماسا باشقاغاۋىگەن بىرگەپ بار دىدى جىددى
وہ زىيەتدە؛ مىندەن ھەم - سەن ياخشىراق توشۇپ تور بىسە نىكى
ئەگەر دە بىزنىڭ رىزايىمىز بولماس ايگەن آتايىڭ سىرە ھەم ايكنچى اويلە
نمەيدار. مەسلەن بىز ايگەن قودالارڭ اور نىدەلەپ بالىز اوغلىمىز باشقا
بىر شەھەر دە بىز تانىماغان بىر قىزغا اويلەنىپ قالغاندا. اويلاپ قارا، چىدەي
آلورمى. ايدىڭ اوغلىمىز كۈنمە گەندە ھەم اوز شەھەر يىزدەن ايكنچى اويلە
نىر شەكە كۈشمە سىمى ايدىڭ بۈتيلەگىمىزگە قارشى توشۇپ اوغلىمىزنى اوز شەھرى
وہ اوز اويىدە آلب اولتۇرغۇچى قودالارىمىز غالىبەت اوقىپ اولم تىلەمەسىمى، ايدىڭ؟
بوسوز آفتاب آيمىنى بىر آزار اويلاپ قويدى. لىكن ھەلى ھەم آياق
اوز اتماغان ايدى.

- ايندى نىمە قىلماقچىسىز؟

- نىمە قىلار ايدىم. دىدى قوتىدار. ايندى ھەممە احتىيارنى اوز قولىغا
آلب قويغان ايدى. - آتايىڭ كۈنمە گەندە ھەم كۈندىر بىر اوزم بىرگە لەش
تاشكەند توشەمەن.

- قىزىڭىز بىچارە گە...

- قىزىڭىز ھېچ گەپ يوق. ھەلى ھەم غىزەتتى خورمەتتى اوز قولىدا.

- قوراپ كىتىن شۇ دۇنيانىڭ اشلەرى!

- قىزىڭىز تاشكەند جونا تشكە كۈن. بولماسا.

آفتاب آيم جاواب بىرىش اورنىگە اوكرەپ. اوكرەپ يىغلايدى.

~~~~~

قايىن آتا، قايىن آنا. كۈيەد. بىر اوچ بىرچە كىلىك اولتۇر شەھەر اتايىڭ
كوڭلىدە نىچە تور لۈك شۇ بىھە توغلىماقتا ايدى. بۇ عادەتدەن تاشقار چاقىرق
نىگە مەھمانخانەغا بولدى، نىگە كۈمۈش بىر اولتۇر شەكە چاقىرلمايدى، قايىن آناسى
نىگە اونگە تىرمولۇپ باقادر؟. قوتىدار تامانىدان شۇ آرادا اول كۈتمەگەن بىر
سەدال ھەم تاشلانۇپ قوينايدى.

- آتايىڭ اويالماي تارتىنماي جاواب بىرگىز؛ بۈگەل تاشكەندەن چىقىشنىڭ
دەگى ئەسلى مەقسە دىگىز نىمەگە ايدى؟.

آتابىك تەرە فېدەن كوتلمەگەن بوسەۋال ادنى شاشردى ۋە نىمە دىيىپ جاۋاب
بېرىشنى بىلمەي قالدى.

- اوزم.. سۆزلەرنى كۆرۈشۈچۈن؟

- توغرىسىنى سۆزلەنگۈز، بىك! قوتىدار بىر گەپنى بىارم جەدى قىلىپ
كۆلۈپمە يىتدى. چۈنكى آتابىكىنى شو يوسىن بە غزى ياقىلاردان تە ئىمىن ايتىمە
كچى ۋە اونىگە بو توغرىدا جە سارت بىر مەكچى ايدى.

- ئە يىتەمكۈ

- توغرى ئە يىتەمە دگۈز.

آتابىك شاشقان حالەدە ايدى:

- تاشكەندەن چىققانداكى مەقسە دنى سۆزلەش سۆزلەرگە بىر بىخوزور
لك بىرگە نىدىك اوزمگە ھەم آغرى.. او توغرىدا قەتئى بىر قەرارغا كىلگە نىم
اچۈن سۆزلەرگە سۆزلەپ اولتۇرۇش ھەم فايىدە سىزمە دىدى.

آفتاب آيم ايرىگە قاراپ آكدى، قوتىدار ياراشقىنا بىر تاش بىلەن سوراڭى
- سۆزلەش آغرىمى؟

مىنگە گىنە ايمەس ھەمەزگە ھەم آغرى..

ئە گەردە بىزىزلىق بىرسە مزىچى؟!

ايرىنىڭ بىر جە سارە تىگە قارشى آفتاب آيمنىڭ يوزىگە رىزاسىزلىك بىلگۈسى
چىقدى آتابىك ايرىسە سىسكەنب اولقودان اولغانغاندىك بولدى ۋە ئىككەنب
سورادى:

- سىزنىمەگە رىزالىق بىرە سىز؟

- بۈگۈل تاشكەندەن نىمە مەقسەدە چىققان بولساڭىز - اوشەنگە
آتابىك حىجالەت بىلەن تىرچىقاردى:

- تاشكەندەن نىمە مەقسەدە كىلگە نىمى بىلە سىزمى؟

- بىلەمىز - دىيىپ كۆلدى قوتىدار.

- سىزنى بونداي اشكە رىزالىق اچۈن كىم ۋە نىمە مەجبۇر ايتەدۇر؟

- ھىچ كىم مەجبۇر قىلمايدۇر - دىدى كۆلۈپ قوتىدار؛ مەجبۇر قىلغان

نەرسە: شۇندەي كۈنلەر اچۈن اوغل اوسدوغان آتا - آماننىڭ رىزالىقلارى
غىنا بەلكى سىزنى ھەم شوگەپ مەجبۇر قىلار!

— آتام بىلەن ئاناڭنىڭ رىزىقلىرى ئۈچۈن شۇندەن باشقا سەھەب قورۇپ قالغانغا نىمە دېيىشنى ھەم بىلمەيمەن. گەرچە تاشكەندە ئىكەن چاغىدا بۇرۇنقى يولىغا بىل باغلاغان بولسام ھەم ايندى بوسىل باغلاشنى بۇتۇنلەي اورۇنسۇر بولغانغا تۇشۇندۇم...

— ئانتاب ئايمىڭنىڭ دىيىشى، كىيىنكى؟ دىيىپ قىچقىرسىن ئۇ ھەممە قۇتقۇچى خاتۇنىغا ھۆمرىنى قارادى.

— قىسقا ئارىلىقتا، ئانتابىڭ! دىيىپ، ئانتاڭنىڭ بىزگە مۇراجىھەت قىلغاندا ايندى بىز بولۇپ تەرىپ قالىساق بولار ايندى. ھازىر دە بىز ھەم سىزنىڭ سۈرگۈزگە قوشۇلساق سىز بىلەن، يامان ئاتلىق بىز بولامىز. اونىڭ مۇلاھىزەسىنى قىلىڭ!

— نىگە قىلىۋاتىمىز؟

— ھەممە غەيىبى مەنمۇ ئۈستىمگە يۈكلەپ جاۋاب بىزگە

قۇتقۇچى كۆلدى ۋە سۇرايدى:

— تاشكەندە ئىكەن چاغىدا ئانتاڭنىڭ تەكلىپىنى قەبۇل قىلغان ئىدىڭىز؟ — قەبۇل قىلغان ئىدىم.

— بىزنىڭ رۇخسەتلىمىزنىڭ ئالغىسى مەرىپەتلىك ھەم كىلىگەن ئىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق...

— بەرەكەتلىك، مەرىپەتلىك كىلىپ بۈگۈنچە ئىكەن ئىدىڭىز؟

— ئىكەنمۇ...

— ئىكەن تاشكەندىگە مەرىپەتلىك ئىكەن بارامىز؟

— ...

— مەنە كۆرۈڭىز، ھەتتە بولۇپ بىزگە يامان ئاتلىق بولامىز. ئۆزىڭنىڭ شۇخە تاڭىز ئۈچۈن ھەم بۈگۈنچە قەبۇل قىلماقچىمۇ؟ — ئانتابىڭ نىمە دىيىپ ئىتتىدەن عاجىز قالدى ۋە ئۆزىنىڭ بالالىق ھەركەتىدەن سىڭىپ كەتتى ۋە ھىجىزلىك ئۇچۇرلىرىنى:

— آتام، سىزگە قاچان خەت يازغان ئىدى؟

— كىچىك ئىدىم. دىيىپ، كۈندۈز؟

— مەن بۈگۈنچە دورۇستلاپ ئويلاپ ماسدەن جاۋاب بىرەلمەيمەن!

- قانچا اوبلا ساڭز ھەم جارا بگزنڭ برگىنە بولۇشى كىرەك؛ يەنى رىزالىق!
قوتىدارنىڭ بوسوزى جۈدە ھەم قەتئىي ئايدى. بوقتە تەيىپەتنى آڭلا غوجى،
كۆڭلەن چىقارا يازغان بومە سئەلەنى چىلەب اوبلا ماققا مەجبۇر ئايدى.
نەيمە بولغاندا ھەم كۆڭلنىڭ بىرچىكە سىنى كىرەتە ياتقان بو "آتا - آنا
آرزۇسى" بىر تاماندان قارالغاندا جۈدە يىڭىل كۈچكەن ئايدى. ئەمما ئىككىنچى
تاماندان مە سئەلەنىڭ يېشىلەگەن اورنىلەرى ھەم بار ئايدى.

- ياخشى! - دىدى، - مەن سىزنىڭ تەكلىپىڭىزگە كۈنەن ئەمما كۈنىڭىزنىڭ
رەزىزالىقنىڭ زەردى قىزىڭىز دەيمەن؟

شۇ چاققا چاموڭغايىب اولتۇرگەن آفتاب ئايم يەلتەيتىپ ئايرىگە باقىدى
- يەنە چىكىسز بىر مەھر يانچىلىق نەزەرى بىلەن آتا بىككە قارادى.

- سىز قىزىمىزنىڭ ئەندىشە سىنى قىلىپ اولتۇرماڭىز، بىك! - دىدى
قوتىدار، - بولاشنى، ئايڭ ياخشىسى ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىرىڭىز، كىيىنراق ئۆزى كۈنىڭىز
كىتەر، بۆتەرە فلەردەن تەشۋىش لازىم ئىمەن!

- يوق! - دىدى بىك، مەن بولاشكە بەشەرتى كۈنگە ئىمەن ھەم قىز
گۈزەل ياشىمايمەن!
- نىگە؟

- نىگەكى ئۇنىڭ رىزالىقىنى ئالماستىن تورب بولاشكە آياغ قويدىم مۇمكىن
ئىمەن!

- ئەگەر كۈنە سەچى؟
- كۈنە سە مەن ھەم كۈنە سىلگە مەجبۇر مەن!

بو ئۆزى - كىيىل سوزدەن قوتىدار ئويلاپ قالدى. آفتاب ئايم بولسا قىزىڭىز
تەدرىجىي بونچەلەك غەرىشلەرگە چەكۈتەر مەككە بولغان يىگىتكە ئۆزىدە چىكىسز
مۇجەببەت پائالىيەت سىز مەككە. ۋە نەيمە ئۇچۇرلار يىغلاغۇسى ۋە كۈيە ۋى
يۈزىدەن ئۆپكەسى كىلەمەككە ئايدى.

- تۈزك - دىدى قوتىدار، ئۇنىڭ رىزالىقىنى ئۆزىڭىز ئالماقچى مەيسىز؟
- يوق نىگە، كى قىزىڭىز ئۇچۇن ھەقارەت بولغان بوسوزىنى ئەيىب مەنم قولىمدا
كىلەدرگەن ئىش ئىمەن! دىدى - سىز خاتىرى - بىرلەرىگە قاراشىپ
قويدىلار كىيىنكى سوزىنى ئەيىب بىتەرگەچ آتايلىك ئۇنىڭ كۈزىگە ياش
كىلگەن ئايدى. ئۆزىنىڭ ھالىدىن ئويلىدى شىكىلەك ئۇلەرنىڭ ئالدىدىن

تورب تاشقارغا چىقدى. ئول چىققاندا سوڭ ايرى خاتىن يەنە يارىم ساعەتچە
جانجا لاشىب اولتوردىلەر.

خوتەن نامازىدان سوڭ يەنگىلەنگەن تەشۋىشلىرىنى بىر ئاز اونتىدىرار
اومىدى ايله پايجەراغ يانىغا اولترب فوزولى دىوانىنى وراقلار ايدى.
ئەمما فوزولىنىڭ رەنك بەرەنك شىعرلەرى اوستىدە قەناعەتلىك تەختاماس
ھەمان وراقلاغاندا وراقلار ايدى. شاعرنىڭ نەفىس شىعرلەرى حازر
اونىڭ اوچون توزسىز سوزلەر يىغىندىسىدا باشقا بىر نەرسە ھەم ايمەس
ايدىلەر. اول شۇدەقت تۈسەندەن كىتابنى ياپىدى - دە آيوالغا قىرلاق
سالىدى چۈنكى حازرگىنە سوزلەش بولتورگەن كۈمۈش بىلەن آناسىنىڭ
تاۋۇشلارى اوچكەن ايدى. اول بىر حالدا شەكلەندى. آيوالدا ئانا بالانىڭ
قاياقتا يوقالغانلارنى پايقاغاچ تۈسىدە اوزگەرش بولغانى حالدا قايتىپ كىلىپ
اولتوردى. نىمە اوچوندىر حازر اوندە بىرەر فاجىئەگە تۈشكۈچىنىڭ حالەتى
بار ايدى. كىشى ازىرايىگە تۈشكەن كىزلەردە تىلەپ ايمەس احتىيارسىز بە
غزى بىرۈسسەن سىزاشلەرگە اۈرىنەدر. شۇنىڭدىكى اول ھەم جەدى بىر رەۋش
فوزولى مۇئالەھەسىگە بىرلەدى.

اول اوزىنىڭ شۈبھەسىدەكى گەپكە قانع، آرادان يارىم ساعەتلىك ايمەس
بىر ساعەتلىك ۋەقت اوتىپ بارغان بولسا ھەم بۈگۈنگە زىيەكەرلىك ايمەس،
تىزكىدەندەن كەلمەگەننى ياخشى، ياخشىلىقنى يامانلىقنى ھايتاۋر بولادىرغان
كۈڭلۈكسىز گەپنى كىچىككەننى ياخشى. . فوزولىنى ياخشىلاپ. اوقۇش
كىرەك! - شۇنىڭ اوچون ھەم مەغلەك شىعرلەردەن باشلىنى كۈتەر مەيدىر.
دە گۈياكى ئەيتەر سىز كىتابكە مەغلەنگەن. .

كۈمۈشنىڭ اۈيگە كىلىپ كىرگەننى ھەم اۈنگە سىزلىمەي قالدى اول قوشلار
كەبى لەتىفە تاراش چىقارماسلىق قىلىپ گىلەم اوستىدەن يۈرۈپ كىلدى - دە
سىكىن گىنە شەمەم يانىغا. آتابىك قارشىسىغا اولتوردى. اۈنىڭ كۈيىنى كى
نىڭ چىقارغان يىڭىل گىنە شامالى بىلەن يان بۇرغان شەمەم "لاپ" ايتىدى دە
كۈرۈشكەندىكى، اۈيىنىشقا ئىدىك بولدى. بۇ حالدا كىتاب اوستىگە مۈككەندەن كىتىپ
اولتورغۇچى چۈچۈك كۈتەرلىك قارادى قارشىسىدا:

فوزولى تەبىرىچە سىبى زەنە خدانى نىگەدر قىزارىپ ناۋەكى مۇرگانى كۈز

ياشلار بىلەن چوڭلەنگەن ھەلىكى پەرى ئايدى . . . بىرنەچچە قاراشدا ياق
كۆتكەن ئاشىنىڭ توغرى لىغىغا ايناندى دە غاسىلەر كەبى كۆزىنى يىرگە
تىكىدى . اول ، كۆمۈشكەن عىتاب ئامزى سۆزلەر ، ئۇ چىچىغ خىتابلەر كۆتەر
بىرنەچچە عىتابدا ياق ئاتا . ئانا گوناھىگە تەۋبە قىلىشقا ھازىرلانار ئايدى . ئەمما
ئاش اول كۆتۈرۈنچە چىقمايدى . كۆتۈرۈلگەن ھالدا گۇياكى اۇنى بوۋاغر ھالدا
قوتقارماقچى بولغاندىك ،

... - فوزولى ياخشى كىتاب دىدى كۆمۈش . مەن ھەم يالغۇز قالغان كىزلەر
مدە بو كىتابدەن باشمىنى ئالماست ئايدىم ، سۆزەممى ؟

... - ئاتايىك گەرەڭگىس قالغان ، اوزىنى ئوتماقچى بولغان بوغالىچە ئاب گۈزەلگە
نېمە دېيىشنى بىلمەست قايسىردان سۆز باشلاشقا ھەيران ئايدى :
- كىم يىغلايدى سىزنى ؟

- يىغلايمەنمى ؟ !

... - كۆزگىز ، كىيىرەڭگىز . . .

... - اوزى شۇنەقا . . .

يىغلاغان مېن ئايەسى ؟

- كىتابىنى نېگە ياپىدڭىز ؟ ئاچىپ اوتۇڭ مېن ئىشەيتەي !

- ئاتا . ئاناريزالغىنى بىرتامچى كۆز ياشىڭىزگە ئارتىدىمى ؟

... - مېن رازى ، مېن كۆندۈم ! - دىدى دە فەتەن كۆمۈش . بوسوزنى نېمە دەندەر
قورقغاندىك شاشىپ ئۇ يەتتى .

... - كۆندۈڭىز . . . نېگە . ئۇ ؟

... - ئاتايىك تەۋەججىب دە ھەيرەت ئىچىدە ئايدى .

... - نېگەكى . دىدى كۆمۈش ، مېن سىزگە ئاشانە مەن . . .

... - شۇنىڭ اۋچۇن . . .

... - شۇنىڭ ئۈچۈن كۆندۈم . . .

... - كۆڭلىڭىز فەرىشتەلەر كۆڭلىدىك !

... - سىزنىڭ ھەم كۆڭلىڭىز !

... - ئىككى جان ئىككى يۈرەك گۇياكى بىتەدىك بىر . بىرىنى ئاڭلار ، بىرىنىدەن

بىرىنىگە ادەب يۈرەر ئايدى شۇ دەقت .

- بولماسانگە يىغلاڭىز ؟

بوسە والدان كوش بىر مۇنچە اوڭغاسىز لەنب اويات آرا لاش بىر
تە بە سىم بىلەن ،

- اوزم ... - ديدى دە كىيىنىدەن اوزىنىڭ ھەممە تىلەك دە شەرتلەرى
مەنەسلىنى جامە بولغان - مېنى اونتىمايسىزمى ؟ - دىگەن سوراغىنى بىردى -
اول نىمە دىب ئە يىشكە سوز تاپالماي قالدى چۈنكى ، يورەك سىنى افادە تىلارلق
جۈملە تالاش مۇمكىن ايمەس ايدى - جاواب بىرش اوزىگە اوزىچە سوزلەندى :
" آتا - آنا آرزۇسى ... "

- بىلەمەن - ديدى آرتۇرچى تاوش بىلەن كوش -

- مەنمۇ آرزۇمنى ھەم بىلەيسىزمى ؟

كوش آتا بىكە ياقىنىغا سورلدى دە ترسەكلەرى بىلەن اونىڭ تىزە سىگە
يانباشلاپ ئىركەلەندى ...

قۇتىدار تەرەقىدەن ايرتەگە تاشكەند جۇناش اعلانى بىرلدى - ايكىسى
نىڭ ھەممە دە قىتلارى شەمە يانىدا سوزلەش كىچىدى

- ۳ -

قاواق دىوانەنىڭ بىلباغى

آچ قارنغاسە لىساق يىب كوكچاي اچىش دەن زىركەن كىشىلەر چا يىخانەگە
قاواق دىوانەنىڭ كىرلىشى بىلەن اونىگە سوز قاتا قالدىلار ،
- كىڭ - كىڭ ، دىوانە !

- بىر كاسە چايلارڭ بارمى ، خورەرى ؟

- بار بار ئەدلىيە ، بىتتە بە چچە بولساڭز ايدىلىشى بىلەن سىزنىكى -

قادادىوانە دىگەن نىمىز اورتا ياش ، سىرەك ساقال ، قاتما ، كۈن ئىسسىقلىقىغا
قارشى اوچە كىشكەندىك باشىغا ايسكى تىلپەك ، اىگىگە پەختە سىدەن باشقا سى
تۈزب كىتكەن گۈپى چاپان كىيىمىگە يەنگى بوز بىلباتىنى بىش آلتى ئە يىمىدەپ
باغلاغان دە اونىگە بىش آلتى تە چىلىم قاواقدان تارتىپ تا ، سىر قاواق ، ناسقاواق
دە تاماشا قاداقلارغا چا آسقان ، قاداقلارنىڭ آغزلىقىدەن ، ئەرەك ھەرەكتە
قىلا درغان اوز زامانەسىنىڭ مەشھۇر مېردىوانەسى ايدى -

بوديوانە تاشكەندىڭ بارچاسىگە مە علوم بىكلەردەن ، بايلاردان ، قىسقىسى
شەھەرنىڭ كەتتە - كىيىمىگىدەن اوزىگە اخلاسمەندلەر آرتمىدىغان دە كۈنلەرنىڭ
تەرەپىدەن قىلغان كەرامەتلىرى رىۋايەت ايتىلگەن بىر مەجبۇن ايدى . شەھەردە
كىيىمىگەم اوندىڭ آشناسى ، كەرامەتى بىلەن بىي پەردا بولغا . نىلار
ھەم اوندىڭ قىزى ھەم كەتلىرىگە دە ئوتتۇرى سوزلەرىگە قىلپىقار ايدى پۇچاغاندە
گىلەر ھەم شۇكىيىنگى سىنقىدەن ايدىلەر .

بىرەتە اخلاسمەند قوليدان ياپىلاب تاماق يىگەن بولسا كىرەك ھازىر
دەشەننىڭ چانقارمىنى باسماق نىكرىدە ايدى .

- بە چىچەڭ كىم ، بە چىچەڭ ؟ آنام مىنى بە چىچەڭك اۋچون توغماغان .
چاينىگەن بىر - چاينىگەن !

- آناڭز سىزنى نىمە اۋچون - توققان ؟

- خاينىڭ قوينى باقىش اۋچون ، قاراقلىرىنى بىلگە تاقىش اۋچون ، چاينىگەن
بىرچى ، خورەرى !

دىۋانەگە بىرپىيەلە چاينى اچىشكە ھەم تىنچىك بىر مە دىلەر . اولەر دەن بىتە
سى كوزنى شامخالات قىلدى . دە بىلدەگى قاراقلىدان بىتە سىنى يولب ھەم
قاچىدى . اش يامانگە ئەيىلەندى . قورلاپ قورالمايدى . سوڭرە كىلپ يەنە
بركاسە چاينى اچىدى دە اوندە - بۇنگە قاراشنى ترغىسىدە التىماس قىلپ
قارادى . بولماغاچ قاراغىنى قومساب ھونگر - ھونگر يىغلا ماققا آلدى .
ئىدىر مە كچىلەرنىڭ كۈتكەنى ھەم فەقەت اوندىڭ ياشى مىشىقىغا مىشىقى
تۈپۈگىگە قوشىلپ يىغلاشنى ايدى

قاراقلىنى يولب قاچقان قامدان كىلپ سوقەننىڭ اۋستىدەگى سورىگە قاراقلىنى
آستىدى دە اوزى توشىپ دىۋانەنىڭ يانىغا كىلدى !

- قاراقلىنى اۋغرىسىنى اۋشلاڭز مى دىۋانە ؟

- يوق ادكە ! قاراقلىنىڭ شىشىپ اولسن قاچقانچا كىتدى !

بىرە ، ايسىكى جۈرەدە كۈرگە نلىگىنى دە قاراقلىنىڭ كىتە ياتقاننى
سوزلەدى . ايكىنچىسى "زەپ قاراقلىنى ايدى . دە " دىگەن ايدى ، اۋچونچىسى
" ئەتتەنگە " دىيىپ قوسىدى . دىۋانەنىڭ اۋپكەسى شىشىپ كىتدى ايرىمە كچىلەر
اوندىڭ يۈرەگىگە گەل - مەگەل اۋت ياقار ايدىلەر .

— قاراغۇزنىڭ اوزى بواقلىمىدە يوق شەرسە ايدى - دە! ديدى برەر دىوانە
قاراغۇنىڭ تەر جۈمەتى ھالىنى سوزلەپ بېردى :

— دىوام موسە للەس قاراق! آيم ماش قاراق! مېن بىل قاراق . . . — ديدى.
كولشەيدەر ايرمە كچىلەر دەن بىتەسى يوقارىدا آسلىغان قاراغۇنى كورسەتب غەجە
بىلەندى :

— ئىيى - ئىيى، ئەنۇكىمنىڭ قاراغۇنى - يە ؟

دىوانە سۈيۈكلى قاراغۇنى سورىدە كورب قىوانە كىتەدى :

— وای خودەرەڭنى جىنىلەر، وای ئىيى يوق خودەرەيلەر! قاراغۇنى بىر
جىنىلەر!

— تۈزك - تۈزك ئە ولييە! قاراغۇزنى توشىرپ بىرسەم نىيە بىرەسىز؟

— سوراغانىڭنى آل، جىنى . . . آيم قشلاغىغا بىك بول، تىنتەك : تلە جاپد

تلىق آت من، جىنى . . .

— مېن آيم قشلاغىنىڭ بىكىلگى غەدە سىدەن چىقالمايمەن - قاراقلارڭىز
نىڭ كە سېنى ئەيتىپ بىرسەڭىز بولادى مەنگە -

دىوانە بوشەرتكە كۈندى - قاراق توشىرىپ دىوانەنىڭ قولىغا ايسان آمان
تىگدى - مەحبوبە، آرتقچا براحتىيات وە اعتبار بىلەن بىلگە - باشقا يولداشلارى
يانىغا توڭلدى -

— قانى، ايندى بولسۇن، دىوانە!

قاراق دىوانە، بىلىدەگى قاراقلاردان بىتە ئىگرى مايماغىنى كورسەتب "مىنانا
موسلمان چولاق!" ديدى، اونىڭ يانداغى كچكىنە تاماشا قاراغۇنى تورتىب "بونار
خوداى بە چچە!" (خوداىياربە چچە) - ديدى، سۇقاراغۇنى ايركەلب "ماركەللە!"
(نارمۇخەممەد توشىبىگى) - ديدى. قالغان اىكىتە سىلق قاراغۇچىلارنى "ناسقاقلۇق،
يولقا تاماق" دىي قويدى - ايرمە كچىلەر كولشەيدەر - بوقاراق ادغرىلارى ايچىدەن
تىزراق قاچىپ قوتىلىش اوچون كىتشكە ئىتلىگەن ايدى برەدى ادشلاب
قالدى.

— توختاڭ ھەلى، گەپ بارا - دىوانە سۈكىن توختادى! - ماناوى بىلگىز دەگى

بىلباقنى قايدىدان ادغرىلاب آلدڭىز؟

— تۈي، جۈوانىمەر گېرغور!

ارتكەن كۈنى. ادغرىلاتقان بىلباغ شىوايمەسى، كەرىمقۇل؟ دىي يانداغىغا
قارادى ايرمە كچى

- ھە، ھە، خوددە! اوغرا لاتقان بېلباغىم توتىدۇڭ! اوغرىنى!
قارا قىلپانە خوددە بېلباغىدان آجرا تۇرغاندىك بىكى قولى بىلەن
بىدىگە ياپىشدى.

- سەنىكى بولامسە تىنتەك!
- يوق خوددە مەنىكى شۇ يىش، بولماسا مىر شەب چاقىرامەن.
- خوۋەرگىنى.. نىمە دىيدى، بول!

- توغرى شەيت، بولنى قايرىدان اوغرا لادىڭ؟
دىوانە بېلباغىنىڭ توگونىگە ئەز تە ھىدل ياپىشقانى حالدە:
- اوغرا لامادىم تىنتەك حاجى پاچچەگىنى تويىيدەن آلدەم، جىنى! دىدى
- حاجى پاچچەگى كىم؟ يالغان سوزلاما، اوغرى!
- حاجى پاچچەگىنى تانىمالىسەنمى، تىنتەك؟

- تاشكەندە حاجى پاچچەدەن كوپى بارمى، اوغرى؟
- ئىسەك كىتتى، جىنى.. يوسف بى حاجىگىچى، ئەخر، توى بولدى، بەزم
بولدى، اوغول اويلەندى.. قولى جىوانمەر بوغۇر!

دىوانە ايرمە كىچىلەر قولىدان ئەرەك قوتىل چىقدى ئەمما اولەرنىڭ
ايچىدىكى كوزىنى باغلاغان بركىشى نىمە اوچۇندىر. دىوانە نىڭ آرقاسىدان
ايرىگەشدى. چايخانەدان ئەنچەگىنە اوزا قلاشقان ايدىلەر.
- دىوانە دىپ چاقىردى ھەلىكى ايرىگە شىكوجى.

دىوانە اوزىگە قاراپ كىلگوجى بو كوز آغرىغىنى تانىدى. سولوكلى
قاۋاقلار اوستىگە كىلگەن بەلا بولماسىن اوچون كىتەر ايكەن قاۋا قىلارنى
احتىياتلاپ اوشلادى:

نىمە دىسەن، كوز آغرىغى؟
- قورقماڭىز، دىوانە. دىدى كوز آغرىغى دە آدىملارنى تىزلاندى.
- نىمە اشك. بار؟
- توختاڭ!

دىوانە ئەرەك توختادى. كوز آغرىغى اونى چوچىتماس اوچون نەرىدەن
تۇرپ يانچىغىنى كەلى بىردى.
- سىزگە نەزم بار.

بوسوزنى اىشتىت دىوانە يولغا توشدى كوز آغرىغى اونىڭ كىتىدەن يۇگىردى دە:
ئوتكەن كۈنلەرم

- مه ڏٺا! - ديب پڻ ڪورسہ ٿڌي ديوانہ التيفاتسز ڪيٽه پڻ گھن ايدى:
توختا ديمهه!! ديب دوق اوردى - ديوانہ نہ ريدہ توختا دى:
- ڪيلمہ - ڪيلمہ، ڪوز آغريغي!

ڪوز آغريغي اون آديچا نہ ريدہ تور دى:
- هه لي ڪم اوغلينى ٿوليہ نتر دى، ديدڻ؟ ...

- ڪم اوپلہ نتر دى، ديدڻ؟

- ٿه يتدڻ ڪوچا پخانہ ده!

- ٿه يتدڻ ڪوچا پخانہ ده...

- بيلباقنى قاير دان آلدڻ؟

- بروڻي بير دى ..

- توغري ٿه يت!

- ٿوگه ڪيدڻ ٿمى؟

- ٿوگه ڪيدم ..

- يوسف بي نيگهه ٿمى؟

- يوسف بي نيگهه

- بيلباغڻ يوقمى؟

- يوق

- ٿوى اوتڪه نده ڪيل سھن

- يوسف بي ٿاليسى اوغلينى اوپلہ نتر دى؟

- نيچته اوغلي بار

- نيچته اوغلي بار

- بته قارا تيگندهن ڪيدڻ ٿمى، آپڻ آمانى؟

- آمان قاچان اوپلہ نتر دى؟

- اوزڻ اوپلہ گه نھيسه ن؟ .. قارا تيگندهن نيچه ڪونده ڪيدڻ؟

- بيش ڪونده .. قاچان اوپلہ نتر دى؟

- ايشه ڪه مينجى - ييار؟

- ايشه ڪه مينب .

- نه شه ڏٺا بارمى؟

- بار

- قىتتا بېرىچى -

بىرەمەن ، آلدن ، ئۇنىڭ ، قاچان اويىلەنەتتى ؟

- توي اوتلىنىدە كىلىپ سەن ، تىنتەك .. مەنگە - چى بىر تاغارا آتش تىگدى !

- بازاردان آتش آلب بىر سەم يىسە نە ؟

- يوزگىگە قاچان چىچەك چىقتى ؟

كوز آغرىغى بوتۇتەل سوزلەر دەن غەسە بىلەن شىب كىتەدى :

- قاچان اويىلەنەتتى دىمەن ؟؟

- توي اوتلىنىدە كىلىپ سەن دىدىمكى .. بىرەمەن بولدى اون كۈن

بولدى - بىر آي بولدى .. ھە ، ھە ، چەرلەرى ايندى بولار ايمىش .. چەرلەرگە بار ، قاراتىگىن !

تاشكەندەن اويىلەنەتتى دىمى ؟

- خى خى خى - آخماق ! تاشكەندەن بولماي قاراتىگەن اويىلەنەتتى ؟

شۇندەن كىيىن كوز آغرىغى چايخانىگە قايتدى ..

- ۴ -

جادوگەرھەندى

قايىن آتاسىنىڭ آغرىغان كەسەلىدەن تۈزەلەنمەي دەيا تىزراق اولب

تىركلەرنى قوتلىتماي "چەرلەر" بەكاسى بىلەن اوزىنى ئېسىز باغلانغانى اوچون سوڭ چىكە سىقلان شۇنگە كۈرە آناسىغا ئۇچىتىپ سوزلە مەكدە ايدى :

- اويلاپ باقتىمىز ! بىر بىچارە سىزنىڭ آرزۇڭىزنى ، دىيىپ قىزى اوستىگە

كوندەش يۈكلەدى دە بىرگەلەش تۈپكۈزنى اوتقۇز شىدى - اش كوچىدەن قالب اون

كونلەپ تاشكەندە يۈردى - نىمە بولغاندا ھەم بىرەننىڭ ياخشىلىغىنى

بىلىش كىرەك ايدى !

اوزبىك آيىم اوزىنىڭ بىرەمەننىڭ سوزىنى تەكرارلايدى :

- ايندى نىمە قل ، دىيىپ سەن پالام اوتقۇزماي كىتىشكە اويات !

- اويات دىيىزدە اوياتكە اوزگىز توشلمايسىز !

اوزبىك آيىم اوغلىنىڭ تىرس سوزىدەن قىزىشدى :

جودە خاۋلىقا بىرمە اوغلىم ! چەرلەر ھەم اوتار ئۇنىڭ يوزىنى ھەم

كۈرەرسەن ! ..

- آنا جان! - ديدى آتابىك؛ سىزنىڭ زەھەرلىك سوزلەرڭىزگە نېمە دېيىشكە!
ھەممەن مەن... بىلەنكى مەننىڭ خارلىقىشىم سىز ئەيتكەنچە بولسا، خاتونىمى
غىنا ئېمەس، ئوننىڭ آتاي، ئانىلار يېنى ئەندىشە سىيەدە شامەن. اولەرنىڭ
كۆڭللىرىگە گەپ كېلمەسەن دېگەن مولا خېدزەدە خارلىقامەن! مېن سىزنىڭ
آرزۇڭىزگە بۆتۈنلەي قارشى تۇشۇپ تاشكەن، دىڭىزنى تىلگە كىمەسلىققا چاچارغا
ئىندە، اوشە بېچارەلەر سىزنىڭ رىئايەڭىز بىلەن مېنى بويىڭىزگە سودا غىناسىدىك
قىلىپ ئالېپ كېلىدىلەر. اوياتىنى بىلسەڭىز، ايتىڭىز شۇنىڭ ئەندىشەسى كېرەك
ايمەسىمى؟

بولماسا، چەرلەرنى كۈتمەڭ - دە، يۈگۈرە قال! - ديدى اوزبېك آيىم؛ -

مەرغىلانلىقنىڭ اوكچەڭدەن ادرغانلىغى آتق ايكەن! -

آتابىك كەمالى بۇغلىغانىدان سو كۈت قېلىشقا مەجبۇر بولمىدى چۈنكى بو
آرزۇ ھەم ھەس آناسى يارەنى ھەرزامان كەتتەراق آچا بارشقا جۈدە ھەم اوستا
دە بو ادستاق اونىڭ بارچا كۈتكەنلەرىنىڭ كۈندەن - كۈنگە بوشكە چىققا
بارغانلىغىدان ايدى. آينىقسا اونىڭە حازر بۆتۈن مەعناسى بىلەن سىر
آڭلا شىلب مەرغىلانلىقنىڭ جادۋىسىنى جۈدە ھەم كۈچلىك ايكەنلىگە ايمان
كېلىتەردى. ادغلىنىڭ آرزۇ ھەم ھەسنى كۈردى. كۈرش بولسا - آرزۇ لاغىناندان
آرتق - براق بو آرزۇ. ھەم ھەس آرقاسىدان كۈتلىگەن مەرغىلانلىق بەلاسىدان
ادغلىنى قوتقارش مەسئەلەسى اونىڭ تىلەگىچە بولۇپ چىقامادى - دە، يەنە
مەرغىلانلىقنىڭ سىخى اوتكەنلىكى قىلدى. نىكاح كۈنى آتابىكنىڭ كېمىلەرىنى جۈھۇد
داملا دان اوقۇتشلار، مەرغىلانلىقدان سارىتپ تاشكەنەللىككە ايتىشلەر
بارچاسى ھەم حازر اوزغەجىز لەرىنى اونىڭە اقرار قىلار ايدىلەر. كېيىنكى
بېش - باش داملاننىڭ بېرگەن تۇتاتقى، ايزب اېچكى دوعا ۋە تومارلارى
ھەم نېگەدەرتە ئىسپات سەرسىز درمەدىلەر

اوزبېك آيىم مەرغىلانلىقنىڭ داملاسىنى كۈچلىك ايكەنلىدە شۈبھە قىلماسا
ھەم ئەمما بىر اىشكە جۈدە خەيران ايدى: جۈھۇدنىڭ قىلغان جادۋىسىنى - جۈھۇد
مۇسلمان داملا نىكىنى. مۇسلمان دەنە قىلا آتۇرايدى؛ نېگە بولەرنە سەرقىلمايدى سەرە؟
حازر اوزبېك آيىم بونىڭ سىرىنى اويلاپ تاپالماس ايدى. بوباشى بېرىك كۈچە دە اولە اوزاق
قامال قالمادى. بونىڭ سىرىنى دەنە تەن تاپىدى ھەم جۈدە توغرى تاپىدى "مەرغىلانلىقنىڭ
داملاسى جۈھۇد ھەم ايمەس مۇسلمان ھەم ايمەس. ھەندى! ھەندىلەرنىڭ ھەم ھەنناسى
بەس ھەنناسنىڭ سىخىنى نە مۇسلمان داملاسى قايتا سۈنۈنە جۈھۇد اوشەل ھەندىنىڭ اوزى
قايتا ماسا اوزگە غىلاجى يوق!"

نیمه قیلاماق کیره لک؟ تاشکه منده بره رته هندی داملاسی یوق . کی
عیلاجینی قلیب بیرسه . . ایندی خاتن باشی بیلن مهرغیلانغا موراجه عت
قلسوندی؟

باشکه توشکه ننی کوز کوره، دیگه ن سوز بار. اوزبیک آیم هم باشیغا
توشکون بوکولفنه ننی کورشکه مه جبر ایدی: شوگه لدن قالد رمای آتایک ننگ
یانیغا هه سه نغه لینی توشب مهرغیلانغا یوبارامه ن هه سه نغه لی اوپرده گی
هندی داملانغا ارچراشب آتایک اوستیدگی سحر جادو لارنی پیشدرسن . .
هندی هه ر تانچا آلسا هه م مه یلی، بیساتده ن ئو. بونی ساقب پول
قلب بیرمه ن؟

آتایک آناسی ننگ قارشیسیدا بایاغی سوکوتکه کیتکه نیچه جم اولتورار
ایدی. اوزبیک آیم هه لیگی که شفیاتده ن قوتیل بونرغریدا سوغنی قهر
ارینی هه م بیرب بولغاچ آتایککه دیدی:

- اوغلم . . یه نگی اویده نگه ن آتک بار! مه نم آلد مده اولتورب نیمه قیلاسه ن؟
بیچاره یالغوز اولتوربندرا!

آتایک آناسیغا برقرار اب آلدی. ده جاواب بیرمه دی.

- بار بالام بار! یاخشی ایمه س بواشک . . . اوزبیک آیم سوزینی بولب
ده ریچه یانیغا کیلب توختاغان آیباداققا قارادی
سوتغای تایار بولدی، سوزب کره ییمی؟

ایکی کاسه ننی کیلنلک اوگه بیر، مین بیلن هه سه نغه لی نکینی شتر
بیرگه کیلتر؛

آیباداق کیته باشلاغان ایدی آتایک اوننی توختامتدی:

مه نیکنی هه م شوپیرگه آلب کرا. دیدی آیباداق اوزبیک آیمغا
قارادی اوزبیک آیم اوغلیغا خومرا ایدی. آتایک خومر الیشغا التفات قیلماي
آیباداققا "شونداق قل" اشاره سیننی بپردی.

بولماسا کیلن نیکنی هه شوپیرگه بیرب اوزینی چاقره سه نغه لی
اویسیده ایچسن. دیدی اوزبیک آیم. آیباداق کیتکه چ اوغلیدا سورادی؟
بونیمه قیلن، بالام؟
- قیلن ایمه س.

كىلن بىلەن بىرگە ايچىسەڭ نىمە بولار ايدى ؟ بىرەرنىڭ بالاسىنى
مۇنچەك خاراڭاش ياخشى ايمەس

بۇندەن خارلا غانلق چىقمايدىر اوزىنى شوپىرگە چاقرىدۇر - اش بىتدى !
اوزىك آيىم تاغن نىمە درىئە يىتمە كىچى ايدى آيباراق دەستورخان كوتەرب
كرب قالدى

- كىلىنگە ئەيتىدۇمى ؟

- ئەيتىدۇم

دستورخان يازىپ توشنىك چاى كىلدى اوزىك آيىم كاسەسىگە نان
تاشلاپ كوزى اشىكەدە يەنى كىلىنى كوتەرايدى كىلن اشىكەدەن كوزىگەچ
اوغلىغا قارشى آل " دىگەندىك قىلىپ قاراپ قويدى اون يىتتى ياشلار
چاماللىق ، كۈلچەك يۈزىك آيىم قىلىپ اور تاچا خوشنىك زەينەب ، قاين
آناسىنىڭ تىلەك دەشەنىگە لايىق تەوازى - آدابىلار بىلەن بىتە
بىتە باسب دەستورخان يانغا كىلدى - قاين آنا تامانىدان " اولتۇرۇڭ "
روحسەتتى بىرلىگەن دەن سولۇ قىسىلىپ تىتىنىپ تارشى چىقارمايغىنا اولتۇردى -
اوزىك آيىمىڭ ، كوزى اوغلىدا - اوغلى بولسا چايگە نان ھوللەب يىماقدا
ايدى براكى قايتا خەمراپ - خەمراپ اوغلىغا قارادى دە اونىڭ كوزىنى اوچراشتىرا
الماغاندان كىلن اونىڭ سوز قاتشىما ھەم بولدى

چەرلەرگە ھەم بولسا قالماي كى قاين آنا كىنى بارب كورسەڭ ياكى

چەرلەر سىز ھەم كورە قالاسەنمى ؟ (۹)

زەينەب كوزىنى ايرىگە تىگىپ قالدى آنا بىك سالىقنىغا آناسىغا
جاواب بىردى

كورسەم بولادۇر .. دىدى دە كۈلمىسەن گەن سومال زەينەبكە قارادى
زەينەب ھەم كۈلگەن بولدى . شوڭچىكىنە گىنە كۈلمىسەن اوزىك آيىمى
ئە نچە تىچتىدى ئەمما موساحدە شونىڭ بىلەن توختالبا راغا يەنە
باياعى جىمچىلىك كوردى اوغلىنىڭ تەمرىدەن سىرىنى آخىر اتوب اولتۇرغۇچى
آناسىنە آلازەرەك آغزىغا يولقىدى زەينەبنىڭ كوزى تىزىز آنا بىك
كە توشىرا بولسا خور - خورچاسىنى اچىپ ايدى .. بۇچالدىن اوزىك آيىم اچ
ايتىنى

(۱۰) تاشكەندە عادەتچە - چەرلەر - بولماسىدىن تورب ، كۈيەرتقاين غاتا
قاين ئاناغا كورنەمە بىدەر .

يېپ، يوتكەن لوڧمە سى نىڭ مەزىسىنى ھەم بىلمەس قىتقاسى اولتۇرش
سوزسىز گويا توزسىز دە مە غناسز ايدى - بومە غناسز لك تە دىدېنى كورش
يە نە اوزبېك آيم دوستىدە:

— کیلن با شش غا تلله اوزك بو یورد گمی؟

— بویوردم ایرته ایندین بیتب قالار... آتایک سوزنی چوزماققا یول
تویمادی عده ما آناسی گه پده ن گه پ چیقارب سوز گه سوزارلا ماتچی ایدی.
— تلله چاچیا یوگشگزار ایدی می؟

زہینہ بایرگہ قارا دی وہ ٹیپانہ کینہ جاواب بیدی " یرق "

— یوق بولسا آلب بیره مەن!— دیدی آتابیک اوزبیک آیم ئە نچە گینە
جانلاب آلدی. تاغدا اوندەن. موندەن سوز اورنقماقچی بولغان ایدی اونچە
مورە نفعە قییه تەلک چقماي باشلادی سوتچایدان سوڭ قومغاندا چای
کیددی زەینەب برنجی پیپە لەگە قویب اورنیدەن تورادی وه قاین آناسیغا
ایکی قوللاب اوزاتدی ایکنجی پیپە لەنی تولدیرب اورنیدان تورماقچی
بولغان ایدی اونی آتابیک توختاندی.

موندہ کیمین چای بیر شدہ اورنگز دہن تورب اولتور مہٹ — دیدی۔
اولتور گہن بیر گز دہن بیر سہ گز ہہ ابولا در!

لیکن ہو گھپ قاین آنا غایا قمدی - اعتیراز قلدی:

— نیگہ اونداغ دیسین، بالا ! اورندن تورب چای بیرش آده مزادنگ

ذینہ تیدار، کیدنلہ رنگ بار - یوغی کیدنلیگی ھم شونده - کوا!

سزىڭ اۈچۈن ھەم ادلىتۇر ب چاي بېرىسن دېمەيمەن؛ ئەمما بو
تەكەللۇفنىڭ مىنگە كىرەگى يوق! - دېدى دە قولداغى چاينى تېز تېز ايچىپ
بوشاتتى. فائىقە اوتبا اورنىدەن قورار اسكەن :- ئەلبەتتە سىزگە اورنىدەن
تۇرب چاي بېرىشى لازىم.. دېدى ۋە چىقتى. بۈگۈنكى زەينەب خېڭە جىسا
بلاغانى اۈچۈن باشقا نەرسە پايغا ماغان ئەمما اوزبېك آيىم بوزرايب
قالب دەرەۋالسىگە ھندىنىڭ جادوسى كېل تونشكەن اميدى.

شوا اولتور شده ن بر ساعه تچه کیین اوز بیک آیم اوینی خالیلا تب حه
سه لغه لینی اوز آلدیغا چا قرتیرب کردی هه سه لغه لی بو چا قرتیر قندان
بر ندر سه هه م . . . . . سیز مه گه ن چونکی ، خوجا بیکه سی نلک ایچکی سر ریگه
اونچه آشنا ایمه س اچر لهر مه سله هه تیدر دیب اریلا ما قدا ایدی اوز بیک آیم

اونىڭ ايشىگىنى بىلەپ كېلىدى. دە ھەسەلغەلى نىڭ ياتىراغىغا اولتۇردى دە يارم تاوش بىلەن موددە عانى آچا باشلايدى.

- اندى اش تاشكەند داملا لارى بىلەن بىتە تورغانغا اوخشا مايدىرايدىلاپ قاراسام مەرغىلانلىق نىڭ داملاسى ھندى ايكەن شونىڭ اوچون ناغىلاج سەنى آلدەمغا چاقرىدۇم، سەن ھەم آدم سوماگە بېگە توشىنىپ بو توغىرىدا ھەقلىك يىتكەنچە زھىنگىنى يوقىتىرگىن... اوزۇڭگە مەلۇمكى كۈندەن - كۈنگە مەرغىلانلىقنى اونۇش يىرىگە ھەرساەت اۈنگە ئىسى بارادىر. بوھاللارنىڭ بارچاسى اۈشە ھندىنىڭ جادوسىدەن بولۇپ مۇشەككىللەر آتابىك نىڭ بىرىنىدان سىرتماق سالب مەرغىلانغا تارتادىرلار....

ھەسەلغەلى خوجا بېكەسىنىڭ كۈبەن بىرى داملا خوجە بىلەن سەرگەردان بولۇپ يۈرلىشىنى بىلسە. دە مۇھىمما اۈنىڭ "ھندى" سىرتماق سالب تارتىش "كەبى سوزلەرگە توشىنمەدى. بېكەسىنىڭ فىعلى - خويىنى ياخشى بىلگەنى اوچون رىيەنى اۈنىڭ قارغاشىدان قورقۇپ توشىنمەگەن لىگىنى بىلدۈرمەدى. دە "قانى گەپنىڭ تىگى قايرىغا بارا ايكەن" دىيىپ جىم قولاق سالغان بولۇپ اولتۇرە بىردى مۇھىمما اۈزى بىك آيىم سوزىنى ھەلىگى يىرگە توختاتىپ "سەن شۇنگە نىمە كىگەش بىرەسەن؟" دىگەن سەوالنى بىيۈردى.

مىن نىمە دىر ايدىم... سىز نىمەنى مەعقول كۈرسەڭىز شۇ. دە ايدىدى ھەسەلغەلى نىڭ توشىنمەسلىك آرقاسىدا بىرگەن بو جادالى اۈزى بىك آيىمغا نىھايەتدە ياتىش كېلىدى.

• بەرەكەللە. ھەسەن! مۇھىمما شونىڭ عىلاجىنى اۈزىڭ قىلا سەن! - ياخشى... .

- ايرتە ايتىدىن چەرلەر بولۇپ اۈتسە، ئۇلەبەتتە آتابىك مەرغىلانغا يۈگۈرەپ شۇدەقتە سەن ھەم بىر نەرسەنى باھانە قىلىپ بىرگە مەرغىلان باراسەن. دە قايرىدان بولسا ھەم اۈشە ھندىنى تاپاسەن دە نەزرىنى بېرىپ ياخشىلا قايتار تىرق قىلدىراسەن..

- كىمنى؟

- كىمنى بولار ايدى، آتابىكىنى دە!

- نىگە؟

- توشىنمەدىڭمى؟!

- توشىنىش بولسا - توشىندىم .. شۇنچە كى ئانقلاب آلماقچى مەن - دە ..
- مەرغىلانلىق - كۈلتايبىكىنى ھىندى داملادان اوزىگە باغلانغان قوسىدۇر ..
ئەنە شۇنى سەن ھەم پايىقاب يورگە نەدرسەنكۇ ؟
- پايىقامان بولسام ھەم ئەممامە قىشە دىگەن كىشىنى توشىندىم دىدى
كۈلبە ھەسەنەلى ، نىيەتلىك كۈلتايبىكىنى مەرغىلانلىق كىلىندەن - ساروتىنىش !
- بەرەكەللە - دىدى اوزىنىڭ ئايمى ، سارىتىش كىنە ئايمىنى اوزىنىڭ چەنگە
لىدىن كۈلتايبىكىنى اوزىل - كىسىل قوتقارش -
ھەسەنەلى ھەيران بولدى .. چۈنكى خوجا بىكەسىنىڭ مەرغىلانلىقتا
مۇنچەلك عەدادەتتى بار ، دىيىپ اريلا ماس ايدى -
- نىگە ، ايدى ؟

- اوغلىمنى مەرغىلانلىقلارنىڭ قولىغا بىرىپ قويمايمەن - دە ئەخر ! پۈرۈن
تاشكەندە خاتۇنى بولماغان بولسا - ايدى بار ، مۇندەن كىيىن ئەندى
كىلىگە بىزنىڭ موختا جىلگىسىز يوق ...
- ھەير ، ايدى نىمە قىلماقچىسىز ؟

نىمە قىلىشىم كۈندەن ھەم رەۋشەن - دىدى اوزىنىڭ ئايمى دە تەمام
قەناعتەتە وەاشانچ بىلەن باياغى مەقسەدىنى تەكىرارلادى :- اوزىگە ئەيتكە
نىدىك مەرغىلانلىق ھىندى داملانىڭ اوزىدەن بىر مەرتىبە قايتارقىلىدۇرساق
مەرغىلانلىقنىڭ سحر - جادۇلارنى باتىل بولۇپ كۈلتايبىك اوزىدەن ئەندىنى تە
لاق قىلىپ يوبارادۇر ...

- سىز مەرغىلانلىق ھىندى داملانىڭ اوغلىڭىزگە قىلغان جادۇسىنى قايتىردان
بىلدۈرگۈز ؟

اوزىنىڭ ئايمى بۇ سەۋال بىلەن اوزىنىڭ كەشفىدەن بىر ئاز شۈبھەلەندى - دە
اشانچىسىزراق قىلىپ :-
- اوزىم بىلەم - دىدى -

- اوزىڭىز قايتىدىغان بىلەسىز ، ئەخر بىرەنچە ئىكەن سىزگە ؟

- اوزىم قىلغان بىلەن تاپىم !

ھەسەنەلى اوزىنى تۇتالماي كۈلبە يوباردى :-

- لېكىن شۇنىڭغا قانداق قىلىش بىر ئاز ياڭلىشىدۇر ...

- نىگە ؟

- نېگه كى ايكي اور تادا سحر جي هندي هم يوق، سحر قلدر غوحي مهر
غيلانلق هم، آتابيك هم سحر له نكهن ايمهس!

- نېگه بولماسا آتابيك هم، ديب اوله نشه هم مهر غيلانغا آشيقا بيزه در؟
بونك سبه بيليني هه لي هم بلمه يسز مي؟

- بيله مهن، سحر - جادو تو ووه تي؟
مبادوني كم قلدير ادر؟

- قاين آتاسي، قاين آتاسي؛ قالا بيز سه خاتوني.
ياكلشاسز، آيي!

- نېگه ياكلشامهن؟

- سحر جادو قيلشده ان اوله رنك مه قسه ديني نيمه، ديب بيله سز؟

- كه لوهك اوغلنك عه قيني اوغرلاب پوليني ييمه كچيله ر.

- پوليني ييمه كچيله ر؟ - ديب كولدي حه سه نعه لي. مهر غيلانلق قودا لارگزنك

ده وله تي آلديدا بزنكي يوق، دليسه بولادر، اوندهن كين مين ياخشي بيله مه

نكي اوله ر آتابيك كه اوچ پولك هم روزگار قلدر مايدر لار. بوني اوزم

ياخشي بلكه سمديك اوغلنك اوزيدهن هم "اوله رنك روزگار

قلدر ماغانلار ميدان جوده سيقيلامهن" ديگهن سوزني نيچه قايتا ايتدم. شوني هم

ياخشي بلماق كيرهك كم اوشا جادوگر قودا لارگز يامان كيشيله ر بولغانلار سيدا

آتابيك تاشكه ندهن اوله نترش سزا ديلا نغانچا قولاي اش بولماس ايدي

اوغلنك مهر غيلان بارغاندان سوڭ وه عده سيدةن نهينه كه نيني نه ليه تته

حاجيدان ايتكهن بولسا گز كيرهك ..

اوزبك آيم ييگيله يازغان بولسا هم آينقسا حه سه نعه ليدن تل قيسب

قالغوسي كيلمهس ايدي. گويكي شونچه اوتكهن كه پلهر كه قيمهت بيرمه گهنديك:

- مين بونك سرريني ايندي خوب بيلب آلدن! ديب قويدى.

حه سه نعه لي كولدي:

- بلسه گز هم ياكلش آڭلا بسز. چونكي بونك سرري ستر او يلا غانچا ايمهس!

- قانداغ؟

- اوغلنك هه زامان مهر غيلانغا آشيقاغي. آينقسا بوگهل قاين آت

قاين آت لاريدان نه نديشه قيلبدر. اوندهن كين

- اوندهن كين؟

- اۋزىڭنى كىيىن كەتتە كىيىڭىز اۋغلىڭىز نىڭ كوزىڭىز كورگەنى!
 - كوزىڭىز كورگەنى؟ - دېدى اۋزىڭىز آيىم ۋە استىھالانىڭ كوردى ۋە
 يىنەب ارشە مەرغىلا نىلقچا بولماپتى، دېگەن؟
 - مېن قاياغدان بىلەي... احتمال اۋغلىڭىز چە شۇندەيدىر...
 - اۋزىڭىز اۋزىڭىزنىڭ ايكىسىنى ھەم كورگەننىڭ ھەم ئاللاھ سوزىنىڭ: اۋزىڭىز
 قالسى بولسى نىڭ خوسنى آرتق؟
 ھەسەنەلى بوسەۋال تارشىلىسىدا نىمە دېيىپ ئۇ يىتەككە بىلمەي قالدى...
 - مۇھەببەت دېگەن نەرسە خوسنىڭ قارا مايدىر.
 - قارا مايدىر، يوقى سەندەن اۋزىڭىز سورايا تاقانم يوق - قالسى بولسى
 كۈھلىكەڭ دېيىپ سورايىمەن؟
 ھەسەنەلى قىيالىدى ۋە گەپنى باشقاغا چالغىتىش اۋچۇن:
 - ايندى مەسلەھەت نىمە بولدى؟ دېيىپ سورادى.
 - آلدان سوزىڭىز جاۋاب بېرىپ يىرتىڭىز!
 سەۋالڭىز قىزىق، نىمە دېيىپ جاۋاب بېرىشكە ھەيرانمەن... توغرىسىنى
 ھەيىتە يىمى؟
 توغرىسىنى!
 توغرىسىنى ئاللاھ سوزىنىڭ سەم! دېدى ۋە قىيالىڭىز توختاۋى ھەربىر
 ئۆزىڭىز ئىشى اۋزىڭىزغا.
 توغرىسىنى دىيىمەن!
 ئۇ كىيىڭىزنىڭ اولسى - اولىڭىز آرتق...
 - گەپ پورمەگە پورما - دېدى اۋزىڭىز آيىم باشقا شۇ مەرغىلانلىق ھەملا
 سىگە اۋزىڭىز سەبەبچى بولغانمىسەن - ھەلى ھەم ارشەنىڭ تامانىنىڭ ئالب
 سوزىنىڭ سەندىڭ ساقالى اۋزىڭىز ھەقىقەتتە قىتقان كىگەش سوزىڭىز
 اۋزىڭىز مېن ھەم آخماق!
 ھەسەنەلى نىڭ چالغىتىشى ۋە ھەيران بولۇشى اۋزىڭىز ئايىم تەبىئەتتىن
 ياخشى بىلگەنى اۋچۇن ايدى - اول اۋزىڭىز خاھىشىگە تىسكەرى كىلگەن
 ھەقىقەتنى كورمەيدىرگەن قىزىق بىر تەبىئەتكە ماللىك ايدى.
 اۋزىڭىز توغرىسىنى سوزىڭىز تەبىئەتتا نىگە مېندەن خەتە بولسا سىز آيى!
 دېيىپ مۇقابىلە قىلا باشلاغان ايدى اۋزىڭىز آيىم يەنە گورلەپ كىتەي:

- بولدى - بولدى .. تۈزگىنى ايچىپ تۈزلىگىگە ئوپورگەننى خۇداي كۈتەرسەن دىدى.

خەسەنغەلى خوجا بىكەسىنىڭ تارغىش دەكايىشى آستىدا كۈلە - كۈلە اوسىدەن چىقدى.

بوموساخەبە كۈرىنىش دە اوزبىك آيمغا ئۈنچە اوزگەرش بىرمەگەندىك سىزلسەملىكن روحەن اۈنى ئۇ نچە بوشاشدەرغان ايدى.

شۈگەپدەن برهەفتە چاماسى كىن دە چەرلەر كۈتش نىڭ اۈن بىشىنى كۈنلەرى ايدى آتابىك مەمانخانە دە تاقچاداغى كىتابلەر آراسىدان قاندايدىر بركىتابنى آختارار ايكەن خەسەنغەلى اۈنگ يانغا كۈردى.

- پەنچشەنبە كۈن چەرلەر ايمش، خەبەرىنى بىرب كىتدى!
آتابىك كىتابلەردەن بىرىنى سوغۇرب آلدى دە واراقلار ايكەن "چەر لەرى ھەم قورسەن!" دىپ قويدى - كۈگلىدەن كىچىردى: "بۈكۈن دۈشەنبە بولسا تاغىن آرادا تۈرت كۈن بار"

- مەنە بوختە ھەم سزگە ايمش - دىدى - دە خەسەنغەلى اۈنگە بر مەكتوب اوزاتتى - بايا برە و بىرب كىتكەن ايدى - دىدى دە شاش بېشىب قەزا بولايازغان غەسەرنامازىنى اۈقۇش اۈچۈن جاي ناماز يازدى . آتابىك مەكتۈبىنىڭ غۇلۇنىگە كۈرتاشلادى "تاشكەند دە ... مەھەللە سىدە تورغۇچى آتابىك يوسف بىك حاجى اۈغلىغا تيگىن! كم تامانىدان يازلغانلىغى اۈنگە مەعلوم بوب قولىداغى كىتابنى تاقچاغا قويدى دە شا - شا - شا خەتنى آچىدى.

كەتتە قاغازدا توسىزراق سىياھ بىلەن يازلغان اۈزن برختە - اۈنىڭ كۈزى يارو اۈستىدە سوزدى سۈزگەن ساين نىگە در اۈنىڭ توسىدە اولۇغ برئۈزگەرش دە ووجودىدە برتتراق واقع ايدى - بوختە اۈنگە شۈبىنچ بىرەر ايدىمى، دە ھشەتتى اۈزىدەن باشقاغا مەجهول ايدى . شۈمەجهول اۈزگەر شلەرنىڭ سوڭ چىكىگە بارب يىتكەندەن كىين خەتدەن كۈزىنى آلدى دە احتىيارلىكى احتىيارسىزمى ھايتا دربارتا وشىچا "قورقتماقچى!" دىپ يوباردى . بوسوز بىلەن خەسەنغەلى ھەم نەرى - بىرى نامازىنى بىتردى - دە جاي ناماز دان بۈرىلىپ قارادى:

آچالمايەن. نىگەكى يىروكوكلەر، تاغوتاشلار دەردىداغى بارچانەرسەلەر
مەنڭ آلدانغانم اوچون كۆلۈپ مەسحەرە قىلغاندىك قارايدىرلار. بۇكۈندەن
بۇجەسرە تەدەن قوتىلىش اوچون اوزمگە ئەجەل چاقىر امەن. لېكىن ئەجەل
ھەم مېن شور كىدەن نەفرەتلەنگەندىك. گۇيا اول ھەم مېنگە دە قاسنىك قىلادۇر
"بىگە! گەرچە ئەچچىلا نسا گز ھەم ئەيتشكە مەجبۇر مەن سىزدە وىجدان
الساغ، رەھىم، رەھمە، رەفا ياخشىلىقنى بېلىش بارگىچى آدە مگەر چىكەن
ھېچ گەپ يوق، لېشى - بىلەن كىس سىز: حىلە كار بىر تولىكى آغزىقان بىر بۇرى رە
ھىمىز بىرچە لاد، اويالتىز بىر يىگىت!"

"سىزنى حىلە كار، دىدىم: ايسىزىد بارمى سادە آتامنى گول آنامنى
قانداغىلار قىلىپ آلداد گز؟ ياد گزدا بارمى، شەمەم ياسىدا مېنى آلداب
ئەيتكەن، سوزلەر گز، بىر گەن دە غەلەز، "مەنم آرزوم" دىيىپ قىلغان
ھىتا بىلەر گز، توككەن كوز يا شىلەر گز؟ مەس بىر حىلەلەلەر بۇ مەكەلەرسىزدەن
باشقا كەدە تاپىلسن؟"

"سىزنى آغزىقان بىر بۇرى، دىدىم: چۈنكى سىزدە رەھىم يوق. سىز اوز گزنىڭ
زەھرىك تشلەر گز بىلەن مەزىنوملەر كوكسىنى باياولار باغرىنى چاك
ايتە سىز: يەنگى آچىلغان گوللەرنى ايندى باش تارتقان لالارنى دە قىلىش
سولدىرە سىز، آچىلىپ بىتەي اولدىرە سىز!"

سىزنى اويالتىز دىدىم: ايسىگەرىگى دەخىشە تىگىز بىلەن اوز گزنىڭ ھەققىز
بىتكە نىلگىنى بىلە تورب ھەم يەنە اويالماي قىزارماي وىجدانلار
ئەمە مېنى بىرە سىز دە اويالتىز لىغىزنى يەنە بىرقات آرتىدىر سىز!
مېن سىزنىڭ بەغزى بىر دە عوالار گز گەھىران قالامەن: آتام تاشكەندە
ايكەن چاغدا بۇگەپنى ئەيتشكە اويالغان لېشىنىز. گۇيا بۇنىڭ ايلە ناموسىك
بولۇپ كۆرۈنە كىچى سىز شىكىلنىك؟!"

آنام بەغزى وائىتلاردا،
يەنگى يارتا پقاندا دوستلەر ايسىكەندە كىچىق كىرەك
ايسىكىنى اولگەن ساناب لەتتە كەفەن بىچماق كىرەك!"

بەيتىنى اوتۇپ قۇيۇر مېن بولسام اول وائىتلاردا بۇنىڭ مەناسىگە
توشىمەس ايدىم ئەمما. ايندى بۇ بەيتنى كىمگە ئەيتىگەنىگە دە اونىڭ
مەنەلەرىگە خۇب توشىمەكەندە مەن. تاشلاندىقلىق نىڭ سولنى اوتۇنچى قىلىپ سىزدەن.

تەردەدەلەندى. كۈينەكلەر ايچىدە اوزىگە ياراشمايدىغان يوق، آقا آلما
اوچون بەرگى ھەم گۈلى ھەم براۋنىڭ اوزىگە سارق ئۇ تىلەسى خوش
كىلسە دە براق ھازر اوز ھاھىشلىنى بىر ياققا قويا تورب آتايىك كوڭلىچە
كىنىشكە تەرار بىردى. چۈنكى آتايىك كوڭلىچە قارا كۈينەك كىنىشكە قىستار
ايدى. سادىر گۈلى قارا ئۇ تىلەسى كۈينەك گىنى كىيىپ، باشىغا زەنگار
شاھى رومالىنى سالىدى ۋە مەرۋە رىد كۈزلىك كىچىنە آلتۇن ھالقىنى
توتىدەن آلب قولغاغىغا تاقىدى. شۇ سادە گىنە ياسالغان سۈكۈنلىك
تاقچادا قىراغلق تورغان كۈزگى يانغا باردى. كۈزگى ايچىدەن تۈزغىب
چوۋال كۈرنگەن. ساچ تالەلەرنى تۈزغىلاپ اوزىنى كۈزەتتى. كۈزگى
ايچىدەن كۈرنگەن مەلەك اوزايىگە سىنى ھەم كەيلىدەندىر سىكىنە
ئىچىپ قويغان ايدى، نەرسى ياقىداغى قىتە ئۇ دەۋران ھەم سەدەندىك
آق تىلەرنى ياقوت كەبىرلىرى آراسىدا كۈرسەتكەندىك بولدى
بوخوسىنگە آتالىق ۋەزىفە سىنى اوتاغاندىك كۈرنگەن لەتىف بۇرنى يانداغى
قاراخالىنى تەبىئىيلىغىغا اشانغاندىك قاش كوردى ۋە كۈزگى ياندا
جونادى جۈزى ئايىكەن... چىرايدىك بولسا ھەم مەنىلىك دىك خالى يوقىدۇر
دىپ كوڭلىدەن كىچىردى.

كىچىك آلاۋە قىتە تاشقارى خاۋلىسىدا او. بوگە آۋارە بولۇپ يورار
ايدى. - بوكونگى كۈرگەن توشى اولنى آرتق اشانترگەن شۇنىڭ اوچون
تۈي بىكەك تاشقارى خاۋلىدا قىلا درغان يۈمىشىنى ھەم اوزى باجارماقدا
تۈي بىكەدەن سۈسپىدىرپ اوزى يىر سۈپىرە راكەن قولقارلى يولەك تاماندان
ايشىتىلەدرگەن آياق تاۋىشلارنى دە ايدى.
خاۋلىدەگى اىكەن چىكراشلىرىنى تەماملانغانچە آيوانىڭ آلدىغا اولتۇرۇپ
تۈزەتتى، تۈزەتتىنەر. ايكەن يولەك دەن يۈرۈپ كىلمەك دە بولغان بىراق
تاۋىشنى ايشىتىپ بۇرەگى نىمە اوچۇندۇر آشىقىنىپ شاپىرىنىپ كىتتى. آياق
تاۋىشى اىچكەرىگە ياقىلاشغان سايىن اول اوزىدە تىراق آراش بىر حال
سىزە رايدى نىھايەت يولەك دەگى آياق تاۋىشى توگەلب كۈمۈش كۈنمەگەن جايدا
مەرەنجىك بىرخاتىن كىلەتتى. كۈمۈش اوزاق بىر اىنتىك بولدى.

خاتىن كۈمۈشكە قاراپ كىلە رايدى اول يىردەن بىچىپ آغاندىك پەك پە
كەنە بۇرنى يۈزى بىلەن بەر اىبەردىك تىپ. تىكس، كۈزى قاققان قازق

اورنىدىك چوپ - چوقرا، آغزى قولاغى بىلەن قاشق سالىشار دەره جەدە جودە كەتتە
يوزى قرق يىلك آغرىقلار نىكىدىك ساپ - سارق قرق بىش ياشلار چاماسىدا
بر خاتن ايدى - كوش بى بى اوزىگە تامان كىلگۈچى بۇدە ھىشەتلك خاتىنى
عومرىدە برنجى مەرتەبە كورەر ايدى - نىمە قىلپ يورپتى بو آچ ئەر وادى
دەپ ارىلادى - خاتن اون آدمىلاپ اوزاقدان يوزىگە سارق وە توشىدە
تورقارلىق بر كىرگى تىرسى بىردى ، دىماغى بىلەن " قىخ "
ايتىپ قويدى -

- خى خى خى ئەيلەنەي سىزدەن ، پاشا شاقىز! مرزە كەرىم باي نىڭ خاۋلىلارى
شومى دىپ سورادى . كوش " شو " جاۋابىنى بىرگەندەن سوڭ اوزى بىلەن
كورشمەلچى بولغان بو خاتن آلدىغا ايكي آدم يورب تىلەر - تىلە مەس
يىلكەسىنى توتىدى . اونىڭ توغرى مەوزن قامەتىگە يىردەن بىچىپ آلىنغان مودەش خاتن
نىڭ قوللارى زورغە يىتىدى - دەۋالسا نەمىسز پاشا شاقىز! دىپ سورايدى . خاتن پەرەنجىسى بىلەن
آپوانىڭ آلدىغا اولتۇرپ آلتاچ " بون ن ف " دىپ چايقالىدى وە " ئەنچە يول ايكن تىكەلەر م
قورب كىتىدى - يە ؟ " دىپ شىكايەتلىنىدى -

- مرزا كەرىم باينىڭ خاۋلىلارى آنتى شومى ؟

- شو -

- سىز كىملەرى بولاسىز - باينىڭ ؟

- مەن ، قىز لارى

- قىخ .. سىزگە بىرسەم ھەم بولارايكەن ايدى خاتن وە يانچىغىدان بر
خەت چىقاردى - اوغلىم تاشكەندە بىلەن مەرىغلان آراسىدا قاتناپ آلتى ساتق
قىلادر - بوگەل تاشكەندەن قايتىشىدە برەۋاونگە شو خەتنى بىرپ مرزە كەرىم
باينىڭ خاۋلىلارىغا تىز يىتكۈزۈپ بىرەسىز ، دىپ التىماس قىلۇبدىر قىخ .. خى خى ئە
يلەنەي سىزدەن پاشا شاقىز ، قىخ .. ماختالغۇلق بولماسن ، اوغلىم ھەم اوزمىگە
ارخىشاش برەۋوننى خىزمەتى يولىدا اولب قوتىلادر ، بوگون توشى وە قىتىدا تاشكەندە
كىلدەدە آناسى بىلەن سوراشىنى ھەم بىلمەي شو خەتنى قولغا توتقۇزدى " جان
آنا ، اوزم يولىدا جودە ادرىپ كىلدم ، سەنگە ئەدەلسىزلىك بولسا ھەم دەرە
مىرزە كەرىم باينىكىنى سوراغىلاپ شومى ايتىپ بىر ، بىرگۈچى تىز
بىرەسىز دىپ اوتىنگەن ايدى " دىدى . مەن ھەم

كۈنلۈك مەن ئەيلەنەي پاششاقتۇر كەسەلدەن ياقىندە تورگەنم ادچون بىر قەدەم
باششىغا تاقەتم بولماسا ھەم سادابدەن قورق قالمىن دىي سورگەلە - سورگەلە
خاۋلىگىزنى سوراغلاي - سوراغلاي تاپقۇنمىچە اولب بولدىم قىخ... دىيدى.
كۈمىش خەتنى خاتىننىڭ قولىدىن ئالپ رەخمەت ئەيتىدى ۋە خەتنىڭ غونىنىگە
كۈز تاشلايدى " مەرغىلان شەھرىدە ساكن مىرزە كەرىم قوتىدار خارلىسىدا
- يا ئىشما بىز ئاي

نىگە يا ئىشماي ئەيلەنەي سىزدەن، پاششاقتۇر! دولوغ دەرگاھلەرگىزنى
كۈچە دەگى ھەركىم بىلەر ئىكەن! دىيدى خاتىن ۋە يالتاقلاندىم ادنىدەن
توردى! ئايدى مەن كىتە قالاي - بالاغىنام يولدىن ئاچ كىلىپ، بىر قاشقاسسىقا
زارىق بولتۇرگەندە.

- ئىچكەرىگە كىرگەن چاي قاينا تالىق
- رەخمەت پاششاقتۇر! ئەنچان ئىچەرەز چاي بولسا قىخ - بىر كۈرگەن.
بىلىش ئىككى كۈرگەن تالىق، دىيدىر لەر.

كۈمىش بىسى خاتىنى ئارتقچا قىتاب اولتۇرمايدى - دە يۈلەككە چەكۈزە
تە ياردى خاتىن يۈلەككە بۇرىلار ئىكەن قايرىلىپ توختايدى.

- بۇ دۇنيادا شۇنچا حاجەت چىقارشلاردان تاپقانمىز ئەگەر تاشكەندگەمى
توقان گەمى ئاتاڭىزنىڭ خەت. پەتلەرى بولسا ادغىم بە جانۇدل ئالپ كىتەدە -
سۇرۇر تالارغا كىلىپ قالسام خەبەر ئالپ اوتالىمى؟ دىي سورادى - كۈمىشنىڭ
" يوق " دېيىشكە ئاغزى بارماي " مەيلىگىز، آغرىكىمەسە " دىي جارا بىرەدى
خاتىن يۈلەككە بۇرىلدى كۈمىش ئايوان تامانغا قايتار ئىكەن ئاشىق خەتنى
ئىچىدى - خەت كىچىكراق قاغازدا اولچەكلىك سۆزلەردەن غىبارەت ئايدى:
" كۈمىش بىسى بىت مەزەك كىمبايغە - زەدجى تاشكەندىك ئاتا بىك

يوسف بىك حاجى ادغىلەن، ئاتاڭىز تاشكەنددە ئىكەن دە قىلدەمىن بۇراشنى
آخىناتقا آغرى سىنغان ئوغرىسى ارپالغان ئايدىم مە ئىلگىز تاشكەنددەن ادەلە
نىگە نەدەن سۇڭ يالغىز باشقىم ھەم تاشكەنددەن ھەم مەرغىلاندىن
ئىككى خاتىن ادەشلا بۇرۇش آغرىق ئىلا بولمايدى. شۇنىڭ ادچون بولايلىكى
خاتىننىڭ بىرلىسىدەن كىچىككە ئوغرى كىلىپ نىھايەت - ئورۇشىم ادچون بىيىك
دە آرزۇمگە مووافىق بولغان بىر نەرسەگە قەرار بىردەم اول ھەم تاشكەندىك
خاتۇنم بىلەن ئىكەن ئالپ سىزنى تەلەق قىلىش ئايدى مەكتۇبىنى ئالغان كۈنگىزدەن

باشلاپ اوزگرنى مىندەن سېگانه وه نىكا حمىدەن تاشقارى ھىسابلا ساگز
بولادىر. مەنم بوتالاق ھەلەتتى ئەلبەتتە شەرىعت پىشوالەرى شەرى
ھىسابلاپ عددە گزىتىش بىلەن سزگە باستا اير قىلماقتا اختيار بىرسەلەركىڭ
آتابىك يوسف بىك حاجى ارغلى.

۱۳ نچى جازا ۱۲۶۵ نچى يىلى، تاشكەند.

ادل بومەكتىنى اوزنىڭ سوك تاممى كىرىش بىلەن ادقەتە تامم تىلدى
رە جانشوز بىر تاش ايلە "اوپاتسىز" دىيىپ قىچقىردى رە بىرگە يىقىلىپ
اوزمىدەن كىتدى. يىقىلىشقا قولىدان چىققان قاغاز پارچاسى شامال
بىلەن ادچ بارىپ باشى يانغا توشىدى، يولەك پەنە سىدەن مودەش
بە شەرىقچىق بىرلىكى تاپتا اولگە كىرىپ قاراغاچ يوقالدى.

بازاردان قايتقان قوتىدار بىردە ھوشسىز ياتقان قىزى دوستىگە دەشتە
ايچىدە يۈگۈرۈپ كىلدى. ھەككە سىنى زەخ بىرگە بىرىپ يىقىلغان ۋە كىيىمىنىڭ
كەبىسىنى قىزىنى جانغا تەدە قوچاغىغا آلدى. "قىزم.. كىرىش.. كوزگىنى
آچ! ئەمما كۆمىشەن جاداب يوق ايدى، دەشتەتى يۈز دەره ھەرتقان
ھالەدە كۆمىشنى كۆتەربىپ اىچكەرىگە يۈردى. اويدە آنتاب آيم بىلەن
تۈي بىكە قىچىق توپاردىلار. آيوانغا ياتقۇرغان بولسا ھەم كۆمىشنى اوزىگە
كىلىتىش چارە سىنى بىلەي توغرىسى نىمە چارە كۆرىشنى ايسلەدى تا پاس
ايدى بەرەكەت بىرسىنىكى ايسى بىارم بولسا ھەم تۈي بىكە ۋە مەيدە
بىرنچى اش قىلدى: سادىق سۈر كىلىتىپ كۆمىشنىڭ ماڭلاي ۋە كۆمىشنىگە
سېپكەن ايدى سېسكەن اوزىگە كىلەي ھوشىدەن آجر الا بازغان بىچارەلەر
بو ھالەدەن سوك بىر آرزىغانلارنىڭ بولدىلار. كۆمىشنى سادىق تىرىپاس
بىرنچە ۋەقت ھەم ياتدى شۇندەن كېيىن آھىستەلىك اوتۇرغان ياتىپ آلتاچ
كۆزىنى آچىدى.

- نىمە بولدى قىزم، كوزىڭگە بىر نەرسە كۆرۈندىمى؟
كۆمىش كۆزىنى يۈمەي. دەلىتلىك قويدى. جاواب بىر مەردى. . .
سەوال ئاتاسى تامانىدان ھەم بىر لگەندەن سوك،
- مېنى تاشقارىدان كەم ئال كىلدى؟ دىيىپ سۈۋەدى.

مېنى قىزم

يانىمدا ھېچ نەرسە كۆرۈندۈرمى؟

قوتىدار بوسەۋالدىن باشقا گەپ توشىدى

- يوق قىزم؟ سىن ئۆزىڭ يالغز ياتار ايدىڭ.
- شۇنداق. يا... دىدى. سۆزىڭ سۆڭىڭنى ئەيتسەلمەدى.
- گەپور، گەپور قىزم.

- يالغۇز بىر خەت بارايدى... مېنى بىر ھالگە قولىغۇچى شۇخە تەرە
- دىدى بوسوزنى نىھايەتدە كۈچلەن ئەيتىدى
دەقت خۇفەنگە ياقىلاشقان ايدى قىزىڭ ھەلىگى جاراڭى بىلەن سەبىرسز
سكە توشكەن قوتىدار قولىغا شەمەع ئالاب تاشقارغا چىقتى دە يىردەن خەتنى
آلدى. قىزىنى بۇنچەرك نەلا كەتكە سالغان خەتنى، آلغان يىرىدان قوزغالما
ياق ارىق چىقتى. خەت خە قىقەتەن جانسوز ايدى. قوتىدارنىڭ ھەم آزار قالدى،
كەم ھوشى باشىدان اوچىپ... سۆڭ چىكە خورلانغان دە فۇق العادە چايقالغان
يۈرەگى بىلەن احتىيارسىز "مەككەر" انساڧىزادىدى كوزاۋىنگلەرى قارالغۇلارنى بىر
نېچە دەقت سىررەگە نېچە قالدى يەنە.

"ياخشىلىقنى بىلمەگەن ھەرامزەدە!" دىپ قىرىدى. بايا بىر ھەتدەن خەبەرسىز
ايدى ايدى قىزىڭ آلدىغا كىرپ ارنىڭ يىتىگە قاراش اۋىنگە جۈدە ھەم
آغۇلاشقان چۈنكى بۇ فاجىيەنىڭ باش عامىلى، دىپ اۋزىنى تانىغان ايدى. بارىپ اۋاننىڭ
آلدىغا اولتۇردى دە باشىنى قوللارى آراسىغا آلدى. بۇ خۇرلۇق، بۇ عادەتدەن
تاشقارى اۋياتسىزلىك بىچارە قوتىدارنى جۈدە اىزگەن نىمە قىلماقچا، خورلانغان
تە حقىر ايتلگەن قىزىنى نى يۈستەدە يۈسپەشكە. بۇقارا كۈنلەرنى قانداغ قىلىپ
ارتكەزىشكە بىلمەس ايدى. شۇ ھالدا نى ۋاقىتقا چادر قالدى ايرىڭ كىچىكىشىدە
خەۋىگە توشىپ آفتاب آيم ارنىڭ يانىغا چىققاندا ھەم اول
باياغى ھالدا ايدى.

اپرۇخان قىزلارنىڭ يانىغا كىردىلەر. دە ارنىڭ آياق تامانىغا اۋتۇپ سىكىن
- سىكىن اولتۇرشىدىلەر. ئە نېچە گىنە بىر بىرلەرىگە قاراش قالىچا آفتاب
آيم آلغان تە ئە سوراتىنى اىچىگە يۈتە بىرىشكە چىدەلمەدى. دە باغمۇردىك
كوزى ياشىنى ئۈكە بىردى. قوتىدار ھەم خاتۇنىنى كۈتۈپ تۇرگەندىك كوز
ياشلارى بىلەن ساقالىنى يۈمەككە ئالدى. كوزى يۈمۈك بولسا ھەم اولەرنىڭ
ھازىرگى ھالەتتىكى سىزىپ ياتقان كۈمۈشنىڭ - دە قىيىناب چىققان كوزى ياشلارى اىكى چەككە سىدەن
ياستىغا آتۇپ توشا باشلادى. شۇ چاقدانە اوچۇندىر تاقچاد ايانىپ تۇرغان شەمە ھەم لىپ-لىپ قىلدى
دە اوچىدى.. شۇنىڭ ايلە بۇخارلىقنى چن مەعناسى بىلەن قارالغۇلۇق باسدى.

بۇ ۋاقىتتا ئۇ ئوچۇنچى كۈنى كۈمۈش بىسى يىللەپ ياتغۇچى ئاغرىقلار دىك سارغايپ
 ئازغان، ايندى گىنە غۇنچادان چىقا پارغان بوياسىمەن گۈلنى خاتىن قوللارنىڭ
 زەھرى سۈلتكەن، نەساد اوچاغىنىڭ اوپاتسىز مۇسەلەرى خوسن باغىنىڭ
 بويەنگى ايرىكەسىنى اشالغان ۋە كۈز تىككەن جىھەتى اسمىدەن تەحقىر
 قىلدۇرۇپ اومىدسىز بىر دۇجۇد ياكى جالسىز بىر ھەيكەل ھالىگە قويغان ايدىلەر اونىڭ
 كۈزلەرىدە دايمى بىر مەئىسسىيەت ئەرەيمەس بىر خوزن، ھەر ئاندا براينتىك
 چاپقالش ايدى. آفتاب آيم ھەم سۈڭ چىكە خورلانغان دىيەدە لىكن
 اونىگە بۇ خور لىقدان بورون او- بۇ بىلەن قىزىنى آۋىتىش اونىڭ كۈڭلىنى آچىپ بۇ
 ساۋق، اۋيات گەپنى اۋىتىدۇرۇش ھەر ھالدا كۈزىنىڭ آقۇ- قاراسى بولغان
 كۈمۈشنى بىرەر كەسەلگە چالناماسلىغى يولىدا تىرىلىش مۇھىمراق ايدى.
 ۋە اىكى گەپنىڭ بىرىدە "آرتق اۋىلا ما، قىزم.. ايسىگەن چىقار، ايندى خەفە
 بولغانىڭ بىلەن سىرەفايدەسى يوق!" دىرايدى. كۈمۈش بولسا ھوشىزلىرىچە
 آناسىنىڭ آغزىغا آغزىلار ۋە ھەر قاچان مەئىس ايدى. كۈمۈشنىڭ بۇ ھالى
 بىچارە آنانىڭ يۈرەگىنى اۋزەر يۈز خىل ۋە سۈسەلەرگە سالار ايدى.

- كۈمۈش! - دىدى آفتاب آيم توشلىك چامىدان كىين؛ - قايتاغا تاغاگىنىكى گەبارب
 كىلە يىزمى؟

- نىمە قىلامز، تاغامنىكىدە؟

- نىمە قىلار ايدىك؛ اۋىناپ كۈلەمز، قايقۇلارگىنى كۈچەگە تاشلايمىز!
 كۈمۈش آناسىنىڭ سۈزىگە نىمە اۋچۇندۇر كۈلدى ۋە "مەيلى" دىدى.
 - تور، بولماسا، يۈز - قوشگىنى يۈۈب آتلان، خودا اۋىل بىرسىن اۋىاتسىز
 ايرىگە!

كۈمۈش مۇلايىمغا قىلىپ آناسىغا قاراپ آلدى. اورنىدەن تورب تۈي.
 بىكە ھازىرلاپ بىرگەن آبدە ستە يانىغا يۈۈىنىش اۋچۇن اولتۇردى.
 اولەر تامامەن يولغا ھازىرلانغان ايدىلەر يۈلەك تاماندان اۋىتكەن كۈن
 خەت كىلىترگەن خاتىن كۈرندى. كۈمۈشنىڭ كۈزىگە بۇ خاتىن ئاۋىت كەسى
 كۈرندە ھەم ئۇمما ايكىنچى تەرەندەن اول سۈيىدى. آناسىنى كىلىگۈچى
 خاتىن بىلەن تاللىدۇرۇپ كىم بولغانلىغىنى سۈزلادى.

- خىخى ئۇيەنەي بايىرچىچەلەردەن... شۇنداغ قىزىمنىكىگە اۋىتكەن

ایدم، قخ.. ئەلە دە دە یں دیب یول اوستیده ن بوریلب کررم... دیب
پوچق خاتن سوزلانب کیله راییدی. آنا بالا قولغا. آلفان پەرەنجینی بییرگه
قولیشغامه جبور بولدیلار خاتن کومش بیلەن کورشکه چ آچنغان سومان سور
ادی، - هه ئەیلە نه ی پاششائز، سزگه نیمه بولدی. جودا اوز گزنی
آلدیرب قویسیز؟ -

پوچقا جای کورسه تب آفتاب آیم جاواب بیردی:

- بر. ایکی کونده ن بییری قابی یوق

- خردای. ساقلاسن. خردای ساقلاسن. دیدی خاتن، - قخ.. بییرقت

کیلب سزلەرنی یولدان توختادەم می خەیر خردا سگلمی یا مان کوز دەن
اسراسن! دیب فاتیمه اوتودی.

- خوش کیلب سزا. دیدی آیم آفتاب -

خوش دە قەت بوغلار، ئەیلە نه ی، قخ.. - دیدی خاتن دە کومشکه قاراب دادام
ابتدی؟ - ئەنوکونگی سوز گز بیلەن یولدان قایریلب کرگەن ایدم ایرتەگه
اونگەم تاشکه ند جونا ماقچی عاتا گزنک خەت - پەتلەری -

بولسا.. قخ

کومش جاواب بییش اورنیگه آناسیغا قارادی گیزینک قارا شیداغی
مەعناگە توشنگەن آفتاب آیم "یوباراتورغان خەتیمز یوقدر" دیب جاواب بیردی
بوسوز بیلەن پوچق خاتن غلت ایتب کومشکه قاراب توییدی. کومش آناسینی اونگە
خەبەر سز کورسه تب جاواب بیردی.

- آتامنک خەتلەری یوق، مینیکی بار؛ آزعینا کوتشکه دە قتگز بولسا یازب
بیروەرایدم.

پوچق ننگ کیلشده ن مەتسە دی فەقەت شویازب بییریلە درگەن خەت گینه
ایدی کومش ننگ اوتنچی اونگە مای کەبی یاقب توشدی

یازب بییش ئەیلە نه ی پاششائز؛ باراتورغان جایمەدان کیچکسەم - دە
ساداسی بار. کو قخ.. - دیدی. کومش خاتنەدان مەنتە تدار بولب اوییگە
خەت یازش ادچون کردی.

یوقاریدا آتابیک تامانیدان آلفان مەکتوبنک خەقیقەتی مەنە شویوسن
حیا نه تنک نه تیجە سی اییدی، کم بز اییدی خیانەت قاھرامانلاری بیلەن اوتوغو
چینی تالشدیرامز.

الېستىمە آراسىدا.

سەرە تاننىڭ ايگىنى كۈنى.. مەرىغلاننىڭ شىمالىدە بولغان ب.. مەھە
 سىنىڭ كۈنچىقار تامانىدا جەنۇبىگە قاراپ بۈرۈلگەن تار كۈچەننىڭ يوقارلىقى
 بۇرچە گىدە آتىنىڭ تىزگىنىنى اوشلا غاتى خالىدە بىر يىگىت كىيىمىگە
 اۆلتۈرگەن چەك. تۈزۈلەرىنى قاقار ايدى. يىگىتنىڭ اوزاققىنا يۈلەدان
 كىيىمىگە نىلگى اۈننىڭ كىپرەك رە قاشلارغا ھەم ايدى يىگىنە چىقا. باشلانغان
 ساقال. مۇرتلەرىگە اۆلتۈرگەن تۈزۈلەردەن بىكۈلك ايدى. يىگىرمە ايكى
 ياشلار چاماسىدا بولغان بۇيىگىت سارق تە نىك. ئۈككى نىڭ كۈزىدىك
 چاقچايب، اۈيىاب رە يانې تۈرغان قۇل كۈزلىك، يۈزىگە پار. چىلانغاندىك
 يۈزە (پۇچۇق) بۇر نىك، ماڭلايى قانچا تاشقارغا اۈسب چىغان بولسا
 يۈزى اۈشە نچە ئچكەرىگە كىتكەن قىسقا سى رە قىسزراق پارا. تىلە قالغان
 بۇرە خۇق ايدى. بۇرچە كىدە يىردەن ايكى يارم گەزلىرىك سە كىكەدە كۈنبا
 تىشا قاراتىب قۇرلغان ايكىتە كۈرەسىز بىرىتىك ايشىكلەر يۈزلىرىگە ياپتى
 خالىدە ايدىلەر.

مەلۇم يىگىت باشىداغى قالاپاغىنى قولىغا آلدى. دە ھەلىگى ايشىكلەرنىڭ
 اۈننى تامانىداغىسىنى آچىپ آتتى بىلەن اىچكەرىگە يۈردى. ايشىك آرتا قچا
 تار بولغانى اۈچۈن آت سىقىلىپ كىنە اۈرتىدى. دە ايدى اۈزۈنغىنا اۈستى
 آچىق يۈلەك باشلاندى. يۈلە كىدەن سۈك خەلى ايدى. خەلى نىڭ شەرق
 رە جەنۇب تامانلارنى بۇزىلىپ يازىلىپ ياتقان ايسكى خەرابە عىمارەتلەر بۇب
 خاۋلى يۈزى تۈرلىك آخلا تار بىلەن بولغانچ، گۈيا يىللەر دەن بىرى
 تازالانغان سۈپۈركى كۈرمە گەندىك ايدى. خاۋلىنىڭ اۈر تى
 يىرىدە پەكەنە گىنە بالق تۈت اۈسب آستىغا كۈل رە باشقا آخلا تار
 تۈپلانغان ايدى. خاۋلىنىڭ كۈنبا تار تامانىدا خەرابە لىقان آزغىنا بىرىدە
 بولغان باياغى يۈلەككە تىرەلتىپ سالغان. ايكى دەرىجەلىك بىراۋى، بۇ
 اۈى قاتارىدا بىراۋىان بۇلۇپ شۇنىڭ اىلە بۇ خاۋلىنىڭ تىككە يىگەن بىنا.
 سىنىڭ خىسابى تە مام ايدى. بۇ خانە داننىڭ آشا خانەسى بولماغانى اۈچۈن
 بولسا كىرەك ھەلىگى آۋاننىڭ بىر بۇرچە گىگە اۈچاق قۇرۇلغان، تۈتۈنلەر

بىلەن آيوۋان دېگەن ئىمىز قاب قاراش گۇيا آيوۋان بولغانىغا ئىندە ئىچمە كىمدە.
 بونىڭ ئۈستىگە ئوچاق باشىداغى تاۋاق قاشقلار، تاغارا دە قازانلار تەر-
 تىپ سىز دەۋىشكەن ئافلاس ياتەر لار قازان ئۈرە گىدە ئۈمىدە لەشمە كىدە
 بولغان ئوچ تۈرتتە تاۋاقلار مۇندەگى ئافلاسكىنى يەنە بىرقات ئاشماقدا ئىدىلەر
 آيوۋاننىڭ نەرسىگى بىلىنىداغى دەرىچە ئارقا ئۈستىگە كىرىپلور ئىدى - ئوينىڭ
 يارمىسى قورق يىر - قاراشبەن ئىبارەت بولسا دە ئۇمما تۈرىدە چاقچ
 باغلاپ ئىلتىزەمە كىدە بولغان - كر، يولدىز كەبى ئىلمە تىشور، جەنكەش
 ئاق كىز، ھەم، تاخمۇنداغى ئىككى ساندۇق ئۈستىگە يىغىپ قويۇلغان
 بىر تۈدە پەختەسى چىققان ئۈرە دەلەر، كۈرپە - ياسىق ئاتىنى ئۈز ئۈستى
 لەرىگە ئورنىدىلەر. بىتە تاچىداغى چىتى ئۈچكەن قانى ئاچقان ئوچ تۈرتتە
 پىيالە دە بىر قارا قومغانى، ئىككى تاچىداغى غۇمىرىدە يۈزىدە كۈر - مەگەن
 قارامىس بەر كەشنى، بوش قازقلار كۈڭلى ئۈچۈن ئاسلىغان بىتە گىنە كر
 دە ستورخانىنى تىلگە ئالغۇ بىلەن بوخادىنىڭ بۈتۈن جىھاز ئۇملا كۈزگەر
 پىنى يازىپ چىققان بولسىمۇ، بۇرچە كىدەگى تاچىدا قاتتىق ئان مەرجىب
 ئولتۇرغۇچى سىچقانى كۈرسەتەتتىكى بولسا بولادىدە باشقا جانلىق زات
 ھەم كۈرۈنمەس ئىدى. قارشىداغى بوغۇتلىق توشىپ ئورنىدا يىمىرلىگەن
 دىۋارلەردەن باقا - سەللەسى - ئۈنچىققان ھەراپە پىيالەرنىڭ ئۈستىدە
 - سۈندە كۈرۈنمە كىدە بولغان ئىككى نەقشلىرىدەن دە سىرلەرىدەن بوغۇتلىق
 نىڭ ئۈستىگە مەيدە دەلەلەك بىر خانەدان بولغانلىقى ئۇمما بۈگۈندە ئارتقۇچى قىر-
 لىقىدا ياشاغانلىقى ئاڭلاشلىرى ئىدى

يىگىت ئاتىنى تۈت ياغاچقا باغلاپ ئۈستىگە تامان يۈرگەن ھەم ئىدى.
 بۇرچە كىدەگى ھەراپە ئۈستىدەن ئۈزىنى تۈزەتەتتىكى ئولتۇرغۇچى نىڭ قۇتىدا خاۋالى
 سىدا كۈرگەننى پەكەنەن خاتۇن گۇيا ئانا لارنىڭ "زىيانداش ئالباستى" لەرىدىكى
 ھۈنۈر قىيانەتدە يىگىتكە تاراب يۈگۈرۈپ كىلا باشلايدى. خاتۇن يىگىت بىلەن
 ئايان - ساغلق سۇراشتۇرۇپ ئۈستىگە كۈرۈلەر. يىگىت ئۈزىنى يىشىپ
 ئۈستىگە تۈرگەن ئىدى باشىدا قاپلىغانى ئال قازققا ئىلدى شۇندەن سۈرۈ
 ئۈستىگە ھەم ئولتۇر شىدىلەر.

- قالاي - دىيىپ سۇرادى خاتۇن، ئاشنىڭ ئۈستىگە نەمى؟

- چەككى ئىمەس!

- اوزى خازرشو يىردە ايدى. ايپلەپ كېلسە ايدى، دىيىپ تە شولۇشلا
ئىب اولتوردى. سەن كېلور آلدە غىنا چىقوب كېتكەن ايدى.
- اويگە كېتەمى؟

- بىلمەيمەن، كېلپ قالسا كېرەك اوزى ھەم قاتناي قاتناي اولە ياستىز كىچە
اۈچ قايتا كېلپ - كېتەي، قىخ...
- نېمە دەن تە شولۇشلا نەدر؟

- اشنى ئەيتكەنمەن، قىلالماسا ھەممە ھېچنە تورت پۇل، دىدار -
يېگىت كۆلمىسەب آغاچ سىرادى.
اوزىمىزنىڭ اشلەر قالاي؟

بوسە، والدەن خاتوننىڭ يوزىغا اومىد سىزنىڭ توسى كەردى؛
- بىلمەيمەن، دوستە نەمى دوشمەن نەمى ھايتا در آلدەڭ آچىلماي تورادر؛
سارچىلىققا چىقماغان كۈنم يوق، قىخ.. يامان قوشنىنى يىر يۈتسەن، مەرە يىم
كۈدۈڭچى بوشاشقاندىك بولغان ايدى اۈنى ھەم قوشنىلار اولگور آينا تېدىرلار.
حامد باي بولسا بۈگۈن اونا شىسالارنىڭ ايرتە گە تۈپنى باشلايمىز، دىدر قىخ... بو -
سوز دەن يېگىتنىڭ كۈزلەرى آلايپ ئەللە نۇچىك توسىكە كەردى.
- قالسى قوشنى ئېكەن، غۇ؟

- قورپ كېتسەن، يامان قوشنىلار، قىخ... مەن سەنگە قالسى بىر قوشنىنى
قوتىپ بېرەي، ھەممەسى ھەم ئەينە تە رايمىش.
- سەن مەنگە اۈشە... نى كورسەتە بىر، تابىنى آلب، قوياي اۈشە آنا
گنى.....

ايكىسى شىرما جەرادە ايدىلەر. يۈلە كەدەن كېرەشيدە ياق تۈتكە باغلانغان
اوزىنىڭ آنىدان آدەمىنىڭ كېلگەننى بىلگەن حامد، آيو اندان ئەيىلە ئىب
كېرەشكە سەبرى چىدەمدى دەرىچە دەن آشب اويگە كەردى. دە يېگىت بىلەن
قورچاقلاشب كۈرەشكە كېتەي. اولتورەر. اولتورمەس حامد اۈندەن سوراى
باشلايدى:

- خرووش سادق پالوان، اشلەر قاناقا، تاشكەندە نېمە گە پىلەربار؟
- نېمە گە پىلەربولسەن. تاشكەندە تىنچلىك. باھانە بىلەن تاشكەندەنى
ھەم كورپ آلدەق.

- ئېشىگىنى تاپا آلدەزمى؟ (۰)
(۰) فەرغانە داخاۋلىنى ايشىك دىدرلەر

- تاپدم. ئەيتكەنڭزدىك اونڭ ئىشىگىنى تاشكەندە ھەركىم بىلور
ئىكەن.

- بولماسا، خەتنى ھەم تاپشۇرغاندىن سىز؟

- تاپشۇردىم.

- بەلى شىر، خەتنى قولىڭىزدەن كىم ئالدى؟

- بىر چال.

- يۈزى چۈز قراق، چەككەسى سىتقراق چالدى.

- خۇددە ئۆزى.

- خەتنى ھەم ئالدىڭىزى؟ - دېدى دەسە بىر سىز لەنب سادىقنىڭ ئاغزىغا

تىكلدى. سادىق يۈزىگە مەغرۇر بىر تۈس دە ئاۋازىغا موزە فەدەرىيەت آھەشكى
بىر "خەتنى ھەم ئالدىم" جەۋابىنى ئەيتتى. بىر جەۋابىدىن سولڭى ھامىدىنىڭ
ئاغزىنىڭ تانابى جۈدە ھەق قانچان دە سادىقنىڭ يىلگەسىگە قاقاب تاشلىغان
ايدى، سادىق قوينىداش خەتنى ئالدىڭىزىكىن ئاشلەتكەن ھىلەسىنى ھىكايە
قىلدى.

خەتنى چالغا بېردىم. دە؛ ئىرتەگە مەرغىلان كىتەمەن، خەت بىرسە لەرگىز
بى مەلەل دېدىم چال بىر ئاز اويلاپ ئالغاندىن كىيىن، ھازىرگە خاتىمىز يوق، سىزگە
مەلەل كىلمەسە ئىرتە بىلەن بىر خەبەر ئال بىكىتمەسىز، ئۆزىڭىز ھازىر
قايىدا تور بىز، دېيىپ سورايدى، مەن ئاغرىغان سومال اويلاپ ئالدىم دە
خوب، دېدىم قوشخانەم اوزاق بولسا ھەم بىر خەبەر ئال اوتارمەن. دېدىم -
ئاشنىڭ اوڭى ئىشىگە قىزىق بىر كىچەنى چاپخانەدا كىچىر دېتە سىگە
دە غەدە رەتتىغا يەنە باردىم؛ ايمان تاپكۈر ئاتام خەتنى موزدەك
قىلىپ تاپيارلاپ قونغان ئىكەن؛ مەرغىلان قايىردە سەن، دېيىپ بىر ئات بىر قانچى
جۈناتى سالىدىم.

ھامىد خەتنى ئالدىڭىزىكىن سادىقنىڭ يىلگەسىگە قاقاب "رەھمەت - رەھمەت!"
دېيىپ قويدى دە: "بىر ھەم سىنىڭ جەدەكە تىگىزەن" دېگەن سۆزىنى ھەم قوشدى خەتنى
آچارلىكىن ھامىدنىڭ يۈزىدە قىزىق ئارالاش بىر جەدىيەت موشاھەدە ايتىلەر ايدى.
اومىدىم يولدىزى، ئۆزۈم چىچەگى، ھەي ئاتىم ئىرەگى كۈمىشىمگە!
كىنايە دە ئە چىچىلار بىلەن تولق بولغان مەكتۇپنىڭ ئالدىم خەتنى يازغان
چاغىڭىزدە تەمام بىر ئۆت اچىدە غەزىپ دېگىزىدە سوزغانلىغىڭىزگە ۋەدەلەپ

كوزاۋونگمىدەن اوتىدىلەر. اوتىدىلەر گېنە المىس چەتتا مىنگە شۇنچاق
 تەئسىر ايتىدىلەر، كىم گۇيا مەلىكەسى نىڭ غەزەپىگە اوچراغان قول قاي
 دەرىجە دە ئىس ھوشىدەن آيرىلسە، قىلار ايشىدەن اويلاۋىدىان ياڭلىشىا
 مەنىڭ دە ھازىرگى ھالىم بونىڭ يۈز دەرىجە يوقارلىقىغا يېتىدى. توغرىسى زەھەر
 آردىمە كىتۈڭزگە آدەملارچا توشۇنا آلمادىم دە توشىنىشكە ھەم ئوزۇم كورمادىم
 چۈنكى غەزەپ اوستىدە ئەيتلىگەن سۆزلەر غەقلى كىشىلەرچە كىيىنچى
 موخا كەمە دە موتالەمە بولالماستىن گۈلچە مەن سونىڭ آلاڭچىسىنى
 ھېچ بىر دەقتە ئالماستىن. لېكىن مەكتۈڭزنىڭ بىر اوردىگە نىمە مەنغا بېرىش اوچۇن
 تەمامەن عاجىز قالدىم: ئىلگەرىگى سۆزۈڭز بىلەن اوزۇڭزنىڭ چەققازىتىگە
 ئىلگىرى بىلەن تۈرپ ھەم يەنە اويالماي تۇرماي وچىدالسىز لەرغە مەرىنى
 بىرىپ توياسىز دە اويالسىزلىڭىزنى يە بىرقات آشىراسىز، دە "آتام تاشكەندۇ
 لىكەن كىزدە بۈگەپنى ئەيتىشكە اويالغان ايمىشىز" "گۇيا بونىڭ بىلەن
 ناموسلىك اويانچان بىرىگىت بولۇپ كۆرۈنمە كچى سىز شىكىلك؟!... بوسوز
 لەرغىز بىلەن نىمە رىمە كچى بولاسىز، تەنگىز ساغىمى؟ دوست، مەن آتا
 ئۆزگە بۈگە كىتە ئەمە سىلگىمنى چەرلەنى اوچ. تورت كۈن كۈتۈپ قالىشىمنى
 بىرىنچە دەقت ئەيتەلمەي يۈردىم دە نىھايەت آتاكىز كىتىشكە روھىيەت سۈپىتى
 باشلاغاچ آتام آرتاق عوزۇرمنى ئەيتىدۇم بەس بۇندە قانداي اويالسىزلىك
 بولسىن، گۇمانچە اېستىمەڭز قاتتىق اوشلاغان كۆرىنەردە بۇتېلە لەرچە
 مەكتۈڭىزنى اېستىمە آراسىدا يازغان اوخشايسىز...

ھامدە مەكتۈڭىزنىڭ بۇ اوردىگە يېتىكەندە اختيارسىز خاخالاب يوباردى.
 دە "ۋاي آھماق" دىيىپ قويدى "پۇچۇق خاتۇن بىلەن سادۇق كۈلەپ اۋىگە قاراسالار
 ھەم اول التىفالىسىز اوقۇشىدا داۋام ايتىدى. مەكتۈبىنى اېستىمە
 آراسىدا يازغان ئۆزغا تەمامەن قەناعت قىلدىم شۇنىڭ اوچۇن سىزنى غەپىلەشكە
 چەققەم يوق، ھەم سىز مەغرۇرسىز. بۈگىنچە دە زەھەرلىك مەكتۈبىنى يازىشقا
 سىزنى مەجبۇر ايتكەن، مېنى ھىلەكار تۈلكى، آغزى قان بېرى، اويالسىز
 مىگىت... دە تاغىن ئەللە قانچا مەرتەبە لەرگە مىندىرىلىشكە مەننىڭ باش غامىلى
 ئەلەتتە آتا ئۆزىدەن ھەم اېستىكەن بولساڭىز كېرەك شۇ كۈنگە چە چەرلەر
 بەلەسى بىلەن توتقۇن بولۇشىم آرزۇ. ھە دەس قان آتاسىنىڭ آغزى
 ياتىش شۇ مىگىد رىھايەت سىزنىڭ ئەچچىق خەتلىرى بەرە كەسىدە بۈگۈن چەرلەر

خەبەرى ھەم كېلىپ قالدى. سىزمەنىڭ بوخە تىمىنى اوتىپ گوناھلارمىنى بىار
لا قاب تورغان كىز لەر گزىدە ئەلبەتتە مەن مەرغىلان يولىدا بولسام كېرەك
آنا گزىنىڭ اوقۇتۇرغان بەيىتى مەنىڭ شۇ ئىمگە تەمامەن تىسكەۋى چۈنكى
آتا-آنا آرزۇسى ھېچ بىر ۋەقت يەنىڭ يارىك دەزىفەسىنى اوتاي آلماس
ۋە ھەمىشە باشقا لارنىڭ آرزۇ-ھەۋەسى بولۇپ قالمايىرەر سىز اوز گزىنى
توپراق بىلەن تىگنەشكەن كىچى بولغانىز لىكىن مەن ھازىر كۈمىشكە ھەم
قەنەتلىك نىمىنى آلتون بىى بى دىيىپ آتاما ق نىكىرىگە توشىدۇم.

بارلىغىم مۇجەببە ئىز آلا نكاسى بىلەن تۇتاشتۇقنى ھالەزە ۋە جىگىز آتابىك
۲۶ جا دىزا ۱۲۶۵۱ نىچى مىلى، تاشكىندۇ

مەكتۇپنىڭ باش تامانىنى اوقۇغاندا ھامىدنىڭ يۈزىدە كۈرلگەن شادلىق
اورگەرىشلەرى خەتنىڭ آخىرى بىلەن نىگەدەر يۈلغاندىك دە شادلىق اورنىنى
چوقۇر بىر مۇلاھىزە آلماندىك بولدى. بىرايىكى دە تىقلىق نىكر دەن سىرگى
آتابىك نىڭ: سىزمەنىڭ بوخە تىمىنى اوتىپ گوناھلارمىنى بىارلا قاب تورغان
كىز لەر گزىدە ئەلبەتتە مەن مەرغىلان يولىدا بولسام كېرەك" جۈملەسىنى
كۈزىدەن اوتىگەزدى. ۋە سادىقەدان سورا دى:

- تاشكەندەن چىققان ئىزغا نىچە كۈن بولدى؟

- آلتى كۈن.

سادىقنىڭ جاۋابى اۈنىڭ اۈستىدە گى يۈكىنى تاغىن ھەم آغىرلاشۇرغاندىك
سىزىلىپ اول باشىنى قۇيىغا ئىگىگە شۇردى ۋە چوق ساقالىنى تۈزەتۈپ
نىكر دە قالىدى ھامىدە گى كىيىگى اۈزگەرىشكەن خەبەر سىز تاحماندا غىسى
اۈدەدە لەرنى تۈزەتۈش بىلەن آۋارە بولۇپ يۈرگەن پۈچۈق خاتىن ھامىدنىڭ يىانىغا
اولتۇرۇپ ھولۇك بىر ئىلجەلىش آراسىدا سورا دى:

- قالاي ھامىدە ھى. اشلەر اۈنىگىدە نىمى، پاششانىسە گەلىندى سارچىلىققا

بارا دىرەزمى؟

ھامىد اۈمىد سىزچە باشىنى چايقادى ۋە سالىماقنى ئىلىپ جاۋاب بىردى.
- كىشىمىز ھەلى اۈدە رىجە گە يىتىكەن اىيەس بىز ھاررىفە قەت سارچىنىڭ

يولىدا غى بىر نىچى غاۋىنى غىنا بۇزدۇق:

ھامىد پۈچۈق خاتىن آرقالىق كۈمىشنىڭ خەتىنى آلدۇرۇش بىلەن اۈزىنىڭ بىر نىچى
مەرتەبە يۈبارغان خىيانەت نامەسىنى نەۋقە ئىلەدە بىر مۇدەفە قىيەت

بىلەن نەتىجەلەنگەنلىگىنى سىزبىز آتابىك كوكرەگىگە ھەم قول سالب
كۆرمەككە ۋە ئونىڭ كۆمۈش بىلىگە بولغان مۇناسىۋەتلىنى بىلىپ ھەم شۇنىڭ
قاراباش يۇرتىمەككە ئوچۇن كۆمۈشنىڭ مەكتۈبىنى سادىق ئارقا ئارقىدىن تاشكەندىگە
يولبارغان سادىق ئالىيە ۋە قوغۇچىغا مەلۇم مەكتۈبىنى آتابىككە تاپشۇرۇپ آتابىكنىڭ
كۆمۈشكە يازغان مەكتۈبىنى ھەم ئالب كىلگەن ئىدىكى يوقارىدا بۇ خەت ھامدا تامانىدىن
ئوقۇلۇپ ئارتىدى.

- آتابىكنىڭ بۇ مەكتۈبى ئارتىقى بىلەن ئۆزىنىڭ كۆمۈشكە بولغان مۇناسىۋەتلىنى
سەبەبىنىڭ ھامان ئىككى ھالەتتە باقىلىشىنى ئاڭلاپ ۋە ئۆزىنىڭ ئاسانلىق
بىلەن رەقەبىگە بىرلەشمە سىنىگىنى سۆزلەپ ئايدى. بۇ يولدا بىرىنچى تەدەبىنى
مۇدەئە قىيەت بىلەن باسقان ھامدا كىيىنگىلەرنى بىرىنچى دىك كىيىشنى
ئوچۇن قانغۇلار ئايدى. بۇ كۈن - ئىرتە آتابىك كىلەر - دە كۆمۈش بىلەن
تاپشۇرۇپ، خىيالىنى ئۆزىنىڭ بولماغانلىقىنى ئاسات ئايتىپ ھامدا ئۆزىنىڭ
ئويلاغان ئىشنى يەنە كىيىنگە سىلەر ياكى بۇتۇنلەشكە ھامدا ئۆزىنىڭ ئۆمىدىنى
ئۆزى - مەنە بۇ ئاچقۇ كۆرىپ تۇرگەن ئىمكانىيەت ھەقىقەت ئالدىدا
ئۆل ھەيران ۋە بۇنىڭ قارشى تەدبىر ئويلاش بىلەن گەرەك ئايدى - ئۆل
بۇتۇنلەشكە ئۆزىنىڭ ئويلاپ تۇرماقچى بىر نەرسىگە قەرز قىلىپ ئۆزىنىڭ كەسپى
ئۆزىگە كۆزىنى ئاچقۇ ۋە بۇ ئاچقۇ خاتۇنغا ئايدى:

- جەننەت ئاپا، بىرچىلىم بىرگەزچى! - جەننەت ئاپا چىلىم سالىش ئوچۇن
ئۆزىڭلارغا سادىق ئايدى، ئىنىم سادىق ئاپا، ئىشلىمىز جۇدە ھام ھەلى!

سادىقنىڭ ئۆزى ئۆزى كۆزلىرى ئايدى جاۋاب بىردى:

- غەمگىچە ئۆزىگە ھام بولسا ئۆزىدىن پىششىق رەز، ئۆزىگە سەك!

سادىقنىڭ بۇ جاۋابى ھامدا ئۆزىنىڭ ئاشۇنچىلىق مائىلەنلىك بولدى ئۆزىنى سىنى
باشىدىن ئالب نەمەتكە تاشلاپ مەنەتدارلىك ئۆزىگە بىلەن:

- سەن بىلەن جەننەت ئاپام تىرىك بولسا ئۆزى پىششىق رەز ئۆزىگە تە! -
ئايدى ۋە جەننەت ئاپا ئۆزىدىن چىلىمى ئالب تەكر - ئۆزى قىلىپ پىششىق
ۋە شۇغ ئايدى بىر سەرخانە ئىسىملىك بولسا ئۆزى پىششىق رەز ئۆزىگە تە! -
ئۆزىڭلارغا ئۆزىدىن چىلىم ئۆزىگە ئۆزىڭلارغا ئۆزىڭلارغا ئۆزىڭلارغا ئۆزىڭلارغا
جەننەت ئاپاغا ئايدى - ئاپا سىز ئاچقۇ بىر مەرتەبە ئۆزىڭلارنىڭ ئۆزىگە تە
ئالب بارا تۇرغان بولدىڭلار.

تخ جانم بىلەن ئەيلەنەي: سادىق ئالب كىلگەن خەتنىمى؟ - حامد كۆلدى.

- يوق، ئاپا، ئەگەر بوخەتنى ئالب بارساڭز شۇنچە لىك قىلغان ئىشلەرمىز بىرپۇل دىگەن گەپ بولمايدۇ. ئىلگەرىگى گەل يازدىربىر بىرگە ئىمىدىڭ اوز رىجە مەزگە مووافىقلاپ آتابىڭ تىلىدەن يەنە بىرىنى اومارتىرب بىرە مەن - خىخىخى ئەيلەنەي تەخ... مەن بولاشلەرنى تاياقتان بىلەي
حامد جان.

ئەلبەتتە بىلمەيسىز. لىكىن موندەن سوڭ ياخشى بىلماڭز كىرەك! ازغىنا ياڭلىش كىتسەڭز ھەم ھەممە قىلغانلارنىمىز شامالغا اوچا دراوندەن سوڭ... توساتدان بولمىدەن ھامىدنىڭ ئىسىگە اوزىنىڭ بوخەتاسى كىلپ توشىدى؛ بىرنچى گەل آتابىڭ تىلىدەن يازغان ساختە خەتنىنى اوزنىڭ قول يازودىنى موللاخەزە قىلماسدان يوبارغان ۋە بىر كۈنگە چە بوسىرنى قوشىدۇر كۈمىش بى بىلەر تامانىدان سىزىلپ قالىشىدان تورق كىلمە كەدە ئىدى ايندى بولكىنچى ساختە خەتنى يازدىرىشكە گەرچى ھازر آتابىڭنىڭ قول يازماسى اوز قولىدا بولسا ھەم يەنە قورقۇنچى يوق ئىمەس ئىدى ايندىكى خەتنى نىھايەتدە احتىيات بىلەن نۇسخەگە قاراپ يازدىرىشنى كۈتمىدەن اوتكەزدى دە يەنە قالسى توغرىدا در اوزاق اويلاپ آلتىچاچ سادىققا دىدى.

- اىنىم سادىقباي، سىزگە ھەم يەنە كەتتە بىر خىزمەت بار، بەشەرتى.
- كىشىنىڭ خىزمەتتەن قاچقان يىگىت ئىمەسمەن!

حامد سادىق بىلەن جەننەت ئاپاغا قاراپ آلدى ۋە: "شۇنداقمى؟" دىپ اشانماغان سومال تەكرار سورادى اومىدەن ايجابى جاواب آلتىچاچ ياننىنى كەۋلەشدىرە بىرىپ: جەننەت ئاپا! - دىدى، سادىق ھارب قارشى آچىپ، كىلگەن كۈرمىنە در، مەن ھەم ايرتە دەن بىرى تاماق يىگەن ئىمەسمەن بىز سادىق بىلەن سوزلاش بولتۇرسەك - دە سىزمەنە شۇپۇلگە گۈزەردەن چىقىپ بىرچاڭ (۵) ايت كىلىتىرب شۇر باقىلپ بىرسەڭز! - جەننەت ئاپا پەرەنجىسىنى ياپىنىپ اىتكە كىتدى سوڭرە ھامىد سادىققان تەكرار سورادى:

كىشىنىڭ خىزمەتتەن قاچقان يىگىت ئىمەسمەن، دىگىچى؟ - نىگە درھەم

(۶) بىرچاڭ - اوچ يارم ئورت قازاق چاماسى تاشدۇر.

سادق نىڭ تەكرار تەكرار "قاچقان آدمەم ايغەسمەن، سىنما سادان خىز
مەتنى ئەيتەيپىڭ، دېيىشىگە اشالماس ايدى نىھايەت:..
بەشەرتى سىزگە يوپۇرادرغان خىزمەتم بۇكۈنگە چە قىلغان اسىلەر كىزدەن
تەمامەن باشقا رە ئاغىر بولساچى؟ دېدى. سادق حامد نىڭ مەقسە دىغا توشىگە
سەدىك بولدى ۋە اويلاپ تورماي،

- آدمەم اولدىرىشى؟ دېيىپ سورادى. حامد سادققا اشانماغانى حالدا
بۇرۇن تىققا چا مەسى قاراپ توردى سۈگرە تىرەدە گىگە آلا نىغلاپ آغاچ ھەزل
تەرىپتە سىدە،

بەشەرتى آدمەم اولدىرىش بولساچى؟ دېيىپ سورادى.
بۇكۈنگە چە ئىككىتە سىنى جايلاشتۇردىم، اوچۇنچىگە اولسا نىمە قىلدى؟
دېدى سادق ۋە مەغرۇر. كۈلۈپ قويدى بۇ سوزدەن سۈڭ حامد ارستىدە گى
يۈكنى آلتقاندىك سولش آلب. قولىغان ايدى.

مەن كىشى نىڭ خىزمەتتىن اونو تاتۇرغان بېگت ايمەسمەن. دېدى "حامد
ۋە دوام قىلدى: ادغول بالا اوچۇن ادغول بالا لىغىم يامان اوچۇن يامانلىغىم
بار، بەشەرتى شو خىزمەتنى باجارب بىرىشنى بۇيىگە آلساڭ آند بىلەن
ئەيتە مەنكى دە ولەتمەنك يارمىسى سەنىكى بولس!

سادق اولتۇرگەن جايدان قوللىنى حامدگە اوزر آتب "قايتما لىزمى؟" دېيىپ
سورادى حامد قوللىنى آلب "سۆز ھەم بىر خودا ھەم بىر" جاوابىنى بىردى.

شۇكۈنك ايرتە سىدەن باشلاپ، سادق قوتىدار نىڭ الىشك آلدى
تىۋەرە گىدە آتا بېكىنى كۈنمە كچى اول كىلپ يولەككە كىردى دىگۈنچە آرتادان
بارب اونىڭ الىشىنى سەرە نىجاملا ماقچى ايدى. سادق نىڭ فكريچە بولاشنى
داربازە دەن تاشقاريدا باجارش مووافق بولسا ھەم نىمە اوچۇندە
حامد بۇنگە كۈنمەنى قوتىدار نىڭ اوزىن قارالغى يولەگىنى قولاي بولمىش ايدى.
سادق نىڭ "قاي دە قىلدا كىلەر ايكەن؟" سەدالىگە،

ئەلبەتتە شەھەرنىڭ دەر بازەسى ايرتە لەب آچىلپ شام بىلەن ياپىلار
گومانمچە ايرتە لەب قوقاندا چىتسا ھەسرە قىلاريدا مەدرىغىلا نىغا كىرەدر.
- دېدى ۋە سوز آخىرىدا آرادا سوزلاپ اوشىگەن شەرتنى بىلەن تەكىدلىدى:
- ياخشى اويلا سادق! آدمەم خادىس قولغا توشىپ قالساڭ سوراق كىزىدە
غەيىنى نە قەت اوز بۇيىگە آلب آرا غامىنى قاتشتىرما لىمەن!

- خاترجہ مع بولك، سادق دىگہ نكز بوندەى حومسالىكنى جەللا دىك
 قولدا ھەم قىلماس ئەزىزى راىي خودا!
 - اوندەن سوڭ اىكىنچى شەرت: بوسرىنە قەت اىكىمىزنىڭ آراىمىز
 داغىنا قالادىڭىز ھەم سىزگەن بولساڭ كىرەك كەم جەننەت آپانى ايتكە آوارە
 قىلىشم ادنى ھەم بوسرىدەن تاشقاريدا توتش اوچون ايدى.
 - كوڭلىزنى مىندەن جودە توق توتايىڭىز ئەكە! ئاۋاغانى خە نەبەرگىزنى بىرە
 مەن دىگەن ايدىڭىز ئە؟
 - شوربا لىشكونچە كىلىتورەمەن - دىدى حامد ۋە كىتەى -

-۷-

قولانىش

ادىچى كوندەن بوياققا قوتىدارنىڭ ايشىگى تىوەرەگىدەن سادق آيرىماس
 ايدى ھازىركىچى ساعەت يىتى لەر بولب قالغانى اوچون بۈگۈن ھەم اونىڭ
 كىلىمە سىلىگىگە قەرار بىرگەن ۋە كىتىشنى چاغلار ايدى لىكن اوزاتقان كىلىگۈچى
 بىرەر آتلىقنى كورسە بەلكى شوربولماسن دىب يەنە كوتب قالار ايدى -
 احوال بىلىش اوچون بولسا كىرەك حامد ھەم آتقا قلىش مىنب اوتب كىتەى
 سەۋال نەزەرى بىلەن قاراغان ايدى سادق باشىنى چايقىتاب جاۋاب
 بىردى نىھايەت قوتىدار ھەم كوندىگى ۋە قىتدا بازاردان قايتىب
 اويىگە كوردى ۋاقت شامغا ياقىنلاش ب قالغانلىقدان بىتتە - يەرىمىتە دوكانلەر
 ھەم ياپىلىب اوتكۈنچىلەر ھەم سىرە كسب قالدىلار - شونچە كوتكەننىڭ
 اون دە قىقاسى دىب بولسا كىرەك اول ھامان شور اورتادا آيلىنىپ بىرەر
 ايدى -

پاى ئەفرەل روستەسىنىڭ شەرققا قاراپ تارتىلغان كوچەسى باشىدان
 بىر تودە يىگىت لەرمۈنگە قاراپ كىلدەر ايدىلەر . باشدا اول كىلىگۈچىلەر رىنى
 تانىماغان ايدى يىگىتلەر ياقىنلاش كىلىگەچ اوزىنىڭ اورتا قىلارى اىكەننى
 بىلىپ ادڭغالىسىزلا نا باشلادى اوزىنى اولەردەن ياشىرىش اوچون قوتىدارنىڭ
 يۈلەگىنى جوبلاغان ھەم ايدى يىگىتلەر دەن بىتتەسى: "بويىردە سارق مىمە
 قىلىپ يۈرىدەر" دىب يوباردى اىكىنچى يىگىت "سادقباى - سادقباى!" بىلەن
 چاقىرىشقا توتىنىپ شونىڭ اىلە سادق بولغان جايدا توختاپ قالشغا مەجبۇر
 بولدى.

- نىڭە بويىرىدە تىگىرمانچىنىڭ شىسىز قالغان ئىشەكلىرىنىڭ جۈملىسى
اولتۇرىمىدىن، سادىق؟- دېدى بىر يىگىت. باشقا ھەر بىرنىڭ سۈرىتىگە كۆلىشىدىلەر.
سادىق ھەم كۈلگىگە ئىشلىرىنىڭ قىلىپ يىگىتلەرنىڭ ياقىنىغا كېلىدى.
- بىرەردە ئىشەك بار ئىدى. شۇنى كۆتۈرۈپ بىرەن.
- سادىق!- دېدى ھەلىكى يىگىت دە سادىقتان "ھە" جاۋابىنى ئالغىچە
بىر ئىشەك رەسىمالەت ھالەتنىڭ رەسىمىدە سى؟- دېدى يىگىتلەر تاغىن كۈچەننى
كۆتۈرۈپ كۆلىشىپ يوباردىلار.

- جور، بەزمىگە!

- قاناقا بەزمىگە؟

- شەمشادىيىنىڭ بەزمىگە، ھەلى شەمشادىيىنىڭ تۈرىدىن خەبەر
يۈتمى؟ جور سادىق جىيەنم بەشمەننىڭ دولدا قالغان تەپسىمى؟
سادىق ئىككىلەنپ جاۋاب بېردى:
- مەن كىيىنراق بارامەن.

ئىيىخ خۇمسا- دېدى نىگىت دە ئارقىدىن سەككىز بەشمەننىڭ ياقىنىغا ئوقۇدى.
ئەندىچە ئىككىنچى قايماقخان ھەم كىلىپتى بەزمى جەمەتلىك دېيىشەنچى. خور-
يىگىت سادىقنى سودىرىنى باشلادى باشقا ھەم ئوننىڭ ئارقىسىدىن ئىتار
كېتىدىلەر. سادىق ئورتاقلارىنىڭ جەمەتى ئاستىدا غىلا جىسىز گىزە بارسا ھەم لېكىن
ئىككىنچى تاماندان كۆتكەننى بۈگۈن ھەم كىلىمە سىلىگىگە قەرزى ھەم
يوق ئىمەس ئىدى. ئون- ئوندىش ئاتلا ھەم ئون سولۇڭ ئورتاقلارىغا ئىتارتىرىپ
اولتۇرما سەدان ئوزا خىتتار بىچە يۈرى باشلادى. كۈچەننىڭ جەنۇبىگە قاراپ بارار
ئىدىلەر ئارداغى غەربىغا قاراپ تارتىلقان كۈچەننى ھەم باسپ توغرىغا ئرتە باشلاغان
ئىدىلەر ئوزاقتان ئات يىلدىرىپ توغرىغا كىلىرچى ئاتلىقنى كۆرگەن سادىق كۈچە
نىڭ ئورتاسىدا توختادى ھەلىكى مۇشتوم زورىيىت ئوننى بىر تۈرتەي دە: يۈر
يۈر ئىت بەچچە، جىنى مەننى بۈلگۈسى؟- دېيىپ سودىرىنى باشلادى باشقا ھەر
ھەم ئونىڭ تۈرت تاماندان چوغرىقچىدىكى ياقىنىدىلەر. شۇندى قىلىپ
بىچارە سادىقنى ئوزا ھالىغا قويماي كۈچەندەن ئەنچە گىتە نەرسىگە سۈرگە
كېتىدىلەر. اولەربو كۈچەندەن ئوتتۇر- قىزىق آدملاپ ئوزا قلاشغان ھەم
ئىدىلەر ھەلىكى ئوزاقتا كۆرۈلگەن ئاتاق تۈرۈك يورغا سىنى قار سىلاتىپ
ئۆتكەن كۈنلەر.

كەتتە كوچەگە چىقدى دە يىگىتلەر كىلگەن تامانغا - شىمالگە بۆرلىدى.
سادق كىتەر اىكەن آتلىققا بۆرلىپ قارادى ھەسەنخەلى دەن ھەت آرخانى
بارغانىدا ئاتخانەدە كورگەن قارا تورق آتنى تانىغانى آن قولتوغىغا كىرىپ
آلغان رود پازان قوتىلىشقا تىرىشىپ باقدى لېكىن ھەدە سىدەن چىقالماغاچ
كوزىنى يىرتقىچىلا چاچاچىپا يىرىپ "ئۇت اىگەن دە يىوس!" دىدى "قولتور -
غىداغى جانلىك كىشە نىگە ..."

ادىاق - بويلاقدان شام ئىشەننى ايشىتە باشلاغان ايدى مەعلوم آتلىق
قوتىدارنىڭ داربازە سىدە آتىنى توختاتتى - دە اول ئاياغىنى اوزە نىگودەن
اوزدى شورەقتە شام نامازىدان قالماق اۋچون شاشىلىشىپ قوتىدار ھەمەم
بۆلە كەن چىقىپ كىندى. آتىنى كوچە نىڭ اورتاسىدا قالدۇرىپ قاين
آتاسى بىلەن كورسەتمەك اۋچون يۈرگەن كويۇى آلدىدا نامازىنى ھەم
اونۇتكەن قوتىدار دە غەمغ تىراپ توختاغان ايدى كورسەتمەك اۋچون اوزىگە
اوزاتقان قولى بوش ھارادا قالدۇرىپ داربازەسى يانغا باردى بوندەى
مۇعامەلە آلدىدا آتابىك نىڭ قانداى ھالە قالىشى اىزاھكە ارنىچە
مۇھتاج بولماسا كىرەك: اول تورغان جايىدا قاز قىلىپ قالغان
ايدى - قوتىدارنىڭ آلدىغا يۈرشىنى دە بىلمەس سوزلە شىكە ھەم تىلى كىلمەس
ايدى:-

بوقانداى ھەرەكەت ئاتاچ

قوتىدار تىراق دە ھەيە جانلى بىرتاش بىلەن:
اويالتىزگە مەنڭ اۋىمەن اۋرن يوق، اويالتىز بىلەن سوزلاششكە
ھەم تاقەتم يوق... بارگىز، مەنڭ ايشىگىم ياندا توختا ماگىزا - دىدى
دە اوزىنى اىچكەرىگە ئالدى دە داربازەنى ياپىپ شىلدەر - شىلدەر زەنجىرىنى
باغلاى باشلادى .....
آتابىك اىسىنى باشىغا يىغىپ مۇلانغان يىرىدان قوزغالغاندا شام نامازى
اوقۇلىپ بىكەن - كىشىلەر اۋىلەرىگە قايتا باشلاغان لار ايدى اول ماشىنالىق
كىلىپ آتقا مىندى دە "چو" دىدى لېكىن آت قوزغالمادى اىكى - اۋچ
قامچىدان سوڭ تالغا باغلانغان تىزگىن شەرت ايتىپ اۋزىلىپ كىتكەچ بايا
يۈرۈپ كىتكەن آتىنى اۋتۇنۇچى لەردەن بىتەسىنىڭ باغلاپ تورغانىنى
ايسىلەدى. "چوھ" دىدى. آت كوچە نىڭ شەرقىگە قاراپ كىتتى.

بۆكتىشكەندە اونىڭ ھوشى اوزىدە دىيىپ شەيتىش قىيىن شونىڭ اۈچۈن آتتىڭ
 باشىنى قاياققا قاراپ سالغانى ھەم سىلگۈلۈك ايمەس اھتىمالكىسى
 اۈسكە، ھازىرات يۈرسە بىزىس بولغىنى - شۇت كۈچىپە نىڭ
 آيرىلىشىغا يېتىپ ايندى قاياققا يۈرەمىز دىيەندىك توختاغان ئىدىنى ايسىگەسى
 يەنە "چۈھ" دىيىپ جاۋاب بېرىدى آت شىمالىگە قاراپ بۆلدى - بىر
 كۈچە بىلەن اوزاق يۈرگەچ آلتىنچى نەسلىدە اوقۇغۇچى بىلەن تاشلىدىرغان
 ب... ھەلەلەسىگە چىقىپ آت يەنە قاي تامانغا يۈرىشىنى سوراپ توختادى
 - چۈھ!

آت كۈچە نىڭ شەرقىگە يۈرۈپ اوقۇغۇچىغا مەلۇم بۇرچە كەلگەنى ايكىتە
 ايشىككەن ھەم يەنە شىمالىگە بۇرىلىپ تار كۈچە بويلاپ اوزاق كىتىدى
 ۋەتت ھۆفكەنگە ياقىلاشپ قالغانلىقدان قارالغى اۈيدان توشكەن ئىدى.
 آت اۈزىنىڭ بۈگەلگى توختا شىدا ايسىگە سىيىنىڭ چۈھ - چۈھىگە ھەم
 سۈت بېرىپ تۇرىپ آلدى ۋە آت بىك كۈزىنى آچىپ يول قاراشقا مەجبۇر بولدى
 آتتىڭ تار كۈچە نىڭ نىھايەتىگە يېتىپ يۈلسەلگەن توختالغانىنى آتلاغاچ
 اۈتكەن اشلەردەن اۈزىگە ھىساب بېرە باشلادى - قاين آتاسى ئىشىگىدە
 آتتىنى يۈلگە سالغانىنى بىر آز ئىسلىسە ھەم باشقا سىنى بىلمەس ئىدى
 ھەرحالدا مەرىپەتلىك نىڭ چىتر اغىداغى باشى بىر كۈچەدە ۋە كەتتە
 بۇرۇلما بۇزە ياندا تۇرغانلىغىنى توشىندى. آتتىڭ باشىنى بۇرىشى - دە
 بۇرۇماسىنى - دە بىلمەي بىر آز اۈيلاپ توختادى اول اۈيلاپ تۇرغاندا
 داربازە اۈچكەرىسىدەن ايكى كىشى نىڭ ھەيىرلەشپ ئاجراشقانلارى سىزىلەر
 ئىدى اۈچكەرىدەلگى ئايان تاشى داربازەغا ياقىلاشا بىرگەچ اول چىقۇ
 چىغا خالاق بىر مەس اۈچۈن آتتىڭ باشىنى چىتكە بۇرىدى آت بىك توختاغان
 اۈرن تۇرت تامانداغى عىمارەتلەرى بىلەن اۈيدان قارالغى شونىڭ اۈچۈن
 داربازە دەن چىقۇچىنىڭ نەقەت باشىداغى آق سەللەسىدەن اۈزگەسى كۈزگە
 ئىلىنسە ئىدى چىقۇچى داربازە ياندا تۇرغان آتلىقدان چۈچىمى ۋە
 يا اۈزىچەسى سورادى:

- كىم آتدا تۇرغان؟

- مەن! - دىدى آت بىك ۋە اۈزىنىڭ مەننىڭ جادا بىدان اۈلگە
 لىزىلەپ تۈزك جاۋاب بېرىشكە آغزىنى جۈپلاغان ھەم ئىدى چىقۇچى "سىز

كەمسىز؟" دېگەن سەھەۋالى بىلەن ئۇنى توختاتىپ قويدى.
 - مەن بىر مۇساۋىر غەرىبەم. دىيىپ جاۋاب بېرىدى. دە نىگە دىتەمشكە
 ئىتلىگەن كوز يا شىشسىنى كۆچمىلەن توختاتىپ قالدى مە رەغىلا نغاشام
 دە قىيىدا كىرگەن ئىشەم، كۆزىگە گەن جالەمنى تاپالماي آداشەم...
 - قانى بۇلماسا، جۇرۇڭ بۇنىكىگە مەھمان! - ئۇ ئىتكوچىنىڭ سوز آھەگىدەن
 اورتا قاتق بۇنى كىلىپ آتايىك نىڭ دىيماغىغا اورسە ھەم،
 دە حمەت سىزگە ئۇكە: دىدى ئىكەن اونىڭ بۇسوزى ھەم اورنسىز
 كىتكەن ئىدى.

اوز كۆز آداشەم، دىد كۆز كۆتەن قاياقغا بارماقچى بولاسىز؟
 سىزگە آغرىنىمەسە...
 آغرىنى يوق، يۈرگۈز. دىدى ۋە آلدانغا تۇشپ آتايىكە يول باشلادى
 - مەن ھەم سىزگە اوختاشان بىر غەرىبەم!
 آتايىك كىشى آرقاسىدا كىتەي، آلدانغا كىيىن سوزلە شەمسەنگىنە
 كۆچە نىڭ آياغىغا قاراپ بارار ئىدىلەر. ئۇ نچە گىنە يۈرگەچ باشلاۋچى "آنگۇزگە"
 ھەم جاي بار دىيىپ قويدى آتايىك جاۋاب بېرىمەدى شۇ كۈنى سىز سىز
 گىنە كۆچە نىڭ بۇرۇلىشىگە يېتىدىلەر. دە كىشى آتايىكنى توختاشقا بۇيرۇدى
 اوزى شاشىلىپ ارتۇغۇچىغا مەلۇم جەننەت آيا ئىشكىنى نىڭ چەپ تامانىداغى
 ئىككىنچى ئىشكىنى ئۇچۇش اوچۇن قولىنى تىمسىكىلەدى. ئىشكىنى ئۇچۇش بىلەن
 آتەن قونۇز، مەھمان! - دىدى آتەننى آتايىك قولدايىن آغاچ! - سىز
 جۇرچىنىڭىزنى آلب يولە كەن تۇرغۇغا كىرە بىرگۈز. دىدى آتايىك جۇرچىنى
 كۆتەرب ئىشكىگە كۆردى اوستى ياپق قاپقارالغى يولە كەن اوتىكەتتە گىنە
 بۇرۇلۇپ چىقتى ۋە جۇرچىنى خاۋلىنىڭ اورتاسىغا ئېلىپ قويدى كىشى
 آتەننى بۇرچە كەگى اوستى ياپق آخىر غامى، سۇفەگە مە باغلاغاچ كىلىپ جۇرچىنى
 ئالدى.

- قانداق ئايوانغا. دىيىپ يول باشلادى. كىشى آتايىكنى اوتۇرغۇغاچ تاكچە
 دەن ساپال لەگەن بىلەن قاۋىتىنى آلب چاقماق سورتىدى. شەمەق ياقلىدى بۇكىشى
 ئارقى ياشلار چاقماق قالىنى بۇرۇش، سىرەككىنە ساقاللىق قولى كۆز، كۆب
 ۋە قىتە مەدرەسە رىيازەتىنى چىككەن نەما قاتنا اوزى بۇيۇك برادەم ئىدى
 آيواننىڭ پالاسى ۋە شەمسەبىلەرسىدە ئۇنچە بايلىق كۆرۈنمەسە ھەم پۇختە، آزادە

[illegible]

ئاتا بېككە بوخورلك تورمىش دەن برنجى زەربە ئىدى. شونىڭ اوچىرىن
كۆمىشكە باغشلا نغان يىرەك نوگونىنى يىشلانغان ھالدا كۆرە رگوزيا مەر
ۋارىد ئوڭلىگەن ھەرىرىيەل ادغر لىقدان. سوت تاياق ئاستىلا رىيدا
بوب-بوش يالقاندېڭ دە ئىگەسى شىر ادغرلا نغان جە راھىر آتىنىڭ ئەلە
مىنى چېكىپ تورغاندىك ئىدى.

اوى ئىگەسى ئاستىغا سەۋزى باسب ئاتا بېك يانغا كىلدى اول
باشقا حىيات دە فكرلەرىنى دە قىتچاغا اونوتىپ اوزىنى تىتكە كىكە ئالدى
اوى ئىگەسى آتابىك يانغا اولتورار ئىكەن سورادى.

— سىزنى قايرىدىن مەھمان؟

— تاشكەند دەن، موللا ئەكە.

— اسمىڭىز؟

ئاتا بېك ماڭلاپىنى قاشب آلتاچ جاۋاب بىردى،
— شاكرىبىك..

— مەرغىلا نغا برنجى كىلىشكەرسى؟

— برنجى كىلىشىم..

سادا ۋە جەھى بىلەن كىلگەندەرسىز؟ — اوى ئىگەسى ئاتا بېك نىڭ قىياۋە
دە اوست باشىدان سادا گەرگە اوخشاتقان ئىدى.

— يوق مەن ئەسلى قوتالغا كىلگەن ايدىم ئەمما مەرغىلا نىدا
ئاتام تاشلاريدان بىتە سىدە. ئازراق ئالاسىمىز بولپ شو كىشىگە اوچراشپ
كىتە يىن، دىب مەرغىلا نغا اوتكەن ايدىم. ئاتا بېك اوزىنىڭ يالغانلاشىدىان
ئوڭغالىسىزلاشپ بر ئاز توختاپ ئالدى. بىر كىشى نىڭ قايمىردا تورلىشى مېنىگە
آچىق مەغلۇم ئىيەس ئىدى دە مەرغىلا ندا باشقا تانىشىم بولما
غانلىقدان دە ۋە قىت نىڭ كىچىلىگىدەن ئادا شىپ قالىدەم...
اوى ئىگەسى كۆردى:

نە سىدەن قاچىپ بولمايدى، شاكرىبىك، بىر كۈن كىچەسى مېنىگە
مەھمان بولىشكەن بار ئىكەن. اوچراشا تورغان كىشىڭىزنىڭ ھاۋىسى نىمە؟
— كاملىباي:

اوى ئىگەسى اويلاپ توردى. دە:

— بىزنىڭ بوياقتىلاردا بولمىدى كىشى يوق. احتىمال نەردىگى دەھەدەدە.

بارمى اش قىلىپ سىمە بولسا ھەم كۆپ ۋە قىتدەن بىرى مېدەرمان تارتىپ
يۈرۈپتەن. دېدى ۋە داۋام ايتتى. گاھا كۆكرەك ھەم ئاغرىپ قوسىپا در-
يا قىزلاردا تە بېلىنەرگە كۆرسەتكەن ئىدىم. قانگىز ئاز، قىمىز ايچىك خورەك
ئالدىدىن مەۋىزاستىمال قىلىش دىيىپ كېڭەش بېرىدىلەر. اولەرنىڭ كېڭەشلىرى
بويىچە اوچ تۈرت كۈن قىمىز ۋە مەۋىزاستىمال قىلىپ باققان ئىدىم.
راتىپقان بىر مەۋىزە قايىدە سى ھەم مەۋىزە بولدى سىزگە بولدى سوزلەپ
بىشۇنى كەپتەمە كىچى مەنكى، ئاش ئالدىدىن بىر. ئىككى پىيالە مەۋىزە ايچىپ
يۈبارسام! ئۇ ۋە تە بىرگە سىزنىڭ قارشىلىقىڭىز بولماس. ئۇ؟ دېدى ۋە
كۆندى.

قانداي قارشىلىقىم بولسىن، سىزمە غرورسىز!
ئادى ئىگەسى ئىلجە يگەن ھالدا ھۆججەت كىرىپ اوزىنىڭ تەبىرىچە مەي
ئىمەس بىر كۈۋەچە مەۋىزە ئىلجە چىقىدى تاقچادەن پىيالە ئالغاچ كېلىپ
ئانا بىك نىڭ يانىغا ئولتۇردى. مەۋىزە پىيالە گە چۈشۈپتەن تىپ قىرىپا ايكەن
مەھمانىگە يېر ئاستىدىن مۇرآلاپ كۆلمىسەرەپ قويدى.
سىزنىڭ ھەم ايچىكە ئىگىز بارمى؟
يوق.

توغرىسى ھەم ئاتا بىك، ئىچكىلۈك دەن قاتتىق خەزەر قىلار ۋە بۈگۈنگەچە
مەيىنى اوزىگە دوستمان كەنى كۆرۈپ كىلەر ئىدى. ئادى ئىگەسى قولىغان
پىيەلە سىنى سىمىر يۈرۈپ ئالغاچ سىز ۋە سىلە قىلىپ سىلەكە نىپ قويدى ۋە
ئاننى ايچمەگەنمىسىز؟ دىيىپ مەنە سورىغان، ئىدى ئاتا بىك باشىنى
چايقاش بىلەن كىفايەلەندى.

قاتتىق غوزر بولماغاندا، ايچمەگەن ھەم مەۋىزە قولى. دېدى ۋە ئىككىنچى
پىيەلەنى تۈندۈرۈپ ئىكەن داۋام قىلدى: لېكىن بۈگۈن سىز بىر تەمەن كىشىنىڭ
سەل مەتلىگىگە قايىدە بېرىسە ئىككىنچى جىھەتتەن تېز كىلەن ئۇ، قاغۇرە ئۇلە
رېنى. ۋە اونۇق يۈرۈپ تۇرار ئىكەن! باشىغا اولگۈنچە ئۇنۇت ئالماپتۇن
قاغۇرە ھەسرەتلىر توشىدى. ئاكرىك! ئاينىقسا كىيىنگى يىللەردە اوزىگە ھېچ
بىر قاينىر دان ئاۋىچاق ئاپالماي نىھايەت شۇغە چىچىپ سۈپىلەن ئاۋىنا تۇرغان
ھالغا كېلىپ قالدىم. دېدى ۋە اوزاق تىن ئالپ تولغۇغان پىيەلە سىنى ئالدىغا
قويدى ئىككىسى ھەم بىر ئىچە ۋەقت سۈكۈتتە قالدۇلار. اول ئىككىنچى پىيەلەنى
ئىچىپ ئاتا بىك نى دققەت بىلەن كۆزەتتە چىقىدى.

ئەگەر ياڭلىشما سام سز ھەم بىر ئاز قايرىق سىراق كۆرىنە سىز مەھمان؛ بىر
پىيەلەنى ئىچىپ يوبار مايسىز مى؟

رحمەت موللە ئەگەر! دىدى آتابىك ئەمما اوزىدە تەغرىنى سوزلەپ
ادىلگەن نەرسەگە بىر احتىياج سىزە باشلاغان دە اوزىنى ھەممە غرور لەر
قاتارىغا قويا يازغان ايدى اونىڭ بىر ھالىنى اوى اىگەسى سىز دىيىپ ياكى
سىناپ كۆرمە كىچى بولدىمى ھايتاۋر اۋچۇنچى پىيەلەنى تولدۇرۇپ آتايىككە
اوز اتىدى:

قولىمنى قايتارماڭ مەھمان. اىكىمىز ھەم مە غرور كۆرىنەمىز!
آتابىك غوز رىنى ئەيتىپ پىيەلەنى آلماي تورغان ايدى اول ھەم
پىيەلەنى اوزاتقانچا كۆل تورا بىردى.

مەن مەۋرىنى تەمام شەدرى قىلىپ تاييار لاسىمەن، تونار كۆن مەھە
لەمىزنىڭ آخۇنلارى ھەم ھەللا لىغىغا تە تورا بىر كىتەدىلەر!
آتابىك پىيەلەنى آلىشقا مەجبۇر بولدى اوى اىگەسىنىڭ ئەيتكەنىدىكى
مەۋىز جودە ھەم تىنق ياخشى چىققان كۆكچىلى كەبى مۇسە ففا ايدى
پىيەلەگە اوزاق قاراپ تورماي اىچىپ ھەم يوباردى. آچ قارىغا توشكەن اۋتۇر مە
ۋژايتىدىر مەدەنى قايناتىدى. دە تاماق آستىنى لاوللا تەققا آلتى. آتابىككە
بىرنچى پىيەلەنى اچىرغاندان سوڭ اوى اىگەسى آشنى سوزشكە كىتەدى.

- ۸ -

بەخت ۋە بەختىزلىك

آشنى سوزىپ كىلتەرگەچ مەھماننى آشقا تەكلىف قىلىشكان بورۇن يەنە
تاكچە دەگى كودەچەنى آلب بىر پىيەلەنى تولدۇردى ۋە آتابىككە اوزاتتى.
ئاچىڭ بونى ھەم سۆڭرە آشنى يىمىز! دىدى. بوگەل اۋنچە قىستا
تاشقا توغرى كىلمەدى؛ بىرنچى پىيەلە بىلەن اونىڭ كۆز اوڭلەرى جىمىلەشمەككە
ۋە اوزىدە بىرىڭلىك ھىس ايتىمەككە باشلاغان دە بو اىكنىچى پىيەلە گۇيا
مىنى اىچسەڭ تاغىن ھەم يېڭى تارتاسەن، دىر ايدى آتابىك نىڭ اىكنىچى
پىيەلە سىدەن سوڭ آشقا اولتۇر دىلەر. بىتتە "دان" ھەزمىنى ھەم تە
سەۋۋر قىلماغان اونىڭ مەدەسى كىيىمە. كىت توشىپ تورغان لوقمالارنى اعتىراز
سۆزە بول قىلماقتا ايدى. بۇندەى اشتىھانى اھتىمالكى اول اوز غومرىدە بىرنىچى

مەرتەبە بە كورگەندەر. تاماق آراسىدا ادى اىگەسىنىڭ بىرگەن سەۋادىلەرىگە
ياخشى جاۋاب بىرگەنىدىك ادى ھەم بە عزى سوزلەرنى تۇتۇپ بارماقتا
باياغى آز سوزلىكلەر ادرىنى اىزمەكك بولماسا ھەم موعتەدىل بەرھال
آلغان ايدى.

آشدان سوڭ لەگەن ۋە دستۇرخانىنى يىغىشتۇرۇپ آغۇچى ادى اىگە سىگە
سەرخوش ۋە قىز ارغان كوزلەرى بىلەن اوزاق قاراپ قويدى. بورتاراش
اونىگە مەنە تدارلىق ۋە تەشەككۇر قاراشى ايدى ادى اىگەسى آتابىك نىڭ
يانىغا ايكىتە ياستۇق آلب قويدى ۋە تېتەنى اوز يانبا شىغا ھەم آلدى.

- يانبا شىلا كۆزىك! دىدى باشلاپ ادى يانبا شىلا دى آتابىك ھەم اونىگە
ايرىگە شدى. ايكىسىنىڭ آراسىداغى شەمەچ يىل بىلەن اويتا شىغىنا نۇرسىپەر
ايكىسى ھەم سوز قوللىشقاندىك شەمەچكە كوز تىكەپ قانداى اويغادر بىر
يىلگەندىك كورىنەر ايدىلەر. بىرنىچە ۋە قەدەن سوڭ ادى اىگەسى كۆزىنى
شەمەچكەن آلدى ۋە بىر آستىدەن آتابىكىنى كۆزەتكەچ سوزادى.

- اويلەنگەنمىسىزىك؟

آتابىك نىڭ كەيىنى كوچىكىمى دىدى ياكى سوزى آڭلاماى قالدىمى
ھايتاۋر شۇندا جاۋاب بىر المادى.

اويلەنگەنمەن.

سوراغۇچى برآز توختاپ آڭلاچ بىەنە سوزادى.

- خاتۇنلارگە موحەببە تىز بارمى؟

آتابىك بر سەۋال قارشىسىدا گەرەكسەپ قالغاندىك بولدى، ۋاقىتەن
آراغا آغۇرسەۋال توشكەن ايدى؛ بىلنترەمە سىلك قىلپ ئوقۇلەب آلدى.

- موحەببەتم... يوق.

- ياكشى ايكەن! دىدى ادى اىگەسى آتابىك اونىڭ بو سوزىگە
توشۇنا آتماى "نىگە" دىگەندىك قىلپ قاراپ تۇرار ايدى.

سوزمگە ھەجەبلەندىكۆز شىكىلك؟

- يوق! دىدى آتابىك لىكن اونىڭ تەۋە جىۋىنى ادى اىگە سىگە آچىق

كۆرىنىپ تۇرار ايدى.

- بەلكى موحەببەت بەختك كىشىلەر اوچۇن ياكشىدەر لىكن اوز
تەجربەمچە بەختىز كىشى اوچۇن بەدبەختلىكدەر. مەسەلەن سۆزىگە رەجە

هەم خاتونىڭىزغا موحە بىبە تىز بولساڭىز اوزىڭىز ھەم اقرار قىلا آلاسىز :
 ارىگە كرسەڭىز خاتونىڭىز باردىك موحە گە چىقساڭىز بوقدىك بىس سىز گە
 خاتونىڭىز آغرىك دە يىنىڭلىگى بىر دەك شۇنداق ايمە سىمى ؟
 - شۇنداق دىدى آتايىك ئەمما موحە بىبە ت توغرىسىدا سوزلەنگەن
 بىر سوزلەر اونىڭ كە يىنىك كوزىنى آچمايدىلار .
 اوى اىگەسى دادام قىلدى :

مین بوسوز لهرنی اوز حالمدن چاغلاب ئه یتهمه ن احتیمالکی مین یا
 گلیشارمه ن دیدی وه اوزاق تن آلفاچ سورا دی سز او یله نگه نده اوز گز
 یا قتیرب او یله ند گزمی یا کی آراداغیلارنک یا قتیر شلاری بیله نمی ؟
 آتابیک سورا غوچی نک قاندا ی مردده عاسی بارلیغیغا توشنمای قالدی
 - آنامنک یا قتیریشی بیلهن .

- بهر که الله - دیدی اوی ایگی سی وه - سه نمچه هه ممد بهلا اوزلک
کورب سویب اویله نشده - دیدی وه ایستکوچیسی کوتمه گهن جاید ا سرکوتکه کیتدی
آتابیک بر کوبینه کنی اوزیده ن بورن یید تکه ن کیشی توغریسید ا گویا اوز
سه درگوزه شتی نلک ایسیکی تار یخینی مولا حهذه "قیلا با شلاغان قارشیمیله
ادل تورغوچینی ده قاین آتا ایشتیگیده ن قولانغان کیشی دیب بگهن ایدی
قاین آتالک سینی هه م قولادیمی، دیب شه یتمه سه هه م شونگه یاقن بولغان
تسویگهن خاتونگز سزنی تاشلاب کیتدی می ؟ "دیگهن سه والسی بیدری،
ادی ایگه سی باشینی چایقادی -

- تاشلاب کیتشکه - کتیدی لیکن اوز اختیار یچه ایمه س - دیدی - آتاییک
موسوزده ن سوخ بونگ هم قاین آتاسی یاکی قاین آتاسی تامانیدان
زولم کورگه نیگه اشانغان ایدی -

- يامان آده منڭ پوزى قورسەن - دىيىپ قويدى بوسوزادى اىگە سىگە
توشىنرەك بولمادى ئىكەنلىكىگە سەدال نەزەرى بىلەن قاراپ آلدى -
ايزمەنك بولسا ھەم باشمىدان اوتكەنلەرنى سوزلەپ بىرەيى
مەھمان دىدى ؟

اوز سه در گوزه شتی بیلهن قهر قسزغا ارختاب کورنگدن برحیکایه نی ایشتی شکه
اونک اشتیاتی آرتقان ایدی؛
سز سوزلا ماساگز- ده مین سوزلا تماقچی بولب تورار ایدم ا

- مەنم سەرگۈزەشتە سىز كۈتكەن قىزلىق يوق ، لېكىن شۇندەك بولسا ھەم
 سوزلەپ بېرىن - دېدى دە ياستىقى كۈكرەگىگە قويۇپ آلتاچ چىكايە
 سىنى باشلادى .
 مېن اوزم ئۇسلى قىزلىق مەن . آتا - ئانىلار ياشلىقدا يەنە بولۇپ
 تاغام نىڭ قولىدا اوسىدىم . ياشىم ۱۷ - ۱۸ لەرگە بارغاندا سوڭ اوز كۈنم
 اوزمگە قالدۇر ، بىر اوز تاغنىڭ كىگەشى بىلەن بولۇپ يىگرمە يىللەر بۇرۇن
 مەن غىلانغا كېلىپ بۈگۈنكى اوستە كارمىڭ آتاسىغا توغۇلۇپ ھۈنەرلىك شاكىرد
 قىلىنىپ تۇرىپ چاماسى قىلغان خىزمەت مەن سوڭ ھەلگى اوستا كارگە
 خەلپە بولۇپ اشلەي باشلادىم باشقا يىگىتلەر دىڭ آرتىچا اوز نىز سەر فەلەم
 بولماغانى اچۇن آرزۇ مان ايچىدە اۈچ - تۈرت تىللە پۈتۈك ھەم بولدىم اشلە
 اخلاس بىلەن قاراغانم اچۇن مەن نىڭ تۇتۇغان اشلەرم اوزگەلەرنىكىدەن
 قەدرلىك يۇرۇرۇدە خەلق آراسىدا ھەم آتم " اوستا ھەلەم كىچىكەن " بولۇپ
 شۇھەرە تىللەنگەن ايدى . مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئالدىغا كۈنچە خاتۇن قىزلار
 كېلىپ يەنە ئۇنىڭ نۇسخە قىلىپ يۈرۈپلەر . مەن نىڭ تۇتۇغان اشلەرم دە چىقارغان
 نۇسخەلەرم ھەممەگە مەقبۇل آينىسا خاتۇن - قىزلار اچۇن مەشھۇر
 بولۇپ ھەردايم تۇتۇدۇك ئۇلار ياندا خاتۇن - قىزلار آيرىلماس ايدىلەر .
 " كۈنلەردەن بىر كۈن ھەلى كىشىدەن قاچار دەرىجەگە يەتمەگەن اۈن
 اۈچ - اۈن تۈرت ياشلار چامالىق دۈندۈققىنا بىر قىز كېلىپ مېن چىقارغان يەنە ئۇنىڭ نۇسخە
 شاھىدان سورادى . قىزنىڭ سورالغان نۇسخەسى توغۇلۇپ دە سالتىلۇپ
 كىتكەن ايدى شۇنىڭ اچۇن " يوق " دېيىپ جاۋاب بېردىم . قىز كۈزىنى جاۋدۇرلا تىپ
 تۇرۇپ " مەن نىڭ اچۇن تۇتۇپ بىر المايسىز مې ؟ " دېيىپ سورادى .
 مېن قىزنىڭ يۈزىگە قاراپ " مۇمكىن ايمەس آيا " بىر كىملىك شاھى ، دېيىپ
 نۇسخە بويىشى آغۇر دېدىم قىز سۆزىنى ئۇ يەلەپ تىرىپ مېندەن دە غەدە آلتىغا تىر
 لىشەر ايدى مېن سوز آراسىدا يەنە اۈنگە قاراپ آلدۇم - ياندا غى
 خەلپەلەردەن بىتەسى قىزغا اولە : " تۇتۇپ بېرىڭ اوستا آياقنى خەلپە قىلماڭ ! "
 دېيىپ قويدى . اۈچۈنچى قاراشتا اۈز مەدە قىزغا تارشى بىر ياقلىق ھىس ايتكەن
 اۈنگە اۈز اققىنا قاراپ قالىشقا مەجبۇر بولغان ايدىم . گەرچە قىزنىڭ كىيىمى
 نۇسخەنى تاييارلاش آغۇر بولسا ھەم قاندا ايدىر - بىر كۈچ تەلپۈرسىدە
 ھەلگى قىزغا دە غەدە بېرىپ يوبارمەن اول چىقىپ كىتكەچ قانداي دە غەدە

بیرگه نمنی ار یلاب کورب وده عده کونی کیسه توقوی آلامدم - دییه رمه ن
دیگه ن سوزنی کوگلمده ن اوتقوزدم لیکن قزنگ گوناھسز ادیناب تورغان قارا
کوزلەری قزل آلامدیک قەرەم - تەرەم یوزلاری ھامان کوز اوگمده کورنپ
تورارایدیلەر دە: مەنک اوچون توقب بیرالما نپزمی؟ - سوزی
قولاق آستمدانتە کرار ئە یتلگەندیک بولارایدیلەر

» برنیچە کون شو یوسون ایکیلەنب یورغاچ نیھایەت اوزمگە توشینلمەگەن
برشەوق آستیدە وده عده منی ایفاگە ھەم باشلاجمەن؛ برکییم شاھی، دیب
اوتتوزکییم بولا تورغان ایپەکنی بریاش تەندە، آرقاق، گولە مەشە ققە تلەری
کوزمگە ھیچ کورنپیدر. وده عده مدەن ایکی کون ایلگەری یاق شاھینی
توقب اونک کیلەر یولینی پایلارایدیم، اول کیلمەس ایدی - نیھایەت وده عده
کونی ھەم کیلب اوتدی یەنە کیلمەدی سزگە شرنی ھەم ئەیتب قویا یکی
برکورگەن کیشنگزنگ توسینی ئەلبەتتە اوزاق فورسەت خاتیر گزده تورمالمالیسز
لیکن بو قز توغرلیسیدا مەن تامام باشقاچا حالەتدە بولدیم؛ شوندا تکی، اونک
قاشینی، کوزینی، توسینی قرغورچاقدیک قەددینی کوز اوگمده توتا - توتا تەمام
بریلک بیلشلەردیک بولب قالجمەن. اونک تاوش آھەگلەری قرلاغم خاتیرە
سیدە اودەرەجە یاخشی ساقلانماغان بولسا - دە ئەمما " مەنک اوچون
توقب بیرالما نپزمی؟ " سوزینی ھازرغینا ایشکەندیک بولارایدیم.

ودە عده کونیدەن اوچ تورت کون اوتب کیتکەن بولسا ھەم ھەنوز اول
کیلەس ایدی مین اونک کوچە سیننی سوراب قالماغاندەن خەفە بولار
ایدیم چونکی شاھینی اوزم ایلتب بیرشکە ھەم ایددی ھازرلا نبالغان ایدیم
بو کوتش گونلەر مدەنە اوچوندیر یانمداغی خەلفە شاگردلەر بیلەن بولا تورغان
موعامەلەلەر ھەم اوز گەرە باشلان یەعنی سوزلەر دە غەل
دە توند لکە ئەیلەنگەن گویا بونک ایلە غەلیت کیکیینی وە لیدەن آلا رایدیم.

نیھایەت وده عده نک بپشنچی کونی قز کیلیدی قزنی کورش بیلەن مین بارلق -
یوقلق حالەتدە قالغان برنیچە زامان مەنک اوچون سوزتالپش
ھەم قین لاشقان ایدی. قز شاھینی سورامای مەنگە تیرموبل تورارایدی - اونک
مننە تدارچیلیگینی نە قەت شاھی بیلەن آلماتچی بولغانیم اوچون بو حال مینگە
آغر کیلیدی - " نیکە وده عده گە کیلمە دگزر؟ " - دیدیم قز اوگمالیسز لا ننب
گوناھکارلەرچە کوزینی، بیرگە تکیکەنی حالە سولادی!

شاھىنى ساتىپ يوباردى كىزىمى؟
يانمغا قويىپ اولتورگەن شاھىنى قىزغا اوزە تەدەم اول شاھىنىڭ آرقا ئۇنىڭ
آغدارىپ كوردى دە "ياخشى توقىسىز" دىيىپ مىنگە اومىد سىزچە قاراپ قويىپى شاھىنى
مىنگە بىرىپ قولىداغى مەيدە چەقەلەرنى آلدەمغا توكىدى؟
"شاھىز قانچا پۇلنىڭ؟"

مىن جاواب اورنىگە چاقالارنى ساناب چىقىدەم بىتە آلتىمىش پۇلنىڭ تەنگە سىدەن
باشقاسى بىر پۇلنىڭ بىش پۇلنىڭ زەننىڭ باسقان چەقەلەر بولۇپ كۆپ دە
قتلاردان بىرى يىغىلىپ كىلگەنلىكى مەعلوم ايدى بىرگەن پۇلى شاھىنىڭ
يارم باھاسىنى قاپلار قاپلاماس بولغانلىقىنى ئۇ يەتدەم.
"تاغىن قانچا كىرەك؟ دىيىپ سورادى؟"

اۈچ تەنگە دىدەم قىزنىڭ اويچان يۈزىنى يەنە قالغىرى باسدى مىن اونىڭ
يۈزىدەن كەتتە خوشىندار قىزلاردا كۆرىلە درگەن بىر اولوغلىق تاماشا قىلار ايدەم دە
اونىڭ اوز دە سىگە كىلە آلمانلىغى سىرىنى آڭلار ايدەم بويىش قەرىشتەنى بىر
ھالەدە قالدۇرۇشقا كۆڭلۈم بولمادى دە دىدەم؟

قالغانىنى قاچان آب كىلەسىز؟ بۇنگە ھەم تىز جەواب بىر مەدى دە جەوابىزنىڭ
بىلەن يەنە اوز ھالىنى مىنگە غەزەز قىلغاندىك بولدى.

"پۇل تاپقان دە كىلتىرە سىزىمى؟ دىدەم - دە اونىڭ جاوابىنى كۆتمەي قولىغا شاھىنى
توقۇزدەم. قىز مىنگە اشانئاي باشلانغان ايدى؟"

مىنگە اشانئاي سىزىمى؟

مىن اشانئاي بىلەن بىر بولتور مادەم؟

اۈيىز قايىردا؟

"چ... مەھەللە سىدە"

"كىمنىڭ قىزلىرى؟"

"شەرىف مىلتىچىنىڭ قىزلىرى"

"آتاڭىز قارب قالغانىمى؟"

"اولىگەن - آنام بار؟"

"ئەكەڭىز يوقمى؟"

"يوق بىتە كىچىكەنە اوغۇل اوگەم بار؟"

"اسمىڭىز نىمە؟"

"سەعادەت"

شونده ن سوت سه عادتني شاهي بيهن جوناتب يوباردم - سه عادت
مەنك بواشمگە اشانماي غيناچيقب كيتدى. خەلفە شاگرد لەر، توزكسز كور
اوستاديب مینگە پيچك آتشدیلار ئەمما مەن سه عادت اوچون ھەر بر آغر
لقنى كوتەر گوندك كورينەر ايدم"

ادی ایگه سی بولغان اوستا عه لیم حیکایه سمینی توختاب آتابیکده ن سورا دی:
حیکایه م اوزا ییب کیتدی، شیکیلک، زیرمیکد نزمی؟

آتابیك ادنى آرتقچا بر اعتبار بیلدن ایشیتهر ایدی سه رخوش چه سیگه:
- سوزله ی بیرگز!- دیدی-

[illegible]

باغلانا بارغاننى آڭلار ايدىم پەنجە نېنى ھەيت سىنگارى قارشىلار ايدىم
آرادان اوچ - ئورت ھەقتە اوتكەندەن سوڭ قولىغا "آيگە ايلتب بىر" دىيىپ
يىگرمە اوتتوزچەقە پول ھەم بىردىم سە عادت بىلەن ەھلەتە قىلغاننىڭ ئورتىنچى
آيىدارە مەزان ھەيىتى كىلدى. فېتىر روزە باھانەسى بىلەن سە عادت (دېچون
سەككىز تىپكى خان ئەتەس، آناسى بىلەن اوكەسىگە بوز كۆيىنەك قىلىپ
سە عادتەرنىڭ اويىگە اوزم چاقىرىپ بارىم، سە عادت مېنى يولەكەندەن
قارشىلادى ۋە گوناھىز چاقىرىمىدىن ئوتتۇرىغا ئىچكەرىگە باشلادى، مېن: سە
عادت، ايسىڭنى يىدگىنى آناڭ مېتەن قاچمايدىمى؟ - دىدىم. سە عادت تار
تىشىدا داوام ايتىپ.

"قاچمايدى؛ اوزى مېنگە اوستەكەڭ كېلىسە قاچمايمەن، دېگەن: مېن
سە عادتەتنىڭ يولباشچىلىقى بىلەن اىچكەرىگە كىردىم. آيو انىڭ آلدىدا سە عادتە
تنىڭ آناسى اىپ يىگىرپ اولتۇرار ايكەن. قىزىڭ قولىدا بېگەنە يىگىتىنى كۆرگەچ
ھەيران بولۇپ قالغان ئىدى. سە عادت مېنى خاۋلىنىڭ ئورتاسىدا قويۇپ
آناسىنىڭ آلدىغا يۈگۈردى ۋە."

"اوستەكە مەك - دىدى آناسى نەرى بېرى دەكەنە سېنى ئوزاتىپ
اورنىدەن ئوردى. سەلام ەھلىكەندەن سوڭ سوراشدۇ، سە عادت تىگىگە
كۆرپەچە يازدى مېن قوينىداغىنى آلب اورتەگە قويىدىم. ئاھىچە دەن سوڭ بىر
آز ياتسىراش ئايالىش ئاچىلىشالماي قالدۇ. سوڭرەكە مېر سە عادتەتنىڭ
مەنم توغرىدا ئەيتە تورگەن سۆزلەرىدە موقەددىمە قىلىپ دىدى: سە عادت سۆزىنى
خوددە اوز ئەكەسىدىك ياخشى كۆرەدۇ، ئونادكون غىرائى سابىن آغىل، دىيىپ
اوتتوز پول بىرگەن ايكەنسۇ. سابىنى آلب كىلگەچ ياتىپ اويۇسى كىلمەدى، واى
اوستەكە مەدەن ئەيىلەنى، واى اوستەكە مەننىڭ غومرىنى خودا بەختىمگە
اوزىن قىلىن، دىيىپ بىر تون تاڭنى - تاڭ ئاتىدىرىپ دۇعا قىلىپ چىقىدى بوسوزىنى
كەمىر سۆزلەرايكەن مېن ادۇغالىسىزلا ئىتتىپ بىر ئاستىدەن سە عادتەتكە
قاراپ قويدىم. سە عادت قىزارىپ، بوز ارب چىتكە بۇرىلىپ آغخان
ايدى كەمىر داوام ايتتى: "مۇنچەك بىزنىڭ ھالىمىزغا قايشانگىز، دېچون
بېش ۋەقت نامازنىڭ آلدىدا مېن ھەم ھەققىزگە دۇعا قىلىشنى اونتالمايمەن
ۋە ھەقتە سابىن قىلىپ تورغان مەرحەمەتلىرىنى كۆرۈپ اويلا
يەن: خودا بەندەسىگە مەربۇت ھالىمىزنىڭ رەھمىتى يىپ سەھەۋەتلىك

بويىگىنى بىزگە اوچراتتى، دىيىپ - كوڭلڭىزدەگى ھەرنە تىلە كىتىۋېتىڭىز
 ۋە يەنىلا سىزنىڭ تەلەپلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى يېسەڭىز سىزنىڭ غەمىڭىزنى ئۆزى يېسىپ
 كەمپىر بىر ئادەم بولۇپ قالماي دىيىپ، ماڭلايم شۇرۇككەن بىلەن سەھەرتتە
 تەييارلىنىپ چىقىپ كەتتى، بىر كەسكى بارايدى ياشى يېتىپ كەتتى، سەھەرتتە
 ئايدىگىنە توي قىلماقچى، دىيىپ تۇرغاندا، قىزىقى دىگەن بىر نەرسە كەسكى
 بىلەن ئاغرىپ دۇنيادىن ئۆتتى بىلەن ئۆستىگە سەھەرتتە ئاتاسى ھەممەت
 بولۇپ بىزنىڭ ئارا يولدا قالدى بىر كىتتى. لائىقەتەن شۇ يەردە بولغاندا ھەممە
 ئايدى بىز بويىسىنىڭ ئاغرىقلىرىغا قالماسىنى ئايدى دىيىپ ئارىلايمەن... كۆز -
 ياشىسىنى ئېلىپ سۆزىنى بىتتىرىپ، بىلەن سىزنىڭ قولىڭىزنى كىلە تۇرۇپ
 ئاھ ۋاھ دىگەن نەرسىگە ئاتا ئالماي كەتتى، بىلەن... "مىن كۆڭلۈڭىزنىڭ بولۇپ
 "ئالدىڭىزدا ياش بولسا ھەممە قىزىڭىز ۋە ئوغلىڭىز بار ئايدى بىلەن
 بولماسا بىر تەڭ شەخىر سىز ھەممە يارغىلىق كۆرۈپ چىقىپ قالارسىز ئاتا - دىيىپ
 ۋە كىلىتۈرگەن نەرسەنى كەمپىرنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ، شۇ ئارزۇغا ئېرىشەن
 سەھەرت بىلەن ئۆزىگە سىڭەتتىكى ئايدى بىلەن كىلىگەن ئايدىم بىر ھەپتە
 ئېلىپ تەمىنەن كاپىچە سىز، دىيىپ...

"ئادەمگە چىلىڭىزدەن ئورۇنلەي ئايدى كەمپىر ۋە ئاغزىغا كىلىگەن
 سۆزلەر بىلەن دۇعا مەنەتدارچىلىق قىلا باشلايدى. باياغى سۆزدەن كىيىن
 ئويالغانىچە بىز دەن ئوزاقراقدا ئولتۇرگەن سەھەرت سىڭىنە بىزنىڭ يانغا
 كىلىدى ۋە قاغازغا ئورالغان كىيىملىكنى ئېچىپ ئېلىپ سىڭىنە ئالدى "بومىڭىمى؟"
 دىيىپ مەنەن سورادى ۋە جارا بىلەن كۆتۈرۈپ ھەممە تۇرماي يوللىق بوزنى
 ئالدى "بىر سەھەرتتە دىيىپ ئورۇنلەي ئايدى بىلەن كۆرۈپ
 "بىر ئايدىگە" دىيىپ. سەھەرت بىلەن سەھەرتتە بىز دەن ئوزاقراقدا
 كۆردى ۋە سادە ھەھەلىگى سۆزلەرنى ئېيتىپ قويدى گۇيا بىر نەرسە
 لەرنى ئايدىگە بىلەن كۆتۈرۈپ ئايدى. ئېلىپ سىڭىنە بىز دەن ئوزاقراقدا
 ياقترغانلىق بولدى بىر مەنە ۋە بىر نەرسە سىڭە قاراپ تۇرۇپ نىمە ھەھە
 كىچى بولسا ھەممە ئېيتىپ سەھەرتتە دىيىپ. مىن نىمە دىيىپ كىچى بولغانلىقىنى سىڭىپ
 ئايدىم. بىر ئادەم بىزگە مەن بىلەن ھەھەلىگە تۇرغان ئايدى ئول كىلىپ سۆزنى
 بولدى:

"ئوستەكە - دىيىپ مىن قارادىم. رۇزە مەن؟"

"رۇزە مەن."

— روزه بولماسا گزچای قاينا تار ایدم! — دیدی. آناسی گولدی.
— چاینى ھەيتدە کيلگە نەمدە قاينا تەب بېرەرسەن! — دیدم.
— ھەيتدە کيلسە گزآش ھەم قىلب بېرەرايىدەم — دیدی وہ آنا
سىغا قارادى.

— ئەكەنگە ھەر نەرسە قلساڭ ھەم آرزىدر، قىزم — دیدی كەمپىرە
نە اوچۇندىر كوزىگە ياش آلدی مەن ھەم ئەرەڭ كوز ياشىمنى توختا
تەب قالدەم.

— بولماسا بۈكۈن افتار قىلا قالڭ! — سەعادەتنىڭ بوسوزىگە آناسى
ھەتتە توشىلىشىدى. مەن غوزرە يەتتەم لېكىن ھەقىقەتتە ايسە سەعادەت
بىلەن بىرگە اولتۇرۇپ، افتار قىلىشنى كۈڭل ئاستەي باشلاغان ايدى اوزاق
سوزلاشۇپ اولتۇردۇم بولۇپمۇ چىقىپ كىتكم كىلمەس بىر ساعەت آراسىدا
تەمامەن آچىلىپ ساچىلىپ كىتكەن سەعادەتنىڭ بالالارچا قىلىغىنى كۆرۈپ
تويماي سايىدەم: سەعادەت گاه مەن بىلەن گاه ئەتەلەس بىلەن مەشغۇل
باياغى اويالۇپ تۇرۇشنى بىر ياققا يىغىشىدىر بىر قولىڭ آناسى بىلەن مەنى
گولدىر بىر ئەنچە كىنە كۈتەرلىپ قالغان لەتىف كۈرەگى اوستىگە "سېنىگىنە
دەن ئەيلەنى!" دىيىپ ئەتەلەسنى باسۇپ قوچا قىلار ايدى. مەن بولسام گويائەن
تەلەس ايدەس قوچا قىلانغۇچى اوزۇم بولغانىدىكى كەيىنلەن نەرايىدەم.

مەن كەمپىر بىلەن ھەيىرلاشۇپ، چىققا باشلاغان ايدەم سەعادەت "پە
نەچشە نە كۈن بارايمى دىيىپ سورادى مەن كەمپىرنىڭ آلدىغا قايتىپ بارىدەم.
دە ئەيتەم: سەعادەت ئۆزىنىڭ بويى چۈزۈلۈپ قالغان كۆرىنەدر. مۇندەن سولۇق
مەكتەبدەن بوشاغان وہ قىتدا سەيىفنى يوبارساڭز قالاي بولار ايكەن؟ وہ
قونۇم بوشاغان كىز لەردە اوزۇم ھەم كىلپ ئورار مەن" دیدم. گويما كەمپىر
ھەم مەندەن شوسوزنى كۈتۈپ تۇرغان ايكەن: ھەممىيەتلىك ۋەھ قىلمىگە
تەھسىن اوقۇدى وہ قىزىغا قارادى "ئەنە ايشىتىڭمى اوستەكەڭنىڭ سوزىنى
ايندى ۋەقت — بى ۋەقت كۈچەگە ھەم چىقا بىرمە!" دیدى مەن چىققا تۇرۇپ
سەعادەتكە قاراغان ايدەم مەندەن اويىكەلەگەن سومان كۆرىندى ئەمما
مەنىڭ بوسوزۇم بىكارگە ايمەس بەلكى خەلفە شاگۇرد لەردەن بەغزىلەرنىڭ
اونىگە يامان كوزى بىلەن قاراغانلارنى پايىقاغانىم اوچۇن ايدى

بىر بوسۇندە سەعادەتنىڭ آناسى ھەم مەندەن قانچىلىق قىزىق ۋەھلەتمەز
تاغىن ھەم قاتتىقلاشدى. كۈتمەگەن بىر مودەفەقىيەت بىر نىچە كۈنگەچە

كوزمده گى اولقونى ھەم قاقچىرىپ قويسىدى. - اوچ - تورت كون گريا بو كون
 ايرتە سەئادەتكە اولەنە تورگەن كەبى خاۋلىق ھەم يوردىم.
 " ئونچە - مونچە نەرسەنى آيا ماغانىم اوچون بولسا كىرەك تىز زاماندا
 گريا شەئادەتلەر. عائىلە سىنىڭ باشلىغى خالىشى ئالب قالدۇم - جۈمە كۈنلەرى
 ماساللىغى كۈتەرب سەئادەتلىرىنىكىگە بارارسەئادەتنىڭ قولىدان ئاش
 قىلىدىرب يىپ قايتارايىم، سەئادەت كۈندە كۈنگە اوسىپ بارار شۇ
 نۆسبەتدە خوشنىگە خوش قوشىلار رە مەن بەتتەر اونىڭ مەقۇنى
 كىسىلەر ايدىم. شۇ ھالدا ارادان ايكى يىل چاماسى فۇرسەت اوتىپ كىتىپ
 سەئادەت ھەم اون آلتى ياشلارغا يىتىپ قالىدى. ايندى مەننىڭ عاشىقانى
 تىرمولشۇرۇم مەئناسىنى آڭلى باشلاغان نىگەدەر ئەكە دىپ قىلاتورغان
 جىنايەتلى دە تەرك ايتكەن ايدى. ايكى يىلدەن بىرى كەمپرنىڭ آلتىغا
 سادىچى كىرگۈزۈشنى اويلاپ كىلگەن بولسام - دە ئەمما نىمە اوچۇندىرسە
 عادەتتىك تۇرغا اولەنش بەختىگە ايرىشمەكنى اوزمگە تەسەۋۋۇر قىلالماي
 ايدىم. بوتوغرىدا بولغان ھەممە ارمىدىم سەئادەتنىڭ آناسىدان ايدى. بەلكى
 اوزى سوز آچار رە ياكىم آراغا كىشى قويا، دىپ ھوتەر ايدىم آراغا باشلاپ اوزىم
 سادىچى قولىشان اوكىلىزىلار تۇغرىسى اوزمگە توشىنمەگەن بۇرغۇر
 آستىدا بۇرغۇ سارەتدەن مەھرۇم ايدىم.

بىر كون عادەتتىك سەئادەتلىر اويىگە بارغان ايدىم. - آش - سودىن كىين
 كەمپىر سەئادەتنى اوچا قىلىشى يۈمىشىگە يوبارب مىنگە قاراپ كۆلدى.
 " سەئادەتكە بىر ياخشى جايدان كويار چىقۇپ قالىدى كىچە اوناشساك
 اوناشكۇندىك ھەم بولغان ايدىك بىراق سىزنىڭ مەسلەھەتلىرىنىڭ ئالايىن
 دىپ سادىچىلارنى قايتاردىم. - دىمە سىنى، اوستىدەن بىر چىلەك ساۋۇق سىر
 قۇيغاندىك ايتكىدەم قانداي جاۋاب بىرىشكە تىلەم كىلمەي قالىدى. - اوزاق ۋەقت
 كىسەك كەبى ھەرەكەتسىز قالغاچ كۈچ آرقاسىدا تىلەمنى بەزۈر شۇ سوزگە
 ھەرەكەتلىنىدىم.

جايى ياخشى بولسا اويلاپ كۆرۈش كىرەش... ؟
 كويانىڭ كىنىڭ اۋۇلى بولغانلىغىنى ۋە قانداي كەسپ قىلىشىنى شۇر قىلا
 باشلاغان ايدى سەبەبىم تەمام بىتدى.
 " - اوندان بولسا كىچە سادىچىلارنى بىكار قايتارىمىز! دىدىم. - كەمپىر
 مەنم بۇ كىنايەتكە توشىنماغان ايدى.

كويونىڭ تىگى - تەختى مىنگە مە عقول بولشكە - بولدىيە فەقەت ايندى اش
سۇنىڭ كىگە شۇزگە قاراب قالدى سۆزى سە عادەتكە آت بولماسا كۆزەم لىكن
آتالقدان بوقارى اسلەرنى قىلىپ كىلە سىز ايندىلىككە سە عادەتنى اوزاتشە
ھەم آتالغۇزنى آيا ما كۆزادىدى بوسوز بىلەن يەنە اولگەننىڭ اوستىگە
چىقىپ تىپكەندىك بولدىم . چايان كەبى مىنى زە ھەرلەمەككە بولغان
كەمپىرنىڭ توغرى سوزىنى ايشىتىپ تۇرىشكە آرتق تۇرە لىدىم . دە ايرتە گەچە
اويلاپ جە واب بىرىشنى غە ىتب كەمپىرنىڭ آلدىدان چىقىم

چىقماچ آياغى كويگەن تاورقدىك تورت تامانغا يۈگۈرە باشلايمىن اياق قالك
برگەپ ايسىمگە كىلەمەس ايدى نىھايەت غە قلمنى باشمىغا يىغىپ سىررىمەن
واقف بر آشنامغا كىگەش سالىدىم اول اوزاق اويلاپ تۇرماي ايرتەسى كۈنگە
تامانمىدان سادۇچى بولپ كەمپىرنىڭ آلدىغا بارماقچى بولدى لىكن بوتون
تۈنى بىلەن كۆزىگە اولقۇ كىلەمەي تىكانغا آغناغان كەبى غە زابلانار ايدىم .
رە سۆستلىگم اۈچۈن اوز - اوز مىنى سۈكەر ايدىم .

اوستا غە لىم چىكايە سىنى بويىرگە يىتىكوزگەچ شە مەننىڭ سوختە سىنى
مقراننىلادى رە آغزىنى پايلاب تۇرغۇچى آتابىككەن "زىركەمە دۇگزمى؟"
دىب سوراپ آلب داوام ايتدى .

سادۇچىنى يوبارب تىنچى آلاماد ! اشكە قولىم بارماس رە بىر جايىدا
تۇرخاب تۇرالماس ، اديردەن تۇرپ بويىرگە اولتۇرار ، مىڭ تۇرلك
خەيال بىلەن داودرسىفەتگە كۆرگەن ايدىم يوبارغان كىشم تىزدە قايتا
بىرمەگەچ برايكى بارە سە عادەتلەر ايشىگى يانغا بارپ كىلدىم نىھايەت
مىيەم شىش سە عادەتنىڭ اوسى ياقىنىدا بولغان بريانغا قىڭ سايەسىدە
اولتۇرگەن ايدىم ، سادۇچى چىقىپا قالدىكۇر : يۈرەگم آرقامغا تارتىپ كىتدى
رە آلدانغا كۆشپ يۈرى بىردىم چۈنكى سادۇچىغا اوچراشپ ھەقىقە تىنى
آڭلاش ھەم مىنگە دوشوار كىلگەن ايدى .

"- شاشما . شاشما ھاي ، كويار !- دىدى سادۇچىم . ھەزلىمەند بولغانى
اۈچۈن اشنىڭ چەپپە كىتكەنىگە اشانغان اونىڭ بو" كويار " دىگەن سۆزىنى
كىنايەگە يولغان ايدىم كىتە بىردىم . اول آرقامىدان تىز يۈرپ يىتدى :
" قانى تۈنى يىش !- دىدى رە تۈنمىنى اوزىگە تارتا باشلايدى .
"- يۈرەگم يارىلىشقا يىتدى - ھەزلىلەشمە !- دىدىم ."

ھەقىقەتەن سۆزى چىن ئىكەن ئاغزىدىن ئايدىم. جىق تولغان كۆز
 ياشىمدا ھەم ئوياللىق ئورماندا. ساۋچىم يول بويلاپ كەلمەپمۇ بولغان
 ھېكايە سېنى سۆزلەپ كېتەي: سەئادەتكە بېرىلگەن بېرى ھەر كۈن
 دېيەرلىك ساۋچىلار قاتتار، كەلمەپمۇ ھەممەسىگە ھەم باشى باغلىق
 دېيىپ جاۋاب بېرىپ كېلەر ئىكەن: شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە مەنىڭ ئاغزىمنى
 پايىلار ياكى كېشى تويىشىمنى ئوتتۇرىغا ئىكەن: نىھايەت بىر تەرەپنى چىن
 ۋە بىر تەرەپنى سۆز ئالدى مودە ئاسى بىلەن كېچە ئىكەن سۆزىنى مېنىڭ ئىكەن
 ۋە شۇنىڭ قاراپ ئاش قىلماقچى بولغان. ئوزۇن سۆزنىڭ قىسقىسى كەلمەپمۇ جاۋابى: بىر قېتىم
 ئېمەس يۈز قېتىم بولغاندا ھەم ئاستا ئىكەن ئىكەن نەزىرتار
 تەدە بولسا.

"تېرىمگە سىغىماي ئايدىم، ئىككى يىللىق يۈرەك دەردىم نىھايەت ئازىقىنى
 تاپقان ئىدى. بىر نەچچە كۈن ئوياللىق كەلمەپمۇ ئالدىغا بارماي يۈرگەن
 ئايدىم ئوغلى ئارقىلىق يوقلاتتى. باردىم. لېكىن بارىشىمداغى سىزگۈلەرنى
 سىزگە بۆتەل بىلەن توشىتىر ئالمايمەن. مېن بارلىق. يوقلىق ئىشكەن كىرگەندە
 سەئادەت كىرپايار ئىدى. مېنى كۆرگەچ قىزارىپ كېتەي ۋە يايلىغان
 كۆڭۈل ئىچىغا يەشەپمۇ ئىكەن شەھەر كۆز لەرىدە ئىكەن سىزىلەر سىزىلەر
 تەبەسسىمىڭىزنىڭ قەيىغا باردىم."

كەلمەپمۇ بىلەن ئوياللىق كېيىن توي توغرىلىرىنى سۆزلەشكە كەلمەپمۇ
 تېخى تەككە ئالغان قىلىشقا يول قويماسا ھەم ئىكەن مەن سەئادەتنىڭ كۆڭلى
 ئۆكسىمەن ئۈچۈن تويىنى كەتتە قىلىشقا تەرەققىدار ئايدىم. كەلمەپمۇ بىلەن
 توي ۋە نىكاھ كۈنلەرىنى مۇقەمم قىلغۇچى مېن كېتىشكە تۈردىم. سەئادەت كىر
 ياندا مېنىڭ كۆرۈنگەندەن سوڭ قايىپ كۆرۈنمەگەن ئىدى ئىكەن مېن بولسا
 يەنە ئۇنى بىر كۆرۈمە كېچى ۋە ئۆزىگە بىر ئىكەن ئاغزى سۆز ئىكەن كېچى ئايدىم ئۇچاقباشىدا
 قازان يۇرت ئىكەن توغرى ئالدىغا يۈرۈپ باردىم. ئۇل مېنى سىز مەدىمى يا
 كى سىز سەھەم بىلەن گەنگە سالدىمى ھايتار ئارقاسى ئۇگورۇغلىق
 ئىكەن شۇنىڭ ئالدىدا مەشغۇل ئىدى. بىر ئورمان بولۇپ توشكەن ئوزۇن
 قونۇر ساچى، ئۇنىڭ ھەر كەتتى بىلەن قولىتۇغى ئاستىدا ئۇيىقلار ئايدى:
 ئۇ نەچچە كېيىن ئارقاسىدا تاماشا قىلىپ تۇرغاچ:

سەئادەت! - دېدىم قارادى. اوچاقدا يانغان آلاو ئىسىنىدىغانى ياكى او ياتىدىغانى اونىڭ يوزى قەرزى ئالما ايدى قولىداغى ساچىغى بىلەن آلد مغا ياقن كىلىپ توقتادى.

"ايشىتىدۇمى؟ - دېدىم مېرگە قارادى. اونى آرتقىچا اويالترماس اوچون ايشىككە قاراب يوردى باشلادىم. دە: مەيلىمى؟" دېي سورادىم جاواب اورنىگە: "آش يېمەي كېتە سىزمى؟ - دېدى. بواونىڭ ايكىنچى تورىك قىلىپ ئەيتىگەن "مەيلى" جاوابى ايدى بىر بۆگىنە ايمەس قىر يىلك تەدرىدان خاتون تامانىدان ايرىگە قىلىنا تورغان مەرييانچىلىقنىڭ ايكى لەززەتلىسى ايدى. چىقارايكە نەمەن "آش يېمەي كېتە سىزمى؟" سوزىنىڭ كەيىگە تەمام مەست بولغان ايدىم.

اوستا غەلىم شوشوگىنى سوزلەرىنى ئەيتىپ بېتىرەر بىكەن آتابىك نىڭ قاشلارى چىمىرىلىپ گويا اوزىنىڭ ھەم شويىنى، خاتىرە لەرىنىڭ ئەبەدى. قايتىپ كېلمەسلىك يوقلىققا چىققا نىيىتى بىلەن بىر كەررە آڭلار ايدى. اوستا غەلىم داوام ايتدى: اون كۈن آراسىدا خازىركىنى بېتىرىپ تىرى قىلدق - نىھايەت سەئادەت مېنىكى بولب سەئادەتلىك كۈنلەرم باشلاندى. سەئادەتكە بولغان مۇجەببەتەم بىردە رەجە سىزگە مەغلۇم بولغانلىقدان او كۈنلەردە گىمە سەئادىيەتمىنى ھەم شىراولچاوغا سالب بىلە. آلاسىز.

"رەفقىم سەئادەت چىن سەئادەت ايدى. بويى اوزىمگە كۈتمەگەن دە رەجە دە بىر كۈچ ۋە استىقامەت آرتقىرىپ تىرى بىلەن توگە لگەن بايلىغىمنى قايتارغان ايدىم تورىشكە سەئادەتلىك راۋىي تارلىق قىلا باشلاغانلىقدان شىرخاۋلىنى رەجە نەت آيا خاۋلىسىغا اشاره قىلىپ، خازىرغى قوشنىمىزدان ساتىپ آلىشقا مۇرە فەق ھەم بولدىم قاين آنام قاينىم ۋە ايرۇخاتىن شىرخاۋلىگە كىچىپ كىلىپ تورا باشلادىق كۈندەن كۈنگە سەئادەتكە بولغان مۇجەببەتەم آشقانىدىك كەسىم ھەم اونىڭ بوللا باشلاغان اويلا نىشىمنىڭ ايكىنچى يىلى ھەلىگى قوشنىمىزدان اوزىڭىز كۈرگەن باقچانى ھەم ساتىپ آلغان ايدىم. اويلا نىشىمنىڭ اۈچىنچى يىلى سەئادەت يۈكلىك بولدى. ايرۇ ۋە خاتىن بىرىمىز آتا ۋە بىرىمىز آنا بولما غىمىزنى اويلاپ قورقۇنار ايدىك. كىچەلەرى ياتىپ اويلىرىمىز كېلىمەس ايتدى. نىھايەت سەئادەتنىڭ آي - كۈنى ياتىلاشدى... " اوستا غەلىم اوزاق تىن آلىشكان سوزى داوام ايتدى: "ياتىلاشدى.. لىگىن ئەبەدى

بەختىنر لىك كۈنلەرم . . . نەنەم ساعە تىلەرم ھەم ياقىلاشدى . . . دىدى ۋە سوزدەن توختادى .

دارام قىلغۇز . دىدى آتابىك دوستاھلىم براۋىلەب آلتاچ :
سە عادەت بالادان قىنالب اوچكۈنگەچە ەزا بىلەندى . دە تورتىنچى كۈنى اولدى ! . دىدى .

آتابىك نىڭ كەيىنى تارتقاندىك بولب كۈزلەرىنى زورەيتىپ آچدى
اوزىنى ياستىقدان آلب اولتۇرگەچ سورايدى :

- اولدى ؟ ؟ - دوستاھلىم كۈز ياشىسىنى شەرتەپ ،

اولدى ! - دىدى ۋە دارام ايتىدى ؟ - دۇنياغا كىلپ كۈرگەن بىردەن
برقورانچىدەن آيرىلغان ايدىم . ھەياتنىڭ ھەممە غومر مگە كىفائەت
قىلارلىق مودەش زەربەسىنى شادلىق ايچىدە قارشىلاغان ايدىم . . . آيلار
بوينچە كۈز ياشىمنى ياغمۇر كەبى توكدىم چۈنكى مىنگە بۈندەن باشقا بىر
آونچاق قانماغان ايدى . كۈز ياشلارمنىڭ تىيىلماغانىنى كۈرگەن قاين آنام
سە عادەتنىڭ ايكىنچى يىلى مىنى زورلاپ اويلا نتردى . لىكىن بو ايكىنچى خاتون
مىنگە سە عادەت بولمايدى ھەقىقەتەن سە عادەتم كۈملىگەن ايدى . كىيىنكى
يىللەردە فوتۇردەن كىتە باشلاغان قاين آنام قىزىدان يىگىرمە آي سولڭ اون
بر ياشلىق اوغلىنى مىنگە تاشلاپ دۇنيادان اوتىدى . قاين آنامنىڭ ۋە فاتىدەن
سولڭ بىيلىك اوز قولىغا قالغان كىيىنكى خاتونىم فاخشى بىورەتدە روزگارمىنى
تۈزىتە باشلايدى اوغرىلىققا ۋە توغرىلىققا قىمار بازىگە سىگە انعام
قىلىشقا كىرىشدى . كۈندەن كۈنگە اشم كىين كىتب اشلەگەنم روزگارگە اوچىرواق
ھەم بولماي باشلايدى . يامان خاتىنىڭ شىرم قەدەمى بىلەن اويىمىدەن بەرەكە
كۈتەرلىگەنلىگىنى ۋە بارچا بەرەكەلەرمىنى رەقىقەم سە عادەت بىلەن بىرگە
.. كۈملىگەنلىگىنى آڭلاپ كىيىنكى خاتىنىمنى تەللىق قىلدىم اىندى اوچىنچى يىلدىكى
خاتىنىم ياشايمەن ۋە اويىلەنەنشى ھەم اويلاپ كۈرمەيمەن چۈنكى
مەرخۇمە سە عادەت بىلەن كىچىرگەن كۈنلەرمنىڭ تاتلى خاتىرەلەرى مىنگە
شەبەدى لەززەت باغىشلاغانلارمىدىك ھەم شەپچىم . شەپچىم يىغلا تادىرلار . اويىلەنەنشىمگە
كىگەش بىرگۈچى اورتاقلازغا : " مىن اىندى دۇنيادان اوتكەن كىشى ، بوكون
بولماسا ايرتەگە يارقەبرى . اوستىدە يانغان شەمەدە اوزىمنى ھەلاك
قىلغۇچى بىر پەرۋانە - دىيمەن . "

"ايندىكى اويلاغانم ھەقەت قاينىمنى اويلا نىتىرىش سۈگرە... سۈگرە يۈزىنى يارق قىلىپ سەھەدەت قوچا غىغا كىرىش..." دىدى ۋە دەرمانسىز لانغان كەبى ياستىققا يانباشلادى. اوستا نىڭ بۇ سۈگى سۈزى آتايىكى ارتق شەھەرلە نىترگەن كۈز چوقۇرى بىر - ايكى قايتا ياش سۈزى بىلەن تولۇپ چىققان ايدى.

ايكىسى ھەم اوزاق جىم قالدىلار. آتايىك اوز قالىغوسىنى بوتۇندەي دىيەرنىڭ اوزۇتۇپ قويغان قارشىسىداغى يىرگە سىڭىپ كىنە ياتقان مۇجەسسەم عشقنىڭ كۈز اوزى الماى باشلادى، اوستا نىڭ مازىسىدا ايمەس ھالىدە اولوغ بىرمەنەنا كۈرە رايدى. شەھەر ما اونىڭ استىقبالىدە بىر بوشلۇقتان اوزگە ھېچ گەپ اوچراتا آلماسا - دەيەنە اولوغ بىرمەنەنا كۈرگەندىك بولار ايدى اوز استىقبالىنى ھەم شۇ اوستا نىكى قەبىلىدەن كۈرمە كىچى بولسا - دە بىر نىڭ اوچۇن بىر نەرسە كەم دىك يىتىشماغاندىك كىلەر، ايكىنچى اوستا ھەلىم بولۇش اوچۇن بىر اولدى" سۈزىنى گىنە آرادان تاپالماي ايدى - كىيىن راق بۇ "اولدى" سۈزىنى قوشقان بىلەن ھەم اوستا ھەلىم بولۇش قىيىن ليغىنى آڭلاي باشلادى چۈنكى آتايىك كۈمۈش تامانىدان سۈكۈلگەن ۋە تاشلانغان ايدى - ھالبۇكى سەھەدەت سۈكۈمگەن ۋە تاشلانغان بىلەنكى ايرىنىڭ بىر گوناھى سەبەبىدەن ياشى عومرىنى ھەزەن قىلغان. ۋە اوستا ھەلىم قاين آتاسى تامانىدا بىر ھەلۋانچە تولانماغان... ۋە قاين آتايىك كونا بولۇپ تۇزاق قۇيۇپ سەھەدەتنى چىقارپ آلتى ئىككىگە توشلمەگەن. يەنى آراغا شەھىتە نەت آرا ماغان... بۇ سۈگى ئىككىنچى اول اويلا ماغان جانىدان الھام قەبىلىدەن تۇتۇپ آلغان ايدى. يەنى اوزىنىڭ تاشكەندەن اويلا نىشىگە قۇتقۇدار تامانىدان رىزالىق بىر يىلىشىنى ھەتتا اونىڭ تۈيىنى اوز قولى بىلەن اوتكەزىپ كىلىشىنى ايلگەرىدەن ھازىرلا ئىككىگە تۇزاق، دىيىپ توشىگەن ايدى. مۇھاككەمەسى شۇ يىرگە ھەپىلەپ يىتكەچ اوستا ھەلىم دەرىجە سىگە يىتىش اوچۇن اوزىدە ھېچ بىر مۇناسىۋەت كۈرمەدى... اوستا ھەلىم يازىپ بىرگەن اوزگە كىرپ ياتار ايكەن اوز اوزىگە شەھىتە رايدى؛ قۇلۇشقا، تەھقىر ايتىلىشقا لايىق كۈزىگەن آتايىك اوستا ھەلىم بولۇشقا ھەم سەزاوار ايمەس!

اول، دوقوغا كېتەر، بىكەن يۈرەگى باكالارىنى، دۇچۇر بىكەن كەدر روكنىڭ
دۇياسىدىك بوب - بوش ايدى.

آتابىك ايرتەگى نامازگە تورغاندا كوزى شەمشادىك نىڭ بەزىمىدە
ەن ئەزانىدە قايتىپ كېلىپ داڭ قاتىپ، دۇخلا بى ياتقان سەيفىگە قوشىدى
اون بېش ياشلار چاماسىدا بولغان بىر يىگىت، دۇزىنىڭ دۇتۇر خوسىنى
بىلەن ساعامەتدەن خەبەر بىرەر ايدى.
بىر ايكى پىيالە چاى، اىچكەن بولدى - دە، دۇستا غەلىم بىلەن
شەپەرلاشدى.

- ۹ -

دۇتالما سا نىمە قىلسن؟

بۇگەن آتابىك نىڭ كۈتلىمەگەن رەۋشەدە مەرىغلاندىن تېز قايتىپ كېلىشىنى
دۇزىك آىم دۇزىنىڭ جۇھۇد داملا دۇن قىلدۇرغان جادۇسىنىڭ ەندە سۇحرىنى
يىگىگە نىلگى، دىب سۇيىنىگەن ايدى. بۇق آتابىك نىڭ كۇپىنچە مەھمانخانىدە
ياتىپ قالىشى دۇنى بۇتۇرغۇدا شۇبھەگە تۇشىپ قولىغان دە بۇرۇندە
قانداى ەكىمەت بارلىغىنى بىى واسىتە بىلەپ آلىش دۇچۇن بىرەرتە رامچى
داملاغا بارش فۇكرىگە تۇشكەن ايدى. يۇسۇف بىك حاجىنىڭ بولسا بۇندەى
مەيدە، اشلەرنى تىكشىرىپ يۇرش دۇچۇن فۇرسەتى ەم يۇق دۇننىڭ نار
مۇجەممەد قۇشۇبىگى يانىدان بۇشاغان ەۋقەتى پانىسەد ە بىكەرنىكىدە كىگەش
ەزىيافەتلەر بىلەن تۇگەلەر ايدى. دۇننىڭ ەققەتىنى جەلب ايتكەن نەرسە
بولسا اول ەم آتابىك نىڭ تەدبىرسىز سىياسەت ە آحماق باشلىقلار مەۋزۇدىدىن
آلب قىلا تۇرغان شىكايەت ە ەسەرەتىنى كىيىگى كۈنلەردە جىمەت بۇلب
كىتكە نىلگى ايدى. بۇكۈنلەردە آتابىككە ايكى ياقىن تۇرغان كىشى ەسەنەسى
آتابىدى چۇنكى آتابىك بۇكىيىگى كۈنلەرنى مەھمانخانىدە دۇتۇكەزگە ئىلكەن
ەسەنەلىگە ەم دۇننىڭ يانىغا كىرەشكە ە بۇمۇنچە سۇزلە
شۇب اولتۇرەشكە

توغرى كىلە باشلاغان ايدى شۇنىڭ اۈچۈن آتابىك نىڭ قالغۇلۇق حاللارى
اولقوسىز مۇتالەئەدەدە اۆتكەن تۈنلەردى ۋە غومۇمەن اۈندەگى اۈزگەر شۇلەربو
توغرىدا ھەسەنەلەينى اۈيلاقتىسا - دە سەبەبىنى سوراشقا بائىرلىغى يېتەس
ۋە سوراشنى ھەم قانداق سۆزى بىلەن ايدى، چۈنكى اول آتابىك دەگى
بۇ حاللارنىڭ سۈررىنى نىڭگە نىڭ؛ مۇھەببەتتى آراسىغا چۈپ بولۇپ تۈشكەن
كىيىنكى اۈيلەنىشى ئۇلەمىدەن دىيىپ قەرار تۈيگان ايدى

آتابىك نىڭ آرزۇلۇق كىيىن آلدىغا كۆمە سلىگى ۋە جەھىدەن اۈزىنىڭ آيم
ئۇ چىچەلەندى نىھايەت ئۇ چىچىغا چىدەي آلمانغان بىر كۈنى مەھمانخانەدە
آتابىك ياتار اۈرىنى يازىپ تۇرغان چاقدا كىرپ كىلدى ۋە يازغان اۈرىنى
بوزىپ يىغىپ تاشلادى ۋە،

مەھمانخانەدە ياتاپىرىپ نىمە قىلاسەن، اىچىكەرىگە كىرپات - دىيىپ
چىكىردى. لىكىن اۈغلى ايدى اىلگەرىگى آتابىك ايمەس ايدى؛ آناسى نىڭ
چىكىرۈغىغا قۇلاق سالمايدى - دە قايتادان اۈرىنى يازىپ باشلايدى - اۈزىنىڭ
آيم نىڭ غەزەبى تاغى ھەم آلانگا آلدى - سۆزۈمنى اىشتەسەنمى، كەر؟!
آتابىك سادۇققىغا قىلىپ جاۋاب بىردى -

- كەر ايمەسمەن لىكىن سىزنىڭ بۈتە كىيىڭىز آلدىدا ھەم كەر ھەم كۆرمەن
بۇ توغرىدا سىز ايدى آرتقچا باش آغزىڭىز!
الساڭىز، غەدالەتسىز!!

آتابىك زەھەر خەندە بىلەن سورادى:

مىن باشدا سىزگە نىمە دىگەن ايدىم؟

نىمە دىگەن ايدىڭ؟

- كىيىڭىز مىندەن ياخشىلىق كۆرمەس دىمەگەنمى ايدىم سىز بىلەن آنا

بۈگۈن كۈنمەگەنمى ايدىڭىز، سىز بۈنى انكار قىلاسىز،؟

آنا ئاممەدان ۋە غەدە آلمانمەن، دىيىپ شۇنداق خاتىجە بىر قىلىپ يۈرە

بىرەسەنمى؟

كىيىڭىزگە جەبىنى خاھلامساڭىز دە اۈزۈڭىزگە بىلەن انىفكە قايتىساڭىز

ايدىڭ آسان بىر يول بار - دىيدى ۋە آنا سىدان مەلۇم "نىمە؟" دىيىپ

بیریلده تورگهن سه وال نی کوتب توختادی. نه مما اوزبیک آیم سوراق اور نیگه
له بینی تشله ب باشینی ا یکی بیلیکه سیگه تیبره تادی. سز سورا شنی تیله.
مه سه گزده مین نه یتدی: کیلینگز گه جه برنی خا هلا ماساگز مسینه ن ته لاق
قیلدر گزوه بر بیچاره گه بویوسن عه زاب بیرب یورمه گز! — دیدی وه
بر آرتو ختاب داوام ایتدی: سز بلگهن انساننی مین هم بیله مهن
بر بیچاره نی. نه قه ت سزنگ که یفگزار اوچون عه زاب الیمه س چیککن
حزولیعینی او میلاد هر کونی برقات ایتده ن توشه مهن... نه گه رادر
که یفگزده ن کیچسه گز یا خشی بیلگز کم، بر الیمه س ا یکی جاننی عه زابان
قوتقارغان بولاسز، آنا جان! — دیدی. اوزبیک آیم اوغلی نك بونچه لك قه تعی
کیتیشینی کوتمه گه ات ایدی وه بویوسن قاتقغ موعامه له نی. ده آتابیکلده ن
برنجی مه رته به کوره ر ایدی. سوز، قایتار شغا اورن تا پالمادی می وه یا جان جانك
او لوغاییشدان قورقدیم هایتاور اوزاققینا استهزالا لب قاراب تورغاچ " نیسگنی
ییبسه ن، بالام!" دیدی. ده مهمانخانه ده ن حقدی.

آتابیك پالغزم هماندا نه ده يانتب كون كيچيرش بيله ن گينه قالما دي كيچه -
له ري نه لله قايا قلا رغا كيتب يو قالا تورخان عاده تله ره هم چيقار دي ده برايكي
قايتا آرتقچا مه ست بولخان حاله قايتب جه سه نه ليني نه مام جه يره متده
قالدر دي اول آتابي كه نه سيجه ت قيشني هم بلمه س ده بوسرني بره دگه
نه بيتش اوچون جه م حيران ايدي .

برکون کيچه سی اول یه نگی عاده تی بوینچه ئە لله قایا ققا کیتکه ن ایدی.
 حەسە نغە لىنك كۆڭلى بۆكۈن ھەم براشكە گۈواھلك بىر گەندىك بولۇپ
 اىچكە رىندە ياتكوسى كىلمەدى. اورنىنى مۇھمانخانە غا يازىپ داربازەنى زە نجرلەپ
 كىلدى. ئە گەر بۆكۈن ھەم اول اوشە خالدا قايىتسا بىر نەرسە دىيە كچى
 يەنى قوليدان كىلگەن نە سىيخە تىنى قىلما تچى ایدی. اوخلا ماى كۆتۈپ اۆتۈردى.
 ئە مۇما اول تونگى ساعەت اون بىر بولسا ھەم كىلمەس اون ايكىدە ھەم
 دەرە كىسرا ایدی. نىھايەت كۆتە. كۆتە اول قىوسى تەك قىلغاچ اورنىگە چۈزىلىپ
 كىپرە گىنى كىپرە گىگە اولاب ياتدى ۋە اورخىلاب كىتكە نىنى اوزى ھەم سىزمەى
 قالدى ارادان نامە علوم بىر موددە ت اۆتۈپ داربازە نك سونا قالسىزقا قىللا شىدان

چوچپ اورغاندى دە يولەككە يۈگۈردى. قارانغۇدا زەنجىرى تېمسكىلەر
 ايگەن "ھىم؟" دىيىپ سورادى دە جاوابىغا "مەممەن" دىگەن سەرخوش
 تاشنى اىشتىدى. بىر تاش اۈش اۈنك يۈرەگىنى ئويۇشۇپ يىرىپ بارغان دە
 "بۈكۈن ھەم شۇناق" دىگەن سۆزنى كۈڭلىدەن اۈتقوزغان ايدى. زىنجىرى
 توشىرىپ داربازەنك بىر تاپا قاسىنى آچىشى ھامانا شۇ تاپا قاغا سۈيەل تۈرگەن
 آتابىك ھەسەنغە لىنك آياغى آستىغا يىقىلىپ توشىدى. ھەسەنغە لى بۈكۈنگى
 كە يىغىنك اۈتەچە كىتكەنلىگىنى بايقاغان يۈرەكنى تۈتۈپ كىتكەن اىچكۈلك
 ايسىدەن اۈتچى يازغان ايدى. آتابىكنى سۈيەل مەھمانخانىغا كىلتۈرەر
 ايگەن ايكى كۈزى اىچكەرى خاۋلىنك اىشىگىدە. چۈنكى يۈسەل بىك حاجىنىك
 تۈنلەرى تاشقارغا چىققا تۇرغان عادە تىنىك شۇدە قىتقا توغرى كىلپ قالىشىدان
 يۈرەگى تەكە. پۈكە ايدى. آتابىكنى يىشىتىرەر ايگەن لىزاسىز بىر آھەڭدە
 دىدى:

ادغىلەم سىزگە شوشەيتانى اشنك نىمە زەرۈرەتى بار!

آتابىك مەستلەرچە كۈلدى:

مەمىنگە زەرۈرەتى بولماسا كىكىمگە بار؟!

نىمە بولغاندا ھەم مەن بىر اۈشكۈزدەن رازى ايمەسمەن! - دىدى
 ھەسەنغە لى دە قانداى جاۋاب اىشىتىشىنى كۈتۈپ تۇردى آتابىك اورنىگە
 ياتىپ آلتاچ كۈچلەك قىلپ بىر اۈنلەپ آلدى. ھەسەنغە لى اۈندەن جاۋاب
 كۈتەر ايگەن بىر آزدان سۈكۈت جاۋاب اورنىگە ھوررەك تاشىنى اىشتىدى...
 آتابىك نك كۈتۈلمەگەندە بىر اۈنلەپ ياراماس كۈچەلەرگە كىرىپ كىتىشىگە ھىچ
 بىر تۈرۈك مەنەبىرە مەى باشى قاتنا ھەم ئەمما اۈنك كۈز اۈنگىدەن
 ئىگەگە زورلاپ تاقلىغان اىپ نەرىگە كىتمەس ايدى. اۈندەن سۈكۈت ايكى
 آيلاردان بىرى مەنغىلەننى تىلگە آلتا سلىق دە اۈنى بىر آرشۇبەگە توشىرىپ
 "آرا لىدان بىر سادۇقچىلىق اۈتەيمى ايگەن" دىيىپ ھەم كۈڭلىدەن كىچىردى -
 آتابىك بىلەن بىرگە چاى اىچىش مەنەسەدە ايرتەلەپ آيىپاداق نك دەملەگەن
 چاىغا بارماى آتابىك نك اۈيغانىشىنى كۈتۈپ يۈردى. آتابىك توشكە ياقىن
 اۈيغالىغاچ ھەسەنغە لى چاى ھازىرلادى. دەستۇرخان يازىپ اۈزىنى كۈتۈپ

اولترگەن ھەسە نەھلى يانغا قىيىن قىيىن آتايىك كىلدى. توندەگى
ھالى ايسىگە ئوشب بولسا كىرەك باشىنى بىردەن كوتەرب ھەسە نەھلىگە
قاراماس دە بر آغز بولس سوزگە يىتمەس ايدى. آتايىك نىڭ بر ھالى ھەسە
نەھلىنىڭ نەھلىگە يۈرەگىگە قاتتىق تەئسىر ايتكەن دە اويلاپ قويغان نەھلىگە تەلەرنى
اولۇت بىكزادەنى بر آغز ھالدا قوتقازش فكرىگە گىنە توشكەن ايدى.

ياشلىك. بىياشلىك دىگەن ايكەن مەشايىلەر! دىب كۆل قويدى

ھەسە نەھلى دە. ارى ايجىدەن بىتە. يەرىتمەسى سىزپ قالماغاي، دىب جودە
خارا تودە بولدىم... ھايتا ور ھىچكىم پايقاماپتى. دىدى. آتايىك تەشەككۈر
اتكەن سرمان ھەسە نەھلىگە. كۆل قارادى دە اوزىنىڭ بوكتىشىدەن دىزا
سزلا كىلدەرگەن كەبى ئىنتىك تىن آلدى ھەسە نەھلى سوزنى اور ئىتەرب
آتايىكىنى اوز ھالىغا قويماس ايدى اونەر. اونەر سەدەن بەھس قىلپ نىھايەت
بر اونەر. اونەر سىنىڭ آخىرىغا شۇسە والنى ھەم اولاب يوباردى:

— بوگەل مەرغىلانغا كىچىكە كۆرمى؟

بۇرۇقار ايدا ھەم تور تەب اوتكەن ايدىك كىم آتايىك نەھلى يۈسەپنىڭ ھالغا
نەھلى اوزىنىڭ ئايمىغا دە نەھلىگە مەرغىلاندا تىزقايتىپ كىلىش سەبەبىنى
ئەيتىمەگەن مەرغىلان بىلەن اوزل. كىيىل ھەلە قەسى اوزىگە نىلگىنى چورق
ايتىپ سوزلەمەگەن سورالماغان سوزگە جاواب بىرلەمەس قەيلىدەن چىجت
ئەلەمەنى اىچىك بولكەن آلب غىنا يۈرگەن ايدى. ايكى آيدان بىر بىرنىچى

مەرتەبە مەرغىلان توغرىسىدا سورالغان سەوال ھەم نەھلى شۇ ھەسە نەھلىنىڭ
كىيىنى سوزى بولپ سرنى آچش اولقار دى. دە كىلگە نىدىك ايدى. لىكن
جاواب تەمام ھەقىقەتكە موغايىز دە كىيىنى ھەيەتكە سالارلق بولدى:
— بوگون جونا ماتچى بولپ تور بىمەن! دىدى.

ھەسە نەھلىنىڭ شۇبھەسى بوشكە چىقدى. چايدان سولك اول اوزىنىڭ سوزىنى
ئەمەلدە كۆرسەتەن آتاسىدا ھەم زوخسەت آلب قويدى دە پىشىندەن كىيىن
بولغا چىقىش اوچون ھازىر ھەم كۈرە باشلادى. اوزنىڭ سىررىنى بىلگۈچى
دە "ايدى مەرغىلاندا نىمە قىلاسەن؟" دىب سوراغۇچى آرادا بولماغانىدەك
اول بۇ سوراقتىن اوز- اوزىگە ھەم بىر قاراماغان ايدى. گۇيا بۇرۇنغىدەك
مەرغىلان يولىغا آشىق ھازىرلا ناز ايدى.

يېگرمە كۈن اوتار - اوتماس مەرغىلاندا قايىت كېلدى . بىر بار شىدان
بىرە راش چىقارا الدىمى يوقمى بوتوغرىنى بىز كېلەسى نە سىللەرنىڭ بىرىدەن
اورگە نەرمز .

كېل تاشكەندەدە برهە فته چاماسى توردى سۈگرە يانغاچە سەنخەلىنى
آلب آق مە سجدە شە ھرىگە جوناڭدى اول ايكى يىلدەن بىرى توختاب قالغان
سە وداگەرچىلىك اشىنى قايتا دان باشلاما تىچى ايدى .

— ۱ —

بىزدە كم كۈب يىغلايدىر؟

غەيرى مە شروع تە لاق خەتى تېككە نېگە آلتى آيلارچا فودسەت اوتىب
كېتكەن ايدى . كومىشنىڭ گۈزەللىك تە عرىفنى غايىبانە . البىتتە آغزىنىڭ
سۈدى كىلگۈچى خاتلىق ۋە خاتلىقنىڭ آرزۇمەندلەر "يا تىب قالغۇ نچا آتە
قال !" سۈزىگە غەمەل تېلەپ قوتىدار نىكىگە سارچىلارنىڭ تۇرنا قاتار بىر بارا
باشلاغان ايدىلەر .

ئەلبەتتە بۇندە شۇبھە يوقدركم كومىشنىڭ ايرىدەن چىققان خەبەر ئىنى
كومىشنىڭ اوزىدەن ھەم ايدىگەرى توشىگەن ۋە آتە بېكەن ھەم ايدىگەرى
سىزگەن حامدانىڭ سارچىسى باشقا سارچىلارنىڭ موقىعەدۈمەسى ، يازباشىدا
كېلە تۈرگەن قالدىرغاچلارنىڭ يولباشچىسى ايدى . حامدانىڭ سارچىسى بىر
مەرتەبە كېلىش بىلەن گىنە قەنەغە تەلەمادى ، اوچ - تۈرت قايتا لاپ كېلە
قوتىدارغا حامدانىڭ كۇياۋ ادغۇل بولش نىيە تىدە ايكە تىلگىنى غەزىر
نىياز قىلا باشلادى . نەتىجەدە حامدانىڭ سارچىسىغا بىرلەنگەن جواب شۇ
بولدى : بىز حامدا باينى اوزىمىزگە كۇياۋ ادغۇل قىلىشدا ن ھېچ بىر مانىنىڭ
كۈرمە بىز غەمما قىزىمىز مۇندەن سۈك اير قىلماسقا قاتتىق اسرار ايتەدۇر
شۇنىڭە كۈرە حامدا ھامى بىزنى كىچىرسىن ! " باشقا سارچىلارغا ھەم جاۋاب شۇايدى .
قوتىدار بىلەن آفتاب آيمىنىڭ بوجاۋىلارنى اوزلەر پىچە ايمەس نە لكى كومىشنىڭ
كۈنلىگە قاراپ بىرىدەرايدى .

بىراق كومىش بىنىنىڭ تىنى ايدى اير قىلپ بولدىم ، مۇندەن سۈك
ايدىگە احتىياجىم يوق ! " دېگەن قەتئى جاۋابىغا اولەر اوزاق قولاق سالىب

تورالما دىلار چوڭلار ئونىڭ بىر سىزىڭ سۆزى "چىدە مەسەنڭ سۆزى" دىيىپ آڭلار ۋە
تۈزۈكرەك جايى چىققاندا ئايرىگە بېرىشكە ھەم چىسابلارنى يوق ئىمەس ئىدى.
شۇنىڭ كۈرە كىلىگەن ساۋچىلارنىڭ ئۆزلىرىگە ياقماغانغا گو ناھىڭ بىرىنى
كومىشنىڭ بويىگە آغدارىپ جاۋاب بېرىشكە ھەمما ئىككىنچى ياققان تۈزۈكرەك
جايىنى كۈزلىرى ئىدىلەر.

كۈتلىمەكەن يېردە شەھەرنىڭ ئاڭلىغى ئىشەنچ ۋە سەرۋەرلەردىن
بولغان سەلىم شەرىپ تەدەرىگەننىڭ كامىل بىك اسمىك اوغلىدىن ساۋچىلار
كىلىپ قالدى:

آتا-ئانىنىڭ كۈتكەنلەرى شۇندەي تىگۈتەختىك كويىد بولغانى ئاۋچون
بىرىنچى مەرتەبە ساۋچىلارنى ياخشى سۆزلەردە قولىق - سولۇق ئاشلار بىلەن
جۈناتىب ئىككىنچى كىلىشكە اوپلاشپ جاۋاب بېرىۋاتىرگەن بولدىلار - ئىدىر
خاتۇن ئازاق اوپلاشپ تۇرماي رەچۈنكى اوپلاشپ تۇرغان جاي ئىمەس ئىدى!
ساۋچىنىڭ ئىككىنچى كىلىشىدە جاۋاب بېرىشكە قەرز قويدىلار. كومىشنىڭ
قارشى تۇرۇشەلگى توغرىسىدا ئىشەنچ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ شۈبھىلەرى يوق ئىدى
شۇنىڭ بىلەن بىرگە آتا-ئانىنىڭ سۆزىنى يېردە قالدۇرۇپ دىيىپ ھەم
ادىلا ماس ئىدىلەر.

كۈز كۈنلەرنىڭ آياغى ۋە قىش كۈنلەرنىڭ باشى ئىدى. دەرىخلەردەلگى
سارق بەرگەلەر تۈگىلىپ تۈگەلگەن يېرىۋاتىر ئۆزىنىڭ قىشقى سارق كىيىمىنى
كىيىگەن ئىدى. تۈرت تامانىنىڭ ئورمانلىقى سايە سىدە ياپراقلىرىنى
تۈگىلىشكەن ساقلاپ قالغان بۈگىلاس ياغاچلارنى ھەم بۈگۈن تۈنلۈكى قارا
ساردۇققا چىدەلەلمەي يىلنىڭ ئازغىنا خەركەتلى بىلەن - دەرىخلەرىنى شىرت
شىرت ئۆزى تاشلاپ قالدۇرۇلدىلەر. ھەمما ئاچىق بولۇپ قۇياش تۈز كىيىنە كۈتەرلگەن
ئەمما ئونىڭ ھەم بۈگۈن ئۈزچە تەكسىرى يوق؛ بۈگۈنلۈكى قارا ساردۇق قۇياش
كۈچىنى. دەرىخىگەن ئىدى.

ئورتا ئىشكەن كۈمۈش بىسى كۈرىندى. بۈرۈنلۈكى تۈزلەش كىتىپ
ئازغىنلانغان ۋە لىكىن بۈگۈنلۈكى ئونىڭ خۇسسىيىگە كەمچىل بىر مەي بىلەن
يوقار يىلاتقانلار. كەممان قاشلارنى ئارتق مەۋج ئورۇپ ئۆزىنى كۈرسەتكەن

بر آز باتا توشكەن شەھلا كۈزلەر تاغەن ھەم تەم قارلىق تاغەن ھەم نورلىك
 كەسبە ئىكەن ايدىلەر. بۈكۈنگى ساوققا قارشى كىيىپ آلفان ساوسەر
 پوستىنىڭ ياقالىغى كىشىنىڭ خەسەدىنى آرتدىرب نەفەس باقتا قالارنى اوپ
 ياتار ايدىلەر. براق اوندە بىر كەمچىلك باردىك كۈرىنەر ايدى: شەھلا
 كۈزلەر بورو لغىدلىك اويناب تورماس دە سۈڭ چىكەڭى بر آغزلىق مېلەن
 ھەرەكەتەنەر ايدى. بىر تاماندان قاراغاندا بو آغزلىق - دە اۈنگە برعائلىق
 اۈرۈغۈزلىق باغشلاغاندىك. كىلپ آيۋان مويىشىغا اولتۇردى - دە كۈزلەرىنى
 آغزغىنا ھەرەكەتەندىرب كىتمە. كىت چىپ. چىپ. چىپ. ايتىپ تۈكلەمە كەدە بولغان
 ھەزائىلەرگە قارادى دە ھەر بىر ياپراقنى يوقارسىدان كۈزەتە بىرگە قويا باردى.
 اول بىرگە توشكەن ھەر بىر ياپراقدا اۈزىنىڭ تەر جۈمەڭسى ھالىنى اۈتۈر
 اۈزىنى. دە مەرتىيەدان آيىلىپ ھىچكە چىقىپ تورغان شۈھەزائىلەردەن
 آيىرا بىلمەس ايدى. آيىرا بىلمەدى. دە لەتەپ كۈرەڭىنى تۈرت ايللىك
 كۈتەرب تىن آلدى دە كۈزلەرى حق ياشغا تولدى. يىڭ اىچىدەن بىر - بىر سىڭد
 اۈتۈرلغان ايكى قولىنى بەر اىبەر كۈتەرب كۈز ياشىنى آرتار ايكەن اىچكەرى
 خارلىيدان آفتاب آيىم چىقىپ كىلەر ايدى. اول بىر آستىدان قىزلىغا كۈز
 قىزىنى تاشلاپ مەھمانخانە ايشىگىنى آچشقا تۈتەندى. آفتاب آيىمنىڭ آرناسىدان
 غايىشەسى بى ھەم كۈرەندى، كىلپ، كۈمۈش ياندا توختاپ سورايدى.

نېمە قىلىپ تاشقاريدە اولتۇرىسەن؟

اۈزۈم - ديدى كۈمۈش قاشلارنى چىمىرىپ چىتكە يۈزىنى او گىردى.
 - مەھمانخانەگە كۈسەڭ: سەن بىلەن ايكى آغز مەسلە ھە تىمىز بار ايدى.
 - نېمە مەسلە ھە تىمىز بار؟

- آلدەن كىر. با ھەم ديدى كەمپىر دە كۈمۈش نىڭ بىلىكە سىڭە قاق، تورغۇزى
 اولەر اىچكەرىدەڭى ساۋچى خاتىلارنى يالغز قالدۇرپ كۈمۈش نىڭ سۈزىنى
 آلتىش اوچۇن تاشقارىغا چىققان ايدىلەر ۈمەك كۈمۈش بولسا ساۋچىلارنىڭ
 آلدەيدان رىزاسزلىغىنى آڭلاتقاندىك بىرنە مائىش بىلەن كىتكەن ايدى.
 اول مەھمانخانە غا كىرگەندەن سۈڭ ھەم تىرسەپ تاكچەلەرە ئىدەر آقتار
 غاندىك يۈرىنە باشلايدى.

تاكچە دە سەن قىدرغان نەرسە يوق، كىلپ يانمىزغا اولتۇر! ديدى

آفتاب آيىم.

— اولتورگە نەدەن سزگە بىر پۈللەك فايدا يوق، سادىچىڭىزگە اوزىڭىز بىلگەن جارا
بىنى بىرە دىرك!

خائىشە بىسى قىزىغا مە غىناڭ قىلىپ بىر قاراپ آلدى. بالام. ئەخىر
ايكى آغزىڭىز بىشىپتىكى آلدەن! دىدى.

كۈمۈش اولتۇرە بىرمە گەچ آفتاب آيم قىزىشىدى.

قىزىم سەنڭ بۇ قار شىلىغىڭدا نە مۇددە غاڭ نىمە؟

سز بىلەن آنامغا مۇددە غامنى نىچە قايتا لاپ ئە ىتە مۇ: مۇندەن.

سۇڭ بۇ اشنى خاھلا مايمەن.

دۇنيادان تاق اوتاسە نى؟

تاق اوتاسە نى، يوقىمى بۇنى تەگىرى بىلەن.

مىن سەنڭ ھەلى ھەم اوشە اويالتىز ايرىڭەن كۈڭ اوزالما غانگىنى

بىلە مەن. سەنڭ بۇ ھامتە مە غلىڭ كانى بالالىغىڭە. سەن ياخشى بىكى

مۇندەن سۇڭ آتاڭ اول ئويالتىز گە اوز اويىدەن جاي بىرمە گە نىدىك اويالتىز

نڭ اوزى ھەم اوزل. كىيىل سىنى تاشلا غاندر. ئە گەرسوزمگە اشانماساڭ

مەنە بۇنى اوتىپ قارا. دىدى. دە كۈمۈشكە بىر قاغاز اوز ائىدى ۋە دارام ايتىدى.

بۇ بۇنى سەن اۈنگە خەت ياز غاندا ن سۇڭ جاۋاب اۈرنىدە آغان ايدىڭ

بۇق اۈشە ۋە قىدا بۇ اويالتىز نڭ بىر نچى تالاق خەتسى ھەم سىنىڭ

يىتىپ آرتقانلىقدان بۇنى سىنى سىندەن ياشرىغان ايدىڭ. ھامان دە سەنڭ اۈمىد

كىيىلمە گەنى اۈچۈن بۇ خەتنى ھەم كۈرسە تەكچى بولدىم! دىدى. كۈمۈش

قاغازنى آناسىدان آلدى: مە تۇرقەم كۈمۈش بىسى گە. مە نىم بىر نچى خەتم

بىلەن سز نڭ مىنگە قىلا تۇرغان ايرىكە لىكە لىكە لىكە بىر چىك قولىغان كە بى ئىدى

لىكىن بۇنگە تۇشما لىزمى ۋە يا تۇشىنىشكە تىلە مە لىزمى ھايتاۈرىيە نە ھەم

ايكى ايرىكە لىكە لىكە نى تەرك ايتىمە بىز خەتگىزنى اۈتۈر ۋە اۈز مىنى كۈلگىدەن

تۇختا تا آلماس ايدىم. آرزۇغا غەپ يوق، دىدر لەر چىكەن آشب قىلغان

ھۇجۇملەرگىز ايسكى قەدر دانلىغىڭىز آتىغا كىچىرىلەنەر. اىندىلىكە سزگە

مىندىك ۋە فاسز ۋە خىلە گەر بولما غان يەنگى ايرىتا پىلغاي ايدى دىب

ئە دىداعى آتابىك يۈسەف بىك حاجى اۈغلى ۲۶ جازا ۱۲۶۵ نچى يىل تاشكەندە

مەكتۇب اۈنڭ يۈرەك جەراھەتسى قايىدادان تۇرەپ تاشلا غان ايدى كۈز

ياشىنى دور. دور تۈكۈپ خەتنى اۈز تاشىغا سالىدى ۋە اۈزىدەن جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان

غاجەسى بىلەن آناسىغا دىدى:

مەن بولاي تەسزىرتقچ بىلەن ياراشماق اوچون اومىد توتمايمەن شۇنىڭ بىلەن بىرگە بىر ھەم قىلمايمەن — نىگە؟ — دىيىپ سورادى آناسى

— نىگە سى؟ دىدى كۈمۈش دە يىغلاغان كۈيى جاۋاب بىرىپ باشلادى نىگەكى مەن اوزىمنىڭ سۈيگەن دە مۇھەببەت قولىغان ايرىم دەن بولۇپچە اوياتسىزلىك بولماي كەلگەن دە قاسىرلىق كوردىم. اينىدى ايرىدىگەن شۇ بولدىمى؟ مۇندەن كۆرە دونىادان ئاق اوتكەن ياخشىراق يالغىز يۈرگەن تەنچىر اقدار شۇنىڭ اوچون قىز ئۇغا ايرىلىدىغان سۆزلەردەك. دە يانراق كەبى تەنچىرلىغان يۈرەكىگە دەھشەت ھەم سالماق!

بوسۇردەن سۈڭى ئاقىپ كەلگەن كۈنلىك ايرىپ كەتكەن اچىقكەرىدە جاۋاب كۈتۈپ اوتۇرغۇچى سادىچىلارغا قانداق باھانە تاپىپ كەتتى. دە اويلاپ اوتۇرماغان ايدى "يىغلا" دىدى كۈمۈشنى مەھمانخانىدە قالدۇرۇپ آناسى بىلەن چىقتى.

سەلىم شەرىپ تەدەرىپكى قوتىدا ارغانىھايەتدە مەعقۇل توشىپ قالغان ايدى شۇنىڭ اوچون خاتۇنى دە قىزىدىغان سوراپ اوتۇرماق بىر كۈن دوكانىدەن ايرىپ سادىچىلار بىلەن بېتىشىپ ھەكەيلىدى دە خاتۇنىغا "مەن بۈگۈن قاتىچە قىلىپ كەلدىم نىمە بولغاندا ھەم اينىدى قىزىنى كۈندۈرمەسەك بولمايدە دىدى ئۇ مەن ئاقىپ كەلگەن ايرىلىشنى ايشىتىپ تەنچىر باشلايتۇرغان قىزى بىلەن اچىراشماق ئۇ سىلا تاقەتسىز بولۇپ ايرىلىشنى بوسۇرىنى ايشىتىپ تەنچىر مەم اوزىنى يوقاتقان ايدى. اول قىزىنى كۈندۈرۈش اوچون قوشىدا رەنا دە غەدە بىرگە نەدە اوزىنى ايسى ياقىدا اوتۇرغان ھەنچەر آراسىدا قالغۇچىغا اويلاشماق تارقالىسى تامانغا قىمىرلاسا ھەم مۇھەللىك يەرەلىشىنى ئاتى بىلەن ايدى. شۇ كۈندەن سۈڭى بىچارە ئانىنىڭ آغىز كۈنلەرى باشلاندى ايرىگە بىرگەن دە غەدە سىنى ئۇ سىلا باجىرا بىلەن بولۇپ دە تەنچىرغا ئاغىز آچىپ سۆزلەي ئالماستى. ھەر كۈن بازاردان قايتىپ كەلگەن بىرىنچى سۆزى "كۈندۈرگۈمى؟" بولۇپ قالغان ايرىدەن تۈنى بىلەن كالىش ايشىتەر دە كۈندۈرگۈمى كۈمۈشكە ئاغىز آچىشقا يۈرەكىسە ئالماي غەزابلانار ايدى

بىرنىچە كۈن سوڭ تۇتىدار ھەم ايندى اوزخە تاسىنى آڭلاغان، چۈنكى ھەر
 كۈن دىيەرلىك سەلىم شەرىپ تەدارىكىدەن كېلىپ تۇرى كۈنىنى سورىغۇچى
 كىشىگە تۈرلىك باھانەلەر ئۇيغۇن بىر زىركەن دەريا تەنەن دۈكانىگە
 توشۇشنى دە تەرك قىلىش فېرىگە كېلە يازغان ايدى. بىر كۈن دۈكانىدەن نىھايەتتە
 ئۇچۇرلاپ تاپتىدى دە آفتاب آيمىنى عومرىدە، ايشتمەگەن سۈكشەرىلەن
 سۈكدى: قىزىڭنى، دىپ شە ھەردە باش كۈتەرب يورالمايتورغان بولسا
 كۈندەرسەڭ كۈندە، بولماسا مىندەن اومىدىڭنى اوز، مېن ايندى سەنلەرنىڭ
 دەستىگەن شە ھەردەن قىچىپ كېتمەسەم بولمايدىغان دەرجەگە يېتىدەم! دېدى
 ايرتەسى كۈن بېچارە آنا قىزىغا مەشۇرمە زورۇدەن سوزاچىشقا مەجبۇر
 بولدى قىزىنىڭ يانغا اولتۇرۇپ سوزلاش اورنىگە يۈم - يۈم - ئېغلاپ
 باشلادى. كۈمۈش ايسە آناسىنى بوخالغا سالغان سۈردەن واقف شۇنىڭ
 اوچۇن يېغى سەبەبىنى سوراپ اولتۇرماي دل ھەم كوزى ياشىنى بېلەن
 يۈزىنى يۈمەككە تۇتتىدى آنا بالا اوزاق ئېغلاش دىلار كوزى ياشلارنى
 بىكۈنچە بوزلاش دىلار.

بۈگۈنلەردەن كۈرە دۇنياغا كېلمەگەن بولسام ايدى. بۈتۈر كېلىگەندەن
 كۈرە اولب كېتكەن بولسام ايدى! دېدى آخىردا آفتاب آيمى.
 - ياڭلىش سوزلە بىز آنا جان! دېدى كۈمۈش دە، سۈردۈنبا دا تۈرۈشكە
 لايىق ايدىڭز لېكىن سۈزنىڭ دۇنيادان تويىشىڭىزگە دەقان. قان ئېغلاشڭىزگە
 سەبەبىنى مېن بولدىم. مېن سىياھ بەخت دۇنياغا كېلمەگەن بولسام ايدى سۈزگە
 مۈنچەلىك كۈلفەتلەر مۈنچەلىك ئۇندۇھلەر ھەم يوق ايدى شۇنىڭ اوچۇن سۈزگە ئېرىدەن
 سۈزنىڭ، كەم تېزراق مېن مەشۇرمەنى مەخۇرايتىپ سۈزگە اوچ - تۈرت كۈن
 تېچلىك بېرىن آنا جان! سۈزنى بوخالدا كۈرۈشكە دە اوزتىلەگەم يولدا
 سۈزنى تۈربان ايشىككە آرتق تاقەتمەتتە. تاشلاندىق بۈتۈرۈش قولىما. قول
 يۈرۈش بۈتۈرۈش قىزىڭىز سۈزنىڭ بىر مەرىپان آناسى قان ئېغلاش كەم؟
 ئېغلاماڭز آنا. سۈزنىڭ تۈكۈپ كېلگەن كوزى ياشلارڭىزنىڭ بىر تامچىسىغا ھەم
 بولماشلاندىق قىزىڭىز آرزىماس؛ سۈز آتامغا مەننىڭ رىزالىغىنى تەشۋىشلىنەنمە
 بىلدۈرە دېرىڭىز اول ھەم كېشىلەر آلدېدا بۈبەختىز قىزىڭىز تەغەسىگە
 قالماسن. سۈز مەنمە يۈزۈمگە ايزىلىپ قارا ماڭىز، اويلا ماى نېتىماى رىزالىغىنى
 بىلدۈرە دېرىڭىز! - دېدى دە يۈزىگە تۈزەپ تۈشكەن ساچىنى توغرىلاپ آخىچ

دادام ايتدى؛ ئەگەر سىز مېنىڭگە آرتق ئەچىنەڭىز رىزايىڭىڭىز بىر شەرتى قىلىپ
 تۈپنى كېلەسى كۈزگە بولىشىنى ئەيتىپ اۋىتىڭىز، ئەگەر دە ئاتام بىە ھىتىز قىز
 نىڭ بۈتۈلەگىنى قەبۇل ايتسە ايتسۇن بولماسا مەنم بۈتۈلەگىم ھەم
 سىزنىڭ بىر قامچى كۈز ياشىڭىزگە آزار يىماس آناجان سىزنىڭ شادلىڭىز يولىدا
 ھەر بىر آغرىقلاغا بۈبە ھىتى قارا قىزىڭىز رازىدۇر، آناجان!
 آفتاب آيىم كۈمۈش نىڭ بۈسۈرلەرىگە تۈزب تۈرالىماي قىزىنى باغرىغا
 باسب قوچا قىلادى؛ آنا بالا تاغىن شەدە تلىك، رەۋشە كۈز ياشىغە كۈمۈلدەلە...

آفتاب آيىمنىڭ قەتئى اسرارىگە بېنا ئەن قوتىدار ھەم قىزىنىڭ شەرتىنى
 قەبۇل ايتكەن قۇدالار ھەم كېلەسى كۈزگە چە كۈتۈشكە رازى بولغان ايدىلەر.
 دىمەك كېلەسى كۈزگە قوتىدار سەلىم شەرىبە تدار كەبى بىر كېشىگە قۇد
 الاشب آلتاننىڭ كۈمۈش بىى ھەم آتابىك اۋرىنىگە كامىل بىك نى
 آلماشدۇر ارايدى.

- ۱۱ -

نەۋا كۈبى

خەلقىمىز تەبىرىچە بوزامانلار "موسلمان آبار" بولسا دە براق بو
 قەنتە نەك تەبىرىنى بۈزب قويا تۇرغان اشلەر ھەم يوق ايمەس ايدى. خان
 موسلمان بىك موسلمان، خەلق موسلمان بونىڭ اۋستىگە يۈرش تۈرش ھەم موسلمانچە
 ھۈكۈملەر ھەم شەرىئەتچە ايدى. اوغرىق قلغان ارچون قول كېسىلەر دە يا
 دارغا آسىلا درزانى بىلەن زانىيەلەر ھەم پېشتاقدان تاشلا نادرلار، ايجىكلىك
 اچكەن اوچون قرق دەررە اۋرىلەر. رەئىس ئەفەندى مۇلازىملەرگە دەررە
 كۈتەر تېرىپ ناماز سۇرلەرنى تېكىشپەر، فەرزى عەين بىلمەگە نلەرنى اۋرىدۇر
 ايدى. اش شۈنچەك نازىك بولۇ تۈرپ ھەم اوغرىلار اۋرتىر كلكلەرى آر
 قاسىدان قالمايدۇرلار ايش ئەكە بىلەن تاش ئەكە نىڭ اۋرىلەرى آرقاسىدان
 تېشىلپ ماللارى اوغرىلارنا بېرە در پېشتاقدان قاچقا برغىلىپ تاشلا نىماق اوچون
 فاخىشەلەر ھەم يېتىش تۇرا درلار. بۈتۈن عومرىدە پېشتانەسى سەجدە كۈرۈپ،
 گەنلەر ھەم كۈب ئەمما فەرزى عەيننىڭ باش تامانىدان تۈرت بېش جۈملەنى
 ھەر كىم قىنالماسدان سايرى آلا ايدى. كۈب كېشىلەرنىڭ اۋرىلەرىدە موسەللەس
 بىلەن بۈزەلەر ھۈملار قايناب ياستا ايكىنچى تاماندا رەسمى...

سورەتدە ايچكولك ساتش بىلەن تىرككك قىلغۇچىلار ھەم يوق ايمەس
ايدىلەر تاشكەندىڭ چوقرىقشلاق دىگەن يىرىدە قازاقلار تامانىدان آچىلغان
وہ ھەمىشە روستەم نەما كىشىلەر بىلەن آتقىرب ياتقان بوزە خانە كارھەم يوق
ايمەس ايدى - (۱۰)

بىش آيلاپ آق مەسجىد سەنەرىدە يورب كىتكەچ آتابىك توغرى شو
چوقرىقشلاق بوزە خانە لارىدان بىرگە كىلپ توشكەندىك بولدى - اونى
كوندزكونلەرى بوزە خانەدا اوچراتب بولماسا - دە ئەمما بوزە خانەغا كىلمەگەن
كىچەسى جودە آزايدى. بوزە گەر آتابىك نىڭ كىم بالاسى ايكە ندىگىنى ياخشى
بىلگەنى اوچون ھەممە اشنى اونىڭ تىلەگىگە قاراپ قىلار - اول كىلدى دىگونچە
عاددى بوزە خورلار يانىغا اوتقوزماي اوزىنىڭ مەخسۇس حوجرەسىگە آلب كىرەر
باشقا لارغا بىرلە تورگەن لايقا بوزە دەن بىرمەى بوزەنىڭ گوسى بىلەن
مەھمان قىلار ايدى.

ھازر ھەم اول شو بوزە خانە دە ايدى. ايندى اوچونچى كورەچەنى توگەتب
تورتىنچىنى چاتقان ايدى - بوزە گەر كردى:

- بوزە بىرەيمى بىك؟ - دىب سورادى.

بىرگ! دىدى وە: مەششاغزنى ھەم كرگىزگ! - دىدى وە قت يارم كىچە دەن
ھەم آغقان كوندزكونىدەن بىرى ايچىشپ چارچاغان خورەندەلەر باقىرىشپ
چاقىرىشپ تارقالشغان ايدىلەر. بوزە خانە تىنچىگەن ايدى - قولما - قول يورب
چارچاغان مەششاق ھەم بوشاب آتابىك دەن كەتتە - كەتتە احسانلار كورگەنى
اوچون وە قىتە كىچىلىگىگە ھەم اعتبار قىلماي كرگەن ايدى.

مەششاق آتابىك نىڭ سەرخوش قولىدان برىپىيالە بوزەنى ايچكەچ دو
تارىنى چىرتب سورادى:

قانداى كوينى چالاي بىك ئەكە؟

آتابىك سەرخوش تاوشى بىلەن جەدى گىنە قىلپ جاواب بىردى
- بىسەگز ھايدالش كويىنى چالگىز، آجرالش كويىنى چالگىز!
مەششاق غەجە بىسنگان ايدى.

(۱۰) بو بوزە خەنەلەر مەللە خانىڭ ۱۲۷۳ نچى مىل تاشكەندە كىلىگى

وہ قىتە بەر ھەم بىرلدى.

— دۇنيادە بۇندەي كۈيلەر بارلىغىنى غومرمدە بىرنەچچە مەرتەبە ئىشيتە مەن
بىك ئەكە!

— دۇنيادا بۇندەي كۈي يوق دىيىپ ئويلايسىز سىز ئىشتمەگەن بولساڭىز
مەنىڭ ئىشتىگە نەم بار... بىلمەسەڭىز بىلگەن كۈيڭىزنى چالڭىز!

مەششاق دوتارىنى سازلارايكەن يەنە سورادى

بۇ كۈيلەرىيەنگى چىققانىمى؟

يەنگى چىققان.

قايرىدا ئىشتەڭىز؟

آتابىك نىڭ كەيىنى تارقاغا ئېتىك بولۇپ مەششاققا قارادى.

بۇ كۈيلەرنى خەرخانەنىڭ مەرغىلانىدا ئىشتەم... — دېدى.

دوتارىنى سازلاش اوچۇن رىزە كۈيلەردەن گىنە آلب تورغان مەششاق
آتابىك كۈتمەگەن جايدا "نەزۇڭ باشلاپ بوبارغان" ئىدى كۈيىنىڭ
باشلانغىنى بىلەن ئاق ئونىڭ وجودى زىرائىت كىتكەندىك بولۇپ كىيىنگى
پىيالەسىنى بوشاتتى ۋە احتىيار سىزىرە وشەدە دوتارنىڭ مۇڭلىك تارشىغا
بىرلدى. دوتار تاۋىشى قاندايدىر ئۆزىنىڭ بىرەسەرتىنى سۆزلەگەندىك
ھىكايە قىلغاندىك بولۇپ ئىشەتتە. ئىدى. يوق، بىرەسەرتىنى ئول ئۆز-
تىلىدەن سۆزلەماس ئىدى. آتابىك تىلىدەن سۆزلەپ ئىدى... آتابىك نىڭ
كۆز ئونىگىدەن ئۆتكەن كۈنلەرى بىرەسەرتى باشلايدىلار. دە نىھايەت
"ئەنۇ" خاتىرە لەرى "ئەنۇ" ھەنگامە لەرى ھەم كۆرىنىش بىرەسەرتىدە...
يوق، ئولمايدىلار. ئونىڭ كۆز ئونىگىدە كىلىپ توختايدىلار. دە شۇ كۈيى
تورا بىرەيدىلەر. دوتار بۇ كۆرىنىشنى ئونىڭ كۆز ئونىگىگە كىلىپ توختا-
تقاچ بۇ فاجىيەگە ئۆزى ھەم چىدەپ تورا ئالماغاندىك يىغلى باشلايدى...
دوتار قورققىنا يىغلاماس ئىدى بەلكى بۇتۇن كائىناتنى زىرائىت بىرە
ۋە ھەستە يۈرەكلەرنى دىر سىلكىتىپ يىغلاپ ئىدى. آتابىك ئارتۇق چىدەپ
تورا ئالمايدى. دە ئۆيمالى بىلەن كۆزىنى ياشىرىپ يىغلاماققا كىرىشىدى...
ئول كۆز ياشلارنى توختاتماقچى بولۇپ ئىدى بىراق ھازىرگى احتىيار
ئۆزىدە ئىمەس ئىدى. ھەممە احتىيار دوتارنىڭ ھەزىن "نەۋا" سىدە
تاتە تىزىيغىسىدە ئىدى. دوتارنىڭ ئازى تارلار ئىدى ئان تىلىملىك يۈرەكلە
رىدەن چىققان "نەۋا" كۈيى ئۆز ئالەمىگە توشىۋاتىتى. آتابىك، دىك يىگىتلەركە

جودە موحتاج ايدى اوز دەردىگە ئوشىنگەن بو يىگىتكە بارغان سايىن
دەردىنى آچىپ سوزلار بىلاب وە ئىگۈپ سوزلار ايدى ... ايشىكچى ايسە
دۇنيا سىنى اولۇتۇپ ، بىلاب ، كۈچىنى يىغىشتىرىپ بىلاب وە ھەسەتلىك
لەمىنى كۈز ياشىسى بىلەن تۈكۈپ بىلاب ايدى ...

نېھايەت " نەوا " كۈيى اوزىڭ بۇتۇن تەننىڭ سۆزىنى كۈزى
آرقالىق تۈرگەردى . دە فەلەكنىڭ تىسكەرى ھەر كەتتەن شىكايەت ايتىپ
تويدى دە دۇنيادا يالغۇز ھەسەتلىك بولماغا نىيىتى بىلەرگە نەدىڭ اوزىنىڭ
سەوت " كۈيىنى يىر يۈزىگە شادلىق وە سۈيۈنچ يىغىدىرىپ ھەرزايىتە .
باشلادى " نەوا " نىڭ سىحرلىك " سەرتى " آتايىك نىڭ كۈز ياشلارنى قورتىدى
- دە بىرىڭلىك باغشلادى " نەوا " بىلەن يۈرۈپ كىتكەن اولنىڭ ارمىدە
گۈلۈرىدە يەنى چىچەكلەر اولنى چىقىدى ...

بو اولتۇرۇش دەن سولنىڭ اول بىر آيىلاب بۇزە خانەغا كىلمەي كىتەدى مەر
غىلانغاندان قايتىپ كىلگەچ يەنە ايسكى عادەتتە داوام ايتە باشلادى .

اتايىك نىڭ ارشە واقىعەدەن سۈڭىشى مەرغىلان قاتناشلارنى فەقەت
نەتىجە سىز قورققىنا بىر قاتناش ايدى . بۇ قاتناش نىڭ ھەر بىرلىپىدە اوستا
غەلىم نىكىگە توشۇرۇش ھەمما ھە ئۆز اوندەن اوزىنىڭ سىرىنى ياشىرىپ
ئەندىجانغان قايتىپ كىلىشىنى وە يا بارلىشىنى وە يول اوستىدەن كۈرۈپ
كىتىش اوچۇن كىرگەننى ئىتەپ اوستىدەن لىمىنى مەنە تدار قىلار ايدى .
اول مەرغىلاندا كۈپ توختاماس ، بىر كۈن ، اوزاققا تارتىلسە ايكى . اوچ
كۈن تۈرۈپ قايتا بىر غەزى وە قىلار داپۇل اوستىدەن " ھوجامە غاز " مازارنى
ھەم تۈنەپ كىتەر ايدى . اولنىڭ اون كۈنلەپ يول مەشەققەتنى اوزاوستىگە
آلب مەرغىلاندا قىلا تۇرغان اشى شۈمەشەققەتلىرىگە ئۆزىگە ئۆزىغولۇق
ايدىمى يوقىمى اوقۇغۇچى بۇنى قۇيىدان آڭلار :

مەرغىلانغان نەتىجە سىز مەن بوشىكە قايتىپ تاشىكەندە كىلگەچ
كۈمۈشنى اولۇتكەندە بولۇپ اوچ - تۈرت كۈن ئۆتۈپ بىلەن آوينىپ يۈرەر
سۈڭرە ھەفتە ، اون كۈندەن سولنى يەنە مەرغىلان توغرىسىدا اويىلاب

باشلار ادىلاب اويىنىڭ ئىگىگە يېتە آلمانغاچ اوزىنى قاياققا اورىشىنى
بىلمەي قالار شۇندەن سوڭ ھەممە ئەلەمىنى چوتۇر قىشلاققا ھەوالە قىلار
اون- اون بېش كۈن باسمايچە نىدەن سوڭ ايچكولو كەن ھەم لەرزە تەلەمەي
قالار دە شۇنىڭ ياندا اۇنىڭ كۈڭلى بىر نەرسەنىڭ بويىنى آغاندىك سىزىمىدە
گويامەرغىلان بارسا بىر گەپ بولما تورغاندىك بارماي قالسا كىيىنچە سىكە
اوزى اوكىنە تۈركەندىك... شۇندەن سوڭ تۈستەدەن مەرغىلان يولىغا
ئوشىبا قالار- يولدا بارار ايكەن اوزىنى تۈرت كۈز بىلەن كۈتۈپ تورغاندىك سىز
سگەن مەرغىلانغا ھەر نىمەدە بىر ساعەت ايلگە.

دېراق يېتىش اوچۇن آشپىقار ايدى- لىكىن.. لىكىن مەرغىلاندار بار، سىدەن كىر
لىشى ايلە اۇنىڭ ھالى اوزگەرب باشلار يۈرەگى قىنىدان چىقار دەرجەدە اويىنا
ماققا آتۇر، آينىقسا پاي ئەنرەل رەستەسىگە ياتىلا شىخاچ اۇنىڭ بوغز تىرابى
شەدە تەلە نور پاي ئەنرەل رەستەسىنىڭ ياقىنى بىلەن بونچەلەك اوزگەرشە
قالغان آتابىك رەستەنىڭ اوزىدە قانداي ھالغا توشماغىنى تەسەۋۋۇردەن عاجز
كىلور ۋە رەستە كۈرەندى دىگۈنچە آتىنىڭ باشىنى چەپكە بۇرۇپ يوبارار ۋە
آرقاسىدان كەنگەر "يارگىز، ايشىگىم ياندا توختا ماگىز... اويالتىز!" تاۋشى
ايشىتىلگەندىك بولار ايدى... اوز اوزىگە "ھەقىقەتەن مەن اويالتىز"
دېي قۇياردە شۇنىڭ ايلە ھەممە كۈتۈلگەن كۈزە تۈلگەن گەپلەر بېش كۈنلەك يۈل
مەشە تەقەتلەرى ھاۋاغا كىتەر ھەتتا ھەيالىدە ايمەس ھەقىقەتەن اويلاپ قۇلغان
قايىن آتاسى بىلەن خاتۇنىنى شەرىپكە تەك چاقىرش فۇكرى ھەم اۋۇتۇلار ۋە يوقالۇر ھىلە
گەرنىڭ يۈزىنى قازىخانەدا كۈرەيمى! اوزى ھەم قۇرسىن يۈزى ھەم! "دېرايدى- دە
آتىنى توغرى اوستا ەلىم نىكىگە قاراپ سالار ايدى.

آتابىك اوستا ەلىمنى جۈدە يۇقارى دەرجەگە قۇيغانىدىك اۇنىڭ
مەجلىسى بىلەن ھەم ئەنچە يىگىللەشەر، اون يىللەردەن بېرى اوستا ەلىم
يۈرەگىدە ساقلانغان ۋە قەبرىغا ھەم بىرگە كېتىشى كۈتۈلگەن عشق تارىخىنى
قايتا- قايتا ايشىتكۈسى كىلە بىرەر، اوستا ەلىم ھەم اوزىنىڭ اولىگەن سەۋادەتى
توغرىسىداغى اىپىدەن اىگەسىگە چە بولغان خاتىرەلەرىنى تەكرار- تەكرار
ھىكايە قىلىپ ھىكايەسى آخىرىدا: "پىشانە مگە سىغمايدى- دە اولىدى!"
دېي قۇياردە بوسوز آتابىك نىڭ ھەم يۈرەگىگە ساۋۇق سۇر-

سېكەن تەئسیرینی بېرىپ اول ھەم كوڭلىدەن: "مەنم ھەم پېشانەمگە
 سغىنادى. دە تېر كەلەن اولدى!" دېگەن سوزنى اوتقوزار ايدى. شو
 ھالەدە ايكى. ارچ كون اوستاعە لمىكىدە تورغاچ ايكى سوڭغى مەرتەبە
 مەرغىلان بىلەن ھەير لەشكەن كەبى شەھەرنى ھەربىر نەرسە سېگەن
 لويداغ نەزەدى بىلەن باقار ۋە ياشى آغقان تامانغا كېتكەندىك مەرغىلاننىڭ
 ارڭغاي كېلگەن دارپازە سىغا قاراپ يول آلدى ايدى قوتاندى. ايكى كون
 كىر ارچىدە ارچ. تورت كون تورما. تىلار ۋە شونڭدىك قشلاقلاردا ھەم
 برىنچە كۈنلەپ قونا نىھايەت تاشكەندە گە كېلىپ بىتەرىپتە... يەنە...
 آتابىك نىڭ مەرغىلانغا يارب كېلىشى شويوسوندا ايدى اونىڭ سررى
 اوزبېدەن باشقا ھېچكىمگە مەعلوم بولماغانلىقدان ارادا اونىڭ ھالىغا كۈلگۈچى
 ۋە اوندەن ھېساب آلتۇچى برە ۋە ھەم يوق ۋە قەت اول ھەممە ھېسابىنى
 اوزبۇرە كىدەن آلب اوزبۇرە گىگە بىرەرايدى. شويوسون آرا مىزلىك
 ۋە بى سەرەنجاملىك اىچىدە اونىڭ آي. كۈنلەرى اوتب تورار ايدى.

- ۱۲ -

جانسوز برخەپەر ۋە قورقنچ بركىچ

ئەگەر آلخان ھىسا بىمىز توغرى چىقسا بوگەل اونىڭ مەرغىلانغا قورق
 قاتتاب يۈرلىشىنىڭ يىتتىنچى قايتاسى ايدى. ۱۲۶۷ نىچى يىلنىڭ كۈزى. بوواقىغا
 اون سەككىز، اون توققوز آيلار اوتب كېتكەن ايدى.
 ايرتە لەبكى چايدان سوڭ اوستاعەلىم اوزنىڭ قاينىسى بىلەن آتخانەسى
 يانغا يەنگى گىنە قورغان توقودوكانلەرى ياندا اىپەككە آخار بېرىش ايلە
 آۋارە ايدى. ئەمما اول بولسا دوكانخانەنىڭ اوستونىگە سوبالغان كۈي
 قاندايدىر براۋى بىلەن مەشغۇلدىك كۈرىنەر، اوستاننىڭ تاشكەندە توغرىلا
 رىدا بېرىگەن سەراللەرىگە "شۇنداق، ھە، يوق، ئەلبەتتە" كەبى قسقا
 جاۋابلار بىلەن قارشى تورار ايدى. اول شو كۈي يارم ساعە تىل چاماسى
 سوز سىزلىك سوڭىدە سوز سىزگىنە كوچە ايشىك تامانغا چىقىپ كېتە باشلادى
 اوستاعەلىم كۈزىنى ايشىدەن اوزب سورايدى:

— يىل بولسىن شاكرىك؟

آتابىك يولەك يانسىدان جاۋاب بىردى:

شە ھەرنى بىرئەيلەنب كىلمەكچى مەن

- جودە ياخشى! - دىدى اوستاۋە - ئەمما بېشىندەن كىچكە قالماق

مىن آتاشنى دەملەپ سىزنى كۆتۈپ اۆلتۈرۈمەن، تۈزگۈمى؟ -

- تۈزۈك - دىدى آتابىك ۋە يولەككەن اۆتۈپ ايشىك آلدېغا. كوچەگە

چىقىدى. چىقىشى بىلەن نەزىگى ايشىككەن سادىق ھەم كۆرىنىپ قالىدى. دە

آتابىك بىلەن توقناش كىلدى. سادىق التىفاتسىزگىنە اۋنگە قاراپ آلتاچ

شاشا، شاشا اۋگەگى تاركوچەگە يۈرۈپ كىتەدى. ئە آتابىك توغرىغا

كەتتە كوچەگە قاراپ يۈرى. ھەۋا بولت ايدى آق بولتەلەر بولغانلىقدان

قوياشنىڭ نۇرى اۋنچە كىسىلمەگەن، قوياش تور رويماق ايچىدە اۆلتۈرغان

كىلىنلەر كەبى بىر يۈزىگە سوزىلىپ قارار ايدى. بولتەلەرنىڭ آھستەغىنا

سەيرىدەن سىزىلەر سىزلىمەس ھە فىق بىر شامال يۈرۈپ يىڭىل گىنە بىر ئۆز -

غىرق ھەم يۈزگە كىلىپ توقنار بۇزغىرق كىشىگە ئۈنچە راحەتسىزلىك

بىر مەسەۋەلىكن تاپىردا در داغ قىلىنماقتا بولغان زىغىر ماينىڭ ئاچچىم

ئىسىنى دېماغقا كىلتۈرۈپ اۋرۇشىدەن كىشىگە بىر بىجۈزۈرلىك ھاسىل

ۋىلار ايدى.

آتابىك يولنىڭ ئېرىلىشىغا بارىپ توختاغان ايدى. يۈزىدەن ايكىلەنش

لانىتى سىزىلەر ايدى. بو ھالەت ايكى يول اۋستىدە واقع بولغانلىقدان

آلتا نىماغى يىڭىل چۈنكى بىر تاماندا پاي ئەفزەل رەستە سىنىڭ يولى ايكىنچى

ياقتا توغرى كوچە ايدى. اوزاق ترختاب تورماي سابت ۋە كوچىلىك

آدىملار بىلەن پاي ئەفزەل رەستەسىگە يۈردى. گەرچى بو كوچەلەرنىڭ

يۈزىگە قىزارىپ آقارش ۋە بوزار بى سارغالىش توسلەرى بىرەرا ايدى.

يەنە ھەرحالەدە اول سابت قەدەم ايدى اۋشە واقعەدەن سولنىڭ آنالار تەسىرىدە

"ايلان چىغان" بو كوچەگە بىر نچى كېرلىشى بىر نچى جەسارەتى ايدى.

كوچەلەرنىڭ بىرلىشىدە يەنە بىر آزارونىڭ آدىملارى سىكىنلەشسە ھەم لىكن

آلدنلاشىنى قويماي بار اۋىردى. اوزاقتان قوتىدارنىڭ تىلىملىك داربازەسى

كۆرىنىپ تورەرا ايدى... داربازە يانىداغى مەشئۇم تال دەرەختى ھەم

ناموبازەك بىر اشكە گۈواھلىك بىرگەن كەبى بولار ايدى. بىرلىق كوچىنى

عەسەبىيەت مەركەزىگە يىغىپ تاغىن بىر قايتا داربازەگە قاراپ آلدى

بوقاراشيدا بوتون اوتكەن كۈنلەردىن بىر قانچە خاتىرىلەرنىڭ بولدى
دە اھتىرازات آراسىدا اولەب يوباردى. كۈنگەن گىلاس ياغاچلارنىڭ
آستىدا بىرۈە قتلاردا كىمىدەر بىرۈە داۋىنى كۈتۈپ آلار ايدى ايندىچى؟
ايندى كىمنى كۈتەر ايكەن؟ — دىگەن سەۋال مىيەسىنى شىپىر كىتەدى.
اول كۈمىشنى تەمامەن اوز مۇجەببەتدە باقى، دىپ بىلەر ۈە آتاسى نىڭ
زولمىگە مەھكۇم، دىپ توشىنەر ايدى. شۇنىڭ اۈچۈن كۈر نىگەن گىلاس
ياغاچنىڭ كۈزىلەن سارغايدان بەرگىدەك كۈمىش نىڭ زەغفەران يۈزىنى
كۈردى اۈزى اۈچۈن ايمەس اولنىڭ اۈچۈن قەلبى پارچالانغاندەك بولدى.
خازراول كۈتلمەگەن بىر جەسەت كە مەلەك بولغان كەبى ايدى كىرەيمى، دىپ
اويلادى بىواسىتە اۈزى بىلەن آڭلاشايىمى دىپ جەسەتلىكەندى... لىكەن...
لىكەن داربازە نىڭ قارشىسىداغى مەشۇرم تال ياغاچى اۈنگە قاراپ كۈلگەندەك
بولار ايدى "بارگىز" ايشىگىم يانيدا توختامانگىز، عارسىز...".

اول داربازەگە ياقتلاشتا يازغان ايدى نىمە دەندەرچۈپ چىتكە بۇرۇندى
چۈنكى داربازەدەن چىقىپ قالغان ايكى كىشىنى كۈرۈپ بولەرنىڭ بىرىنى
قايىن آتاسى بولۇپ چىقمايدان ھۈركىگەن ايدى. ھايىۋان چىقۇچىلار
بىگەنە آدەملەر بولۇپ آلدانغاندا تايا يۈزى باشلايدىلار. باياغى... "عارسىز"
جۈملىسى بىلەن اولنىڭ كىرىش فەكرى تەمامەن شۇنگەن ايدى. نەمە مەما
"بىرۈەلەر توغرىسىدا نىمە بولغاندا ھەم بىرگەپ ايشىتمەك ھەدەسى
تۇرغان ايدى. بۇ چىقۇچىلار، گەرچە قۇتقۇچىلارنىڭ ايتى ھەقىدە بولسا، دە
بىرۈە علمات بىرۈەلەرگە، دىپ اويلادى دە اولەرگە يىتەكلىش. اۈچۈن
آدىملارنى كىگەپتۇردى. اولەردەن اۈچ. تۈرت آدىم بىرىدە بارار ايدى
بەختكە قارشى اولەرچۈرۈك ايتىمەي گىنە كىتەر ايدىلەر نىھايەت بۇز آدىمچا
بارغاندان سۈڭ اولەردەن سۈز ايشىتىشكە توغرى كىلدى؛ بىرلىسى
ايكنچى سىگە دىيدى.

— تۈي بىلەن نىكاھتى بىر كۈنگە قىلغانىمىز ياخشى بولدى.
نىمە جۈۋانگە ھەم تۈي باشقا نىكاھ باشقا بولارمىدى؟! بارىدى كىلدى
بىتە جۈۋان قىزى بار كۈمۈنگە. تۈيىنى باشقا نىكاھتى باشقا قىلماستىن،
دىگەن گە ھەيرانمەن.
ئەخىر قۇتقۇچىلار ھەم با آۈرە آدەم. دە دىيدى بىرلىسى كىشى.

جانسوز بوخە برنى ايشتكەن آتايىك نىڭ ھوشى باشتىدان اوچكەن
كەبى بولدى. ھە آدىم اوزگەن جامىدا مەغلەنگەندىك قاتب قالدى گويا
اوستىدەن برچىلەك قايناغان سونى آعدارغان انىد. يەر- دە بوتون تىرىسى
اياغىغا سىدىرىلىپ توشكەن ايدى... بىش دە قىقلاپ يول اوستىدە
ايسە نكىرەگەن ھوشىز لەنگەن كويى قاتب تورغاچ ماشىنە ۋارى بىردەن
يورب كىتدى... كىشى نىڭ خاتونىنى تەلاق سزچىقارب آل. دە بوكون
ايرگە بىر!- دىدى ۋە تېلەلەرچە نىمە اوچوندركوب قويدى اوز - اوزىگە
سوزلاىمب مەرغىلان كوچەلەرىدە تىنتە كلەرچە يوگورە باشلادى - اونىڭ
بوكونىكى خالىقاراش يورە كلەرنى يارغانىدىك تەسۋىرگە ھەم قەلەم
كوچى عاجز در...

آنىڭ اون بىشلەرى بولسا - دە ھەۋانىڭ بولتلىغى بىلەن آي كورنمەس
چن مەغناسى بىلەن قارانغى كوزنىڭ قاراشى برتۇنى ايدى - بىر نىچە
يوز يىللەردەن بىرى ياشاب نەۋقەلەدە زوررايب كىتكەن خوجامەعار مازارنىڭ
چەكەلەگى بوقار انقىلققا بر مەنبەع كەبى ايدى كوچك بر يىل تورغان،
قامدا ايدىر براشكە حازرلانغان كەبى تورت تامانغا يوگورب يورار ايدى -
مازارچەكەلەگىنىڭ بر بورچەگىدە توتاب يانغان تونكە يانىدا ساچلارى -
اوسىب ساقالىغا قوشىلپ كىتكەن بر دىۋانە بومودھش قارانقىلققا قارشى
كورە شكەن كەبى گولخەنى ياندىرشغا تىرىشكەن گولخەن تىۋەرەگىدەن
ئەيلەن قولىداغى كەسەدى بىلەن تورت تامانىدان كادلەرايدى - يىل
يارغان ساين كوچەلە نەباردى چەكەلەك تەرتىبىز خالغا كىرىپ كىتدى بىتتە
بەرمەتە توكىمەي قالغان ياپراقلار شىتەر - شىر توكىلىشكە آلدىلار قارغاۋە
زاغچالارغەينى اويقورامانىدا تىنچىزىلەگەنى اوچون يىلگە قارشى نە مايش
قلغاندىك غا غەربىلەن چەكەلەك اوستىدەن ئەيلەنە باشلادىلار يىل كوچەگەندەن
كوچە يىب بارار ۋە شونوسەتتە مازار اىچى ھەم يەنە بر قات قورقۇنچ
خالغا كىرەر ايدى يىل كىتمە - كىت بوکورەر بونگە چىدى آلمانغان شام -
شەببەلەر قارس - قورس سىتار، كىكسە ياغاچلار غىيىق - غىيىق ايتىب يالبارش
تاۋشى چىقارار ايدىلەر - يىل آرتقىا برغەزەب اوستىدە ايدى يىر يۈزىدەگى
تككەمىگەن نەرسەنى بوکب يانچىپ تاشلا ماچى بولغاندىك پىشقىرار ايدى

چينارلاردان بېرىشىنى يېرىنى تىترەت بېقىتىدى ، دىۋانەنىڭ گولخەنىنى ھەم
تۈنكە پۈتكەسى بىلەن كۈتەر بېچەكەلەكنىڭ ايچىگە آتدى بوتون مازار
اۈچىنى اوت اۈچقۇنى ايلە تولدىرىپ سەنە كررىنشكە باشقاچا برتوس بېردى .
مازارنى بوخالغا سالغاندان سوڭ گۈيا شونىڭ اۈچۈن غەيرە تىلەنگەندىك
برئاز بېسە يە توشدى آچ قالغان شىركەبى پىشقىرىپ ، بوكورشلەرى
باسلغاندىك بولدى . يارم ساعەت چاماسى جاسنەرەككە اۈچراپ اۈچبا يورشكە
مەجبۇر بولغان قارغالار يىلنىڭ غەزەبى باسلغانىنى بىر بىر لەرىگە خەبەر
بىرگەندىك غا - غوبىلەن اىكى اۈرنلەرگە قونا باشلا دىلار - كوكنى
اۈراب آلغان قارە بولتەر ھەم توس - توسكە بولىنىپ آى ھەم قاراپەردە
ايچىدەن يارم يۈزىنى آچىپ سىر يۈزىگە موراۋا ب قويدى . گۈنە ز نىڭ
قارشىسىداغى اىكى تۈپ كىكسە چينارنىڭ ئىسكىلىت كەبى تورق شاخلارغا
مىل بىلەن ئەللە قايا قلارغا اۈچرپ كىتكەن بايقوشلار تۈپى ھەم كىلپ قونا
باشلا دىلار آى ، پارچالانغان قارا بولتەر بىلەن بىكىنماچاق اۈيناغان كەبى
ھەلى كورىنىپ ھەلى ياشىرىنەر ايدى ، اول سىر يۈزىگە كۈب قاراعاندا
مازارنىڭ چەكەلەك قىسمىغا ئەيتەرلىك اۈزگەرش بىرە آلماسادە گۈستان قىمىدەگى
دوماق قەبرلەرنى راولەرنىڭ اۈستىدەگى مەرمەر تەبر تاشلارنى چوقۇر
بر سوكونت ايچىدە اىكەن تەقدىم قىلار ايدى . بايقوشلار اۈياسى بولغان
اىكى تۈپ چينارنىڭ قارشىسىدا گۈنەزگە روبەرد . قىلپ سالانغان
آيۋان . زىيارەتخانا بار ئەمما آى تىك كۈتەرلىگەنلىكدەن زىيارەتخانا ايچى
قايقارالغى (۱) ايدى . چينار شاخلارنى تەشەببىم كەبى چىزغان بايقوشلار
بىلەن تولغان اولەر آى نۇرىدەن اۈنچە خورسەند ايمەسلەر چۈنكى آى
سىر يۈزىگە كۈب قاراي باشلاسا اولەر باشلارنى كىتفلەرى ايچىگە آلا درلار - دە
دوم دوماق بولب سىقىلپ كىتەدولەر آى بولتەر آستىغا كرسە اولەر
راخە تلانغان كەبى چىخ - چىخ كى . كى . كى قىلپ سايراب ھەم يوبار اۈدكار
بوۈەقت شۇ بايقوشلار سايراغى ايچىدەن اىگرەنش كەبى بىر تارش ھەم
اىشتىگەندىك بولادۇر .

(۲) خوجامە غاز اۈستىگە سالغان گۈنەز دە زىيارەتخانا ھەم مەسجد
۱۲۶۵ نچى يىللەردە اۈتايىاي توشىگى تامانىان بىنا قىلغاندۇر

شاكر بىك نىڭ كىچە ايرىقەلەپ چىغانىدا، ان بىر ي دەرەكسىز كىتىشىگە تەشۋىشلەنەن
ولتورگەن اوستا، ەلىم ارنى يولە كەدە كورلىشى بىلەن اق سورايدى:
— اى اى بەرە كەللە سزگە، شاكر بىك! قاياغلاردا قالىپ كىتەن؟ جودە
هەم تەشۋىشلەندەم. دە اوزم... نىگە بىر كۈندە بونچەك اوزگىرنى آلدىرىپ
قويدىڭىز؟!

چىندەن هەم اول اوزىنى تانلىماسلىق دەردە جەدە آلدارىغان اولەت تىكەن
كىشىلەر دىك كوزلەرى اىچىگە چۈك كىتكەن ايدى. كرتە يىگەن كوزىگە
كوچ بىلەن كۈلگى توسى بىردى.

— حوجامە غازگە بارغان ايدىم...

— نىمە اوچون؟

— تۈنەشكە.

اوستا، ەلىم تە ە ججوب اىچىدە يەنە بىرقات ارنى كوزەتە چىقدى:
— تۈنەدەڭىز؟...

آتابىك آيوان پىشانەسىگە اورتورار ايكەن اوستانى شىبەدە قالدۇرماي
اوچون دىدى:

كۈمدەن بىرى بىر تۈنەسەم دىگەن خەيالما بار ايدى.
— بوزر كەدەن سورايتورغان تىلەكلەرگىز بار ايكەن. دە! — دىدى اوستا
ەلىم دە كۈلدى. بۈدەقت اىكىسى هەم يولە كەدە يۈرەپ كىلگەن آياق تاشىغا
قارادىلار. قوپال قىلپ باشىغا سەللە اورەگەن اوستا، ە اوخشاش دەگىزگىنە
برىيگەت كىرەپ كىلەر ايدى. اوستە ەلىم كىلگۈچىنىڭ استىقبالى اوچون
اورنىدەن توردى: "اى اى اوستە فەرنى كىلگى، كىلگى، بارىسترا!" دىدى
اوستا فەرنى سەلام بىرەپ اوستە ەلىم بىلەن كورشتى. آتابىك كورلىشكە
حازىرلانغان هەم ايدى شە مەككىلگۈچىنىڭ اوزى قول اوزەتدى. دە
"سەلامە تىمىز مەمان" دىپ كورلىشەپ آلدى. آيوانغا اورتورگەنچە فاتىحە
او قولىدى. اوستا، ەلىم كىلگۈچىنى خوش آمەدى قىلار ايكەن،

سزەم كىلەر ايكەن سزە، اوستا فەرنى! — دىپ پىچىڭ آتەپ قويدى.
ساغو. سالامە تىك سوراآلب بولغانىدان سولق اوستا فەرنى قارشىداغى يەنگى
قورلىغان توقۇدوكانلەرگە اىشارەت قىلپ دىدى:

— اشلەر كەتتەكو، اوستا! دوكانلەرنى هەم قورەپ يوبارلىسىز.

- دوكانى تورغانىمىزغا ايندى اون بىلىش كۈنچە بولب قالدى. قاتىچە
اوقىشقا كېلەر مىنىز، دىيىپ كۈتۈم، شوچاققاچا دەرە گىگىز بولمادى!
اوزگىزنىڭ باشلىغان اوتكەن، اوستا! دىدى. بىرەننىڭ كە ئېلىنى، آغاندان سوڭ
اشنى تاشلاپ چىقىش قىيىن، جۈمەننىڭ شەرقىدە تەلەرى بىلەن آشتا آغايىلار
نىكىگە بارىمىسا باشقا قىياچى يوق، ئەخىر، اوزگىزنىڭ ھەم باشلىغان اوتكەن!
- يوق. يوق! - دىيىپ كۈلدى اوستا، ھەلىم! - مېن سىزگە اوتخىش دوكاننىڭ
اوستىدە سىرە توخىم باسقان ايمە سەن! سىمكارنى كۈزۈم قىيامىدۇر دىيەن
مېن اشنا رايىم.

- بۈگەنچى توغرى. دىدى كۈلۈپ اوستا ھەرقى! - جۈجە لەرى توشىكر
بىلەن بىگە كۈپەيىپ بارادۇرلار! قازاننى سۈگە تاشلاغان كۈنىمىز جانجال.
اوستا ھەلىم دەستۇرخان يازىش ارچۇن جۈرەسىگە كىرگەندە اوستا ھەرقى
اتايىك گە قارادى.

- سىزنىكى قايرىدان. مەھمان؟

- تاشكەندەن.

- جۈدە ياخشى قانى يوقارىغا چىققان مەھمان! - دىدى. آتايىك رەھمەت
ايتىپ جايىدان قوزغالماي اوستا ھەرقى اونى يەنە بىرقات كۈزدەن كىچىرىپ
آلغاچ چۈككەن شىنى بوزىپ چارداپە قورب آلدى. دستۇرخان يازىلىپ
ايرتەنكى نالەشتە ارچۇن دەملەپ قولىغان چاي آلىنىپ كېلىنە. اوستا ھەلىم
شاكرىيىكى يوقارىغا چىقىشقا قىستاسا ھەم اول كە وشىنى يېشىمە! ايسىكىچە
اولتۇرە بىردى. اونىدەن. بونىدەن سوزلاشپ چاي اېچىشكە باشلايدۇلار. اوستا
ھەلىم بىلەن اوستا ھەرقىنىڭ سوزلەرىدەن ايلگەرىدە بىر اوستا كارنىكىدە
اشلەگەنلىكلەرى موندەن بىگىرمە كۈنلەر بۇرون اوستا ھەلىمنىڭ اوستا كار
بىلەن نىمە ارچۇندۇر ايرىشكەنلىكى دە شۇندەن سوڭ اوز اويىگە دوكان
قورب اوزىچە اشلەي باشلاغانلىقى آڭلاشۇلار ايدى. اوستا ھەرقى اونىدەن
ئە چىچىلاشش سەبەبىنى سوراسا ھەم اول قەناعەتلىك جاۋاب بېرىدۇ
فەقەت "يامان آدەم ايكەن تونغۇز" بىلەن كېفايەتلىك ايدى. شۇ ۋەقت
آتايىك قولىداغى پىيالە سىنى بوشاتىدى. دە اوستا ھەلىمگە دىدى:
- ايندى مېنگە رۇخسەت بىرەسز اوستا. مېن جۇنايمەن!
اوستا ھەلىم ھەجەسىنىڭ اونغە قارادى دە:

- نېگه تاغ كېتمه كچې بونب قالد كز؟ اوچتورت كون تورماقچې ايمه سمى
ايد كز؟ ديب سورادى.

مه رعنيلاند اغى اشلهرم بيتب قالدى اوزم هم زيريكب باشلادم
- بولماساچاي توگه لسن شوندهن سوڭ سزگه روحسەت!- ديدى اوستاعه ليم
وه برىپياله چاي تولدېرېر بېردى آتابىك نڭ ايزن سوراشى بيله ن بولېنپ قالغان
سارالېنى اوستا نەرنى داوام ايتەردى.

توغرلېسېنى ئەيتكزچى اوستا، نېمە اوچون اوستا كار بيله ن ئەچچىلا شەد كز؟
ئۇ سزگە آتق ئەيتەدېمى؟

ئەيتەدېمى، سوراسام گەپتى باشقا تەرەنكە چالغىتادى.
ايمالسنر ئەيتشكە اويالغان- ديدى اوستاعه ليم وه كېشكە در نە نرە تلەب
تاراغاندىك بو جمايب قويدى.

هايتا ورسز بيله ن ئەچچىلاشقان سەبە بېنى سوراسام گەپنى چىتەكە
بورادى.

اوستاعه ليم قوليد اغى پىياله سېنى قولت ايتب بو شاتدى- وه اوستا كارى
بيله ن ئەچچىلا شش سەبە بېنى سوزلاپ بېردى.

مېن حامد نڭ قاينم سەيفىگە يامان كوز بيله ن قاراپ يورغانىنى سەل
- پەل سىزىپ يورار ايدىم.. اوريشا تورغان كوني مرنڭ ايرتە لە بېدە سەيفىنى
ايلگەر يىراق اشكە جوناتىم- وه اوزم نېمە گەدر اورىنپ كىچىراق قالب
باردىم- چار بازە دەن كېرلشتم ايله اشخانە ايچىدەن كىنگەر يىلاب- يالبارغان
تارشىنى ايشىتېب عەجە بىندىم وه اشخانە ايشىگىنى آچىپ كرسەم: ايمالسنر
حامد قاينمغا زورلق قىلب تورغان ايكەن- ايشك آچىلش بيله ن چوچ سەيفىنى
بو شاتدى- وه مېنگە قارادى مېن ئەچچىغەدان نېمە دىيىشنى بىلمەي قالغان
ايدىم تولغوز اشخانەدان چىق باشلاغان ايدى: "سېن بيله ن آتاڭغا يىگرمە
يىللەپ حزمەت قىلب نېھايەت سېندەن كورگەن ياخشىلىغىم شۇ بولدىمى؟"
دېدىم- چورق ايتەي چىق ب كىتدى- نېمە گەدر سز، كەرىم وه آرتقا ميلار ھەم
اشخانە گە كېلمەگەن ايكەن سىزلەر تولغوز وه قەندان فايدالان ب سەيفىگە يالېشقان
ايكەن مەنە آرامزدان اوتكەننى شول اونڭ آرقاسىدان مەن ھەم سەيفىنى
آلب چىق كېلىم- وه ايكىنچى اوچراشماي اويگە دوكان قورش ھەرەكەتگە توشۇم
دېدى- اوستا نەرنى ھەم اوستا كارنڭ بو قىلىغىدەن نە فرە تلەنگەن ايدى.

- ئوبىبە پەدەرلەرنى، ھەلى شۇناتاقلاش قىلدى دېگىچى؟ اوزى آدم
ايمەس، ھەلى بوانىڭ ھونەرلەرىنىڭ ايك پاجاغى!- ديدى. دە تاوشىنى
سىكىلەتتە داوام ايتدى؛ بەدبەختتە قىللار اشانماسلىق دەرهجەدە
بولغان ھەر پىيامانلىقلارنى قىلارايكەنكى بىز بىلمەس ايكەنمىز!
آتايىك، اوستا ھەلىمىنىڭ ھىكايەسىنى التىقات بىلەن ايتىشكەن ايدى.
شۇنىڭ، اوچۇن اوندەن سورادى.

بوقانداى حامىد قاراچوتور كىشى ايمەسىمى؟ مەن ھەلى اونى قوشنىڭز اويىدا
چىققان ھالەدە كورگەن ايدىم

اوستا ھەلىم ھەجە بىنىپ آتايىككە قارادى.

ئوشە. ئوشە، سىز اونى قايتىدىغان تانىسىز؟

اونىڭ بىلەن ئۇلە قايتىدىغان سۆزلەشكەنمىز بار ايدى:

اوستا ھەلىم آتايىككە كۆڭلىگى آراش قاراپ آلب ديدى.

بولماسا اونىڭ قوللىنىش سۆزلەرىگە خۇب زاۋقلاشقانمىز!

آتايىك مەنلىك قىلىپ ھەجە ديدى. اولەرنىڭ سۆزى شۇ يىرگە يىتگەندە

رومىيەدە توڭلىك بىر نەرسە كۆتەرگەننى ھالەدە سەيفى كىرىپ كىلدى.

سەھلامدەن سۆڭ اوستا ھەلىم بىلەن كۆرۈشكەن دە آتايىككە قاراپ ديدى

- كىچە سىزنى كۆتە. كۆتە آشلارنى سەھلامدەن، قالدى، بىك ئۇكە!

- مەن بۇ كۆنگەمى، دىيىپ اويلايمەن. ديدى كۆل آتايىك.

- سەيفى خاۋلىق بىر نەرسە دىيىشكە خازىرلار ايدى.

- بۇگۈن كىچەسى ھامىمىزنىڭ آغىلىدا بىرەننى اولدىرىپ

كىتەپلەر!- ديدى.

- كەنى؟- دىيىپ سورادى اوستا ھەلىم

- كىم ايكەننى بىلمەيمىز!

- اوستا ھەلىم ھەراب بىردى.

- كىلىشىمدە قورباشلار باشلىق اولۇكنى ئۇرەدەگە آرتارايكەنلەر

اولدرىگەن سەھلىم شەرىپتەرنىڭ اوغلى بىچارە كامىل بىك!

تەۋبە!- دىيىپ قويدى اوستا ھەلىم دە سورادى. اولدرىغۇچى

اوشلەنگەننى؟

اوشلاش قايىاغندا اولوكنىڭ اوزىنى قىدىرە - قىدىرە زورغا يارم
كىچەدە تاپقانلار - دىدى اوستا فەرنى اتا بىك بوخە بەرنى ساوقىنا
ايشىتت اولتورار ايدى رە فاتیحە اوتت تورشكە حازر لانا ر ايدى.
گوماندار بارمى؟ - دىدى اوستا -

گوماندار كويۇق ئەمما بىچارە نىڭ اولومى جودە قىزىق كۈنگە توغرى.
كىلىشى عجىب - دىدى اوستا فەرنى رە داوام ايتدى كىچە كامىل بىك
نىڭ مىرزا كەرىم ئەكە نىڭ قىزى بىلەن نىكاھلەرى بولماقچى اىكەن بىچارە
نىكاھدەن اىكى ساعەت چاماسى ايلگەرنىراق يانىغا بر اور تاغىنى آلب
حاممامگە بارغان رە بر آندا حاممام اىچىدەن يوقالغان ھەتتا اونىڭ يانىداغى
كىشى ھەم قايىققا كىتكە نىنى سىزمەي قالغان - قىزنىكىدە ھەممە
تەجەمۇلنى تەييارلاپ كامىل بىك نىڭ آتاسىدان تارتىپ نىكاھ قىلا تورغان
قازىيو - قوزز اتلارغا چا كويادىنى كوتت اولتورەر اىكەنلەر - بر رە قتەدە
برگە لەشب حاممامگە توشكەن يىگىت ھاولىقب قىزنىكىگە كىلگەن كويار
كوتت اولتورگەنلەر كويادەن دەرەك سوراسالار اول اولەردەن كويادىنى
سوراغان رە واقعەنى ئەيتت حاممامدا كىيىملەرىنى ھەم قالدىرىپ بر آندا
يوقالغانىنى خەبەر بىرگەن - شۇندەن سوڭ نىكاھ - نىكاھدە آش - آشەدە
قالب كويادىنى قىدىرىپ كىتكەنلەر نىھايەت يارم كىچەدە حاممام نىڭ تەھارەت
خانىسى يانىداغى بر آغل نىڭ آخىرىدان قانىغا بىلەشب ياتقانى ھالەدە
تاپقانلار.. بىچارە تەھارەت اوچون آغلغا كرگەندە تاوش چىقارماسلىق يىرىگە
خەنجەر ادرب آخىرغا تىقب كىتكەن اىكەنلەر.. جودە قىزىق گەپ.. كىم اولدەرگەن رە
نىمە اوچون اولدىرلگەن ھىچكىم بىلمەيدەر - دىدى.

آتابىك تەمام آڭلاشماغان بر ھالەتدە قالغان ايدى بوخە بەردەن
قودانشغا - دە بىلمەس رە خافالانشغا ھەم يول تاپماس ايدى رە قىب نىڭ
اولدىرىلىشى اونىڭ تەمام سونى بىتكەن اومىدىنى يەنە قايتارغاندىك بولسا
ھەم نىمە اوچوندر اول بولاشدەن اوزىگە تىنچىك آرتىر آلمانان
غەكسنىچە تىنچىزىلەنە باشلاغان ايدى.. بو فاجىعە دەن آرتىقچا ئەسەرلە
نگەن اوستا غەلىم "واي بىچارە - بىچارە" دىر ايدى.

برەر تە دوشماننى بارلىغى مەلۇمدەر ئەخىر؟ - دىپ سوراپ قويدى
ئەلبەتتە باردىرا!... دىدى اوستا فەرنى رە آتابىككە قاراپ قويدى

بوقاراشدان اتايىك بارلىق يوقلىق حالغا كىرگەن ايدى - اوستا فەرنى
داوام ايتىدى. دۇنيادا قانداي آدم يوق، دىيىپ اويلايسىز كىشى نىڭ رىزقىغا
تۈپەرگە نەلەر ئاخىرەتتىن اويلا ماغانلار ھەممە ياقىدا ھەم تولىپ ياتىدۇر -
دىدى يەنە ئاتايىككە قاراپ آندى .. ئاتايىك يارىلىش دەرىجەسىگە بارىپ
قاتتىدى .. اوستا فەرنى نىڭ بىر كىيىمى قاراشىنى اوستا ەلىم پايىقاغان
ايدى ۋە اوستا فەرنى نىڭ بو توغرىدا بىرنەرسە بىلىپ - دە سۆزلەشكە ئاتايىككە
مۇلاھىزە قىلىپ توختامادىمى، دىيىپ اويلاغان ايدى.

- سۆزلەي بىرگە فەرنى باي، بىر كىيىمى اوزىمىز نىكىدۇر - دىدى.

- نىمەنى سۆزلەي بىرەن ؟

- كامىل بىك نىڭ دۇشمانى توغرىسىدا بىلگە نىگىزنى!

مىن سىزگە بىرنەرسە بىلەمەن، دىدىمى؟ - دىدى ۋە كۆلۈپ
ئاتايىككە قاراپ: - بو آدمەننىڭ اوسما قىيلاشىنى قاراڭگە!
- بوسۆز بىلەن ئاتايىك بىر آز يىگىللەشدى.

- مىنگە بىرايىكى قايتا قاراپ آلتاڭ ئاچۇن بىلەڭز ھەم سۆزلەشكە مىندەن
يادىڭىز، دىيىپ اوستا اويلا دىيىلار - شىكىلىك - دىدى ئاتايىك.

- توغرىسىنى ئەيتسەم سىز بو توغرىدا بىرنەرسە بىلەسىز لىكىن سۆزلەشكە شا
كەرىيىدەن چۈچە توراسىز! دىدى اوستا.

- قورق تۆھمەتنى قويۇڭچى! دىدى اوستا فەرنى.

- قورق تۆھمەت ايمەس بىلىپ تۆھمەت! - دىدى اوستا ۋە: شا كەرىيىك
سىز اويلاغان كىشىلەر دەن ايمەس ئەسلا تەپ تارتماي سۆزلەي بىرۇڭ - دىدى.
- استغفرالله! - دىيىپ كۆلۈپ قويدى اوستا فەرنى ۋە بىر آز اويلاپ آلتاڭ

دىدى: سىز بىلەن مىنگە شۇنەرسە نىڭ نىمە زەرۋرەتى بار، اوستا؟!

- ئەۋە سۆزلا مايتورغان بولغاندىن سوڭ پۇك بىرىش كىرەك ايمەس،
تەدەن ايلنگەندەن كىيىن بىزگە زەرۋرەتى بولماسا ھەم بىلگەننى ئەيتىش
كىرەك! دىدى اوستا ەلىم.

آينقسا اوستا دان كۆرە ھەم ئاتايىك سەبىر سۆزلەنە باشلاغان ايدى
ھازىرگىنە اويلاپ تۇرغان جۇناش مەسئەلەسى ھەم اۇنىڭ ايسىدەن چىققان
چۈنكى رەقىبى نىڭ قاتىلىكىم ايكە نىلگىنى بىلىپ آلتى ھەممە دەن ھەم اۇنىڭ قىزىق
ۋە ئەھمىيەتلىك ايدى.

اوستانەرنى ايندى ئەيتىمەسە بولماسايغىنى آڭلادى شونىڭ اوچون؛
سەيفىگە اشانماغان سومال قارادى.

جىيەن، سىن ياشىسەن ھەلى سىنىڭ آغزىغا شانچ يوق! - ديدى
وہ؛ برآز دوكانىگە بارىپ تور ئەچچىڭنى چىقسا ھەم.
اوستاەلىم ھەم قاينىسىنى تورىشكە اشارەت قىلدى وہ اورە دەن سەوزى
آلب، توغراشا بويوردى. بالا كىتكەچ اوستە نەرنى آھستە گىنە ديدى.
ئەگەر گومانىم توغرى بولسا كامىل بىك نىڭ قاتىلى حامددر.
بوسوز اتابىكىنى غەجەبىنىترغاندىك اوستاەلىمگە ھەم غەرىب
ايشىتىلگەن ايدى.

حامدەلىمىز مى؟! - دىيىپ سورادى اوستاەلىم.

حامدە ديدى يەنە سىكىن گىنە اوستاەلىمدەن سورادى؛ - سز غومەر
بىكىنى حامدەغا ياقىن دوست ايكەنلىكىنى بىلەرسىز ئەلبەتتە.
بىلەمدەن ھەممە دەقت يورش - تورلىشى اوشەننىڭ بىلەن ايدى.
- بەلى ديدى اوستا نەرنى؛ اوشە غومەر بىك بىلەن آرا لارغا ياقىندا
برسا دوڭلىق توشىدى. دە موندەن اون كۈنچە ايلگەرى حامدەنىڭ بىر مودەش
دە خىشەتنى توغرىلىدا غومەر بىكىدەن بىر سىر ايشىتىم حامدە كامىل بىكىنى اولدىر
گەندە اوستىدە بولماغان بولسام ھەم ئەمما ھەلىگى ئىشتىكەن سىررم نىڭ
دە لالە تىگە قاراپ ئەلبەتتە كامىل بىكىنىڭ قاتىلى حامدە دىگەن فەرگە توشىم... سا
موندەن اوچ بىچە ايلگەرى مەرغىلان كىلە مرزا كەرىم ئەكەننىڭ قىزىغا اويىلە
نگەن آتابىك، ايسىملىك تاشكەندەك بىرىگىنى ھەلىگى قاين آتا بولمىش
مىرزا كەرىم ئەكە بىلەن قامال بىلىشقا حوكم قىلغانلاردا داراستىدان
قايتارىلىش واقىعەلارنى خاتىرلايمىز؟ ئەلبەتتە يادىڭزدا بولسا كىرەك: ھا،
بىر سارى باينىڭ دوكانىدە چاي اىچىش بىلەن اوتۇرغان ايدىكۇ، يادىڭزگە
توشىدەلمى؟

- ايسىمدە بار، ايسىمدە بار! - ديدى اوستاەلىم وہ آتا بىكىدەن سورادى.
بەلكى سىز تانرسىز، تاشكەندە مەشھور بولغان يوسىف بىك حاجى دىگە
نىڭ اوغلى!

- تانىمەن! - ديدى آتابىك وہ چىكايەنى بونچە اوزاقدان سالىغانى
وہ اوز اوستىدە گەپ يۈرگۈزگەنى اوچون تاڭ غەجەب اىچىدە اوستا نەرنىڭ
آغزىغا قاراپ قاتقان ايدى.

اوستا فەرنى يارم يارم تاوشىدە داوام ايتىدى.

ئەنە شويگىت نىڭ آلتان خاتۇنى جۈدە ھەم نازەنن بىر قىز بولۇپ بۇتۇرغا
بۇنىڭ ھامىد ھەم ھەرىدارىكەن. ھەلىكى آتابىك قىزغا ئويلىنىپ قولىغا
بۇنىڭ ھامىد تىكەنگە ئاغىناب آرادان آتابىك بىلەن مەرزە كەرىم
ئەكەنى كۈتۈش نىڭىگە تۈشكەن ۋە بولماغان چاقمىچىلار بىلەن اولەرنى
دار ئاستىغا چاتارنىشىغا مۇددە فەق بولغان!.. رىسوز بويىرگە يېتكەندە آتابىك
بىلىنمەسلىك قىلىپ بىر ئىنتىكىپ قويدى) اوستا فەرنى داوام ايتىپ دىدى.
ئەمما خۇدانىڭ ھەقىقىي ناھەق قىلماسلىقى سايە سىدە بىر مەكتۇب سەبەبى
بىلەن كۈتمەگەن جايدا دار ئاستىدىن نەجاتكە چىققانلار. بۇلەر ئاقلاڭغاچ
ھامىدنىڭ اوزى قامالا تۇرغان بولۇپ ئەمما قورباشىنىڭ ياردامى ئارقاسىدا
قۇتالغا قاجى قۇتۇلغان ۋە ئويىردە ھەم ئىچ ياتماي اوتەبباي قوشىيىگىنى
پارە خورلىگەن ھەيلىبەب مۇسلمانچۇلۇققا ھەرىزە بىرگەن. دىدى ۋە سۆزىنى
بويىردە تۇختاناب اوستادان سورادى، اوزگىز ھەم بىلىپ كىرگەن ھامىد بىر كىچە
يوقالۇپ اۈچ ئايلاپ بىدەرەك كىتكەن ۋە ارنى قورباشى يىگىتلەرى قىدىرىپ
يۈرگەن ايدىلەر.

اوستا ھەلىم تەسلىق اشارەسىنى بىرىپ.

سۆزلەي بىرگىز! دىدى. ئەمما آتابىك بۇدە ھىشەتلىك ھەقىقەتنى
ايشىتمەكەن بولغان قۇلاقلارغا اشارىماس ۋە اوزىنى كۈچ ئارقاسىدا تۇتۇپ
تۇرارايدى.

اوستا فەرنى تاوشىنى سىكىنلەتە داوام ايتىدى.

ھامىدنىڭ مۇسلمانچۇلۇققا بىرگەن ھەرىزەسىدەن سۇڭ آتابىك بىلەن
اوتابباي قوشىيىگى قۇتالغاچ قىزىلارلار. دە سورادىن سۇڭ يەنە ئاقلىققا
چىقارلار.

ئەمما ھامىد اۈچ ئايلاپ مەرىغلان كىلەلمەي يۈرگەنچە نىھايەت يەنە قۇر
باشىنىڭ ياردامى بىلەن كىلىشكە ھەم مۇددە فەق بولۇپ ھامىد ھەرز
تىچ ياتالمايدۇر فورسەتى كىلىش بىلەن يەنە بىر يامانلىق قىلماققا قۇتۇلغاننىڭ
قىزىنى اوزىنىكى ايتىشكە اويلاپ يۇرادۇر. تۇنغۇزنىڭ نەھتىگە بۇ فورسەت
ھەم تۇغرى كىلىپ يەنە يامانلىققا يۈز قۇيادۇر شۇنداقكى آتابىك نىڭ تاشكەندە

ھەۋاۋىلەنگە نىيىتى بېلىپ اۋنىڭ تېلىدەن بىر تەلەق خەتى يازدىرادىر. دەمىرزە كەرىم ئەكەنىكى گە كرگوزە در.

آتابىك اوزىنى نىچاغلق باسب اوشلاپ كىلگەن بولسا ھەم لىكن ايندى ايچىدەن قايناب تاشب كىتكەن حىياتىنى باسالمادى "وھىدالسىز تولغوزا" دىدى دە احتيارسىز اورنىدەن تورب كىتدى. اوستاعەلىم ھەم اوزىسىنى تىچ توتالمادى "بەدبەخت كافرا" دىب قويدى آتابىك لىك اوزگەرلىشىدەن اوستە فەرنى شوبەھگە توشە يازغان بولسە دە لىكن اوستاعەلىمنىڭ ھەم اۋنگە قوشىلىشى اۋنى اويلاپ تورمادى آتابىك قايتب اورنىگە اولتورغاچ اول دادام ايتدى. "بوساختە تەلەق خەتى توغرىسىدە آتابىك لىك نىمە قىلغانلىغى حامدگە ھەم مە علوم بولمايدىر لىكن اش حامدنىڭ اويلاغانىچە نە تىجە لەنب برنىچە ۋە قتدەن سوك مىرزە كەرىم ئەكەننىڭ قىزىنى تەلەق قىلىنىشى خەبەرى چىق قاكادر. آرادان اوچ.

تورت آينى اۋتكەزب بىزنىڭ حامد مىرزە كەرىم ئەكەننىگە سادىچى كرگوزە در ئەمما مىرزە كەرىم ئەكەننىڭ سادىچىلارنى قورق قايتارادىر. برنىچە ۋاقتدان سوك حامدنىڭ ساختە تەلەق خەتسى بىلەن ايرىدەن چىققان قىز كامىل بىكە بىرىلە در ۋە نىمە اوچوندىر تويلىرى برنىچە ۋە قتكە كىچىك قاكادر. دە آرادان برەرىلىنى اۋتكەزب نىھايەت كىچە اولەرنىڭ ئوى ۋە نىكاخ كۈنلەرى ايكەنكى كامىل بىك لىك حامددا اولدىرلگەن خەبەرىنى اىشىتب تورىمىز. مەنەمىن يوقارىداغى سەبەبلەرگە بىنائەن كامىل بىكىنى اولەرىگۈچى آلق حامد، دىب اويلايمەن! دىدى.

اوستاعەلىم باشىنى چايقاب،

- بوندە شوبەھ يوق، نەخ حامدنىڭ اوزى!- دىدى ۋە اوزىچە، ئىخ اىسىز مۇسلمانچىلىق، شولچەك ھەم انسانىزلىك بولادىمى اوزنىڭ لىك بر ايمەس ايكىتە خاتوننىڭ بوللا تورب تاغىن برىگىت لىك ھەللىگە كوز آلايتىرش.. يەنە اوزگىنىڭ بولكى يىتمە سىلگىنى بىلە تورب ھەم ايكى آرادا برگوناھىزنىڭ قانىنى توكش. ئىخ شەيتان با. لاسى! دىب قويدى

- بو برۇت!- دىدى اوستا فەرنى!- تامدەگى لوقمانى اوزى ھەم

پىالمايدىر باشقاغا ھەم پىدەرمەيدىر نەخ ئىتنىڭ اوزى!

آتابىك اوزى ھەم ياتىدەگى فاجىعە لەرنىڭ مەنبەسى بولغان بر ھەبىسىنى

نيھايەت بىرنەچچى مەرتەبە تانب تۇرار ايدى. بۇ پەلەد دوشمانگە قارشى اوزىدە
قوزغالغان بىتمەس توگەنمەس نەفەرت، رەنەزەپ، خىسسىياتىنى سىرىنىڭ
ناش بولىشىدىن قورقۇپ ايچىگە يۈتۈشكە مەجبۇر ايدى. شۇنداق بولسا
ھەم ايچەدە قايناغان خىسسىيات اوزىشە پىرەسىنى اۈنىڭ يۈزىگە آچىق تاشلاپ
تۇرماقتا، كۈزى اوت كەبى ياتار ۋە يۈزى يۈزخىل تۈسكە كىرەر ايدى.

ئەنچە گىنە آرادان سوز كىسىلپ قالغاندىن سوڭ دوستاڧەرنى دىدى.
سىز بىلەن مېن شۇچاققا چامىدىڭ بۇندەي اشلەرى بار اىكەن دىدەن
خەبەر سىز يۈرگەن ئىمىز گە ھەيران قالامەن

ھەيران قالشقا اۈرن يوق! - دىدى اۈستائەلەيم! - سىز كۈ
ياقتا كىرپ اشلەي باشلاڭۇز ئەمما مېن يىگىرمە يىللەپ شۇنىڭ اۈيىدە
قالىپ سىرە ھەم چامىدىڭ ايچىدە گىگە تۈشۈنەنەنە ايدىم ۋە ھەمىشە
كۈزىمگە دىملەنگەن قاراڭغۇ اۈرە دىك قورقۇنچ كۈرىنەر ايدى! دىدى ۋە بىر آز
تۇختاپ آلاچ بىرنەرسە تاپقاندىك ھەركەت ياسادى، بۈگە پەلەرنىڭ باش
غامىلى ئەلبەتتە چامى بولسا ھەم لىكىن بۇندە اۈنىڭ باشقا يار دەمچىلەرى
ھەم بار كۈرىنەر، يادىڭىزدا بارمى كۈپىنچە چاخچا پىخان كۈزىك بىرىگىت
اشخانە مۇزگە اۈنى سوراپ بارا ايدى.

بىلەمەن بۈگۈندە ھەم چامى بىلەن سىر موغامەلە، آتتى سادىق بولۇپ
سىزنىڭ قوشنىڭىز اىيەسىمى؟

آتاڭىز ھەم ھەت ئەنە شىرىگىت بىلەن اۈنىڭ آناسى بولاشدە چامىدىڭ
ايڭ اشانچىك ياردەمچىلەرى بولسا كىرەككى اول اىكى يىلدەن بېرى.
شوق شۇنمىنىكىگە ھەمىشە قاتناپ قالغان ئىدى سادىقلار اۈز اۈقائىلارنى ھەم
اۈتقۇزالمىغان خالە ۋە قىر ئىكەنە ياشاپ يىل سايىن مىنگەن آفراتىر لىرەمىدەن
ساتىپ تىرىكلىك قىلار ايدىلەر. بىرىچە بولدى بىردەن سوآلب قالدىلار
ۋە سادىق اۈيىلەن ھەم قويدى مېن ھايتار بىچارە يولىنى تاپىپ آلدىيا
دىب يۈر ارايدىم ايدى بىلەم سادىقنى اۈيىلەن نىرگۈچى ھەم شۇر چامى
اىكەن دىدى ۋە آتابىكەن سورادى، سىز ھەنە چامىدىڭ قوشنىمىكىدەن
چىقىپ كىتكەنلىگىنى سوزلاپ ايدىڭىزمى؟ - آتابىكەن تەسدىق اشارەسىنى
بىرگەچ نىگەدە بىر ئىنتىك قويدى. ھەقىقەتەن اۈستائەلەيمىڭ بىر
كىيىنگى سوراغى اۈنى ئىنتىكتىرەردىك ايدى. اۈتكەن كۈنلەرىنى زەھەر

بىلەن بولغۇلۇپ كېلىگەن بىر مۇددەت دوشمانىگە قالىسى يۈسۈن بىلەن جاۋاب
تاپتۇرۇش يوللارنىڭ بىرلىشىپ تۇرغان ھالدا بوسەۋال بېرىلىپ ھامدا بىلەن
باياغى اوچراشتىشىنى ئۈنىگە خاتىرلەتقان ۋە ئايدى ھەم كۈلۈپ قارامىغان
بەختىگە لەعنەت اۋۇتقان ئايدى. ئۇل ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھەيئەتىنى دەلىل
تە ھەلىكە ئاستىدا بولغانلىقىنى ۋە بۇ تە ھەلىكەنىڭ ئۆتكەندە گىلەرىگە قاراغاندا
تە مامەن باشقاچا بىر دەۋىدە بولۇشىنى ئاڭلار ئايدى.

اوستا ھەلىم ئاشخانە غە بارب ئاش تېلىش ھەرىكەتىگە توشكەن ئايدى.
ئاتايىك نىڭ تۈسەندەن كېتىش ھەرىكەتىگە توشۇپ قالغانىنى كۆرىپ:
بىك، شۇنچە ئۆلتۈرگەننىڭ قاتارىدا يەنە يارىم سائەت كە تە ھەمما
قۇلغا ئۆتۈشنى يېپ يولغا توشۇش مەنە مېن سەۋىيىنى ھەم باسسام. دېدى
ئاتايىك قاتىب ئۆلتۈرۈمەدى ۋە خاۋلىنىڭ ئۆرتە سىيەن تۈرۈپ ئۆز
غە ئۆتۈپتۇ.

رەھمەت اوستا، مېن بۈگۈن ئاشغۇچ يۈرۈپ ئۆتۈپتۇ جۈناب كېتكەن
يۈكەرنىڭ كېتىدەن يېتەن ئالماسام بولمايدۇ.
ئاشنى تاشلاپ كېتىشەن ئۆزى ھەم بولما مەن، قىزقاچىدە گەن قىزىق بىرگە
چىدەي ئاڭدۇر!

ئۆلتۈرۈش ئۆلتۈرۈش مەھمان! - دېدى اوستا نەرسى، - ئاشكە سەۋىي
باسىدۇ. ئۆتۈپتۇ!

- مېن اوستانىڭ ئاشىنى بىر نەچچە مەرتىبە يېپ ياتقانم يوق، غە گەر
سارددا گەرچىك ئامان بولسا ھەر ئون بېلىش كۈندە بىر كېلىپ اوستانىڭ
جانىغا ھەم تېگە مەن! - دېدى ئاتايىك ۋە باقچاغا قاراپ يۈرۈپ بېرىدۇ.
اوستا ھەلىم ئاشخا سەۋىي باسۇش بىلەن ئاۋارە ئايدى.

مېن سىزنى زورلا مەھمەت لېكىن يول اوستىدا قارىغۇز ئۆتۈپ قالسا
ئۆزگۈدەن ئۆتۈپتۇ!

ئاتايىك مەيداندا ئۆتۈپتۇ سۈپىرىپ ئۆتۈپتۇ مەيداننىڭ غەرىپىگە
ھەربىي ئۆتۈپتۇ بىر باش كۈتۈپتۇ مۇرغ قاراپ تۇرۇپتۇ. مۇندەن
ئۆتۈپتۇ ھەربىي بارمىدۇ، يوقمى لېكىن ئۇل بۇ تامغا قاراماسدان ئۆتۈپتۇ
ئۆتۈپتۇ بىلەن مەشغۇل ئايدى، ئۇل ئۆتۈپتۇ بولغان ئۆتۈپتۇ ئۆتۈپتۇ
قاراپ يېتەكلىدى باشلاغاندا ھەلىكى قاراپ تۇرغان باش ھەم ئۆتۈپتۇ قۇيغا

توشب يوقالدى اول آتيني خاوسى نك اورتا سىغا قانتارب قويپ آ يوانداغى
خورچن ده پوستونىنى آكلار ايكەن اوستا نەرنى بىلەن حەيرلاشدى. آتنى
سەيشى يىتە كلە گەنى حالده اوستاعە لىم آتابىكىنى كوچە گە چە ازاتب چىقاي
دە اونك قولتوغىدان آلب آتكە مندىرەر ايكەن اوپكە لەش آھەنگىدە دىدى:
آشنى تاشلاب كىتكە نىگىزنى اونوتماك بىك!
آتابىك نىگەرگە اولتورب آلتاچ سورادى:

خەنە نە بولدىگرمى؟

نىگە خەنە بولان، ئەمما يولدا آچىق قالىشكز اوچون سىزگە
آچىنا ياتىمەن.

تە يىزار آشنى تاشلاب كىتب، يولدا آچىققدان قىنالىشمنى اوزم ھەم
توشىنب تورىمەن اوستا! دىدى آتابىك دە، بىراق ئويە كە شىلەر بىلەن
ئەندىجاندا بولكونگە اوچراشش اوچون دە عدە لەشكەن ايدىم اولەرگە يىتب
آلب يول حەرواجاتلارى اوچون بر آزا قچا بىر ماسام يەنى اوز راحە تمنى
كوزلەب سىزنى آشگىزنى كوتب قالسام بىش كىشىنى كورە بىلە تورب آچ
قولغان بولامەن!

اوستاعە لىم آتنك جىلانيدان قولىنى آلب سورادى:

ئەندىجان اوتكەن كىزلەر يىگىزدە يول اوستىدەن كىرپ تورشكە دە عدە
بىرە سىزمى؟

بولماسا چى! دىدى آتابىك، شوان بىش كونك ايچىدە سەككىز
تېپكى ئەنلە سەدەن لائەقەل امكى كورە يىغىب، قويگىز، يادگىزوان چىقارماگىز!
يادىمدا بار، خاتىرچە مع بولگىز!

خەير، خوش!

ياخشى قال، سەيشى

سەمەن يورغا يولگە توشىدى، چاولغا عادەتدەن تاشقارى بىر امكى قايتا
كىلپ نوشكەن ئە چىچى تامچى زەربى بىلەن بر آندە كوز دەن غامب بولب
كىتىدى. آتابىكىنى اوزاقلاتب اوستاعە لىم اوپكە كرگەن ھەم ايدى جەننەت
آپانك ايشىكى آچىلدى. دە سادق آت يىتە كلەگەن حالده چىق بىلدى
اول آتقا مېنەر ايكەن ايشك ايچىدەن كورنگەن حامد. تىزراق! دىگەن
ئەمەرنى بىردى سادق ھەم آتابىك ايزىچە آتيني ھايدىلپ يوباردى...

اوستا عەلىم آتابېنى كوزە تې كېلپ آيوان پېشانە سېگە اولتورار ايكەن -
تە بېجەتې جودە قىزق يىگت - دە! دىب قويدى.
اوستا فەرفى سوراڧى.

بويىگت بېلەن قانداي آشتالېغىز بار.
مېن سىزگە اوزاغى پېلى بويىگت نىڭ حامد نىڭ دارباز اسسېدە آداسىب
يورگە نىلېگېنى دە مېن بېلەن بىرگە خادىغا كېلپ بىر كۈن ياتىپ كېتكە نىلېگېنى
سوزلاپ ايدىم شېكىلك؟

- ھە ھە ھەلى اوشە يىگت شرمى؟
شۇ - شۇندەن بېرى ھەر بىر مەرغىلان كېلگە نىدە دە شۇ نەدىجان
اوتكە نىدە مەن نىڭ آلدىغا كىرمە سەن كېتمەيدىر - اوزى جودە آغز دە قىللىك
يىگت بۇنىڭ اوستىگە قىزق تە بېجەتې ھەم بار! - دېدى.
تۇزىغى قاناقا؟ - دىب سوراڧى اوستا فەرفى.

جودە قىزق! - دېدى اوستا دە كېچەگى واقىجەنى سوزلاپ چىقىدى! -
كېچە ايرتەلەپ شە ھەرنى بىر ئەيلەنەپ كېلەن دىب چىقىپ كېتكەن دە
توشلىك آشكە يېتىپ كېلىش اوچۇن دە غەدە ھەم بېرگەن ايدى. مېن دە غەدە دە قىتقا
آشنى دە مەلەپ اولتۇرىمەن - اولتۇرىمەن سىرە كېلسەچى! نىھايەت سۇزدەن سەل
اىلگەرى ياق كېلپ تورغان ايدى سورا سام، خوجا مەغازىنى تونەپ قالدىم
دېدىر كوزى اوقۇمىز لىقدان بىر قارىچ اىچىگە توشىپ كېتىدۇ، جودە ھەم
تە بېجەتې قىزق يىگت!

ياخشى يىگت ايكەن! - دىب قويدى اوستا فەرفى.
آشنى يىب بولغانلار بىدا اداق بويى قىلدان جومە تاروشى كېلە باشلاغان
ايدى شۇنىڭ اوچۇن چاى اىچىپ اولتۇرىشكە توغرى كېلمەي اوستا فەرفى
اوستا عەلىم ئاىلگەرى ياق ناماز جومەگە قوزغالىدى دە اىشكەنەن.
چىقىشى بېلەن اوز اويىدەن كېلە ياتقاندىك كۈرنگەن حامدگە اوچىراشنى دەيدى.
ھە - اوستا فەرفى، بە ھەي؟ - دېدى حامد.

اوستا عەلىم نىكىگە كېلگەن ايدىم.
بولماسا زىياىت قىزق ايكەن - دە!
قولىق! - دېدى كۆلپ اوستا فەرفى! - اوستا عەلىم اوز اويىگە دوكان
تورغان ايكەن! گېلەلەپ يورماسىن، دىب قاتىجەگە كېلگەن ايدىم
شۇنداقتى دىب قويدى حامد - بىرگەلەش كېتە باشلايدىلار.

بولماسا اوستا عەلىم اوز اويىگە دوكان قورىيدۇر دېگىچى!
دوكان قورىيدۇر.

ئەرواح پىرى بىرمە سەدەن. ئە؟
قشدا ئەرواح پىرى قىلب بىرماقچى! دېدى اوستا نەرسى، يەنە
بىر نىچە دە قىقاغا آرادان سوز كىسىلب قالدى.
آش قىلب بىرگە نەدر؟
ئەلبەتتە!

باشقا مەھمانى ھەم بارامىكەنمى؟ دىب سوراپ قومىدى حامدا، اوستا نەرسى
آتابىك نىڭ حامدا بىلەن اوچراشغانىنى خاتىرلاغان ايدى.
تاشكەندەك بىر ساددا گەرمەھمانى ھەم بارامىكەن. دېدى مەسجىدگە
ياقتلاشپ قالغان ايدىلەر حامدا يەنە نىمەنىدەر سوراماقچى بولسا ھەم اوستا
خەرسى شاشپ مەسجىدگە بورلىدى.

- ۱۲ -

رەقىب اىزىدەن.

اون آلتى ارىتتى كونلك آى آن بولت اىچىدەن قوتاسلانىب كورمىنەر
ايدى ھەممە خوتەن نامازىگە كىرپ كىتكەن، كوچە لەر سىر قولىغاندىك
تىنچ ايدى. كوچە نىڭ بو تىنچ پەيتىدەن فامىدالانغان كەبى اوستا عەلىم نىڭ
ايشىگى يانىغا كىلپ توختانغان كەسەن نىڭ كەم اىكەنلىگىنى بىلىش اوچۇن آى
يارقىلىغىغا قارشى توشكەن بوغات ھەلەل بىرەر ايدى. بوغات پەنەسىدە
دە ايشىك ھەلقەسىدە قادالب بىر مۇنچە دەقت نىمەنىدەر كوتب تورغان بو
كىشى نىھايەت ئەدە يىلەب گىنە ايشىكنى آچىپ اوزىنى يولەككە آلدى تاغىن
ئەنچە گىنە ايشىكنىڭ اىچىكەرىگى قىسمىدا تورغاچ آچىشىداغى احتىيات بىلەن
ايشىكنى ياپىدى.

آى يارقىلىغى اوچ بورچەك رەولىشىدە يولەككە توشپ تورار ايدى.
بونامە علوم كەسە آياق اوچى بىلەن يۈرپ كىلدى. دەمورالاب آيوانغا
قارادى آيواننىڭ تاقچاسىدە شەھەم يانب سەلىغى اوردن يازىش بىلەن
آدارە ايدى. نامە علوم كەسە يولەكنىڭ قارانغى قىسمىغا اوزىنى آب كوزىنى

سەيفىدەن اوزماي تورا باشلادى. سەيفى اوزىنى توشىپ بولغانلار سوك
آوانىڭ پىشانە سىدە بازىب ياتقان دە ستورخان وە لەگە نىنى كوتەرب
خوجىگە كەردى. يولە كەلگەن مەجھول كەرسە گوياشونى كوتىپ تۇرغاندىك
آياغ اۋچىنى آندا. سانداتاشلاپ اوزىنى مەيدان اچىگە آلدى...

بەرگى توكىلپ قورق شاخلارى بىلەن قالغان مەيدان اچى تومەنلىك
آيدىن، مەجھول كىشى يوزىنى آيدىغا بىرپ ھەرابە اوى آستىدا قالداب
تۇرغانلىقدان ارنىڭ كەم ايكە نلىگىنى تانىش آسان ايدى. بوشەلە مەزە دە زولم
دەيدە يوز ايكى سوكىنى كۈرە شكە ھازىرلانغان بىرگىت ايدى...

آتابىك ھەرابە اوى دىۋارى ياندا سوك چىكەلگى بىر اعتىبار بىلەن
اچىكەرىگە تولاق سالماقتا ايدى. اچىكەرىدەن اوتىن يارب ارجاققاۋات
قالاش ھەرەكەتلەرى ايشىتىلەر گاھى خاتىن كىشى نىڭ تاۋىشى ھەم كىلپ
قۇيار ايدى. اول بىر ايكى قايتا آھستە آدمىلار بىلەن ھەرابە اويلەرنىڭ
اوباشى بىلەن بوباشىغا بارب كەلدى يەنى اچىكەرىگە آشب توشمەك
اۋچون تولايلاق اۋرىن چاغلار ايدى. ھەرابە غىمارەتلەرنىڭ اورتا بىر
يېرىدەلگى رەخنەدەن آشب توشش تولايلاق بولغانى اۋچون شونىڭ آستىغا
شومشە يىپ اۋلتۇردى. اۋلتۇرىشى ھامانا قايتىداندۇر آياق تاۋىشى ايشىكەندىك
بولدى دە سىككىنە اۋلتۇرگەن جايىغا يىرگە سىگەندىك قىلپ مياتىب
آلدى آياق تاۋىشى توختاپ نەرىگى ياتقان اۋستاعەلىمنىڭ تاۋىشى كەلدى.
اۋستاعەلىمنىڭ خونتەندەن قايتىپ كەلگەنلىگىنى آڭلادى رە اۋنىڭ مەيدانگە
كىرىش اھتىمالى بولغانلىقدان شوكۇيى ياتا بىردى.

و، قىت جودە سىكەن ھەرەكەت قىلار ايدى اول اۋزىنىڭ ھەر بىر يۈرەك
تېپىشىنى ساناغاندىك اۋتكۈزەرايدى گۈزنىڭ ياقىمىز شامالى اۋىپكەنى
قىچىتىپ يوتالنى قىستاتار اول چالغانچا ياتقان كۈيى آغزىنى اورامىرلاپ
كۈمەك كۈتكەن كەبى كۈككە گۈزىنى تىككەن ايدى.

آرادان بىر. بىر يارم ساعەتلەر چاماسى وە قىت اۋتۇپ كەتتى تىۋەرەك دەن
جەننەت قوشلارنىڭ بىر نچى تاۋىشى قىچىرىپ اۋرتىدى شوكىزدە ھەرابە
ھاۋى تامانىدىن بىر نچە آياق تاشلارنى ايشىتتى. دە اول اۋرىدەن
تۈرپ تولاق سالىشما مەجبۇر بولدى بىر مۇنچە وە قىت آڭلاشماغان سوزلاشش
تاۋىشلارنى كىلپ تۈرگەچ دەرىچەنىڭ غىيىق يىتىپ اچىلىشىدىن سوك بو

تادىشلار يەنە ھەم ازاقتلاشدىلار آتابىك دىوارغا ئىتلىدى ۋە سىكىنگىنە
يوقارىغا كۆتۈرلدى يوزق اوينىڭ دەرىچە سىدەن نەرىگى قاتارداغى آيوان
دە اوندەگى اوچاققا يانپ تورغان اوت كۆرۈندى ئەمما آچقىنىنا بولپ
اوى ايچىدەن كىشىلەر تادىشى كىلەر ايدى اول اومارلما سىلق ايتىپ دىوار
اوستىگە مەندى ۋە آسانغىنا ھەرابە اوى ايچىگە اوزىنى آلدى چۈنكى اوى
تامى اوپىرىلىپ آستىغا باسقانلىقدان اوينىڭ سەھنى جودە ھەم يۈزە ايدى.
ئەدەيلەپ اوچ تورت آدىم باسدى - دە اوينىڭ يوزق دەرىچە سى يانىغا
كىلىپ توختادى ۋە مورالە يىقىنا خاۋلى يۈزىگە قارادى. قارشىداغى اوينىڭ
ھەر ايكى دەرىچە سى ھەم ياپق ئەمما ترقىشلارمىدان شەمەم يارقىلىغى
كۆرىنەر ۋە باياغىغا قاراغاندا سىكىنراق بىر تادىش دە غولغۇر - غولغۇر سوزلاشش
الشتىلەر ايدى. آرادان اون بىش دە قىقا چاماسى فورسەت اوتىپ تادىشلار
بىر آرزى قارىلاشپ كىلمە كىكە باشلادى. بۇ آرادا اومىدەن قولغا ئالەگەن اوشلەگەن
برخاتون چىقدى - دە قازاندان لەگەنگە بىر نەرسەنى كۈتەرە بىردى. آتا
مىك گۇيا شۇنى كۈتۈپ تورغاندىك اوزاق بىر تىن آلدى ۋە اوزىنى چىتكە
بوردى. خاتون لەگەن بىلەن اويگە كىرىپ كىتكەچ ايچىدەن تاقىغان ھەنجە
رىنى قىندەن سوغۇرۇپ آلدى - دە دەمىنى آيدىغا سالىپ باقتى ۋە ھەنجەرىنىڭ
اۋچىنى يانباشىدان آرقاسىغا اوتقۇزىپ اوشلادى يەنە اوينى كۈتۈپ توختادى.
خاتون يەنە چىققان ۋە تاباقلارغا شوربا سۈزە باشلاغان ايدى اويگە بىر ايكى
قاتاب سوزلىگەن شوربا لارنى تاشپ بىترگەچ اوينىڭ ايشىگىنى بىكلەدى - دە
كىرىپ كىتەلى.

آتابىك خاۋلىنىڭ اورتاسىغا، توت باغچىنىڭ يانىغا كىلىپ توختاغان ۋە
نۈندە كىشى يوقمى، دىب آلا نىغلار ايدى. اول بىر توغرىدا بىر قەناعت
ھاسىل ايتكەچ بىتە - بىتە باسپ كىشىلىك. اوينىڭ يۈلەك تامانداغى دەرىچە سى
يانىغا يىتەدى ۋە اوزىنى سوك چىكەدە احتىياتلاپ دەرىچە آستىغا اولتۇردى.
اولتۇرىشى ھامانا دىماغىغا ايچكۈلك بىلەن شوربا ايسى كىلىپ اوردى.
ادىدە گىلەرنىڭ سوزلەرىنى گىنە ايمەس ھەتتا تاماق چاينا شلارنى ھەم
الشتىشە بولار ايدى ايچكەرىدەن كىمىر بىرەشەپ - شەپ ايت چايناپ.
دىرايدى.

- ايندى مىنگە بىرمە سادىق مەرتەل پالوانغا بىرەوير!

- آتايىك بول تاشنىڭ كىمىكى بولغانلىقىنى بىلگەن ايدى.
- ھەدىب مىنگە بىرە بىرە سە ئلەرمى، آر لاتىب جەننەت آپامگە ئە
بىر ب قولى، خا خا خا!

- بىزنىڭ كەمپىرگە بىرسەڭ قايتارماسدان ايچە بىرە در!
- بىرسە ايچە بىرە مەن، قىخ... اوزىم خاتىن بولسام ھەم مۇتەل پالوانلارنىڭ
اۋىسىنى قاچىرامەن، قىخ...

. بوسىزدەن سولداي ايچىنى كۈچلەك بىر كۈلگى تاشنى تاپلادى. كۈلگى
ياسالغۇچ يەنە سوز باشلاندى:

- سايىندى شۇنى ايچە سىز، حامىد ئەكە!
- يوق سادىق باي اىنىم، مېن جۈدە ھەم بولۇپ قالدىم، اوزى ھەم جۈدە كۈچلەك
چىققان ايكەن.

- ايچمە سە ئىز قولىمايمەن، نىكىن...!

- مۇتەل پالوانگە بىر! سىز آلگىچى شۇنى!

- آتق ايچمە ئىسىز مى كۈمىش آپامنىڭ سە لامە تىلىگىگە ھەم ايچمە ئىسىز مى؟؟

بوسوزنى ايشىتكەن آتايىك احتىيار سىز اورنىدەن تورۇپ كىيىتىلدى

جەننەت آپانىڭ خى خى خى قىلىپ كۈلگەن تاشنى ايشىتىلدى

آراغانازك بىر اسمنى كىيىتۈرۈپ سالماساڭ خۇدا خەلقى ايچمە س ايدىم.

قانى بولماسا بىرچى، كۈمىش آپانىڭ سە لامە تىلىگى ھەممەدەن ھەم مىنگە
كېرە كەدر!

خا خا خا نازك جايدان اوشلە دىمى؟

آتايىك بوسوزلەرنى ايشىتەر ايكەن زورغا - زورغا اوزىنى دەرىچەگە

ھوجۇم قىلىش دان باسب قالغان ايدى آرادا بىر مۇنچە مەيدە سوزلەر سوز -

لەنگەچ كىتىدۇراۋىف ف دىب يوبارغانى ايشىتىلدى.

تاغىن نىمە بولدى. حامىد ئەكە؟

بوكۈنگى گەپ جۈدە ھەم مىنى چۈچىتىپ قويدى. دە سادىقباي!

مەنىڭ گەپىمگە نىمە اوچۇن اشانمە ئىز ئە خىر! يۈزمەرتەبە سىزگە

ئەيتىپ ياتىمەنكۇ، ھەممە سانسى دىربازەدەن چىقاردىم، تاغىن قازچا غاچا آوقاسىدان

بارىپ تاكار وانلەرگە قوشىلىپ كىتكۈنچە كۈتتىم سۈڭۈرە

قايتىپ كىلدىم، دىب

ئەگەر اوشە كىتىشى بولسا بۈگۈن خۇددە قۇقالغا بارىپ يېتىكەن!
ايى سەن بىلمەيسەن اوكە!

ئىكەن مەن ئەگەر قالسا بولاشدە ھېچ بىر قورقا تۇرغان گەپ يوق، اوستا
بىلەن تانىشلىغى بولسا اۇنىڭ اوسىگە مەھمان بولغاندىن ساودا گەرچىلىگى
بولسا مەرغىلانغا كىلگەندە ئەخىر كىتىپ تۇرغانداغى سۈزىنى اوز قۇلاغىز
بىلەن اىشتىڭىز كۈ!

بۇ مۇلاھەزەنىڭ تۈز كىچىك بىراق مېن بىلەن آچىچىلاشغان بىر كىشىنىكىدە
مەھمان بولىشى باشنى قاتتىرا در؛ تاغنى سىز لەرنىڭ خاۋلىلار كىزىامىدا...
ئەگەر سىز كىزدەن بولسا ئەمەلىيەتنىڭ خەبەرى بولسا اول ۋاقىتدا قورقسا كىز
ھەم آرزىدۇر. ئەمما مېنىگە قالسا ئۇ خۇمبەر راتابىكىنى ئەپتە درم مەرغىلاندا
خالتۇنى بارلىغىنى ھەم اولۇتۇپ يوبارغاندىن، اويلايمەن.

مەننىڭ بۇ سىر رەزىنى سىزدەن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. غۇمەرى بىك بىلەن
بىر ئازنەرى. بىرى بولۇپ قالغان ايدىك ھايتاۋر تاغنى آراسى آچىپ يوبار دۇق.
اونداق بولسا تاغنى تىمە دەن قورقاسىز؟

مېن اۇنىڭ تاشكەند كىتىشىنى كۈز بويىشى اوچۇن بولغان ھىلەسى،
دەپ قورقامەن.

- ھەير، كىتمە گەن ھەم بولسۇن؛ اول ھالدا اوز كىز ئەيتكەندىك قىلىپ،
تۈپتە توغرى ايرتە گەسەلىم شەرىبە تدارنىڭ آلدىغا بارامەن. دە اۇغلىڭنى
مىززا كەدرىم ئەكەننىڭ اىلگەرىگى تاشكەندىك كويادى اولدىردى، مېن اوز كىزىم
بىلەن كوردۇم، دىمەن. ئەنە اوندەن سوڭ خۇمسانىڭ ھالىغا مايىمۇنلار
يىغلاسن! ئەگەر اول، سىز كىزىنى بىلگەن بولغاندا ھەم ئەللە قاچان كىلە تۈرگەن
اشكە تۈشىنىپ آلب مەرغىلاندىن درمىنى ھادە قىلدى، دىسە كىزچى!!
قۇم، سادىقنىڭ گەپى جۈيەك. دەپ قويدى ھەننەت آيا، آتابىك بۇ سۈز
دە ھىشە تىدە تىترەپ كىتكەن ايدى.

سادىق دارام ايتىدى.

ايتىدى اشنىڭ بۇلادرغانىنى اويلاش كىرەك سىزنىڭ قورقا نلىغىڭىزنى
كۈرۈپ مەنە مۇتەل پالۋان ھەم اۇخلاي باشلايدۇ!
اۇخلاغانم يىيۇق ھىز دارگدان قويچى!
مۇتەل باي اورتاق!- دىدى ھامدا،- بىز بىرەننىڭ ياخشىلىغىنى اولۇتۇت.

تورغان كيشى ايمە سىزاۋر تاغلىز سادقباي مېن بىلەن بىر گەلە شەب كە مەك كورمەدى
ئەدەلى خۇدا قالا بىرسە مېن اونى اۋىلە ئىتىپ قويدىم.. مېن بىرە بىلەن
آشناچىلىق قىلىسام ھەتتا اۋىلەن جانمىنى ھەم آيا ماى كوڭلىنى آماققا
تېرىشە مەن.

سادق:

- مۈتەلپاي سىزنى اۋىلەن ياخشى بىلەدر، ھامد ئەكە! سىزنىڭ قانداي
خىزمەتلىرى بارلىقىغا ھەم قانغان.. ئەمما اونىڭ سىزدەن بىر التىماسى بار
ايكەن.

ھامد:

- نېمە التىماسلىرى بار، مۈتەلپاي؟

مۈتەل (سەرخوش)

- تېتە يىپەر مەتەدەن اوچ- تورت تەنگە قىققەرز لارم بار ايدى.

ھامد ئەكە!

ھامد:

آشناق دېگەن اوچ- تورت تەنگە بىلەن باغلانا آلماسىدەر، مۈتەلپاي
مېن سىزگە ھەلى ئەيتىپ قويدىم: مەننىڭ آشنايىغىم آشنادان جاننى ھەم آيا ما
سلىق بىلەن بولادراوچ- تورت تەنگە ايمەس موخاج بولساڭز اۋىتتۇز قىرقتە بىرگە
ھەم سوراي بىرىڭ.

جەننەت آيا:

- ايلامى ھامدباي موراد مەقسۇدلىغا يېتىش، قىخ آشنا آغايىنىدەن دۇنيا

آيا ماسىدەر!

بىر آزدەقت تەنگە تارشى ايشىتلىق تورغاچ ھامدنىڭ آوازى كېلىدى.

- مەنە مۈتەل پالوان، ھازىرگە آز بولسا ھەم شۇنى آلب تور ارسىز ئەمما
خىزمەت ھەققىز اۋىز يولىغا بولادىر.

سەرخوش.

رەھمەت ھامد ئەكە، سىز جىھاننى آيا ماساڭز مەن ھەم يوللىرىڭىزگە

باشمىنى تەككىم، جەمىشەننىڭ ئەدرايى!

سادق:

— بىزنىڭ مۈتەئىيەتلىرىمىز قورقۇنۇش ئىچىدە.

ھامىد:

— دەستۇرخانىنى بېغىشتىرىپ ئالغۇچى، جەننەت ئاپا!

لەگەن تاۋاقتىڭ بىر بىرلىشىگە تىگەن تاۋىشى ئىشلىتىلىپ ئاتا بىك دىزىنى
آھىستە گىنە يۈرلەككە ئالدى اوچاق باشىدا بىرلىكى دە قىچا چاماسى تاۋاق
قاشق دە ئايان تاۋىشى ئىشلىتىلىپ تورغاچ جەننەت ئاپا خاۋلىغا توشىپ كىلدى
دە قوللىداغى دەستۇرخانىنى توتۇشقا ئاستىغا قاتىپ كىتەدى ئاتا بىك قايتىپ كىلىپ
دە رىجە ئاستىغا اولتۇرگەن ھەم ئايدى ھامىدنىڭ شۇ سۆزىنى ئىشلىتىپ قالدى.
— ئىشكىڭ زەنجىرىگە بىر قاراپ كىلگۇچى ئىمان تاپكۇر جەننەت ئاپا!
سادىق:

— قورققۇنۇش دەستۇرخانىنىڭ ئىشكىنى دىزىم زەنجىر لەگەنمەن!

ھامىد:

— سەن ھەلى ياشىسەن، ئىم سادىق ئاپا! سىز چىقا بىرگە جەننەت ئاپا
ئاتا بىك اوچۇن دەتتە ئارتقۇتەنگە دە قورققۇنۇش ئايدى. ھەراپە ئويگە باراي
دلىسە جەننەت ئاپانىڭ كۆرۈپ قالغىنى ئاتى ئايدى. ئىشكىنى ئاجىپ چىقىپ
كىتەدى دلىسە ئولتۇرىشنىڭ مەقسەدى ھەلى ئاچماغان بولۇپ مەشەققەتتى
شامالغا كىتەر ئايدى. جاننى خەلقنىڭ ئىچىگە تىۋەرەگىگە ئالغانلىقى دە
يۈرلەككە دەن نەزىر ئاقىدە ئولتۇرغانلىقىنىڭ دىۋارىگە سۇياغلىق تۈرگەن زەنجىرگە
كۆزى توشىدى زەنجىرنىڭ ئاستىغا ياشىرىنىش جۈدە ھەم خەلق ئايدى
ئىسە دە ئىمما ئولتۇرىشنىڭ مەقسەدىغا قانداق كىتىش دىندەن ھەم خەتەرلىك
ئايدى سىرقاش بولماقلىسا اوچ دۈشەنگە بەراپەر ھۇجۇم قىلىشنى. بىلىنىگە
ئالب تويدى ئايدى ئىشكى ئاچىلا باشلاغاندا زەنجىرنىڭ ئاستىغا كىرىپ ئالغان
ئايدى ئۆزىنى ئىچىغا غلىق سىقىپ غۇجىنىڭ ئالغان بولسا ھەممە ئىمما بىر قاراش
بىلەن زەنجىر ئاستىدا كىشى بارلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قىيىن ئىمەن ئايدى.
زەنجىر ئاستىدا ھەنجىرىنى قىسمىلاپ گۇيا سىچقاننى پايلاغان مۇشۇ كىدىك
ھۇجۇمگە ھاررەلەنەن ياتار ئايدى.

جەننەت ئاپا يۈرلەككە تامان يۈرۈپ كىلدى. دە زەنجىر ئاستىدا غىنىنى
پايقاماي يۈرلەككە بۆرلەدى. ئاپىدىن ئىشكىنىڭ زەنجىرلىكى ئاتى كۆرىنىپ
تورار ئايدى شۇنىڭ اوچۇن ئىشكى يانغا بارىپ اولتۇرماي يۈرلەكنىڭ يارمىدىن

ياپق بولار شونىڭ اوچون بىرەرتە داربازە باغنى قولغا ئال ب قويمىغانىمىز
ئەلبەتتە كىرەك...

سادق:

ياخشى مەسلەھەت: قوتىدارنىكىگە قاناقا قىلىپ توشەمىز؟

حامد:

- مەسئەلەنىڭ بويىغاغىنى ھەم اويلاشىمىز كىرەك، كىمەن، ھەلى!

سادق:

- ايكى ياخشىسى داربازەسىدەن كىرىش!

موتەل:

داربازەسىدەن كىرىپ بولماسا قامىدان آشب توشەمىز!

سادق:

- خاخا، بەلى موتەل تورەم!

موتەل:

- كولىشىڭنى بىجا قىلما، ھىزىمەت كەرىم! سەن ھەلى دونياغا كىلىپ نىمەنى

كوردىڭ سەنگە كۆش توش قالدۇ! بىر باش دونياغا كىلىپ نىمە لەرنى كۆرمىدى

ئە؟ بىر ئاقاڭنى قاچىرىق ئىشلەرنى ايتىدى قىلىپ تورىتى، دىيىپ اويلا يەنەمى؟

ئىيىخە... موتەل ئەكەڭ نىمە لەرنى قىلمايدۇ؟! خاخا... مۇسلمانىمەن

آتاكىڭ ئەروايسى، حامد ئەكە! - بىر كۈنى جانكىلىدى باي ھەسرەتىنى قىلىپ

ھەتەم تورەنىڭ اوغلىنى ياخشى كۆرگە نلىگىنى دىدارىگە تويالماي بىسەر

بولغانىنى ھەرز قىلىپ قالدۇكى؟ يانمدا قەلەندەر پالوان بار ايدى

جانكىلىدىگە. بولماسا اون آقتە (۰) بىر بىزگە بىز قەلەندەر بىلەن بىرگە دۈندۈچا

گىنى مۇھەببەت قىلىپ بىرەيلىك، دىدىم. جانكىلىدى اولۇ تورغان ايكەن قۇلاق

قاماي خۇب، دىيدى. بىز قەلەندەر بىلەن تورىنى بىارم قىلدى. دە ھاتەم

تورەنىڭ ھاولىسىگە كىلدى. اشنىڭ ايتىنى جوبىلاپ قاراساق جودە

كەشەل، دىوار - تاش ھەمىن! آشب توششنىڭ سىرە ارنىقارى يوق!

بواشكەلنى كۆرگەن قەلەندەرنىڭ تار بوزى قولتوغىدان توشىپ "بىش آقتەنى

قايتارش اودال كۆ؟" دىيدى. اوزىنىڭ سەل شۇنقا كىلىپ كەيىم بەلەنراق

ايدى ھەنچە رەجەمنى قىندان سوغۇرۇپ آلدىم. دە توغرى ھاتەم تورەنىڭ

داربازەسىغا بارىپ چاقىرا باشلادىم — بواشمەن جان - پانى

چىقىپ كىتكەن قەلەندەر يانغا كىلىپ تورىتە باشلايدى "ھاي موتەل سەنگە

(۰) آق قەنگە

نیمە بولدى؟ "مىن حاتم تورەنىڭ چاقىرا يېرى" تاوشىڭنى چىقارما، خاتۇنغا
 اوخشاغان يىگىت! "دېدىم. قەلەندە رىيانىمدا تورالمادى مىنى پالغوز قالدېرىپ
 اورە قاچىدى. بىر ۋەقتە ھەلىكى حاتم تورە داربازە آرتاسىغا كېلىپ
 "كەم" دېدى. مىن تارشىمغا شاشىلىشقان توس يېرىپ "مىن - مىن آچىك تىز
 راق!" دېدىم بېچارە گۈل تورە داربازەنى آچىپ يوبارىشى بارمى لې ايتىپ اوزمنى
 اىچكەرىگە آلدەم ۋە حاتم تورەنى قوليدان اوشلاپ خارلىگە باشلادەم بېچارە
 ايندى مىنى تانىغان ئەزراغمىڭ بوزر قلىغىنى ھەم پايقاغان ايدى. كىكرە گىگە
 ھە نەجەرمىنى تىرەپ: جانگەن اومىدك بارمى، يوقمى نا انسان! دېدىم جودە تىلى
 شىشپ قالغان ايدى حومسانك "بادور بادور" دېپ غولدىلۇپ جاراپ بىرە دى...
 "بىر بېچارە اوغلنىڭنى دېپ كۆكرە گىنى زە ھكە يېرىپ ياتسەن - دە سىن تىنچىنە اوغلنىڭنىڭ
 آلب يات!... قانى اوغلنىڭ ياتقان جايىنى كۆرسەت!" دېدىم. حاتم تورە در - در
 قالتىرار ايدى شو كۆيى اونى آيوانغا اوزم يىتە كەلەپ باردىم - دە اوغلنىڭنى
 كۆرسەتتى بالانى اويقۇر آلاش تور غوزب كىيىنترە باشلاغان ايدەم بىر
 تاماندان آناسى دادلاپ قالدىكۇ، ھە نەجەرمىنىڭ آلب اونغە يۈگۈردىم "تاوشىڭنى
 اوچر ماچە ھەر... اوغلنىڭنىڭ اولمىگە آلب بارا ياتقانم يوق نىھايەتتى بىرپىيەلە
 چاى اىچە دىكۇ - كىلە دى!" دېدىم. قىسقا سى اىلگەرى دە ھىتەت يېرىپ
 كىيىنەن ياخشى گەپلەر بىلەن اولەرنى اشانتىرىپ بالانىڭنىڭنىڭ چىقىدەم ۋە
 جانكىلدىگە تاپشېرىپ كىتەم... بە ھتىمگە اوشە كۆنى ېتە ھەم مەشە
 يولقمادى! اى سادىقچا سەن ھەلى نىمەنى كۆردىڭ گۈنىمە ئىگە اشاندەك،
 بوزاق بوغۇزلاغاندىك قىلىپ بىر ايكىتەنى سۈيگەن بىلەن آدەم بولدىڭ قويدىڭمى؟
 گەپ بىلەن بولب زە نەزەر كەيف ھەم تارقاب كىتە دى قانى، قونچى بىر
 ايكىنى -

حامد:

سزگە قايىل مەن مۆتەل پالوان، سىزنىڭ شۇناق گىلى اشلەر گىزنى
 بىلىپ يۈرگەنم اوچون بويىرگە چاقىر تىرىپ كىلدەم - دە!

مۆتەل

- شۇنى بىلگەن بولسا گىزبەس، بولاشنى مىنگە تاپشېرىپ قويا

بىرىڭ!

حامد:

— سادق ئەيتكەندىك داربازە دەن كىرىشنى خاھلامامىەن، چۈنكى مرشەبلەرنىڭ
آياغ اوستى.

موتەل:

— بولماسا خاۋلىنىڭ كرقاسىدان توشەمزا!

— حامد:

— آرقاسى خاۋلىدەر؟

جەننەت آيا:

— قىخ ھەلىگى آتى قورسەن.. مەلىك باينىڭ مەيدانى - دە!

حامد:

— جودە ياخشى ايكەن - بولماقتامىغا شاتى يىتەر مىكەن؟

جەننەت آيا:

— قىخ جودە بەلەن.

موتەل:

— بەلەن بولسا زەرەرى يوق آسانى اوينىڭ تىگىدەن تىشە مزا قويا مزا!

حامد:

— قىيىن بولما سمىكەن؟

موتەل:

— ھە مە دەن ھەم آسانى تىشش، مولجەلىنى ياخشى آلساق بەسە!

حامد:

— برايكى ساعەتدە اونى تىشب بولار مىدى؟

موتەل:

— اوزى مەيدانى ئەخىر؟

جەننەت:

— مەيدان قىخ.

موتەل:

— ياقىنىدا آدەم يوتسى؟

جەننەت:

— يوق، قىخ.

موتەل:

— بەللى مولجە لىنى آلب بىرسەلەرڭ ايرتەدەن باشلاپ قازىغانم بولس
حامد: سادق

— بەللى رەخمەت، پالوان
مەجلىسنىڭ سوزى شۇ يىرگە يىتكەندە آتابىك اورنىدەن تورب يۈرەككە
كىندى ايشىك زەنجىرىگە قوللىنى آلب بارغانى حالدە اويلاىنب توختايدى
وہ ايشىكنى آچماي آرقاسىغا قايتىدى ھەراپە ادى آرقالق اوستا ھەلىمىكىگە
چىقب آيوان ياندا توختايدى اولەرنىڭ خوررەك وە پىشلاش شلەرىگە قەناعەت
ھاسىل اىتكەچ آياغ اوچى بىلەن يۈرەككە اوتىدى وە ايشىكنى آچىپ ھىقدى:

اوز آغزىدان ايشىككە نىمزدىك سادق، اوسى ھامدىنىڭ تەعلىماتىچا قوقان
داربازىسىدەن چىقارب تاكاروانلەرگە قوشىلب آغونچا تە عقىب ايتىب
بارغان ايدى. آتابىك بو تە عقىبنى جودە ياخشى سىزگە مىلكەدەن سادق
يولدا قالغاندان سوڭ ھەم يەنە بىرىكەت آلدنغا بارغان وە ايكىنچى
بىكەتدەن يولنى چەپلەپ تاشلاق داربازەسى آرقالق يەنە قايتىپ مەرغىلانغا
كرگەن ايدى.

اوستا فەرنىنىڭ ھامدە اوزى توغرىلار يىداغى مودەشنى ھىكايە سىيىنى
ايشىككەچ مەرغىلاندا قالش دە قاين آتاسى نىڭ اويىگە مەربارب آڭلاشش
اورنىگە جودە آشىقچىلىق بىلەن مەرغىلاندا جوناىب كىتكەن بولب كورىنىشى
ئەبەتتە اورنىزگە ايمەس ايدى. چۈنكى كامىل بىك اولدىرلگەن بركۈندە
ھامدىنىڭ كوز اۈنگىدە قالىشى بىلە تورب اوز. اوزىگە قەبىر قازش قەبىر
غىنا ايمەس ناموسىنى بەرباد بىرش وە قاتلىك اسمىنى آلب خەلق آلدىدا
شەرمەندە بولش بولور ايدى ئۈچۈكم بىز يوقارىدا سادق آغزىدان
ايشىككە نىمزدىك ھامد بو تۆھمەتدەن ھەم قايتماس وە اوز تۆھمەتلىنى
مەھكەمە آلدىدا مەنتىقى رەۋشەدە اسباب ھەم قىلا آلور ايدى. مەنە اول
شومودەش باشكە توشماغى آتق تودغان ھەكەتنىڭ دە فەى اوچىن مەرغىلاندا
آشىقچى چىقب جوناغان ايدى. آرقاسىدان قىلغان تە عقىبنى بايقاشنى ايسە
ئەۋۋەلا بواۋنىڭ بىر مولاھەزەسى بولغان ايدى ايكىنچى آتىنى اىگەرلەر
ايكەن دىۋاردەن اوزىگە قاراغان باش بىلەن بىر مولاھەزە سىيىنى چىنگە
چىقىشىنى بىلگەن ايدى اوچىنچى كوچەدە اوستا ھەلىم بىلەن ھەزىللاش

ايكەن توشنى نىڭ يۈلەگىدە كۈرنگەن كىشى كۈلەگەسى يەنە تە غەيب ايتىلىشىنى
تە ئىككىدەلەگەن ايدى.

مەرغىلەندەن ايكنچى بىكەتكە قونىپ، چايخانەدە بىر ايكى چايدىش چاى
ايچىپ اوزاق اويلاغان دە مەرغىلەنغا قايتىش قورق تۈھمەتكە قالش بىلەن
فەرقىز ايكەنلىگىنى يەنە بىرقات توشىنگەن ايدى ايسەدە حامىدىنى مەيداندا
موزە ففەر حالەدە قالدۇرۇپ كىتىشىنى ھېچ بىر تۈرلۈك يۈرەگىگە سىغىدۇمىرا
آلماغان، غەيرى رەسىمىي - ياشىرىنىپ بولسا ھەم مەرغىلەندە تۈرشكە دە تۈرۈپ
حامىدىنىڭ موندەن سۈڭى رىجە ئەرپىنى اورگەنشكە دە شۈنگە قاراپ كۈرەش
باشلاشقا قەدەر بىرگەن، شام - بىلەن غەسەر آرا لارمىدا مەرغىلەنغا كىرگەن
ايدى. كىلپ بىرنچى كىلىشىدە تۈشكەن سەرايغا جايلاشقان دە جايلاشسۇپ
تەنچى آلماغان يەنى تە غەيبىنى بۈكۈندە ئاق باشلاشقا قەدەر بىرگەن، حامىدىنىڭ
يامانلىق كارخانەسى اوستاعە لىمنىڭ قوشنىسى نىكىدە بولغانلىغىنى اۈچۈن ھېچ
بىر تەرەددۇس يولنى توغرىلاپ سادىقنىكىگە سالغان ايدىكى، بىزمۇندەن كىنگى گە
پىلەرنى يوقارىدا كۈرۈپ اوتىدۇ.

اوستاعە لىمنىڭ ايشىگىنى آچىپ چىققاچ سادىقنىڭ يۈلەگىگە قۇلاق سالىپ
غۇلغۇر - غۇلغۇر كىلگەن تاۋىشنى اىشتىدى دە سىكىن - سىكىن يولغا تۈشۈپتى.
دۈشمەن بىلەن بىتمە. بىت اۈچراشماق كۈنى بىلگۈلەنگەنلىكدەن اۈزىنىڭ
بۈكۈنگى كۈتۈلمەگەن مۇ دە ففە قىيەتى توغرىسىدا ھېچ بىر تەرەپكە جۈملىە نەمەس
نە قەت دۈشەنمە كۈن كىچەسى بىلەن مىيەسى مەشغۇل ايدى. دۈشەنمە كۈن
كىچەسى بىر ايمەس اۈچ دۈشمەن بىلەن كۈرەش توغرىسىدا غىنا اويلاپتى.
بۈرگە اۈچ مە سەلەسى بىر آزاۋونىڭ مىيەسىنى قاترغان كىشىلەر ياللاش
ھۈكۈمەتكە بىلدۈرۈش، قوتىدارنى خەبەر دار قىلىپ قۇيىش مۇلاھەزە سەرىگەچە
كىلپىتىگەن بولسا ھەم ئەمما غىزەتتى نەفسى بوقۇر قاقلىققا تەمامەن زىر
تۈرۈرايدى. بارا - بارا بۇ مۇلاھەزە سىنى تەمامەن كۈڭلىدەن چىقارپ
تاشلاپتى؛ نە كىشىلەر ياللاپتۇرغان نە ھۈكۈمەتكە بىلدۈرە تۈرگەن دە نە
قوتىدارنى خەبەر دار قىلا تۈرغان بولدى. چۈنكى رە قىيى بىلەن دلدەرنىڭ
اربى آرقاسىدا تەنھا آلتىماق يار اياغى آستىدا قانلىك توپراققا قارشىماق
اونىڭ اۈچۈن جۈدە لەززەتلىك دە شاغىرانە تۈيىلا باشلاغان ايدى. سەرايگە
كىرەر ايكەن اۈزىچە: شىرىن اولم! - دىپ قۇيىدى.

گەرچى كىچىگى تون حوجا مەھازنى ئوناب اويقودان قالغان ايدى ئەمما
اوزاق دەقت بۇكۇنگى گەپلەرنى اويلاپ ياتدى اول اويلاپ كىتەر انىكەن
اوزىنى گاھ قالغا بىلەن ياتقان حالدا گاھ كۇمىشنى ايرىكە لەپ تورغان حالدا
كۆرەر ايدى.

- ۱۵ -

دوشەنبە كۈن كىچەسى

بۇكۇنگى كىچى اتا بىك بىلەن حامىدنىڭ ھەيات دە مەمات مەسئەلەلەرنى
اوزىنىڭ قارا قۇچاغىغا ئالغان قارالغى بىر تون ايدى دە بولەردەن قالسى بىر لەرىنىڭ
سۇڭ ساعەتلەرى يىتكەنلىكى شۇ قارالغى تون كەبى قارالغى ايدى. اتا بىك
بۇ ايكى حالدا تەبىئى بىلىشى بۇ ساعەت اوزىنىڭ كۆز اۈنگىدە كۆرەر دە
شۇنگە ھازىرلار ايدى ايسە دە ئەمما حامىدنىڭ ھەيالى ھەقتە گۈلگىنە
اسكەر گۈل سەيرىگە ئاشىقنار ايدى.

آلتى قارىچىكىڭىڭىز كەدە اوزۇندەن. اوزاق تار كۇچە؛ تار كۇچە باشىدا كچىنەگىنە
براللىكچە ايدى. شام بىلەن خۇفەن اورتاسىدا بۇ كۇچە باشىغا بىرىگەت كىلپ
تۇختادى. دە تىۋەرەگىگە كىشى بىلمەس قىلپ رەزم سالىدى. كۇچە دە ھىچكىم
قالماغان يول آياغى باسلىغان ايدى ايسە دە اول اوزاقتىن قارشىسىداغى
داربازە اىچلەرىنى، تام اۈستلەرىنى، دىۋار رەخنەلەرىنى كۆزە تىدى دە
تەنەت ھاسىل ايتىپ تار كۇچەگە كەستە. كەستە يول آلىدى. تار كۇچەنىڭ
يەرمىسىغا يىتكەچ تۇستەندەن آرقاسىغا قايرىلىپ قارادى. اۈنىڭ بۇ ھەركەتى
بىر نەرسە دەن شۇبھە لەن ايمەس ئەمما آرقادان دۇشمان تەعقىبى بولمايدى
اۈچۈن ايدى. كچىنە ايشىكچە يانغا يىتكەندە تاغى ھەلىگىدەك آرقاسىغا
قاراپ قويدى. بىر آز اويلاپ تۇختاغاچ ايشىكنىڭ اۈڭ تەمىنىداغى دىۋارنىڭ بۇزۇق
يىرىدەن سىكىنىگەن كۈتەرىلىپ مەيدانگە مۇرالايدى. ايشىكنىڭ قولى دە زەنجىرى
بولماي يۈزىگە ياپنى حالدا تورغان بولسا ھەم اول ايشىككە تاقىلماي مەشە
قەتەنەن دىۋارگە مەندى. آي شام يىپ يىلخىنىغا قارالغى تۇشكەن بولسا
ھەم مەيدان اىچىنىڭ دەرەخ تىزىلىكى اۈچۈن تىكە يىگەن چۆپ ھەم
آجر اتۇرلىق ايدى. مەيداننى كىشىدەن ھالى بىلگەچ سىكىنىگەن دىۋاردەن

بىنا يانىغا كېلىپ توختادىلار. كىلگۈچىلەرنىڭ بىرى سادىق رە ئىكەنچىسى
موتەل ئايدى. توشۇغىنى يىرگە تىرەپ ياتقان موشۇ كىدىك بولۇپ ئاتاپك
اولەرنى كۈزەتەر ئايدى.

توختاغاچ شىۋرلەپ سادىق سورايدى.
تېشىلە يازغان مېكىن.
آزغىنا قالغاندىن دىيىپ اويلايمەن نىگەكى پاخسانىڭ ئىنىدەن بىرگەز
چاماسى جاي ئاچقان!

موتەل تاۋشىنى بەرەلە قويىپ سۆزلەر ئايدى شۇنىڭ ئۈچۈن سادىق دىيدى:
تاۋشنى سىكىرات چىقارساڭچى!
موتەل بىلىدەن تېشىسىنى آلار ئىكەن جاۋاب بىردى:
ھەلى شۇندەن ھەم قورقاسەنمى، بەلكى ھەلى عاشۇلانى ھەم ئەيتىپ
يىبارارمەن.

جىنى لىغىنى قولى موتەل ئەكە! مېن ھەم يانگدا تور ئىمى؟
توراسەنمى، يوقمى ئىختىيار اوزگدە!
موتەل كاۋا ككە كىرىپ كاۋلەشكە توتىندى.
تېشىنى قاتتىق سالما! - دىيدى سادىق.
مىنگە اورگەتمە اوزم بىلەمەن.
سادىق موتەلنىڭ ئىختىياتسىزلىقىدەن قورقۇدى شىكىلكى بىر ئاز موتەلنىڭ
ئىشىگە قاراپ تورغاچ دىيدى.

بولماسا مېن ئىشك يانىغا بارىپ توراي. تېشىلدى دىگۈنچە ھۈشتەك
بىز!

تۈزۈك ھەلى جامدا كويالۇڭ قاياغدا قالدى؟
كۈچەننىڭ باشىدا پايىلاب اولتۇرگەندەر. ھۈشتەگىنى ئىشتەك چ
اونى ھەم چاقىرايمى؟

- چاقرا! - دىيدى موتەل رە شىر - شىر كىسەك توشىرە بىردى.
سادىق ئىشكەن چىقخان ھەم ئايدى، ئاتاپك سىكىن گىنە باشىنى كۈتەر
دى. - دە موتەل سارى شۇرى باشلايدى. - موتەل ئىسە يىمىرىلىپ تۈشكەن كىسەكلەرنى
تاشقارىغا سۈرش بىلەن آۋارە ئايدى. شۇ ۋەقت اونىڭ قولىغا ئاستىدان
اوزاتلانغان قۇل، خېقلىداغىدان ئەمىر كەبى سىقۇپ ئالدى. - موتەل كۈچىك

ايدى ئەمما آتابىك اوندەن ھەم كۈچك ايدى. ساپچىب حىقلداغىنى آجىراتش
 اوچون بولغان مۈتە لىك بىر نچى ھەرەكەتى بوشكە كىتەدى. دە چەپ
 بېقىنىغا اوتكر ھە نچە رغاچچا باتىرلدى. ئەمما اول ھامان بوشالشا
 كۈچەنەرايدى دە كۈچك قول بەشتە راق اونی سىقارايدى اوچدە قىقالق
 كۈرەشەن سوڭ مۈتەل بوشا شەدى ايلگەرىگى كۈچە نىلەردەن قالدى دە
 بىرايكى دە نەمە تولغانىب جىمگىنە جان بىردى آتابىك ايشك تاماندان كۈزىنى
 اوزماغانى حالەدە مۈتەلنى سودراب اوزى بوقىغان لا يخانەغا آلب باردى
 دە قورقۇنماقچىلداقدان قولىنى آلدى مۈتە لىك باشى شلق ايتىب لا يخانەغا
 توشەدى. دە مەنگۈلك اولقۇغا كىتكە نلىگى مە علوم بولدى. ... آتابىك بىتە
 بىتە تىشىگەن مېنا يانغا كىلب ايشك تامانىغا ھوشتەك بىردى جاواب
 ھوشتەگى ايشىتىگەچ تىشوك اىچىگە كىرب اولتوردى تىشركىك يوقارلىسىدان
 برآز تۈينۈك آچىغان بولغانى اوچون اىچكەرىدەن قولقا بىك چە پىشلاش
 ايشىتلەرايدى. سادق ياقى يىتكەن ايدى كىسمە دەن اوزا غرا قدا تورب
 شىرلادى؛

تىشىدۇمى مۈتەل؟

تىشىدۇم بىرى كىل!

سادق كىسمە يانغا كىلب ئىگە شەدى. ئىگە شىشى ھامانا قول خىقلە
 ققا توغرى كىلگەن ايدى دە ھە نچە ر قارىغا باتىرلغان ايدى. سادق قولداغى
 ھە نچەرىنى بىرايكى قايتا سالب كۈرسە ھەم تىگىدىرش اوچون كىسمە لىك
 توبانلىغى ھەلەل بىردى لىكن اوزى تىتۈك ايدى آتابىك ساپچىب كىسمە دەن
 چىقدى دە بار كۈچى بىلەن سادقنى باسە توشەدى. ... باسە توشىشى ھامانا
 ئىللە قالسى يىرى ئە چىشكە ندىك سىزلدى. ... سول قولى سادقنىڭ خىقلەغىدا
 ھە نچە ر لىك قولى سادقنىڭ ھە نچە ر لىك قولدا ايدى. ... برآز كۈچىنى
 يىغىب آغاچ خىقلەقنى بار كۈچى بىلەن سىقا باشلادى. سادق خىرلار
 شۈندەى بولسا ھەم قولداغى ھە نچە رنى بوشاتماس ايدى ايشك تاماندان
 ھامدە ھەم كۈزىنىب قالدى. دە قىت تەك كىلگەن ايدى. ... سادق قدا
 كۈكرە گىنى قاچىرب ھە نچە ر لىك قولىنى بوشا
 شەدى دە سادقنىڭ كۈكرە گىگە سالدى.
 سادقنىڭ ھە نچە رى بىرايكى قايتا اونىڭ آرقاسىغا كۈچىز. كۈچىز

كېلىپ تېككەن ايدى خەنجەرىنى ايكنچى اورشده سارق بوشاشدى وه قولى
لىدان خەنجەرى توشىدى ...

حامد ئەگە گەجىدە ھەم مەھربان ايگەلىنەن سارق! ديدى باسب
ياتقان جايىدان آتابىك! - جانگىنى ھەم اونگە قوربان قىلدى!
سارق ئىگىرە ئې قويدى.

كەم خىرلەيدى؟ - ديدى ياتلاشپ كېلگەن حامد -
تىزراق كېلىڭ حامد ئەگە آتابىكنى اولدردىك! - ديدى شاشب
آتابىك -

ئەخ! - دىيىپ يۈرۈپ كېلىدى حامد -
آتابىك سارقنى قالدېرىپ حامدنىڭ خەنجەرلىك قولىدىن اوشلاپ آلتى:
موتەل اولدى سارق ھەم اولم ياقاسىدا - ايندى سىز بىلەن ايگىمىز گىنە
قالدىق!!

حامد قولىنى بوشالتىشكە تىرىشەر ايگەن آتابىك سالماقچى قىلىپ ديدى -
- آرتقىچا آشقماڭىز حامد باي - مېن سىزنىڭ خەنجەرلىك قولىڭىزنى
بوشاتامەن ھازىر، ئەمما شۇنگەچە سىز بىلەن ايگى آغز سوزم بار!
حامد ھە ئوز قولىنى بوشالتىشقا كوچە نەرايدى -
كوچە نەمەڭىز، حامد بىدى!

مەرد يىگىت بولساڭ قولىنى قولى!
آشقما، قويا مەن! - ديدى آتابىك شۇچاقدا آياغ آستىدا ياتقان سارق
كوتەرىلىپ - كوتەرىلىپ اوزىنى آتماقدا ايدى آتابىك سارقدان نارىراققا
حامدنى باشلادى. حامد تىغىزلىق بىلەن سورلىدى خەنجەرلىك قولى بىلەن
تومىزىككە اشارەت قىلىپ آتابىك سىز باشلادى:

سىز مېندەن ھەم ياخشىراق بىلەسىز، كى شىراويدە سىزنى ئەللە قانچا
مەشەققەتلەرگە سالغان، چېكىنىپ جاتىپار لىقلاراشلەنگەن وه چىسا بىزىنلار
تۈركەرگەن، نىھايەت شۇرقىغا كېلىپ توختاتقان بىرە و اوخلايدىر - ئەگەر
سىزنىڭ مەنمەن تىلمەن يازىپ بېرگەن تەلاق خەتلىرى دورىست چىسا بىلا نىمە
بىر اوخلاغۇچى مەنمەن ھەلەل رە نىقەم بولۇپ ايگى بىلەن يېرى مېن ھەم اونىڭ
كويىدە سەرگەردانمەن. دېمەك، سىز بىلەن مەننىڭ آرامىداش بىرە و اوچۇن
كۈرەش بارادىر. لېكىن سىز شۇچاققا مەنمەن اوستىمەن مۇرەففە قىيەت قازانۇپ

كىلدگىز: قاراچا پانچى. دىب دار آستلارغا چا آب بار در دگىز، موسلمان قسور
 قولغا تالپىردىگىز، بواشلەرگىز فايدا سىز چىقماچ اسممىدەن تەلاق نامە يازىپ
 اىكى مىللەب رە فىقە مەدەن آيىرىپ تورىشكە مودە ففەق بولدىگىز، بو آر ادا
 گوناھسىز بىر يىگىتنى ھەم اولدىر دىگىز نىھايەت ارغىرلىق يولىغا تورىشپ اىكى
 يىگىتلىرىنى مەنم قولىمدا ھەلاك قىلدىگىز... اىندى مىنگە جاواب بىرگىزچى:
 بويما نىلقلارگىزدا سىز ھە قلىمى ايدىگىز؟؟

- ھە قلى ايدىم!! دىدى. ھامد رەسلەب ھە نەجەرلىك قولىنى بوشاتىپ.
 چالقانچا يىقلىدى. اول قولىنى بوشاتقان چاقد اياق آتابىك اشىنى توغرىلاغان
 بىھەنى. ھامدىنىڭ قارىنىنى شىرايتىدىرپ يارب يوبارغان ايدى. ھامد ھالىز لانب
 يانارامكەن ارنى بىش قەدەم نەرىدەن كوزەتت تىك تورغۇچى آتابىك
 زە ھەرخەندە اىچىدە ھە قلىمى ايدىك؟ دىب سورادى كۈچەندى ھە قلى
 ايدىم دىدى ھامد ۋە قولىداغى ھە نەجەرنى آتابىككە آتدى ھە نەجەر آتابىكنىڭ
 يانىغا كىلىپ توشىدى.

آتابىك كوشخانە اورنىدەن ايشىككە قاراپ قوزغالغان ايدى ھامدەن
 بىش آلتى قەدەم نەرىدە ياتقان سادىقنىڭ "ھەممەم" دىگەن تاۋشى اىشىتلىدا
 آتابىكنىڭ كۈڭلى ئەللە نۇچكەلەنگەنى ھالەدە مەيداندا چىقىدى...

- ۱۶ -

اوزنى تانىتىش

ايرتەسى كۈن بىرتۈن مەرغىلان دىيەرلىك مەلىك باينىڭ مەيدانىدە واقع
 بولغان اشكە جودە ھەيران ايدى:

موتەل بىلەن سادىق بولسا شەھەرنىڭ تام تىشەر يىگىتلەرىدەن،
 اولەر قوتىدارنىكىگە ارغىرلىق اوچۇن بارغان بولسا لار بارغاندىرلار... لىكن
 شەھەرنىڭ كەتتە بايلارىدىن ھىسا بلانغان ھامدىنىڭ اشى قىزى! ھەير
 ھامدىنىڭ ارغىرلىق ھۈنەرى ھەم بار بولسىن، بولەرنى كىم اولدىر
 گەن؟ قوتىدار بولسا ايرتەل بولقۇدان تورغاچ بوھەنگە مەنى
 بىلىبدىر، جودە غەجايىب!

~~~~~

كۈن چاشكە ھەگە يىتكەندە آتابىك سەراي دار بازىسىدەن چىقىدى.

اول اوزىنىڭ سول قولىنى داڭە بىلەن اوراپ باغلاغان ۋە كۆكرە گىگە كۆتەرب
اوشلەگەن ايدى. كىچە حامدە نەجەرلىك قولىنى سىلتەپ تارتقاندا نەجەر
اونىڭ باش بارماغى آراسىنى سۈيەككە يىتكۈنچە شىپىرىپ كىتكەن ايدى اونىڭ آياغ
آلىشىدا ھەم بىر آز آقساقلاش سىزىلەر ايدى.

سەر ايدان ئە نچە اوزاقلاشقان ايدى قارشىدان اوزىگە
قاراپ كىلگۈچى رە ھەمنى كۆردى ۋە چار. ناچار سورا شىماققا
توغرى كىلدى :-

— ھە موللارە ھەمت، سەلامەتمىسىز؟

رە ھەمت آشىق غىنا اونىڭ بىلەن كۆرۈشدى:

قاچان كىلدۈڭز، بىك ئەكە؟

كىلگە نىمگە بىر اىكى كۈن بولدى نىگە خەفە كۆرىنە سىز موللارە ھەمت؟

رە ھەمت ارفىلەپ آلدى:

اى بىك ئەكە بىزنىڭ باشكە تۈشكەننى دوشمانىڭىزگە ھەم كۆرسەتمە

سىز! آتابىك غەجە بىسىنىش تۈسى كۆرسەتە سوراڭى:

نىمە بولدى ادى ايچىڭىز بىلەن سەلامەتمىسىز؟

اوزىڭىز بىلە سىز؛ بولتۇر پەدەر مەرھوم بولغان ايدىلەر بۈكۈن يەنە

باشىمىزغا اولم تۈشە تۇرغان بولۇپ قالدى، تاغام حامدىنى ئەللەكمىلەر چاۋاغلاپ

كىتەپلەر!

آتابىك كۆزىنى آلا لا تارغان بولدى.

قايردا، كىلەر، ياراسى قورقۇنچ ايمەسى.

رە ھەمت راقىمەننى قايردا بولغانلىغىنى سوزلەپ تۇرماڭى:

ياراسى يامان ھوشىڭىز ھالە خىقلاب ياتىدۇر. قارىڭىنى تىكدرمە كچى

بولغان ايدىم جەر راح بولمايدۇر: دىدى.

چاۋاغلا غۇچىنى ئە يىتمە دىمى؟

تۇل بولسا ئە يىتەدى. دە! دىدى رە ھەمت؟ - اول يىقىلپ ياتقان

جايدا يەنە اىكى يىگىتنىڭ اولۇگى بار اىكەن. شۇلەردەن زەرب آغانمى

دىپ اويلايمەن.

— خودا شىفا بىرسىن! - دىدى آتابىك آخىرالەشەدىلەر.

آتابىك اوستاعە لىمىڭ كۈچە سىگە بۇرلغاچ سادق ايشىگىدە اوچ. تۇرتتە

بىل باغلاغان كىشىلەرنىڭ تابوت ياساش بىلەن مەشغۇل كۆرۈپ تىنچسىزلا ئىپ
كىتىدى اوستاعە لىمىنىڭ يولەگىگە كىرەر ايكەن جەننەت آيا بىلەن مەنەبەر
خاتىنىنىڭ يىغى تاوشلارنىڭ ايشىتىدى ..

چه نازه گه ته هاروت آتش او چون آمده سته یانیغا اولتر گهن دستا عه لیم
تاشکهنه جناب کیتکهن شاکر میکنی آرادان اوچ- تورت کون اوتمای قایتب کیلش بگه
عه چه سینگهن امید ی-

كېيىڭ - كېيىڭ شاكىرىمىڭ .. تاشكەند جونا ماغانىمىمىڭ ؟!
 كىتابىڭمىڭ ئايرىم ئايرىم ئايرىم كۆلدىمىڭ .
 تاشكەند گە يارىم كىلدىم ..

اوستا عليم اونك هه زيليني نه همله دي - ده ته هاره ت آلا - آلا قزق
واقيعه ده ن سوز آچي دي:

مەرغیلا ندان کیتمه گەن بولسا گزاوز گزەم ایشته گەن در سز شا کریم، سز
بیلەن مینگە تەر جیمە ئی حاللاری مە علوم بولغان حامد بیلەن سادقنی وە
تاغن موتەل دیگەن یەنە بر پیگتنی میرزا کەریم ئە کەنک خاوریسی آرقاسیدا
اولدیرب کیتیدرلەر، یامانلار اوزجە ززە لەرینی تاپیدرلەر
ایشیدم! دیدی آتابیک وە تاغن کولب قوسیدی.

اوستا عليم ارنك بولگىسىگه اعتبار قىلماغان ايدى سوزمىده دادام
ايتب سر رادى

سز بولهرنی کم اولدرگهن دیب اویلا یسز؟

سزچی؟- دیدی آتا بیک ده تاغن غلجه یب قریدی۔

مینگه قالسا دیدی اوستا عه لیم اولدر گوجی شه لبه تته میرزا که دیم
شه که نک کویاوی آتابیک در.. زه پ اش قلغان - ده مین اونگه قایل مه ن -
میں اونک اوتا بهای قوشبیگی که قلغان موعامه له سینی ایشیت پوره گیگه
به لی حیگه ن ایدم .. زه پ پیگت ایکن - ده !

آتابيك اوڭغاليسز لانب كيتدى... ارسته عليم يوز - قوليني نه رتب
آتابيك نك قوليني آلب كورشمه كچي بولغان ايدى كوزى اورالغان داكه گه
توشه ي -

- قریب گزگہ نیمہ قلدی، شاکر بیگ؟

- پیچاق کیسب کیتدی ..

پيامان كېسىدىمى ؟

سەل .

اوستا عەلىم آتابىك نىڭ يانىغا اولتۇردى ۋە :

نىڭە تاشكەندە جونا مادگىز بىرەرتە مانع چىقپ قالدىمى ؟ - دىيىپ سور

ادى .

مانع چىقپ قالدى ..

قانداي مانع ؟ - دىدى اوستا .

مانعنى ؟ - دىدى آتابىك ۋە كولمىرەب : مېن سىزگە بىر كەتتە

گوناه تىلپ كېتكەن ايدىم . يولدا بارا تورپ گوناھمىدەن اوكنىم دە سىزگە

تەۋبە قىلغالى قوتاندىن قايتىم . ئەگەر سىز گوناھمنى كىچىرسە ئىزمىن

شۇدە قىقەدا تاشكەندە جونايمەن !

اوستا عەلىم ۋە جەبلەن بىكە قارادى .

ھەزىلە شىز .

ھەزىلە شىمەيمەن ، ئەگەر سىز كىچىرە تورگەن بولساڭىز گوناھمنى

ھەم ھازىر اقرار قىلامەن .

اوستا عەلىم كولمىرەب سورادى :

قاننى اقرار قىلىڭىز بولماسا !

ايلىگەرى كىچىرىشكە ۋە عدە بېرىپ قويىڭىز !

مېنىڭە قالسا سىزنىڭ ھېچ گوناھڭىز يوق . مېنىڭە نامە علوم گوناھڭىز

بولسا كىچىردىم !

رەھمەت - دىدى آتابىك ۋە سورادى - مېن كىم ؟

اوستا عەلىم تاغىن ھەم ھەيران بولپ قالغان ايدى :

سىز مى سىز شاكرىك !

آتابىك اويات آرا لاش كۆلپ قوپ دىدى :

ئەنە اوستا مەنم بارلىق گوناھىم سىزنىڭ شۇكۇنگە چە مېنى شاكر

بىك ، دىيىپ بېلىشىڭىز دەگىنە !

بولماسا ، سىز كىم ؟

گوناهمنى كىچىرگەنسىز ، ئە ؟

كىچىرگەنمەن .

مىن سىز بىگەن شاكرىك ايمەن تاشكەندىك يوسف بىك حاجى نىڭ
اوغلى ۋە مەرغىلانلىق مىزا كەرىم ئەكەننىڭ كويادى. آتابىك!
اوستا ەلەم بىر آزار اوزىنى كىيىگە تاشلايدى ۋە كوزىگە جوق ياش چىقاردى
سىز، ئەدەدەيدى كىلىب آتابىكىنى قوچا قىلادى. بونە ۋەقە ئعاد دە
خالىغا توشۇنە آلماي قالغان سەيلىنى ئاشىنى توختاتىپ دوكانخانىدەن قاراپ
تورار ايدى. اوستا يىغلاغان خالىدە آتابىكىنى قوچا قىلاب اويدى. دە آيرالغا
كورپە چە سەلا بىشلادى.

نەيدە قىلماقچى بولسا سىز، اوستا بىك آتابىك سىز ايدى. ۋە
مىن اوزىنىڭ يەنگى مەھمانىنى كورپە چەگم اوتقۇزماقچى بولامەن!
دەيدى كولىب اوستا ەلەم.
مىن سىزنىڭ كورپە چەگىزگە كوب اولتۇرگەنمەن ايندى مىنگە آرتقىچا
تەكە ئوفىگىزنى حاجەتى يوق.

توغرى سىزلا مائىسز آتابىك بولۇنگە چە مەنم كورپە چەمدە اولتۇرۇپ
يورگەن شاكرىك آتلىق بىرىگىت ايدى ايندى مىن اوزىنىڭ يەنگى مەھمانى
بولغان آتابىكىنى سىلا ماقچى بولامەن. قانى آتابىك، كورپە چەگە چىقىڭىز!
آتابىك اوستانىڭ لە تىفە سىگە كوردى. دە كورپە چەگە چىقىپ اولتۇردى
بۇرەقتە نەتەت آپانىڭ "شەھىد اولگەن بالام" دىيىپ يىغلاغان شاكرىكى
ايشىتىلدى. دە آتابىك گۇناھكار بىر يۈز بىلەن اوستا ەلەمگە قارادى.

اول ايسە آتابىك نىڭ بوقاراشىناغى مەھماننى سىزگەن ايدى.
- زەپ قىلغانىز، آتابىك. دەيدى اوستا، يامانلارنىڭ جەزاسى شۇنداق
بولادۇر... يانگىزدە كىشىلەر كىز بار ايدىمى؟

- يوق. اوستا ەلەم سىزلا مائىسز آتابىك بولۇڭىز!
- اوچ دوشمانىڭىز قارشى يالغىز اوزىڭىز؟
اوستا ەلەم آتابىككە توشۇنە آلماي قاراپ تورغاچ سورادى:
يالغىز اوزىم! خودا يامانغا جەزا بىرە تۈرگەن بولسا شۇنداق بولار
امىكەن.

اوستا ەلەم تەمام ەجەبەدە قالغان ايدى.
سەجىدانىڭىز قانداق يۈرەك كىز بار امىكەن آتابىك قولىڭىزداق باشقا
يىرگىزدە جەزادەت يوقمى؟

يوق. بۆكسەم اوستىگە بر آرخە نەجەر اوچى تىگىپ اوتكەن بولسا ھەم
ئە ھەمىيە تىزى.
خوداغا شوکور آتابىك! سىزنىڭ بولاشىڭىز دەن قاين آتاڭىزنىڭ خەبەرى
بارايدىمى؟

يوق ايدى بولاشنى ھازىرغاچا براوزم ۋە بر تە نىڭرى بىلدى.
ايندى بولسۇنى بىلگۈچىلەرنىڭ اوچىچىسى سىز بولدىڭىز!
استغفراللا! دىي قويدى اوستاعەلىم ۋە قىيىڭىز ھامدىنى برنجى
مەرتەبە اوستا نەرنى آرقاق تانىغا نىڭىز مى؟
برنجى مەرتەبە تانىشىم! دىدى ارغەب آلب آتابىك! بولگە ھەم
سىزنىڭ بىلەن بولغان آشنالىغىم كۈمەك بىرگە نىڭدەن سىزگە مەنە تىدارىك
قىلىش دان عاجز ەرمەن!

سىزنىڭ ە قىللار اشنا ماسلق قاھرا مانلىغىڭىزغا يۈرە كم قىنىدان چىقىش
دەرجە سىگە يىتەدى، آتابىك! ھامدىڭىز بۈكىنىڭى رىجە سىنى قايردان بىلدىڭىز؟
آتابىك كۈلدى.

خوداغا شوکور ە بولسۇنكى مەنم تارتقان آھلارمنى قوروققا يوبار
ماي كۈتمە گە ەيىردەن سىزنى بىلدىردى. مەن سىزگە ھىكايەمنى باشىدان
سوزلەپ بىرەيمى ۋە يا ھامدىڭىز رىجە سىنى بىلىشىمنى گىنەمى؟
باشىدان سوزلاڭىز. آتابىك دىدى خارلىق بولسا اوستاعەلىم ۋە اش توۋا
ايلە مەشغۇل سەيلىنى سەوزى توغرا شقا بويوردى.

اوستاغەلىمنى ھىكايە تىگە مەك ارچون ھازىرلانغان كۈرگەچ آتابىك دىدى.
تە ھارەتلىك سەبەبى يادىڭىزدان كۈتەرنىدى شىكىلىك!
كۈتەرنىڭىزنى يوق آتابىك يامانلىك ھەنازە سىدەن ياخشىنىڭ ھىكايەسى
فايدەلىك كۈرىنەدۇر. قاننى سوز دەن كىلىك!

آتابىك اوزىنىڭ چن دوستىغا برنجى مەرتەبە مەرغىلان كىلىشىدەن
تارتىپ ھىكايە سىنى سوزلەپ كىتەدى اونىڭ اوچىل ايچىدە باشىدان اوتكەنلەرنى
برساعەتلىك ۋەقتىغا چوزىلىپ سەيلىنى آشنى سوزىپ كىلگەندە يولدا اوچراشتان
زەھمەت بىلەن ھىكايە سىنى تۈرگە تەدى اوستە ەلىم آتابىكنىڭ يىلكەسىگە
قاقىر دىردى: "سىزدە چن يۈرەك بار دوستىم! بويۇرەڭىز بىلەن ھىچ
ۋەقت دەرد قالمايسىز، آتابىك! ئەمما مەندەن چن سىڭىزنى ياخشىيىپ

كىلگەنگىز اوچون سىزنى غەيىبلەي آلمايىمەن براق جۈمەكۈن كىچە سى
حامىد ايزىدەن مەنم خارلىمىگە كىرىپ. دەمىنگە اوز گىزنى بىلەرمەي كىتكە
نىزگە خەفە بولامەن: خوداي كۈرسە تەمەن بىرە لاکەت يۈز بىرگەندە
نىمە بولار ايدى؟

آشەدان سوڭ اوستا غەلىم شۇندەي فاتىحە اوتۇردى: دوشمانلارنىڭ
يوق بولغانلارى چىن بولسۇن سۈيگەنگىز بىلەن ايندى مەسعود ياسشاڭ!
آتابىك تەشەككۈر ايتدى. تاغىن بىر آرزى چاي ايچىپ سوزلاشقاندا سوڭ
آتابىك دەفتەرىدەن ايكىتە خەت چىقارب دىدى.
- سىزگە آغرىكىمەسە بىر خىزمەت تالپىرماقچى مەن اوستا.
- بۇرۇر گىز!

آتابىك قولىداغى خەتلەرنى اوزاتىپ.
مىن شۇ ساعەتنىڭ ايچىدە تاشكەند جونا شىخامە جۈرەن شۇنىڭ اوچون
سىز بۇ خەتلەرنى قاين آتام نىكىگە اوز قولىڭىز بىلەن ايلتىپ بىرە سىز!
اوستا اونىڭ بۈگەپىگە توشۇنا آلماي قالدى.
نىگە ايندى تاشكەند جونا سىز اوزىڭىز...
اوزىڭىز مۇمكىن ايمەس چۈنكى... ايكى تامانغا ھەم اوكىغا سىز مىن
ھازىر كىتىشكە مەجبۇر مەن بەلكى اوزىڭىز ھەم آڭلار سىز!
آڭلار ھەم. دىدى اوستا ۋە. گەپ سوز باسىلا يازغاچ كىلمەكچى مېسىز
- بەلكى... دىپ تۇرختادى آتابىك. خەتلەرنىڭ بىرىسى قاين آتامغا
ايكنچىسى اونىگە! - دىدى.
- خۇب.

قاين آتامغا يازغانىم قىسقا بولغانى اوچون سىز اونىگە مېندەن ايشىتىشكە نەلەر
گىزنى سوزلاپ قاندىرارسىز. تۇتىدار بىلەن اشكۇزنى تۈگەتەيلى قايتىشكۇزدا اونىڭ
خەتلىنى بىرەرسىز، تۈزكەمى؟
- مەن عقۇل.

اوچىراشقاننىڭ تۇغرىسىدا مىنگە مەلۇمات يازساڭىز تاغىن مەنەتدار
قىلار ايدىڭىز...
باش اوستىگە.
شۇندەن سوڭ ايكىسى تۇچا قلاش ب كۈر شىكەچ دىداغلا شىلەر.

آتابىڭنىڭ كەندەن چىققاندا سادىقنى كۆمبە كىلگەن كىشىلەر قورآن اوقۇپ
تارقالمىدا ئىدىلەر

- ۱۷ -

ھەيرى خاھ قاتل

مېرىشەبلەر تامانىدان قورباشى مەھكەمە سىڭە سوراققا ئالب كىتىلگەن
قوتىدار قايتىپ يولەكەندەن كېرىشى بىلەن مەڭ خىل تە شىلىشەدە. اولتۇرغۇچى
آفتاب آيىم بىلەن كۆمىشكە قايتىپ جان كىرگەن كەبى بولدى. كۆمىش، آتا
سىنىڭ ئالدىغا قانات يازغان كەبى يۈگۈرۈپ اونىڭ ساقالىنى سىلەپ راسكەن
سورادى:

سزگە زەرەر بىرمە دىلەرمىز آتا جان؟

يوق قىزم.

آفتاب آيىم ايرىنىڭ بوسوزىنى اىشيتىشى بىلەن خوجا باھادىر دىن يولىغا
كۆرۈپ قويغان يىقى تەنگە پولىنى تىپىكەگە بېرىپ دەرىۋو ايشان نىكىگە
جوناتدى. شۇندەن سوڭ ايرىدەن سورادى:

سزگە ھەيىب قويا ئالما دىلارمىز؟

خودا ئىغاشۇر كىرماقلاندىم. دىدى قوتىدار، چىندەن ھەم مەيندە
قانداي ھەيىب بولسۇنكى اوزىمىز ھەم بوشەنگە مەنى اويقودان تورىپ
پايقاغان بولساق. اويىمىز ئاستىنى يا مانلار تىشكەن بولسا لار ھەم
كىشى سىغما سلق بولغانلىقى مەنى ئاقلىغا چىقاردى. لىكىن كىشى سىغما
تورغان بولپ تىشكەندە ھەم مەنى ھەيىب ئالماس ئىدىلەر زىراكى
اويىمىز ئاستىنى تىشكەن موقتە ھەم لار ھەيىب تە ياخشى نىيەت بىلەن تىشمە
گەن بولپ مالىمىز دە جانىمىز قەسدىدە ايكە نىلكەرى مەلۇم ايدى. بەشەرتى
قاتل مەن بولپ كۆرۈنگەندە ھەم مەن دە جانم قورۇغىدا اوغرىلارنى
اولىگە نلىگم اوچون يەنە گوناھكار بولماس ايدىم. ھەر حالدا بوشاچىغە
بىزگە زەرەرسىز بولپ اوتىدى كىم بونىڭ اوچون ھەق تە ئالاگە قانچا شۇكر
قلساق ھەم ئازىر! دىدى ۋە آيىر ئالغا چىقىپ تەنچەگە اولتۇرغاچ كۆمىشەن
سورادى: آچىڭ كىلمە دىمى؟

آفتاب آيىم جاواب بىردى:

تاتتغ آغرب قالیدر - ده سورادی - کملەر اولدیزب کیتکه نینی بیلر
آلما دگزمی؟

قوتیدارعه جه بسینب خاتونغا قارادی،

قرق سوز ئه یته سەن - ئه! - دیدی - بواشکه برتون شه هەرجه یران
قلنی قرققا یار اورغان دانالار هم برنەر سه توقوی ئالما یدرلار - ئه مامه نم
کوگلمگه کیله درگه نی شوکی، بزنک مالیمزغا کوز آلا تیرغان اوغریلار
بیش - ئالتی کیشی بولب اویینی تیشیه یازغان ده قتلاریدا ئار الاریغانیزاع
توشب بر - برلهری بیلدن بچا قلاشقان بولسا لار کی ره ک! ایدیه چیت بولت
کومش ئاتاسی نك بوکه شیفگه قارشى توشدی - لاله ییماک شکیله
بوگه یگرتوغری ایمه س آتا! - دیدی.

نیگه توغری ایمه س؟

نیگه کی بر - بره ولهرینی اولدی بولیشب بزگه زهره بیرمه سده ن تورققینا
کیتمه س ایدیلر
- تاك ئاتب قالغاندر یاکی اوله ره هم حالده ن تایغاندرلار - دیب
جاواب بیردی قوتیدار

برئار ادا حامد نیمه قلیب یوریدر، ئوزیگه توز ککینه پای کیشی
ایمه سمی ئیدی؟ - دیدی ئاتاب آیم بر وه قت کومش سیکن گینه آناسیخا
قاراب ئالغان ئیدی

- حامد تینه تی بوزق بریگت ایدی - دیب جاواب بیردی قوتیدار! -
احتیمالکی اونك تاپقان ده وله تی اوغریلق ئارقا سیدر کیشی نك، ده وله تیگه
قاراب حوكم یوروتش قین -

- خودایمده ن اورگوله یکی - دیدی کومش اینتیکوب وه ده هشه تله تب
یا مانلارنك جه زاسینی اوزی بیرگه ن اوغریلار تیشب ئالدمغا چقغانلاریدا
مین نیمه قیلار ایدم؟ غاه ئاتا جان! مین ئه جه لمده ن بیش کون بورون
اوله ر ایدم قزگزدان ئاجر اور ایدگزا! - مینی هه فله ت اویقوسی باسماغان
بولسا نیگه برگه زلك پاخشانی کیسه ر ایشله ره باشمده ن تونیرك آچار
ایشله ر - ده مین هیچ نه رسه سیرمه س ایشمه ن! -

آفتاب آیم باشینی چایقاب.

شونی ئه یت قزم! - دیدی.

قوتيدار:

خودانك قانداي حكمد تله رى بار در كم شر كچه كوند زله رده بزنگ
تيوره گيمزده قانلى واقيعه لار كورمىلا باشلا دى - بركون نيكاح ديگانيمزده كامل
يكنى حامىامدا اولدىرب كيتدىلەر (كومش بى بى يوزمىده بر يىگىلىك
كورلدى) اوييمز ئارقاسىدا بر ايمەس ارچ كيشى اولدىرلدىلەر.
خوداخيرىنى به حەير قلسن ايندى!

انشا الله اشنگ آجىرى حەيرىكدر، آتاجان! - ديدى كومش! - چونكى
بزننگ ماليمزگه كوز آلايترب يامان نيهت بيلەن اوييمز آرقاسىنى تيشكوجيله رتى
يىربيلەن يەكەن ايتدىرلىشى استقباليمننگ حەيرىك فاللاريدامندر، آتاجان!
- توغرى ئەيتەسەن قزم - ديدى قوتيدار

كومش اوزىنىڭ فونخورا قديك تاشى بيلەن دارام ايتدى -
بومە قتللار كىلەر بولسا - بولسن، بزننگ اوييمز ئارقاسىغا ياخشى
نيهت بيلەن كىلگوجى كيشىلەر ايمەس وه بولەرنى توپراققا قارشىدرغىچى
هەم بىزگە حەيرى خاھ بولغان قاتل وه يا قاتللاردر... بىزگە مونچە ياخشىلىق
قلغان كيشى كم بولسا هەم خودا ئەجىرىنى بىرسن! - ديدى.
قوتيدار، قزىنىڭ سوزىنى كوجىلەپ توشىدى!

بىزگە يامان نيهت بيلەن قاراغان بولسا لارخودا جەزالەرىنى بىردى
بىزگە حەيرى خاھ بولغانلارنىڭ هەم حەيرى جەزالارىنى بىرەر! - ديدى
كومش بى بى بوقورقنچ اويده ياتا آلماسلىغىنى بىلەرگەنى اوچون
آقتاب آيم توى بىكەدەن كومشنىڭ بويىلەرىنى ئىككىچى اويگە تاشىتاباشلا دى
قوتيدار ئىيسە بوتون كون مەھمانخانىە سىغا كىلپ كىتب تورغان كو ئىل سور
اغوجى ئاشنا - ياردوستلەرى بيلەن آواره بولدى

شامدان سولق قوتيدار ايندىگىنە مەھمانلەر دەن بوشاب ئىچكەرگە كىرگەن
ئىكەمەھمانخانىە يىغىشتىرب قالغان توى بىكە قوتيدار يانغا - كىلپ
ديدى -

سزنى بركيشى چاقىرا در -
قاناقا كيشى، تانىدىكمى؟
تانىمادىم -

قوتيدار ئىرىنىپ گىنە تاشقارغا چىقتى - دە مەھمانخانىدە ارىتور غوجى
تاشنى بولماغان كىشى بىلەن ساوقىنا كورىش سورايدى
خزمەتتە

اوستا ەلىم قوتيدارغا كونسىرەب ئالغاچ
روحىسە تسز مەھمانخانىدە ئۆزگە كرگەنم اوچون كىچرە سز - دىدى -
ەسى يوق، موللا! - دىدى قوتيدار دە قارشىما قارشى اولتور شىلەر
يامانلار سوغى قەسەدەن سەلامەت قوتىلىشكەز موبارەك بولس
- تەنگرگە قوللىق بولس! دىدى قوتيدار. مەھمانخانىدە قارالغىلاىب كىتكەنى
اوچون خاۋلى سىرپىر تورغوجى توي بىكەگە دە رىچە دەن تويىپ بوپوردى -
شە مەقەب چىق توي بىكە -

شە مەقەب چىقىشىنى كۈتكەندەك اوستا ەلىم باشىنى قوي سالىب اولتور ار
ئىدى - قوتيدار "نەمە يۈمىشك بار مىندە" دىگەندەك قىلىپ اۈنگە سەوال
نەزەرى بىلەن كۈز تاشلار دە قورأت تىكلەۋچى كىشىدەك بولپ اولتور غوجى
مەجھول كىشىدەن تەۋە جەۋابە نەرسىدى - نىھايەت شە مەقەب تا كچە گە
قوندىرلغاچ اوستا ەلىم مورا قەسە دەن باشىنى كوتارىپ قوتيدارغا قارادى
مىندەن تەۋە جەۋابە نەرسىدى - دىدى دە قوينىدان مەكتىبلەرنى چىقارب
بىتەسىنى قوتيدارغا اوزاتىدى؛ مىندەن ەم بىر مەكتەب ە جەۋابە قىلار!
دىپ كۈلدى قوتيدار خەتنەنىڭ غۇلۋاسىگە كۈرۈپ كورسۇپ چىققاچ اوستا ەلىم
ئەيتكەندەك تەۋە جەۋابە چىقىدە خەتنى ئاچىدى.. اوقەب بىترگەچ ئۇل
دە ەشەت دە تەۋە جەۋابە چىقىدە تاشدەك قاتەب قالغان ئىدى ئەگەردە
ئۇنىڭ ياندا اوستا ەلىم بولماغاندا ايدى احتىمال ئۇل قاي واقتلارغا چا
سىرەپ قالا ئىدى.

جان دە ەائىلە ئۆز دۈشمانى بولغان بىر بەدەبەخت ايدى اوز قىلمىشىنىڭ
جەزاسىنى كوردى بورادەرم ئاتا بىك اولەرنىڭ تاتقلارنىنى خوب بايلاپ
بىردى - دىدى اوستا ەلىم دە دارام ايتىدى - شۇنىڭ بىلەن سزنىڭ نەجىب
ەائىلە ئۆز ەشەتلىك فاجىيە دەردەرسىنى كىچىر ئىدى مەسعود كۈنلەر
ەرنەسىگە يىتەدى. خەتنى اوقەب سزنىڭ دە ەشەتلىك نىشكەز ايمەس قورانشكەز
دۈشمانىڭ ئۆز توبان قلغانى ئوچون حق تەۋەلا غا شىركەتەيتىشكەز كىرە كىدرا!
قوتيدار ەرشىنى باشىغا يىغا يازدى دە ئۇلەب تىن ئالغاچ ەبەجان
ئىچىدە سورايدى -

مىن بىلەن ئاتابىكنى قاماتىدىغان دە دار ئاستلارغا يوبارغان

ھامىدە ۹۹

ھامىدا

تەلاق خەتنى يازغۇچى ئاتابىك ئىمەسمى؟

ھاشا دەكەللا ئاتابىك موندەى گەپدەن خەبەرسىز، اونىڭ ئاتىدان

تەلاق خەتنى يازغۇچى ھەم شەرىپ بەخت ھامىدا

موندەن سونى قوتىدار تورب، ايچكەرىگە يۈگۈردى يارم يولدا ناق تەنچەدە

اولتورغۇچى ئاتاب ئايم بىلەن كۈمشكە تېچىردى:

سەرئاجلدى!!

ايكى سى ھەم ساچراپ قوتىدارغا قارادىلار - دە بىردەن سورادىلار:

- نىمە، قانداى سەر؟

قوتىدار تەنچەگە بارب اولتور مەدى - دە ئايوان پىشپاشە سىدەن تورب قولداغى

خەتنى يوقارى تارش بىلەن اوقى چىقىدى.

"مىرحەرمە قايىن آتامزغا!"

سزىلەن مىنى قارانغى زىندەنلارغا توشىرىپ دار ئاستلارغا چاتارتكەن،

بونىڭ ايله اوزىنىڭ دە خشىيانە تىلەگىگە يىتە آلمانغاندان كىيىن مەنم تىلىمەن

ساخە تەلاق خەتنى يازىپ داربازە يانىدان ھايداتتىرىشكە مودەففەق بولغان

دە بىرگۈناھسىزنى شەھىد ايتكەن ھامىدا اسمىك بىر تونغوزنى نىھايەت ايكى

يىلك سەرگەردانلىگىم سۈگىدە ياردا مچىلەرى بىلەن توپراققا قارشىدىر شىغا

مودەففەق بولدىم... سزىنىڭ شانلى خاۋلىڭزىيانىدا راقىم بولغان بىرگۈرەش

ئەلبەتتە سزىنى دە اوى ايچىڭز ھەم يار - دوستلەرگىزنى ئەنچە گىنە تىنچىزلىككە

قولغان بولسا كىرەك، نەچارەكى، يامانلارنى سزىنىڭ خاۋلىڭز آرقا سىدە رەفىقە

قەسەيدە بولغانلارنى پەيتىدە اوچراتىشقا توغرى كىلدى دە مىن بولاشكە مەجبۇر

قالدىم بونىڭ اوچون ئەلبەتتە مىنى كىچىرە سز اومىدەيدە مەن - فەقەت سزنىڭ

تىنچىزلىك نىشىڭز دە مەردومنىڭ يوقارى - قوبى سوزى بولماسا سزگە باشقا

زەرەر بولور، دىب اويلاى آلماي مەن - سزدەن بىر اولوغ گۈناھىم اوچون غەفور

سوراپ ھايدالغان اوغلىڭز: آتابىك يوسف بىك حاجى اوغلى شەمما

قوتىدار "ھاىداىلخان" سوزىنى تاشلاپ اوقۇدى، مەكتۇب

اوقۇلىپ بىتكەندە آفتاب آيىم آينقسا كۈمش قوتىدارنىڭ باياغى ھالىغا

توشكەن ايدىلەر. كوشنىڭ بۇ ۋاقىتقا داغى ھالىنى قەلەم بىلەن چىزىپ كۆرسە
تاش ئەلبەتتە مۇمكىن ئىمەس ايدى اول تترە ايدى، كۆكەرەر ايدى تولغا
نار ايدى. ھازىرى ايتىڭ كۈچلۈك ھىيائىنى ئەلا افادە چىسى بولغان ياش
بىلەن تۆكەر ايدى.

قوتىدار اوز تامانىدان ھەم ايزاخ بىزىپ چىقىدى،
مىن بىلەن آتابىكىنى قاماتىپ دار آستىغا يوبارغۇچى آتابىك تىلىدەن
ساخىتە تەلەق خەتى يازىپ بىرىمىزدەن جودا ايتكۇچى كامىل بىكىنى اولدر گۇچى
اويىمىز آرقاسىنى تىشىپ كوش قەسەدە بولغۇچى ھەممەسى ھەم شىرە
تال ھامدا ايكەن.. ئەمما بەدبەختنى ايكى كىشى سى بىلەن توپراققا قارشىدىرىپ
كىتكۇچى آتابىك ايكەن!...

آفتاب آيم تىراغان تاش بىلەن

اوياتىز ھامدا! - دىدى.

كوش بىسى،

بىچارە بىگم! - دىپ قويدى.

اوپچارى ھەم يۈرەكنى توختاتىپ آلتى اوچون ئەنچە گەچە جم قالدىلار

ئۆزى ايسانمىكن؟ - دىپ سورادى آخىردا كوش.

خەتىگە قاراغاندا ساغ! - دىدى قوتىدار.

آفتاب آيم سورادى.

اوزى قايردا ايمش، خەتنى سىزگە كم كىلتوردى.

بوسە والدە قوتىدارنىڭ ايسىگە مەھمانخانەدا اولتۇرگەن اوستا ەلىم

توشكەن ايدى اورنىدەن ايرىغ تورىدى. دە خاتونىغا جاواب بىرمەسەندەن

تاشقاريسىغا چىقىدى. اول اوستا ەلىمنىڭ قارشىسىغا اولتۇرگەندە مەھمانخانە

نىڭ يۇرتارى دەرىچەسى آستىغا آفتاب آيم بىلەن كوش خەت كىلتورگۇچى نىڭ،

سوزىنى ايشىتىش اوچون كىلىپ توختاغان ايدىلەر.

قوتىدار غۇرر ئەيتىدى.

كىلتورگەن خەبەرگىز تەئسىرىدە سىزنى اولتۇر يازىمەن...

مىن بونى پايقادم. دىدى اوستا ەلىم كۆلپ... شىر يوسىن دە مەككار

ھامدىنىڭ ابلەسانە دەسىسەسى بىر ەائىلەنى تەمام اشدەن چىقارا

يازغان كم بو توغرىدا اىنقىسازگە سوزلاش آرتىقچادىر. ئەمما آرسلان

يۈرەكلىك آتابىك ھەم بەدبەختى شۇنداق يانچىپ تاشلادى گىم بوجۇدە آز
كىشىلەر قولىدان كىلەتۈرگەن اشدرا!
اوغرىلارنى اولدرگەندە آتابىك نىڭ يانىدا نىچە كىشىسى بولغان؟ -
دەپ سورادى قوتىدار.

اوستا كۈلدى:

آتابىك نىڭ تەنھا اوزى! - دىدى.

ارچ كىشىگە تەنھا اوزى؟ قوتىدار اشانماغان ايدى.

عەزەمەتنىڭ يالغز اوزى! - دەپ اوستا ھەلىم ايلگەرىگى سوزىنى قايتا

كلادى.

استغفرالله... نىگە مىنگە بو توغرىدا خەبەر بىرمەگەن؟

سزگە خەبەر بىرىپ اولتۇرشى بىگىتلىك آتقا ايب بىلمەي خەتتا مىنگە

ھەم بىر نەرسە سىزدىنمەگەن. مەن ھەلى بونۇقسىنى اوچۇن غەيىلەسەم.

مەن اوزمنىڭ ئەشەددى دوشمانىم بىلەن تەنھا كۈرەش بىجان بىرمەككە

دە يىجان آلتاقتا قەرار بىرگەن ايدىم شۇنىڭ اوچۇن ھىچكىمگە ھەم

بىلدىرمەدەم دىدىر.

قوتىدار بىر تاماندان دەھشەتكە توشسە اىكنچى جىھەتتەن آتابىك نىڭ

دەرىۋىرە گىگە خەيران قالار ايدى.

اوزىگە جەراھەت آلتماغانى؟ - دەپ سورادى قوتىدار.

بوكسەسى بىلەن قولىدان يارالانغان بولسا ھەم زەرەرسىزدۇر.

اوستا ھەلىم قوتىدارنىڭ بەغزى براعتىرازلەرگە قارشى آتابىك نىڭ

قوتىدار تامانىدان قوللانغانىدان تارتىپ شۇندەن بىرى مەرغىلانغا يىتتى

سەكز مەرتەبە كىلىپ كىتكە نىنى ھەربىر كىلىشىدە اوزىنىڭ اويىگە كىلىپ

توشكە نىنى دە قالن اورتاق بولۇپ آلتانلارنى شۇنداق بولسا ھەم آتابىك نىڭ

اۋزىدەن چىن اسمىنى ياشىرىپ يورغانىنى جومەكۈنى اوستا زەرفىدەن بىرنچى

مەرتەبە اۋزىدە قىبىنى تانىشىنى نىھايەت بوكۈن گىنە اۋنگە چىن اسمىنى

اچقاننى سوزلەپ چىقدى.

- تەلاق خەتىكو ساختە اىكەن. - دىدى قوتىدار: نىگە بىزنىڭ بىر كىيىمگە نى

بىلەن قايتىپ كىلمەدى اىكەن؟

چونكى اونىڭ سوزىگە قاراغاندا سزاۋىنى آغراق تەرىقە بىلەن داربازە
گۈزىيانىدان جۈناتقان ايكەنسز. دىيىپ ايزاخلادى اوستا. - تاشكەندەن
اۋىلە نىشىدە سىزنىڭ بىلغىل باش قوشىشىڭىزنى نەقەت قىزغىنى اۋىلىدەن
چىقارب آلىش ئۈچۈن تۇرلغان بىرھىلە ايكەن، دىيىپ اۋىلاب قايتىپ ايشىكگۈزگە
آياق باسماغان خەتخاترىنى قازىغا چاقىرىش توغرىسىدا فكىرى بولسا ھەم سىز
بىلەن اوچراشش دەن قاجىپ بوفكرىدەن ھەم قايتقان يەنى سىزنىڭ قىزى
بولغانى اوچون سۈيگەن خاتۇنىدان ھەم كىچىككە قەرار بىرگەن. - قۇتقۇدار
ھەلى ھەم آتايىك نىڭ زۈھپگە توشۇنا آلمىغان ايدى. -

مىندەن اوزى خەفە بولغان بولسا آراغا كىشى قۇبىسا ھەم بولار
ايدى. -
شۇنداغ قىلسا ھەم بولار ايدى. - دىدى كۈلب اوستا ھەلىم. - مېن
ھەلى اۋىلىدەن شۇندەي، دىيىپ سوراسام "اۋىلگە اشانماغان كىشى، كىشى
سوزىگە كىرەرمىدى دىيىپ اۋىلادىم" دىدار. - كۈياۋىڭىزنىڭ قىزى تەبىئەتتىن شو
ندەن ھەم ياخشى بىلىپ آلساڭىز بولادىركىم شوچاققاچا آتا آنا لارى ھەم.
بۇ فاجىئە دەت خەبەر سىز ايكەنلەر!

قىزى يىگىت. - دىدى قۇتقۇدار، - مىندەن ھەم كەتتە نادانلىق اۋىلىدەن!
ھەممەسى ھەم تەقدىرنىڭ اشى، ھەممەك بۇ آرادا سىز بىلەن مەنم
ھېچ بىر اھتىيارىمىز يوق!

ئەلبەتتە يوق. - دىدى قۇتقۇدار رە سورادى، اۋىلى سىزنىكىدە مى؟
بۈگۈن پىشىندە تاشكەند جۈناب كىتىدى. -
قۇتقۇدار توشۇنا آلمىغان ايدى:
- نىگە. - نىگە؟ - دىيىپ سورادى.

نىگە سەبەبىنى مېن ھەم ياخشى توشۇنا آلمادىم. -
قايتىپ كىلەدرگەن دەقۇتتىن ئىتەكتەندى;
بۇ توغرىنى سورىغان ايدىم مۇھەم لىراق جاۋاب بىردى. - دىدى
اوستا رە ياننىنى كۈلەب خەتنى آلدى. - بۇ خەت كەرىمەڭگۈزگە بولسا كىرەك،
ايدى مىنگە رۇخسەت! - دىدى رە فائىجە اۋىلىدەن قوزغالىدى
مېن سىزگە دەستۇرخان يازدىرىشنى ھەم اۋىلىدەن قوزغانمالار!
- رەھمەت ھەمەك، ھازىرگە مېنى كىچىرىپ تۇر اسرئە مەبە پۇرچە

كەتتەراق زىيانەتنى اونۇتمايسىز! - دىيىپ كۆلىدى اوستا ئىم - قوتىدار اۈنى
كۈچە گەچە كۈزەت بېچىدى.

كۈمۈش بىسى خەرىچە آرقاسىدات ھەممە گەپنى اىشتىب آغان دەخسىيا
تېنى يۈم - يۈم يىغلاپ اۈتكەر گەت ايدى

آفتاب آيم كۈمۈش بىلەن باشلاش اىچكەرىگە كىرەر ايكەن سورادى
حامد نىڭ يامانلىغىنى بىزگە اولەشە يىر ب يۈرگەن پۈچۈق خاتۇننىڭ
شۈملىگى اوزباشىغا يىتب اولگەنلەرنىڭ بىتتەسى اۈشەنكە غىلى
ايكەن، بىلەنمى؟

- اولگەنلەردەن مىنگە نىمە فايدە - ديدى كۈمۈش -
آفتاب آيم قىزىغا ھەجە بىلەن گەت ايدى - فايدە سىنى كۈرۈپ تۈرۈپسەنكۈ، ئەخىر
- فايدە سى تاشكەندگە كىتب قالغانىمى؟
- كىتب قالغان بولسا تاغىن بىر كۈن كىلەرەنمىسەن، دىيىپ كۈمۈش
- كىلەرەيدى - دىيىپ اۈكسەپ كۈمۈش! - اۈنكە ھەممە جەرەكەتتى

دۈشمەنلەردىن اۈچىنى آتش اۈچۈن ايكەن! - دىيىپ كۈمۈش
كەم ئەيتىدى سىنگە؟

- خەت آلب كىلگەننىڭ سۈزىدەن پايقادىم - دىيىپ كۈمۈش
آفتاب آيم كۆلىدى:

ايرىق سىنى تاشلاپ كىتمەس، قورقما قىزم - دىيىپ، شەنكە باشىغا
تىكلەن بولە لالارنى اۈزىنىڭ شىرىن جانىدان كىچە دە فەق قىلغان آتايىك
سىنى سرە ھەم اۈنۈتمەس سەنگە يازغان خەتنى آتاكەندەن آلب اۈقە
كۈرچى آلدەن -

كۈمۈش بىسى يىغىدان قزارغان كۈزىنى كەتتە آچىپ سورادى: -
- مىنگە خەت يازغانىمى؟

- ھەلىگى كىشى سىنگە آتاب دە دەگە بىر خەت بىلەردىكۈ، بىلمەدەنمى؟
- بىلمەدەم - دىيىپ، چۈنكى اول اۈستا ھەلىم نىڭ موھەمەل جاۋابى بىلەردى

سۈزىنى اىشتەكچە تە ما مەن اۈزىنى اۈنۈتە بىرلەن خەتنى پايقا
ماي قالغان ايدى.

ايكى يىلدىن بېرى سورەتتىكى كوزاۋىگىدەن كىتكۈزە آلماغان آتابىك نىڭ
پوزىنى كورالماي، سوزىنى ايشىتە آلماساھەم يازغان خەتتىنى اوقۇپ ايشىتىش
كۈمۈش اوچۇن كەتتە قىممەتكە مال كەلدى. آتاسى نىڭ يولەكەن كرىشى
بىلەن لەتتە كۈرەگى كۈچلۈك تۈن كۈننىڭ يولەكەن كرىشى
آتابىك بىلەن اوچراشا تورغاندىك يۈرەگى اويناماققا باشلايدى. قوتىدار كېلىپ
تەنچەگە اولتۇرغاچ اوزىگە "ئەمەنەتنى تاپشیرك" دېگەن كەسپى قاراپ
تورغان كۈمۈشكە خەتنى اوزاتىدى.

سەنگە خەت.

كۈمۈش بىبى اويالىب نىيەت تورمادى رەكەمدەن، دىيىپ ھەم سوراپ
اولتۇرمايدى دەردە تاكچە دە ياندا تورغان شەمە يانغا بارىپ خەتنى آچا باشلايدى
شەمە قارشىسىدا قزارغان شەھلا كۈزلەرى، ياش بىلەن سىنغان جىگىلە
كېپەرلەرى، چىرىلغان تۈسدىك قارا قاشلارنى اۋنى ئەللە قانداي بىر حالگە
تويغان ايدىلەر قاشى اۋستىگە توزغىپ تۈشكەن ساچلارنىنى توزە تىپ
خەتنى اۋتۇردى.

"آي يۈزلىك رەفئەم، تۈندۈز قاشلىك مەشوقەم كۈمۈش خانىمگە!"
شەيتان اۋستاسى بولغان حامىدنىڭ مەنمەنم آتمىدەن سىزگە يازغان تەلاق
خەتتىنى ايدەمىگە قارشى ياندا كىتكەن يۈرەك كۈزنىڭ نەقەت اۋتى احتىمال
اينىدى اوچا تۈشكەندە. ساخىتە تەلاق خەتتىنى آنگان سۈرگۈزدە مېنىگە خىتاب
قېلىپ يازغان نىكرلەرگۈزدەن احتىمال اينىدى قايتا يازغان دەرسىز... بوخەتنى
يېزارا يەنە مۈھەببەتگۈز بىلەن تولۇق بولغان يۈرەك مودەش بىر جەققەت
احتىمالىدان يافراق كەسپى تىرەر رە اۋزىنىڭ تۈلب تاشقان خەسەرەتلەرنى
نەريادلەرنى افادەدەن آداشار ايدى... سىزگە آچىپ سۈزلەي گۈزەل
رەفئەم: گۈيا مەنم بۈمەكتۈم سىزنىڭ كامىل بىك اوچۇن خەسەرەتلىك
ياشلار تۈككەن، اۋتلىك آھلار تارتقان چاغىزدە ايرىشەر- دە اۋنۇلغا
ئىسكەرگەن بىر يۈرەكنىڭ غەزىنىنى تىگىلى آلماستىز رە ياندا تورغان يۈرەك
اۋتۇر بىلەن كۈيدىرەرسىز...

ئەمما خەتمىنى اۋقۇماستىز- دە رە مەرحۇمىز اوچۇن تارتقان آھىز
اۋتۇر كۈيدىرسەك- دە مەنم اوچۇن نەرقسىز- نىگە دىسىزمى؟ چۈنكى
سىز مەنم شەرىرى رەفئەم سىز- ياخشىلىق بىلەن- دە رە يامانلىق بىلەن- دە

خەتەرگە ھەم كۆرسەتلمەگەن اوخشايدىر چۈنكى - آينقسا سىزنىڭ كۆز
اونىڭىزدەن بۇخەتەر قىتەت قوتىلا آلماس ايدى .. دە ھەرحال دە تەقدىرنىڭ
بۇنچەلىك اومىنلەرى تورغان بىر زاماندا بىزنىمە ھەم قىلا آلىمىز ايدىم
بۇتوغرىدە مەندەن ھەم اۆتكەن جايلارى باردىر، كىم سىزنىڭ بىرنچى مەرتەبە
مىنگە يازغان خەتتىڭىز مەناسىدەن دە ھەشەتلىك سورەتدە اوزمنى تەغافلغا
سالغان ۋە خەت كىلتورگۈچىنى سورىشىمىسىدەن جاۋاب خەتنى بىرىپ
يۇبارغان ايدىم. شۇنىڭ ايله سىزنى - دە اوزمنى - دە ھامدا قولىدا اوين بولما
غىمىزغا كەتتە يول آچقان ايدىم. «
بەغزى احتىماللەرگە قارشى سىز بىلەن كۆرىشمەك مىنگە مۇيەسسەر
بولمايدى غومۇردە بىرنچى مەرتەبە كۆڭلۈڭىزنىڭ آرزۇسىغا قارشى باردىم. چۈنكى
مەنمۇ ئاراداغى قارا تىكان سۈپىرىگەن ايدى مۇندەن سۆڭ ھەم مېشە
مىنىكى ايدىڭىز! مېن تاشكەندە يۈرۈرمەن ئەمما كۆزۈم اۈنگىدە سىزنىڭ
ھەيكەلىڭىز! غەجەب با بۇ سىز مىنگە مۇمكىنمۇ؟! »

« زىھىڭىز آتابىك »

كۆمۈش بىبى خەتنى اوقۇپ تۈگەتتى - دە يۈگرىلەگە نىچە اۈيگە كىرىپ
كىتتى اۈنىڭ بۇخەتەر كەتتەن قوتىدار بىلەن آنتاب آيىم غەجەبىنىش
بىر بىرلەرگە قاراشقان ايدىلەر. كۆمۈش بىبى قولىدا ايكىنچى بىر مەكتۇب
كۈتەرگە نىچە اۈيدەن چىقتى - دە شەمە ياندا ايكى خەتنى بىر بىرىسىگە
سالىشىپ بىرىپ كۆردى. بۇخەتەر ھامدانلىق آتابىك تىلىدەن يازغان تەلاۋنامەسى
ايدى بۇ ايكى خەت بىرنچى قاراشدا ياق ايكى كىشى تامانىدان يازغانلىقلارنى
اوز آغزىدا رەت سۆزلەپ تۇرۇپ ايدىلەر.

كۆمۈش بىبى ايكى خەتنى قاتار اۈشلاپ آتاسىغا كۆرسەتتى.
- بولەرگە قاراڭىز! آتا! بىزنى نىچا غلق غەفلەت باسقان

ايكەن! - دىدى.

قوتىدار قىزىڭىز مەقسەدلىك قوشىنىپ ايكى تۈرلىك قولى دەردە وپايلاق
آلدى.

ۋەجدانىز ابلەس، ايمانسىز كاۋر - دىپ قويدى.

كۆمۈش بىبى آتابىك نىڭ خەتنىنى بۆلەپ چۈنچە گىگە سالىدى - دە
ساخىتە خەتنى شەمەگە تۈتۈپ ياندۇرۇپ ايكەن آتاسىدان سورادى.

شروا قىچە دەن سۈڭ كۈياڭز آتق كىلگەنمى ايدى؟
كىلگەن ئىدى قىزم.

بىچارەنى نىگە ھايداڭز. دە نىگە مېنى. لائە قەل آيمىنى بۈكىلشەن
خەبەر دار قىلماڭز؟

مىن اونڭ كىلىشىنى باشقا گەپگە يۈيىپ سۈزلەرگە بىلدىرمەگەن ايدىم
قز گزنى تەلاق قىلغان بركىشىنى تاشكەند دىگەن جايدان ايشىك گزگە
كىلىشى سۈزگە غەرىپ تۈيۈلماغانمى ايدى؟! - دىپ يەنە سۈرەدى كۈمىش
قوشىدار اويالىش ۋە اوگىنىش آراسىدا:

جە ھالەت كىلسە غەقل قاچادىر، قىزم! - دىپ قويدى.
آفتاب آيم بىلەن قوشىدار خامدەنڭ ابلېسانە اشلەرىگە تەدۋبە. تەدۋبە
دىپ مۇقابىلە قىلسالار ھەم ئەمما آتابىك نڭ مەدەتەلەدە يۈرەكلىنى سۈز
آراسىدا "بەكە تاپكۈر، غومرڭ اوزاق بولغۇر! بىلەن قارشى آلاڭ
ايدىلەر. كۈمىش بى بى ايسە بۈتۈنلاي باشقا قاينۇدا ايدى ايرۇخاتق نڭ
سۈزلەرى آتابىك نڭ تاشكەندگە كىتپ قالىشى توغرىسىغا كىلپ تاقالدى. دە
آفتاب آيم كۈمىشەن سۈرەدى:

- سىنگە كىنىشىدەن ئەيتكەنمى؟

كۈمىش بى بى شىتەلەش نەزەرى بىلەن اولەرگە قارادى ۋە كىسكىن آھەڭدە
جاۋاب بىردى:

ئەيتمەگەن!

ايرۇخاتق مەنالك قىلپ بىر بىرلەرگە قاراشب آلاچ آرادا اوزاققىنا
سۈكۈت باشلاندى. كۈمىش قوشىدارغا سەرال نەزەرى بىلەن بىر - ايكى
قايتا قاراپ ھەم قويدى.

كىلپ قالسا ياخشى! - دىدى نىھايەت قوشىدار. كىلمەسە تاشكەندگە اوزىمىز
تۈشەمىز. دە! - دىپ خاتۇنىغا قارادى.

بۈسۈز آفتاب آيمغا ياقما غاڭقۇدان پوزىنى چىتكە بوردى ئەمما كۈمىش آتاسىدان
رازى قالب آناسىغا قارادى.

- قزڭ ھەر قايسى يىردە بولسا ھەم ساغ بولسۇن! - دىدى خاتۇنىغا
قوشىدار. - ايرىگە تاپشۇرۇپ سىن بىلەن مەنم تىنچكىنە دوعا قىلپ
اولتۇر گەنمىز مەن غەقل اوخشايدى!

ايندى قزگزننىڭ بركەمى كۈندەش بەلاسى ايدىمى؟ - ديدى ساپچىب
آفتاب آيم، قوتىدار خاتونىغا كۈلب قارادى.

ايرى ياخشى بولسا كۈندەش بەلاسى نىمە دىگەن گەپ؟!
ايرى مىڭ ياخشى بولسىن، بارىپ كۈندەش كۈندە شلىگىنى قىلا بىرە در
مەشتايخلەر بىلمەسەن "كۈندەش" دىمەگەنلەر.
قوتىدار قزىغا قاراپ كۈلدى ۋە خاتونىنى بوپاتىدى.

ھەممە ۋە قىگە ايمەس قورقما!
مىنگە قالسا بركۈنى ھەم كۈب كۈرە مەن، كۈندەش بىلەن كىچىرلگەن
كۈن كۈنى؟

كويادىڭنىڭ شۇنچە قىلغان جانبارلىغىنى اونۇتدۇمى؟
نىگە اونۇتاي ديدى آفتاب آيم كىلىن مەنە ياش دوستى بالام بىرلەشمەن
ايكى اولدۇر، كى قزمنى كۈندەش دوستىگە يوبارشاغاش. - ترناغم بىلەن
قارشى مەن.

بىش آلتى كۈنگە ھەم، ئە؟

نىچە كۈنگە؟

مىنگە قالسا بىتە - ايكىتە بالاق بولغۇنچا تورسىن دىيەر ايدىم -
سەن بۈگۈن كۈنمە سەڭ بىر - ايكى آي تورب كىلىن لاڭ قەل! بىر بىگىت
قزگنى دىب بىلەب سەرسان بولغاندا قزگنى ايكى آيىك كۈندەش ھەزايىدەن
ھەيف كۈرش جودە اويات آخىر!

قوتىدار "بىتە - ايكىتە بالاق" سوزىنى ئەيتكەندە كۈمش قزارىپ يىرگە
قاراغان ايدى. آفتاب آيم ايرىنىڭ كىيىگى سوزى بىلەن ئەنچەگىنە بوشا
شدى.

برآيدان آرتققا مىن رازى ايمەسمەن، شۈندە ھەم كويادىمىڭ
ياخشىلىغى ارچون ايدىدى

ئەنە ايندى اوزىڭگە كىلدەڭ خاق!

اوزمگە كىلسە ھەم - كىلمەسەم شەرتەم ھەلىگى شۈندە ھەم اوزم
برگە بارب كىلە مەن.

ئەلبەتتە اوزىڭ برگە باراسەن، تودالارڭ بىلەن تاشماغڭ ھەم زەرور.

- قاچان يوبارماقچى بولاسز ايندى؟ - دىب سورادى آفتاب آيم.

قوتيدار برآز اويلاپ آغاچ كوشكە قاراپ جاراپ بېردى،
- آتابىك بىلەن كىتمە - كىت چاپشماغىمىز ھەم ارىچە مەعقول كۆرۈنمە
يىدار - اوسىندەن سوڭ قش كوشنى شەرەدە سەفەرى ھەم تولاي اش ايمەس
شونڭ اوچون آراداغى اوچ آى قشنى اوتكەزىپ جومارمىز -
دەيدى - كوشنىڭ اوچ آى موددەتنى ايشىتىگەچ جودە ھەم ھور
يەيىپ كىتكەنى اوچون بولسا كىرەك؛ بەشىكى اوزى ھەم برەرايىلاردا
كىلىپ قالار - دىگەن سوزىنى - دە قوشىپ قويدى.

تەنھەيىرى ئاۋاتى

تەنھەيىرى ئاۋاتى

تەنھەيىرى ئاۋاتى

میں نے اس کتاب کو لکھنے کا مقصد یہ تھا کہ
اس میں وہ سب باتیں جمع کر دوں جو
میں نے اس بارے میں لکھی ہیں۔
اس کتاب میں اس بارے میں
میں نے اس بارے میں لکھی ہیں۔
اس کتاب میں اس بارے میں
میں نے اس بارے میں لکھی ہیں۔
اس کتاب میں اس بارے میں

جورہ سورگوں (بوہتہ کوز)

ناشر نے انجمن پریس کراچی میں چھپوا کر ترکستان ایسوسی ایشن
(ایم بنکمنٹ روڈ سے سالہ کیا)

فهرست

- ۱ - عاتا آنا غارزوسی
- ۲ - ئونتمایسزمی؟
- ۳ - قازاق دیوانه نك بیلباغی
- ۴ - جادوگر هندی
- ۵ - خیانت
- ۶ - ئیستمه ئاراسیدا
- ۷ - قولانش
- ۸ - بهت وه به حترلك
- ۹ - ئونرتالماسانیمه قیلین؟
- ۱۰ - بزده كم كوپ ییغلایدار؟
- ۱۱ - نه واكویی
- ۱۲ - جالسوز بر خنه بهر وه قور قنچ بر کیچ
- ۱۳ - كولب قاراماغان بهت
- ۱۴ - ره قیب میزیده ن
- ۱۵ - دوشه ننه كون کیچه سی
- ۱۶ - ئوزنی تانیتش
- ۱۷ - مهیری خاه قاتل

کتاب حقیندە

تورکستان نڭ ۲۰ نجى يوزىلى آلدىنغى يەر مەيسىدە يىتشتىرگەن تانىق لىك رومان يازوچىسى عبداللاھ قادىرى (جولقونباي) نڭ "اوتكەن كۈنلەر" اثرىنى يورتىدىن تاشقارمىدە بىرنىچى تالپىر باسپىلىشى جورە افندى بۈتە كۈز غەيرەتى بىلەن قازانلىماقدە دۇر. بۇ اثر تورکستان لىك لەرنىڭ تورموشىنى، اولتۇرلىش - تۇرلىشىنى، اويون كۈكىسىنى، سىوگى تىلەك لەرىنى ئۈرگە تىش دەن آرتىق اوشە وقت لەردە تورکستان نڭ كۈكىسىگە چە ايلگە رىلەپ كىلە ياتكەن مەستەلگە چى روس كۈچ لەرى نڭ يۇرلىشىنى آلدەيدە مەملىكەت اداۋە تىزگىنى بە جەرىك سىز، تارپۇرەك لىك ۋە قىبىلە چىلىك تارتىشە لەرىنى اوز مەنفعەت لەرى يۇزىدەن ايلگەرى سورگۈرچى لەرنىڭ قول لەرىدە بولىشى نەتىجەدە بۈگۈنگە چە بىرلىماقدە بولگەن مىليون لەر قىربان لەر يۇزمىڭ لەب يات ۋ قوشنى مەملىكەت لەرگە سىغىش لەرى نڭ تىنىق آينە دىك كۈرسە تور...

اوتكەن كۈنلەرىدە تورکستان لىلەرنىڭ ايل سىزلىك ۋە يۇرت سىزلىك لەرىدە اوز تىللەرى چىقتاى تور كچە سىنى اوردۇق - اوردۇق لەرىگە چە ساقلاۋىرۇگە اڭ يىخشى سەبب لەردەن بولۇر...

بۇ اثر بۈتە كۈز افندى نڭ فەالىيەتى دەن بىرنىچى مېۋە بولۇر موندەن سۈگۈرە تورکستان بىچكەرىسى دە بۈگۈنگى حاكىم فرىقە كەۋنست لەر مەفكۈرە، سىگە اويغۇن كىلمە گەن باسپىلىشى اوقۇلىشى مەنە ايتىلگەن بۈتۈن مىللى اثار لەرنىڭ مەيدانگە كىلىشى كىلە جەك مېۋە سى بولۇر.

البەتتە بۇ اثر لەرنىڭ يۇتۇق لەر بىلەن باسپىلىپ تۇرلىشى دە اوقۇغۇچى تورکستان لى لەرنىڭ دە قولى بولۇر.

ھەر تورکستان لىك نڭ قولىدە بىر نۇسخە دەن بولىشى فايدە لىك بولۇر دىيىپ امىد ايتىمكەدە مەز.

مۇھىت
كراچى دەگى تورکستان مەھاجىرلار ياردەم نەشمە بىرلىگى

باسمه تورگن کتاب لایکرا

سایه	کتاب آتی	یازو چایی
۱	دیوان لطفی	علامه لطفی
۲	دیوان نوائی	علی شیر نوائی
۳	فرهاد و شیرین	"
۴	لیلی و مجنون	"
۵	سده اسکندر	"
۶	سبع سیاره	"
۷	حیره الابرار	"
۸	محبوب القلوب	"
۹	مجالس التفانس	"
۱۰	عروض ترکی	"
۱۱	لسان الطیر	چوهره خان
۱۲	محاکمه اللغتين	"
۱۳	اونی که ستم کن	"
۱۴	باقیمیدن بربرگه تملاشرب کبروب	"
۱۵	کوب تو غریده نه چیه	علی شیر نوائی
۱۶	بابرنامه	بابر مرزا
۱۷	دیوان بالیقر	مرزا حسین بالیقره
۱۸	دیوان سونفور	مرزا سونفور
۱۹	دیوان امیر	امیر عمر خان
۲۰	دیوان هویدا	ایشان هویدا
۲۱	بیاض	مولانا ذاکر جان رحمت
۲۲	ادیب	منجاری
۲۳	ادیب عالم	"
۲۴	ادیب فاضل	"
۲۵	پدرگش درامه	محمود بهبودی
۲۶	ازبک تاریخی	عبدالرؤف فطرت
۲۷	ازبک ادبیات تاریخی	"

۲۸	ازبیک تلی گرامری	عبدالرؤف فطرت
۲۹	هنداختال چیلاری	"
۳۰	صیم	"
۳۱	ادبیات پارچالاری	عبدالمجید چولپان
۳۲	یارقین آی	"
۳۳	رابندزنا تھه تیگور مقاله لاریدان	چویرغان چولپان
۳۴	موشنوم	عبدالله قادری جولقونبای
۳۵	ترکستان تاریخی	صدرالدین عینی
۳۶	ادبی مقاله لار	"
۳۷	محراب تن چایان	عبدالله قادری جولقونبای
۳۸	بخت سزکویا و درامه	"
۳۹	بخارا تاریخی	فیض الله خواجہ
۴۰	چفتای چه سوزلوک	شیخ سلیمان بخاری
۴۱	شجرة ترک	ابوالغازی خان
۴۲	حکمت	احمد لیبوی
۴۳	دیوان مشرب	مشرب
۴۴	دیوان قاری	پیریم قاری
۴۵	دیوان مجذوب	منگانی
۴۶	کلیله و دمنه	فیلسوف پیدپای
۴۷	ادبیات پارچالاری	عشره علی ظاهری
۴۸	دیوان فضولی	فضولی
۴۹	فرهاد شیرین درامه (تورت پرده تورت کورینشده)	خورشید
۵۰	فرهاد شیرین درامه فوته سی (بو شاه افرد درامه موزیکه سی او چون اوت)	لریدین تیریب ته ماب آلفغان کوی
۵۱	ننگ توت سیدور (ازبک چالگوچی و توت شولچه لاریدن)	باسیلخان یری تاشکند
۵۲	گوداوی لطان - ده ده قوتوت - مناس فاستان لیدی (بوداستان لار ترک ایلی ننگ قهرمان لیک لر یغیه کوزگی بولوش بیلدن)	
۵۳	برابر موندن کیگیر - ملی توغولار یزنی ساحلانی بولینده ننگ ایلغار قول لانه لادن دور	
۵۴	صوفی الشدیار	صوفی الشدیار
۵۵	مسک المتفتین	"
۵۶	منج جان جمعبای تین اوله نته ری	منج جان جمعبای
۵۷	آکالار سوزی	توپلا غوجی لوته کوز
۵۸	چولپان ترمه لری	"
۵۹	توقای ترمه لری	"
۶۰	مختصر الوقایح - ۶۱ - موندن باشقه - ۶۲ - صلوٰة مسعودی - ۶۳ - مخدوم قلی - ۶۴ - ملکیه دالشمند - ۶۵ - صایات الیه همراه	
	کبی بر قنچه اثر لادیم با سیلماقی سیره سینی کوتا فده دور	